

Edita BOREVIČIENĖ

DAKTARO DISERTACIJA

**Sutartis trečiojo asmens
naudai**

**SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (01 S)**
VILNIUS, 2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Edita Borevičienė

SUTARTIS TREČIOJO ASMENS NAUDAI

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2007–2013 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

doc. dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

TURINYS

ĮVADAS	5
1. SUTARTIES TREČIOJO ASMENS NAUDAI INSTITUTO GENEZĖ IR PLĖTRA.....	15
1.1. Romėnų teisė – <i>alteri stipulari nemo potest</i>	16
1.2. Viduramžiai – manevrai <i>Corpus iuris civilis</i> rėmuose	17
1.3. Ankstyvoji modernioji doktrina – senųjų dogmų devalvacija	20
1.4. XVII–XX a. – žingsniai emancipuoto sutarties trečiojo asmens naudai instituto link	22
1.5. Sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinis tapatumas šiuolaikinėje pozityviojoje teisėje	29
2. SUTARTIES TREČIOJO ASMENS NAUDAI INSTITUTAS LIETUVOJE.....	31
2.1. Sutarties trečiojo asmens naudai instituto ištakos ir teisiniai pagrindai	31
2.2. Sutarties trečiojo asmens naudai institutas Lietuvos teismų praktikoje: taikymo problematika	36
3. SUTARTIES TREČIOJO ASMENS NAUDAI TEISINĖ KONCEPCIJA	57
3.1. Galimybė išlygti trečiajam asmeniui	57
3.1.1. Teorinės prielaidos: fundamentaliųjų sutarčių teisės principų sąveika.....	57
3.1.2. Teisinės prielaidos: išimčių reglamentavimas	59
3.2. Trečiojo asmens reikalavimo teisės prigimtis	62
3.3. Sutarties trečiojo asmens naudai samprata	71
3.3.1. „Tikroji“ sutartis trečiojo asmens naudai ir pagrindinės jos savybės.....	71
3.3.2. Sutarties trečiojo asmens naudai atskyrimas nuo kitų teisės institutų	74
4. SUTARTIES TREČIOJO ASMENS NAUDAI SUDARYMAS IR VYKDYMAS.....	76
4.1. Sutarties trečiojo asmens naudai sudarymas – <i>stipulario alteri</i>	76
4.1.1. Sutarties šalių valios raiškos forma.....	76
4.1.2. Naudos gavėjo paskyrimas ir identifikavimas.....	76
4.2. Išlygos trečiojo asmens naudai atšaukimas ir atsisakymas.....	88
4.2.1. Naudos gavėjo akceptas kaip atšaukimo galimybės ribojanti sąlyga.....	89
4.2.2. Naudos gavėjo akcepto raiškos formos	93
4.2.3. Galimybė atsisakyti išlygos kaip šalių interesų balansą užtikrinanti sąlyga.....	94
4.3. Sutarties trečiojo asmens naudai vykdymas.....	96
4.3.1. Šalių tarpusavio teisiniai santykiai vykdant sutartį	96
4.3.2. Diskusija dėl trečiojo asmens teisinio statuso	98
4.3.3. Trečiojo asmens pareigos	100
5. SUTARTIES TREČIOJO ASMENS NAUDAI PAŽEIDIMAS: TEISINĖ GYNYBA	103
5.1. Trečiojo asmens reikalavimo teisė ir jos įgyvendinimas	103
5.2. Skolininko atsikirtimai.....	108
5.3. Pradinio kreditoriaus teisės	113

5.4. Šalių atsakomybę ribojančios sutarčių sąlygos	115
5.4.1. Skolininko atsakomybės ribojimas prieš kreditorių ir trečiuosius asmenis	115
5.4.2. Atsakomybę ribojanti išlyga trečiojo asmens naudai	117
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	120
LITERATŪROS SĄRAŠAS	124
SANTRAUKA	131
SUMMARY	146

ĮVADAS

*Žmogus nėra toks kvailas, kai reikalaujama kitam ar dėl kito,
nebent jis turi savų interesų.*

S. Groenewegen

Tyrimo aktualumas ir problematika. Sutartis trečiojo asmens naudai yra teisinis instrumentas, leidžiantis šalims laisvai susitarti dėl kito asmens, nedalyvavusio sutarties sudaryme, naudos bei suteikti šiam asmeniui sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Tokiu būdu sutarties trečiojo asmens naudai institutas sudaro prielaidas sutarties laisvės principo įgyvendinimui. Jeigu šalys nori sutartimi susitarti dėl kito asmens teisių, jos yra laisvos tai padaryti ir šiam tikslui „tarnauja sutartis trečiojo asmens naudai“. Kita vertus, civilinėje teisėje galioja ir kiti ne mažiau svarbūs subjektų valios autonomijos bei sutarties uždarumo (riboto poveikio) principai. Taigi šalys yra laisvos susitarti dėl kito asmens teisinio statuso konkrečios sutarties atžvilgiu, tačiau šios laisvės riba yra kito individo valios autonomija. T. y. negalima sutartimi primesti teisių, ar juo labiau pareigų, prieš jo valią. Dėl šios priežasties civilinėje teisėje visuotinai įtvirtintas fundamentalus principas – sutartis turi galią tik jos šalims. Vis dėlto pagrindinė civilinės teisės, kaip individų turitinių santykių reguliavimo priemonės, paskirtis yra ne drausti, o įgalinti veikti. Jai keliami užduoties surasti optimalius reguliavimo būdus suteikiant teisės subjektams maksimalią veikimo laisvę, tačiau tuo pat metu užtikrinti, jog vieno individo naudojimas savo laisve neapriboja kito individo laisvės. Sutarties trečiojo asmens naudai institutas yra klasikinis interesų derinimo teisinio reguliavimo pavyzdys. *Sutarties laisvės* principo įgyvendinimas (laisvė susitarti dėl kito asmens teisinio statuso) turi būti realizuotas tokiu būdu, kad nepažeistų kito *asmens valios autonomijos* – toks yra pagrindinis sutarties trečiojo asmens naudai instituto tikslas. Atsižvelgiant į šią sudėtingą institutui keliamą užduotį, jo teisinis reguliavimas turi būti kokybiškas, patikimai reguliuoti visų šio socialinio-teisinio santykio subjektų pradinių sutarties šalių (kreditoriaus ir skolininko) bei trečiojo asmens interesų pusiausvyrą. Instituto teisinio reglamentavimo kokybės matas – teisinio santykio dalyvių interesų pusiausvyros lygis bei pakankamas teisinis apibrėžtumas. Pozityvioji teisė privalo efektyviai reguliuoti sutarties trečiojo asmens naudai dalyvių tarpusavio santykius.

Teisės subjektai yra laisvi susitarti dėl tarpusavio teisių ir pareigų, jie taip pat gali numatyti, jog sutartis bus įvykdoma trečiajam asmeniui. Tačiau vien ši aplinkybė nekeičia trečiojo asmens teisinio statuso. Sutarties įvykdymo nukreipimas trečiajam asmeniui *ipso jure* nesuteikia trečiajam asmeniui sutarties įvykdymo reikalavimo teisės, nes įsipareigojimas (pažadas) kažką atlikti duotas ne jam (trečiajam asmeniui), o kreditoriui. Teisinio instrumento, įgalinančio suteikti tretiesiems asmenims sutarties įvykdymo reikalavimo teisę ir tokiu būdu sukurti ypatingą, sutarties sudaryme nedalyvavusio asmens statusą poreikis ypač išryškėjo devyniolikto amžiaus socialinių realiųjų fone ėmus intensyviai vystytis gyvybės draudimo santykiams¹. Gyvybės draudimo santykis savo esme buvo dviejų asmenų susitarimas dėl tre-

¹ Pramonės revoliucija kardinaliai pakeitė didžiosios dalies Vakarų Europos gyventojų pajamų šaltinį. Juo tapo pajamos iš samdomo darbo. Darbininkų šeimos daugeliu atvejų buvo priklausomos nuo šeimą išlaikančio asmens sveikatos ar gyvybės. Tai lėmė poreikį ir finansinių priemonių, galinčių suteikti galimybę pasirūpinti išgyvenusių giminaičių gerove šeimos maitintojo sužalojimo, ligos ar mirties atveju. Šią galimybę suteikė gyvybės draudimas. Gyvybės draudimas turėjo būti įforminamas sutartimi.

čiojo asmens naudos ateityje įvykus sutartyje aptartai sąlygai. Kadangi prievolės įvykdymo momentas šiose sutartyse dažniausiai siejamas su vienos iš šalių (kreditoriaus) mirtimi, jau sutarties sudarymo stadijoje buvo aišku, jog pats kreditorius neturės objektyvios galimybės pareikalauti sutarties įvykdymo. Taigi natūraliai atsirado sutarties, įgalinančios suteikti įgyvendinamą ir pozityviosios teisės ginamą reikalavimo teisę trečiajam asmeniui, poreikis.

Per pastarąjį šimtą metų, nuo momento, kai buvo pirmą kartą įtvirtintas pozityviosios teisės normose, sutarties trečiojo asmens naudai institutas buvo išplėtotas daugelyje Vakarų Europos šalių, buvo išvystyta teisės mokslo doktrina – suformuoti fundamentalūs šio instituto funkcionavimo dėsniai. Ilgainiui nusistovėjo sutarties trečiojo asmens naudai sudarymo, naudos gavėjo paskyrimo ir identifikavimo principai, susiformavo jo teisinio statuso samprata, šalių tarpusavio teisų ir pareigų specifika. Galiausiai tam tikros šios specifinės sutarčių rūšies sampratos gairės buvo įtvirtintos Europos privatinės teisės unifikavimo dokumentuose.

Tuo trapu Lietuvoje sutarties trečiojo asmens naudai instituto situacija iš esmės skiriasi. Teisės instituto sampratą teisės sistemoje galima laikyti suformuota, jeigu joje 1) egzistuoja atitinkamo visuomeninio santykio teisinis reguliavimas, 2) yra suformuota pažiūrų į šį reiškinį sistema (doktrina) bei 3) į šias pažiūras nuosekliai koresponduojanti teismų jurisprudencija. Disertantės nuomone, iš šių trijų komponentų Lietuva kol kas turi tik vieną – teisinį reguliavimą. Sutarties trečiojo asmens naudai apibrėžimas įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso² (toliau – toliau tekste LR civilinis kodeksas) 6.191 straipsnyje. Be to, kaip paaiškėjo atlikto tyrimo metu, šios teisės normos formuluotė turi trūkumų, tiesiogiai lemiančių komplikotą sutarties trečiojo asmens naudai instituto raidą Lietuvos teisinėje sistemoje.

Kalbant apie teisės mokslo doktriną teks pripažinti, jog per dvidešimt nepriklausomybės ir dešimt naujojo Civilinio kodekso galiojimo metų Lietuvos teisės mokslas neskyrė dėmesio šiam institutui. Sutarties trečiojo asmens naudai teoriniu lygmeniu nėra nagrinėta³. Nėra atlikta šio teisinio reiškimo mokslinė analizė ir nesuformuota vientisa pažiūrų sistema (doktrina).

Be teisinio reguliavimo ir teisės mokslo doktrinos, teismų jurisprudencija yra ne mažiau svarbus kiekvieno civilinės teisės instituto sampratos komponentas. Norint suvokti, kaip vienas ar kitas teisės institutas suprantamas konkrečioje jurisdikcijoje, neišvengiamai teks gilintis ir į šios normos taikymo praktiką vietos teismuose. Teisės norma tėra pageidaujamo elgesio projekcija. Jos veikimo principai išryškėja taikant ją realiuose individų santykiuose. Tam, kad būtų suformuota išsami ir nuosekli sutarties trečiojo asmens naudai samprata, teisės mokslo doktrina turi harmoningai sąveikauti su teismų jurisprudencija, ši sąveika turi vykti abiem kryptimis. Klausimas, kas ką lemia – teisės doktrina teismų praktiką ar teismų praktika teisės doktriną, atitinka amžiną klausimą dėl kiaušinio ir vištos. Teismų praktika ir teisės mokslo doktrina yra organiškai susijusios ir veikia viena kitą. Tiesa, teismų praktika gali egzistuoti, net jei tuo klausimu nėra teisės mokslo doktrinos, kaip ir doktrina be teismų praktikos. Tačiau abiem atvejais tokia egzistencija pasmerkta būti nevisavertiška. Doktrina, kaip tam tikra pažiūrų sistema, yra tarsi metodologinis pagrindas, užtikrinantis (įgalinantis užtikrinti) jurisprudencijos nuoseklumą, duoti jai tam

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³ Tiesa, egzistuoja tam tikri fragmentiški kai kurių autorių pasisakymai, tačiau jie apsiriboja glaustu teisinio reguliavimo apibendrinimu be išsamesnės teisinio reiškimo sampratos analizės. Detalesnė informacija pateikiama „Tyrimų apžvalgoje“.

tikrą kryptį. Tuo tarpu nesant šio pagrindo teismų praktika pasmerkta nestabilumui. Tai patvirtina šio tyrimo metu atlikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) praktikos analizė. Mūsų dienomis Lietuvos visuomenės socialiniai-ekonominiai santykiai iš esmės atitinka visos Europos socialinę kasdienybę ir neišsiskiria jos kontekste. Sparčiai vystosi draudimo rinka, todėl sudaromos įvairių rūšių draudimo sutartys, kai naudos gavėjais paskiriami kiti asmenys, plačiai paplitę krovinių vežimo įvairiomis transporto rūšimis sutarčių teisiniai santykiai, kai susitariama dėl krovinio gavėjo ar savininko interesų, ir pan. Taigi sutartys trečiojo asmens naudai Lietuvoje, nepaisant teisės mokslo doktrinos atsilikimo, sudaromos labai dažnai. Natūralu, jog tokiomis aplinkybėmis teismams tenka spęsti iš šalių santykių kylančius ginčus. Apibendrinant atliktą nacionalinių teismų praktikos analizę konstatuotina, jog taikant sutarties trečiojo asmens naudai institutą Lietuvoje išryškėja daugelis problemų: pasitaiko atvejų, kai šiuurškčiai nukrypstama nuo tarptautiškai nusistovėjusių konceptualių instituto standartų; kvalifikuojant teisinius santykius nepateikiama argumentacijos, be to, susiduriama su sutarties trečiojo asmens naudai ir kitų funkcinio požiūriu panašių institutų atribojimo problema. Tačiau didžiausią susirūpinimą kelia jurisprudencijos nenuoseklumas ir kardinaliai skirtingas požiūris į savo esmę tapačias situacijas. Tokia situacija kelia grėsmę visuomenės pasitikėjimui sutarties trečiojo asmens naudai institutu, kaip teisinių santykių reguliavimo instrumentu ir teise apskritai.

Autorės nuomone, tokios situacijos priežastys yra kompleksinės – pirmiausia tai nekorektiškai suformuluotas instituto teisinis pagrindas (Civilinio kodekso 6.191 straipsnis). Kita ne mažiau svarbi priežastis yra teisės mokslo doktrinos, kaip teisinį reguliavimą ir praktiką vienijančios platformos, nebuvimas. Siekiant išspręsti šias problemas toliau darbe pateikiama išsami sutarties trečiojo asmens naudai instituto Europos šalyse lyginamoji analizė, pateikiant išvadas ir siūlymus esamo teisinio reguliavimo tobulinimui bei teismų pozicijos formavimui.

Tyrimo objektas – sutarties trečiojo asmens naudai institutas, užsienio valstybėse suiformavusi šio instituto doktrina, apimanti jo kūrimosi, raidos tendencijas bei teisinio tapatumo apibrėžties ypatumus kitose šalyse, jų raiškos santykį su Lietuvoje įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka bei jos taikymo praktika.

Tyrimo tikslas. Šio tyrimo tikslas yra išsamiai ir sistemiškai, remiantis užsienio šalių patirtimi, išanalizuoti Lietuvoje įtvirtintą sutarties trečiojo asmens naudai koncepciją, atskleidžiant teorines bei praktines sutarties trečiojo asmens naudai institutu reguliavimo Lietuvoje problemas ir trūkumus, sukurti bendrą metodologinę instituto sampratos platformą kaip pagrindą nuosekliai instituto raidai bei pasiūlyti egzistuojančio teisinio reguliavimo spragų užpildymo būdus.

Tiksliui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti, įvertinti ir apibendrinti sutarties trečiojo asmens naudai instituto atsiradimo ir plėtros procesus Europos valstybėse ir Lietuvoje.
2. Lyginamoju požiūriu ištirti sutarties trečiojo asmens naudai koncepcijos teisinį tapatumą, apibendrinti šį tapatumą apibūdinančius kriterijus.
3. Remiantis identifikuotomis sutarties trečiojo asmens naudai instituto savybėmis ir dėsningumais išanalizuoti ir įvertinti jas per Lietuvos civilinės teisės sistemos prizmę apimančią pozityviosios teisės, teisinių santykių praktikos ir teisės mokslo doktrinos lygmenis.

4. Iširti užsienio valstybėse per pastarąjį šimtmetį nusistovėjusių sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinę koncepciją, šiame kontekste identifikuoti Lietuvoje galiojančio teisinio reglamentavimo ir teisės taikymo spragas bei pasiūlyti galimus problemų sprendimo variantus.

5. Įvertinus tarptautiniu lygiu nusistovėjusių instituto sampratos nuostatų santykį (atitiktį) su Lietuvos teisine sistema, pateikti konceptualias išvalgas dėl sutarties trečiojo asmens naudai instituto formavimo Lietuvoje gairių.

Mokslinis darbo naujumas ir reikšmė. Ši disertacija yra pirmasis tyrimas Lietuvoje, kurio tikslas sutarties trečiojo asmens naudai kaip vientiso instituto analizė. Lietuvos teisės moksle iki šiol nebuvo nė vieno kompleksinio tyrimo, apimančio šio instituto prigimtį, sampratą, teisinio santykio dalyvių teisinio statuso ypatumus, įvardijančio pasitaikančias problemas ir siūlančio jų sprendimo būdus. Galima drąsiai teigti, jog šis darbas yra pirmasis žingsnis formuojant sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratą mūsų šalyje. Sampratos formavimas yra tęstinis procesas, todėl šiuo darbu nepretenduojama pateikti „teisingo“ požiūrio aksiomatiką ar nustatyti vienareikšmiškų standartų. Autorės tikslas yra perkelti klausimą į teorinių diskusijų lygmenį, o darbe atlikta lyginamoji užsienio šalių patirties analizė galėtų būti kaip materija visavertiškai diskusijai.

Tyrimo naujumas lemia šio darbo teorinį bei praktinį reikšmingumą. Šioje disertacijoje pirmą kartą Lietuvoje pateikiama išsami lyginamoji sutarties trečiojo asmens naudai instituto analizė. Šis tyrimas atskleidžia sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinę prigimtį bei nubrėžia šio instituto nuostatų taikymo gaires. Ne mažiau svarbi ir šio darbo praktinė reikšmė. Tyrimo metu išsamiai išnagrinėti užsienio, tarptautiniai bei Lietuvos teisės aktai, taip pat Europos valstybėse susiformavusi pažiūrų visuma (doktrina) bei Lietuvos ir užsienio teismų praktika sprendžiant šios srities teisinius ginčus. Šis tyrimas pateikia koncentruotą užsienio šalių patirties bei pozityviosios teisės apžvalgą, todėl gali būti šaltiniu teismams kvalifikuojant teisinius santykius, sprendžiant dėl sutartinio santykio dalyvių statuso, teisių ir pareigų atsiradimo momento, turinio bei apimties. Šis darbas gali būti kaip bendra teorinė požiūrio platforma ir užpildyti šiuo metu akivaizdų doktrinos vakuumą ir tokiu būdu sudaryti prielaidas teismų praktikos nuoseklumui ir teisiniam apibrėžtumui.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Sutartis trečiojo asmens naudai – tai tokia sutartis, kai: 1) šalys sutartyje numato išlygą, jog prievolė iš sutarties bus įvykdyta sutarties sudaryme nedalyvaujančiam trečiajam asmeniui; 2) kartu išlygstant, jog šis asmuo turi savarankišką sutarties įvykdymo reikalavimo teisę su visomis pozityviosios teisės garantuojamomis teisėmis įgyvendinimo ir gynimo priemonėmis. Išlyga trečiojo asmens naudai gali būti suformuluota *expressis verbis* arba numanoma (implicitinė). Tačiau tik esant abiem turiningiesiems šalių valios elementams, sutartis laikytina tikrąja sutartimi trečiojo asmens naudai.
2. Trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis yra pradinių sutarties šalių pradinio kreditoriaus ir skolininko valios sutaptis dėl *stipulario alteri*. Trečiojo asmens reikalavimo teisė atsiranda iš karto, kai tik šalys dėl jos sulygsta. Nereikia trečiojo asmens pareiškimo apie teisės priėmimą (akcepto) ar jokio kitokio bendradarbiavimo reiškiančio veiksmo, kad jam atsirastų reikalavimo teisė. Tretysis asmuo visada gali atsakyti jam išlygtos teisės. Tokiu atveju laikoma, jog jog ši teisė apskritai nebuvo atsiradusi, t. y. atsakydamas turi retroaktyvų poveikį.

3. Teisinis santykis, kai naudos gavėjas savo valia prisiima ne tik teisę, bet ir su naudos gavimu susijusias pareigas, teoriniu požiūriu atitinka visus sutartinio santykio požymius. Todėl egzistuoja pakankamos teisinės prielaidos naudos gavėją laikyti sutarties šalimi.

TYRIMŲ APŽVALGA

Lietuvos civilinėje teisėje sutarties trečiojo asmens naudai institutas iki šiol nebuvo nagrinėjamas. Vienintelė šio klasikinio sutarčių teisės instituto studija pateikta 1996 m. prof. V. Mikelėno monografijoje „Sutarčių teisė“⁴. Tačiau darbas yra ne analitinio, o apžvalginio pobūdžio, jame pateikiama užsienio jurisdikcijų teisinio reguliavimo apžvalga. Kaip nurodė pats autorius, darbo tikslas buvo ne analizuoti, o lyginamuoju metodu aptarti esamą teisinį reguliavimą užsienio šalyse ir Lietuvoje. Todėl konceptualūs doktrininiai klausimai, tokie kaip, pavyzdžiui, naudos gavėjo reikalavimo teisės kilmės bei jo teisinio statuso klausimai, jo valios raiškos teisinio poveikio ir kiti teoriniu požiūriu svarbūs klausimai, nei šiame darbe, nei kituose Lietuvos teisės mokslo darbuose iki šiol nebuvo analizuoti. Sutarties trečiojo asmens naudai institutas trumpai apžvelgiamas teisės vadovėliuose^{5, 6}, tačiau visais atvejais apsiribojama glaustu galiojančio teisinio reguliavimo pakomentavimu.

Nesant Lietuvos teisės mokslo darbų analizuojama tema, tyrimas atliktas naudojantis ir remiantis užsienio autorių moksliniais darbais. Tiesa, atlikus užsienio literatūros šaltinių tyrimą, tenka pasakyti, jog darbų, kuriuose būtų išsamiai analizuojamas sutarties trečiojo asmens naudai institutas, taip pat nėra ypatingai gausu. Analizuojant literatūrą pavyko atrasti nemažai mokslinių straipsnių, kuriuose paliečiami tam tikri sutarties trečiojo asmens naudai instituto aspektai, tačiau šių darbų pagrindinis tyrimo objektas dažniausiai yra konkrečios tipinės sutarties mokslinė analizė. Pavyzdžiui, autoriai, kurie nagrinėja įvairius krovinių gabenimo sutarties teisinius aspektus (Cashmore M. C.^{7, 8}, Clark J., Vlasto T.⁹, Girvin S.¹⁰, Liang Ch.¹¹, Malan F., Faul W.¹², Powles D. G.¹³, Tetley W.¹⁴, Vlasto T.¹⁵ ir kt.), savo darbuose

⁴ Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 526.

⁵ Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

⁶ Žėruolis, J., et al. *Tarybinė civilinė teisė. I dalis*. Vilnius: Mintis, 1975.

⁷ Cashmore, M. C. The Aliakmon and Hague – Visby Rules. *Journal of Business Law*. London: Sweet & Maxwell, 1990, p. 363–365.

⁸ Cashmore, M. C. Who are consignors and consignees for the purposes of a contract of carriage? *Journal of Business Law*. London: Sweet & Maxwell, 1990, p. 377–393.

⁹ Clark, J.; Vlasto, T. *The Effect of the Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999 on Voyage and Time Charter Parties*. Tulane Maritime Journal, 2001, p. 519–534.

¹⁰ 1931, p. 137.

Girvin, S. *Third party rights under Shipping Contracts in English and South African Law*. *Mercantile Law Journal*. Unisa: 1997, p. 97–122.

¹¹ Liang, Ch. *Benefits and Burdens of Third Parties Under Exemption Clause in Bills of Lading*. Tulane: Tulane Maritime Journal. 1999, p. 226–267.

¹² Malan, F.; Faul, W. *Some aspects of bills of lading*. *Mercantile Law Journal*. Unisa: 1989, p. 322–333.

¹³ Powles, D. G. *The basis of carriers liability to the consignee – a need for revision (sea)*. *Journal of Business Law*. London: Sweet&Maxwell, 2012.

¹⁴ Tetley, W. Who May Claim or Sue for Cargo Loss or Damage? *Journal of Maritime Law and Commerce*. 1986, (17): 407.

¹⁵ Vlasto, T.; Clark, J. *Effect of the Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999 on Voyage and Time Charter Parties*. Tulane: The Tulane Maritime Law Journal, 2001.

vežimo santykių ypatumus atskleidžia būtent per sutarties trečiojo asmens naudai prizmę. Taip pat neišvengiamai sutarties trečiojo asmens naudai teisiniai aspektai liečiami nagrinėjant įkeisto turto ar gyvybės draudimo santykius (pavyzdžiui, Perkin C.¹⁶, Czech S., Vidonja W.¹⁷). Be to, taip pat sutarties trečiojo asmens naudai institutas kaip teisinis konceptas naudojamas gvildenant paslaugų teikėjų civilinės teisinės atsakomybės klientams ir susijusiems asmenims problemas (Gruber J. P.¹⁸, Hannes Sh.¹⁹, Mankievitz R. H.²⁰, Osterhuis J.²¹, Schafer H.²², Klotzel T. R.²³). Kad ir negausiai, vis dėlto esama autorių, kurių mokslinių tyrimų objektas buvo grynai sutarties trečiojo asmens naudai institutas ir jo teorinė analizė. Iš jų reikia išskirti olandų mokslininkų H. Dorndorpo ir J. Hallebeeko duetą, kurie parengė ir 2009 m. išleido detalią sutarties trečiojo asmens naudai instituto istorinę-lyginamąją studiją²⁴. Tai bene išsamiausias ir vertingiausias darbas šia tema. Kiti mokslininkai sutarties trečiojo asmens naudai institutą nagrinėjo moksliniuose straipsniuose, iš jų paminėtini: Millner M. A.²⁵, Bayer V.²⁶, Shalev G.²⁷, Getz L.²⁸, Kötz H., Flessner A.²⁹, Zweigert K.³⁰, McQueen H., Thompson J.³¹, Palmer V.³², Boodman M.³³. Vis dėlto teigti, jog sutarties trečiojo asmens naudai institutas sulaukia daug užsienio mokslininkų dėmesio, būtų neteisinga. Atlikus literatūros analizę, prieita prie išvados, jog šis klasikinis sutarčių teisės institutas nagrinėtas palyginti

¹⁶ Perkin, C. *Corporate beneficiaries and privity of contracts*. Company lawyer. London: Sweet&Maxwell, 2000.

¹⁷ Czech, S.; Vidonja, W. *Insurance Law In Europe*. Comite Europeen Des Assurances. Brussels, 2004.

¹⁸ Gruber, J. P. *The Auditor Pays It All – the Austrian Way to Lure Investors*. Viena: International Business Lawyer, 2003.

¹⁹ Hannes, Sh. *Restitution and Contract Law: non –cumul?* Theoretical Inquiries in Law. Cembridge: University of Cambridge, 2001, p. 83.

²⁰ Mankievitz, R. H. Products Liability – A Judicial Breakthrough in Germany. *International and Comparative Law Quarterly*. 1969, 19(01): 99, p. 117.

²¹ Osterhuis, J. *Specific Performance in German, French and Dutch Law in the Nineteenth Century. Remedies in an Age of Fundamental Rights and Industrialization*. Studies in the History of Private Law.vol 4. Lieden: Martinus Nijhoff Publishers, 2011.

²² Schafer, H. B. *Liability of Experts and the Boundary between Tort and Contract*. Theoretical Enquiries of Law. Tel Aviv: 2002.

²³ Klotzel, T. R. *Third Party Liability in Financial Transactions in Germany*. Stuttgart: International Bussines Lawyer, 1994, 230–236, p. 231.

²⁴ Dorndorp, H.; Hallebeek, J. *Contracts for a third-party beneficiary a historical and comparative account*. Lieden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.

²⁵ Millner, M. A. *Ius Quaesitum Tertio: Comparison and Synthesis*. Cambridge: International and Comparative Law Quarterly, 1967, 16 (2): 446–463.

²⁶ Bayer, V. *Der Vertrag zugunsten Dritter: neuere Dogmengeschichte – Anwendungsbereich – dogmatische Strukturen*. Mannheim: Universität Mannheim, 1995.

²⁷ Shalev, G. *Third Party Beneficiary: A Comparative Analysis*. Tel Aviv: Israel Law Review, 1976, vol. 11.

²⁸ Getz, L. *Contracts for the Benefit of Third Parties*. Acta Juridica, 1962, (iii), p. 38–61.

²⁹ Kötz, H.; Flessner, A. *European Contract Law: Volume One: Formation, Validity, and Content of Contracts; Contract and Third Parties*. Oxford: Clarendon Press, 1997.

³⁰ Kötz, H.; Zweigert, K. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

³¹ McQueen, H.; Thompson, J. *Creation of Voluntary Obligations: Contract, Promise and Third Party Rights*. West Sussex: Bloomsbury Professiona, 2012 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-06-15]. <<http://uk.practicalcallaw.com/books/9781847661630/chapter02>>.

³² Palmer, V. *The paths to privity: the history of the third party beneficiary contracts at English law*. New Jersey: Law book Exchange, 2005.

³³ Boodman, M. *Third-Party Beneficiaries in Quebec Civil Law*. Toronto: Canadian Business Law Journal [interaktyvus]. 2001. [žiūrėta 2013-04-23]. <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/canadbus35&div=18&g_sent=1&collection=journals>.

mažai. Rašant darbą, ypatingai teorinės analizės dalį, autorei teko remtis monografijomis ir studijomis, skirtomis sutarčių teisei apskritai^{34, 35, 36, 37, 38, 39}, taip pat tarptautinės teisės unifikavimo dokumentais bei jų komentarais^{40, 41, 42, 43, 44, 45}.

DARBO METODOLOGIJA

Pasirinktas tyrimo objektas natūraliai lemia ir tyrimui taikytinų metodų pasirinkimą. Disertacijoje nagrinėjamas klasikinis sutarčių teisės institutas, kaip pozityviosios teisės aktuose įtvirtintas asmenų turtinių santykių reguliavimo instrumentas, todėl daugiausia vadovautasi kokybiniais, teorinio pobūdžio metodais. Siekiant iškelto tyrimo tikslo, formuluojant išvadas bei pasiūlymus, kompleksiškai taikyti įvairūs moksliniai metodai, kurių pagrindiniai: lingvistinės, sisteminės, loginės ir kritinės analizės, dokumentų analizės, lyginamasis ir lyginamasis istorinis bei alternatyvų metodai.

Šiame darbe ypač reikšmingas buvo *istorinės analizės metodas*. Juo vadovaujantis atskleistas sutarties trečiojo asmens naudai instituto formavimosi procesas nuo *Corpus iuris civilis* iki šių dienų. Istorinis metodas leido paaiškinti sutarties trečiojo asmens naudai kaip socialinio-teisinio reiškinio priežastingumą ir teisinio santykio esmę.

Lyginamasis (komparatyvinis) metodas taikytas siekiant išskirti ir apibendrinti Europos jurisdikcijose susiformavusius sutarties trečiojo asmens naudai instituto kontūrus, esminius elementus bei požymius. Siekiant atskleisti sutarties trečiojo asmens naudai koncepcijos teisinį tapatumą, lyginamuoju metodu analizuojamos Vokietijos, Prancūzijos, Olandijos bei Anglijos teisės sistemos, kuriose nusistovėjęs sutarties trečiojo asmens naudai instituto tradicijos laikomos klasikinėmis. Visos kitos teisinės sistemos Europoje su nedideliais nukrypimais seka bent vienoje iš šių valstybių įtvirtintais instituto reguliavimo modeliais. Taikydama lyginamąjį metodą autorė išryškina šiose valstybėse susiformavusių sutarties trečiojo asmens naudai instituto reglamentavimo modelių esminius skirtumus.

³⁴ Klimas, T. *Comparative Contract Law: A Transsystemic Approach with an Emphasis on the Continental Law*. Carolina: Academic Press, 2006.

³⁵ McEndrick, E. *Contract Law. Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

³⁶ McEndrick, E. *Comparative Remedies for Breach of Contract*. Oxford: Hart Publishing, 2005.

³⁷ Lazauskaitė, R. *Nuo šalių valios priklausantys civilinės atsakomybės ribojimai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

³⁸ Lando, O.; Baele, H. *The Principles of European Contract Law. Part I and II. Commission of European Contract Law*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2000.

³⁹ Kötz, H.; Flessner, A. *European Contract Law*. Oxford: Clarendon Press, 1998.

⁴⁰ Association Henri Capitant Des Amis De La Culture Juridique Francaise. *European Contract Law Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules*. vol.1. Munich: Sellier, 2008.

⁴¹ Busch, D., et al. *The Principles of European Contract Law (Part III) and Dutch Law. A Commentary II*. Hague: Kluwer Law International, 2006.

⁴² Hartkamp, A., et al. *Roman Law and the harmonization of Private Law in Europe. Towards a European Civil Code*. Alphen an den Rijn: Kluwer Law International, 2011, p. 37.

⁴³ Mikėlenas, V. *Privatinės teisės harmonizavimas ir unifikavimas: lietuviškas variantas. Lietuvos teisės tradicijos*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 165–173.

⁴⁴ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J. *Commentary on The UNIDROIT principles of international commercial law*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

⁴⁵ Schlechtriem, P.; Schwenzer, I. *Commentary on The UN Convention on the Sale of Goods (CISG)*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Tačiau pagrindinis lyginamojo metodo taikymo tikslas – išskirti bendrus, sutartį trečiojo asmens naudai charakterizuojančius ypatumus.

Sisteminės analizės metodas leido nuosekliai išanalizuoti sutarties trečiojo asmens naudai institutą reglamentuojančias įvairių šalių teisės normas, Lietuvos ir užsienio šalių teismų sprendimus, šios teisinės koncepcijos sąveiką su fundamentaliais sutarčių teisės principais bei tinkamai įvertinti jo vietą civilinės teisės sistemoje.

Kritinės analizės metodas sudarė galimybę objektyviai įvertinti sistemiškai išnagrinėtą Lietuvos teismų praktiką bei išryškinti jos problemas, taip pat leido kritiškai pažvelgti į šiandieninį instituto teisinį reguliavimą ir identifikuoti jo trūkumus.

Dokumentų analizės metodas taikytas pirminiams duomenims surinkti, taip pat vykdamas šaltinių atranką bei vertinat informacijos patikimumą. Šis metodas taip pat pasitelktas analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių teisės normų aktus, teismų nutartis bei sprendimus.

Lingvistinis metodas taikytas aiškinant atskiras sąvokas, teisės normų bei teismų sprendimų formuluotes.

Loginiai metodai – indukcijos, dedukcijos ir sintezės, taikyti siekiant nustatyti dėsninumus, siejant sutarties trečiojo asmens naudai instituto požymius į vieną visumą, formuluojant išvadas bei pasiūlymus.

TYRIMO REZULTATAI IR DARBO STRUKTŪRA

Tyrimo rezultatų patikimumas ir aprobavimas. Atliekant tyrimą buvo naudojami pirminiai teisės šaltiniai – Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktai, jų interpretavimo ir taikymo praktika bei teisės doktrina analizuota naudojantis gausiais užsienio literatūros šaltiniais. Pasitelkti moksliniai metodai ir kritiškas disertantės požiūris leido išsamiai ir visapusiškai išnagrinėti klasikinio sutarčių teisės instituto koncepciją. Todėl galima pagrįstai teigti, jog gauti tyrimo rezultatai yra patikimi. Tyrimo rezultatų patikimumą galėtų patvirtinti tolesni tyrimai šioje srityje. Pagrindiniai tyrimo rezultatai buvo paskelbti autorės mokslinėse publikacijose mokslo darbų leidinyje „Socialinių mokslų studijos“⁴⁶. Be to, tyrimo tema skaitytas pranešimas mokslinėje konferencijoje⁴⁷ Mykolo Romerio universitete. Tyrimo rezultatais autorė rėmėsi vesdama „Civilinės teisės“ bei „Civilinės atsakomybės“ seminarus Mykolo Romerio universitete. Tyrimo rezultatai apsvarstyti ir aprobuoti Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Verslo teisės katedros posėdyje.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą lėmė disertantės išsikelti tyrimo uždaviniai ir nagrinėjamos temos specifika. Kai mokslinių tyrimų objektas yra klasikinis teisės institutas, visais atvejais deramas dėmesys privalo būti skiriamas jo ištakoms, raidos analizei bei formavimosi etapams apžvelgti. Istorinio konteksto, priežasčių ir aplinkybių suvokimas yra svarbi bet kokio socialinio reiškinių, taip pat ir teisinio santykio, suvokimo dalis. Sutarties trečiojo asmens naudai yra teisinis reiškinys, instrumentas, skirtas reguliuoti individų turiniams santykiams. Norint iš esmės pažinti bet kokį teisinį institutą, kaip asmenų santykių reguliavimo instrumentą, būtina išsiaiškinti pagrindinius tikslus, kuriems jis tarnauja.

⁴⁶ Borevičienė, E. Sutartis trečiojo asmens naudai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(4): 1537–1548.

⁴⁷ MRU SA Doktorantų draugijos mokslinės konferencijos „Socialinių transformacijų raiška“, vykusios 2012 m. birželio 6 d., pranešimas „Socialinės transformacijos sutarčių teisėje: sutartis trečiojo asmens naudai“.

Sutarties trečiojo asmens naudai kaip teisinio instrumento išradimas negali būti apibrėžtas vienu konkrečiu momentu ar istorine data. Jis, kaip, beje, ir daugelis kitų šiandieninių civilinės teisės institutų, yra ilgos istorinės raidos rezultatas. Priklausomai nuo vyraujančios teisės sampratos analizuojamas institutas atitinkamai keitėsi. Galima teigti, jog santykinai stabili sutarties trečiojo asmens naudai instituto samprata nusistovėjo XX a. pradžioje. Šiuo laikotarpiu išgryninti instituto dėsniai ir pagrindiniai principai galioja ir šandien. Tačiau visų pirma dėl savo interpretacinio pobūdžio ir priklausomumo nuo besikeičiančių socialinių santykių teisė yra gyvas ir nuolatinis procesas. Tad teigti, jog analizuojamas sutarties trečiojo asmens naudai institutas yra galutinai suformuotas, būtų logikos klaida. Siekiant visapusiškai atskleisti sutarties trečiojo asmens naudai koncepciją darbas neišvengiamai pradedamas nuo instituto istorinės apžvalgos.

Pirmojoje disertacijos dalyje analizuojama ir išsamiai atskleidžiama sutarties trečiojo asmens naudai genezė ir plėtra. Siekiant šio tikslo nuosekliai aptariami atskiri instituto raidos etapai, išryškinant socioekonominį kontekstą, pagrindines teises dogmas, būdingas atitinkamam etapui, bei jų poveikį sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratai. Istorinė analizė pradedama nuo senosios romėnų teisės ir baigiama naujaisiais laikais, kai susiformavo šiandieninės sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratos užuomazgos.

Antroji darbo dalis skirta sutarties trečiojo asmens naudai instituto situacijos Lietuvoje tyrimui. Joje nemažos pastangos dedamos šiandieninio instituto teisinio reguliavimo Lietuvoje kilmei ir ištakoms nustatyti. Nepaisant to, jog egzistuoja tam tikri universalūs sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratos elementai, atskirose Europos valstybėse esama tam tikrų reguliavimo ir taikymo ypatumų. Lietuvos civilinė teisė „sukonstruota“ užsienio šalių teisės recepcijos būdu. Tad konkrečiau instituto reguliavimo kilmės identifikavimas yra pirmas žingsnis į jo pažinimą. Šioje darbo dalyje taip pat atlikta išsami pastarojo dešimtmečio Lietuvos teismų praktikos analizė. Lyginant su kitų giminingų, t. y. panašių instituto koncepciją įtvirtinusių šalių teismų požiūriu ir susiformavusia teisės taikymo praktika, išryškinamos Lietuvos teismų praktikos problemos. Skyriaus pabaigoje daroma išvada, jog, net ir praėjus dekadai nuo naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo, Lietuvos teismų jurisprudencija yra sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinio tapatumo paieškų stadijoje. Teismų sprendimai, taikant sutarties trečiojo asmens naudai institutą, yra nenuoseklūs, o neretais atvejais nukrypstama nuo užsienio valstybėse nusišlovėjusių bendrųjų instituto taikymo principų. Lietuvos teisės mokslo doktrinoje sutarties trečiojo asmens naudai institutas nėra analizuotas, todėl nėra bendro metodologinio šio koncepto suvokimo pagrindo – būtent tai lemia esamas teismų praktikos problemas.

Trečiojoje darbo dalyje atliekama instituto sampratos analizė. Pirmiausia aptariamos teorinės prielaidos sutartimi daryti poveikį jos šalimi nesantiems ir sudaryme nedalyvavusiems asmenims. Išryškinama šios koncepcijos sąveika su fundamentaliais sutartinių santykių uždaru bei valios autonomijos bei sutarties laisvės principais. Apibendrinant daroma išvada, jog principinė galimybė sutartimi išlygti dėl trečiojo asmens teisių įmanoma teisės aktuose įtvirtinus sutartinių santykių uždaru principo išimtį. Atitinkamai toliau šioje darbo dalyje lyginamuoju metodu aptariamas sutarties trečiojo asmens naudai teisinis reguliavimas užsienio valstybėse. Autorė išsamiai analizuoja Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Olandijos, Anglijos teisinį sutarties trečiojo asmens naudai instituto įtvirtinimą, remdamasi šių šalių teisės mokslu, pozityviąja teise bei teismų praktika atskleidžia instituto vietą civilinės teisės sistemoje bei santykį su kitais panašiais teisės institutais.

Siekiant pateikti išsamią instituto sampratos analizę šiame skyriuje taip pat apžvelgiamos skirtingos trečiojo asmens reikalavimo teisės kilmės teorijos. Taip pat šioje dalyje detaliai aptariami užsienio praktikoje nusistovėję sutarties trečiojo asmens naudai požymiai. Skyrius užbaigiamas sutarties trečiojo asmens naudai ir kitų panašių institutų palyginimu, išryškinant jų atribojimo kriterijus bei funkcinis skirtumus.

Ketvirtoji mokslinio tiriamojo darbo dalis skirta sutarties trečiojo asmens naudai sudarymo teoriniams ir praktiniams aspektams apžvelgti. Analizuojant senas šio instituto tradicijas turinčių užsienio šalių praktiką bei tarptautinės teisės unifikavimo ir harmonizavimo dokumentuose įtvirtintas sutarties trečiojo asmens naudai reguliavimo nuostatas išgryninami bendri išlygos trečiojo asmens naudai formavimo, naudos gavėjo paskyrimo ir identifikavimo principai, naudos gavėjo valios raiškos teisinė reikšmė. Šioje dalyje detalizuojama sutarties dalyvių siejančių teisinių santykių schema bei apibūdinamas ypatin gas naudos gavėjo teisinis statusas.

Penktojoje disertacijos dalyje aptariami trečiojo asmens reikalavimo teisės įgyvendinimo aspektai. Pateikiama išsami trečiojo asmens teisių apimties skirtingose jurisdikcijose lyginamoji analizė. Taip pat nagrinėjamos sutarties nevykdymo ar netinkamo įvykdymo teisinės pasekmės bei pozityviosios teisės suteikiamos pažeistų teisių įgyvendinimo ir gynimo priemonės. Mokslinė instituto analizė užbaigiama aptariant šalių atsakomybę ribojančių sąlygų poveikį tretiesiems asmenims.

1. SUTARTIES TREČIOJO ASMENS NAUDAI INSTITUTO GENEZĖ IR PLĖTRA

*Historia est magistra vitae*⁴⁸

Visos Europos šalys šiandien pripažįsta sutarties trečiojo asmens naudai institutą, kai tretysis asmuo nedalyvauja sutarties sudarymo momentu, tačiau sutarties įvykdymas yra numatytas jo naudai. Tikrojoje sutartyje trečiojo asmens naudai naudos gavėjas (tretysis asmuo) turi sutarties įvykdymo reikalavimo teisę, taip pat teisę į teisminę gynybą, kai išlyga jo naudai nevykdoma ar vykdoma netinkamai. Tačiau dabartinė situacija, kai sutarties trečiojo asmens naudai visuotinai pripažįstama kaip atskiras sutarčių teisės institutas *sui generis*, yra teisinės minties raidos rezultatas.

Dauguma klasikinių civilinės teisės institutų savo pradžia gavo romėnų *Corpus iuris civilis*⁴⁹, o sutarties trečiojo asmens naudai institutas savo vietą sutarčių teisės sistemoje užėmė tik XIX a. pradžioje. Kaip toliau matysime, romėnų teisė sutarties poveikio tretiesiems asmenims apskritai nepripažino kaip teisiškai įmanomo. Todėl sutarties trečiojo asmens naudai institutas vystėsi lėtai, o jo raidos varomoji jėga buvo visuomenės socialinės realijos, t. y. tarp asmenų besiklostantys socialiniai santykiai, kurie reikalavo teisinio įforminimo. Žinios apie kilmę, istorinės raidos suvokimas yra svarbi kiekvieno reiškinių suvokimo dalis. Metodologine prasme teisinio instituto analizė pasiduoda bendriesiems mokslinės analizės principams. Sutarties trečiojo asmens naudai visapusiškas ir teisingas suvokimas galimas tik pažinus teisinės minties kelią iki šiandieninės sampratos ir socialines aplinkybes, lėmusias jos vystymąsi. Šiuo tikslu toliau pateikiama išsami sutarties trečiojo asmens naudai istorinės raidos apžvalga, apimanti pagrindinius teisinės minties vystymosi etapus.

Dabartinė sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija pozityviosios teisės dokumentuose įtvirtinta XIX a. pabaigos – XX a. pradžios civilinės teisės kodifikacijose. Tarp pirmųjų, formaliai pripažinusiu ir *expressis verbis* įtvirtinusių sutartį trečiojo asmens naudai, reikia paminėti: 1900 m. Vokietijos civilinį kodeksą (*Bürgerliches Gesetzbuch*), 1881 m. Šveicarijos prievolių teisyną (*Schweizerische Obligationenrecht*). Tačiau esama civilinės teisės sistemų, kurios sutartį trečiojo asmens naudai kaip atskirą sutarčių teisės institutą oficialiai teisės normomis įtvirtino tik XIX a. išvakarėse. Pavyzdžiui, Olandijoje sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka įvesta tik 1992 m., įsigaliojus šeštajai dabartinio Civilinio kodekso (*Burgerlijk Wetboek*) knygai. Iš vėlyvųjų taip pat paminėtina Anglija, oficialų statusą institutas įgavo tik 1999 m., kai buvo priimtas Anglijos sutarčių (trečiojo asmens naudai) įstatymas. O štai Prancūzijos civiliniame kodekse sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka yra apibrėžta. Kaip toliau matysime, prancūzų teisės sistema pripažįsta ir plačiai taiko sutarties trečiojo asmens naudai koncepciją. Tačiau tai padaryta teismų praktikos keliu interpretuojant ir į vieną sistemą sujungiant kelias atskiras Civilinio kodekso normas. Sutarties trečiojo asmens naudai institutas nuo Lenino kodekso laikų buvo žinomas Sovietų Rusijoje, atitinkamai įtvirtintas 1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civiliniame kodekse. Mažai pakitęs sutarties trečiojo asmens naudai apibrėžimas įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.191 straipsnyje. Tačiau, kaip jau minėta, iki

⁴⁸ Lot. – istorija yra gyvenimo mokytoja.

⁴⁹ Senovės Romos civilinės teisės sąvadas žymi teisės sisteminimo (kodifikacijos) pradžią, datuojamas 528–534 m.

šiandieninės instituto sampratos nueitas ilgas kelias, be to, skirtingų teisės tradicijų mokslininkai į šiandien galiojančią universalią instituto sampratą ėjo skirtingais keliais.

1.1. Romėnų teisė – *alteri stipulari nemo potest*

Sutarties trečiojo asmens naudai instituto koncepcija nebuvo žinoma romėnų teisėje, labai svarbu išnagrinėti, kaip ir kodėl jis vis dėlto atsirado civilinės teisės tradicijoje. Pirmiausia prasminga pažvelgti į sutarties sudaryme nedalyvaujančio trečiojo asmens teisinę padėtį senojoje romėnų teisėje. Romėnų teisė nesuderinama su idėja, kad tretieji asmenys (naudos gavėjai) įgytų teises iš sutarčių, kurių jie patys nesudarė. Tai visų pirma lėmė griežtai formalizuotas sutarčių sudarymo būdas. Pagal romėnų papročius sutartys buvo sudaromos kreditoriui užduodant klausimą („*ar tu pažadi man ...*“), o skolininkui viešai pažadant („*pažadu tau ...*“)⁵⁰. Galiojančiu buvo laikomas tik priimtas pažadas. Galiojo principas – *nuda pactio obligationem non porit*⁵¹. Būtent dėl to, jog nedalyvaudamas sutarties sudaryme trečiasis asmuo objektyviai neturėjo galimybės priimti pažadą jo naudai, pagal romėnų teisę, sudaryti sutartį trečiojo asmens naudai nebuvo įmanoma. Be to, pagal pagrindinę romėnų teisės taisyklę, sutartis trečiojo asmens naudai neturi poveikio netgi sutarties šalims. Pagal *Justiniano Institucijas* trečiasis asmuo neturi reikalavimo teisės: *alteri stipulari nemo potest*⁵². Ši taisyklė reiškia, kad sutartis, numatanti jos sudaryme nedalyvaujančiam asmeniui teises ar pareigas, nors ir nedraudžiama įstatymų, tiesiog neturi jokio poveikio. Iš kitų *Corpus iuris civilis* tekstų atrodo, kad šis principas taikomas ne tik žodinėms sutarties išlygoms, bet taip pat ir kitoms sutartims, sutarčių sąlygoms, nustatančioms sutarties sudaryme nedalyvaujančio asmens teises bei pareigas. Tačiau *Institucijos* pripažįsta dvi išimtis: nuostata trečiojo asmens naudai, originaliai – *stipulatio alteri*, galioja tuo atveju, kai sutarties sudarymą inicijuojanti šalis turi turtinių interesų trečiojo asmens atžvilgiu. Pavyzdžiui, kai numatomas prievolės įvykdymas yra mokėjimas, galima sulygti, jog mokėjimas atliekamas tiesiai kreditoriaus kreditoriui; su tam tikromis išlygomis *stipulatio alteri* galiojo sutartyje numačius baudą už išlygos trečiajam asmeniui nevykdymą. Tačiau abiem atvejais sutarties įvykdymo galėjo reikalauti tik sutarties sudaryme dalyvavęs asmuo – kreditorius (asmuo, kuriam buvo pažadėta, jog sutartis bus įvykdyta trečiajam asmeniui). Tretysis asmuo negalėjo reikalauti prievolės įvykdymo, nors šis buvo skirtas jam⁵³. Romėnų teisėje galiojo dar ir kita dogma, taip pat svarbi aptariamam klausimui. Tai taisyklė, jog neįmanoma ką nors įgyti per pašalinį asmenį, kuris nėra vergas ar tėvų kontroliuojamas vaikas: *per extraneam personam nihil adquiri posse*⁵⁴. Vergai ir vaikai, *au contraire*, visada įgyja teises ir pareigas savo tėvų ir šeiminių vardų⁵⁵. Tačiau reikia pasakyti, jog atstovavimo santykiai Romoje apskritai buvo gan ribotai suvokiami. Atstovas, remdamasis tam tikru teisiniu santykiu, gali įgyti teisių savo atstovaujamajam; pavyzdžiui, vietos valdžios institucijų atstovas (*actor municipum*) įgyja teises savivaldybei,

⁵⁰ Hartkamp, A., *supra* note 42, p. 37.

⁵¹ Lot. – plikas pažadas įsipareigojimo nesukuria.

⁵² Zimmermann, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford University Press, 1996, p. 34.

⁵³ *Ibid.*, p. 35.

⁵⁴ Lot. – per kitą asmenį teisės neįgyjamos.

⁵⁵ Girard, P. F. *Romėnų teisė. I tomas*. Vytauto Didžiojo universiteto Teisų fakulteto leidykla, 1931, p. 137.

mokytojas (*tutor*) – mokiniui, o kuratorius vienam iš savo globotinių⁵⁶. Teisės negali būti įgyjamos per atstovą įgaliojimo pagrindu, išskyrus nedideles išimtis, pavyzdžiui, įmonės vadovas (*institor*) gali įgyti teises savo atstovaujamai įmonei⁵⁷. Šios *romėnų teisės* nuostatos remiasi fundamentalia romėnų sutarčių teisės maksima – sutartis sukuria teisinį ryšį (*vinculum iuris*) tik tarp jos šalių. Taigi sutartis *romėnų teisėje*, išskyrus retas išimtis⁵⁸, nepripažino „pašalinių“. Jeigu sutartyje susitariama dėl kito asmens, nedalyvaujančio sudarant sutartį, teisių (naudos), tokia sutartis ar sutarties sąlyga nebuvo galiojanti.

1.2. Viduramžiai – manevrai *Corpus iuris civilis* rėmuose

Kalbant apie galimybę išlygti trečiojo asmens naudai viduramžiais, pirmiausia reikia pradėti nuo to, jog viduramžių teisinė mintis ir jos raida buvo stipriai veikiama senosios romėnų teisės. Viduramžių teisininkai aktyviai studijavo ir interpretavo *Corpus iuris civilis*. Pradžioje, maždaug nuo dvylikto amžiaus, *Corpus iuris civilis* buvo labiau akademinųjų studijų, nei praktinio taikymo dokumentas⁵⁹. Vis dėlto ilgainiui įsivyravo požiūris, jog romėnų teisė yra universalė, t. y. tinkama praktiniam pritaikymui. Bažnyčia netrukus ėmė taikyti romėnų teisės nuostatas tais atvejais, kurių nereguliavo kanonų teisės šaltiniai. Nuo XIV a. dėl vadinamosios romėnų teisės recepcijos ją imta taikyti civiliniam procesui Italijoje, o iš ten išplito visoje kontinentinėje Europoje. Tačiau viduramžių teisės mokslininkų raštai, interpretuojantys *Corpus iuris civilis*, akivaizdžiai nutolo nuo pirminių Justiniano kodekso dogmų. Tai logiška, nes romėnų teisė nebuvo atrasta iš naujo ir įdiegta teisiniame vakuume – ji buvo adaptuojama pritaikant ją viduramžių socialinės ir teisinės tvarkos fone. Viduramžių mokslininkai teorijoje pripažino *alteri stipulari* taisyklę kaip universalią Justiniano kodekso dogmą, tačiau tuo pat metu praktikoje buvo pripažįstama, jog tam tikrais atvejais sutarties šalys visgi gali susitarti trečiojo asmens naudai. Be to, kai kuriais, tiesa, išimtiniais, atvejais buvo laikoma, jog tretysis asmuo gali teisėtai šią teisę įgyvendinti. Žinoma, tokia galimybė buvo siejama su tam tikromis sąlygomis. Kadangi viduramžių civilistai buvo priversti vadovautis *Corpus iuris civilis* nuostatomis, suderinti trečiojo asmens reikalavimo teisę su *alteri stipulari nemo potest* taisykle nebuvo lengva⁶⁰.

Viduramžių teisinė mintis kategoriškai neneigia galimybės įgyti teises tiesiogiai nedalyvaujant sutarties sudaryme, kaip kad tai darė romėnų teisė. Pavyzdžiui, *Lex Salica* buvo žinoma *afatomija* – viso turto perdavimas tarpininkui kaip patikėtiniui, kuris buvo įpareigotas perduoti jį naudos gavėjui (trečiajam asmeniui). Prekybos teisę reguliavo mainų sąskaitos ir savininko dokumentai su aiškiais sutarties trečiojo asmens naudai elementais⁶¹. Kanonų teisė apskritai laikėsi principo, jog duoto žodžio reikia laikytis, taigi vien tik pažadas įvykdyti ką nors trečiajam asmeniui, buvo įpareigojantis kaip bet kuri kita priesaika⁶².

⁵⁶ *Ibid.*, p. 309.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 312.

⁵⁸ Pagal *Corpus iuris civilis* keliais atvejais tretysis asmuo įgyja reikalavimo teisę į jam išlygtą naudą, pavyzdžiui, kai paskolinama pinigų nedalyvaujančio asmens vardu, o pastarasis pateikia reikalavimo teisę grąžinti jam pinigus, arba vadinamasis *donatio sub modo*, auka ar dovana „su sąlyga“, kad paaukotas daiktas bus perduotas trečiajam asmeniui po tam tikro laiko tarpo.

⁵⁹ Hallebeek, J. *Contracts for a third-party beneficiary: a brief sketch from the Corpus Iuris to present-day civil law*. Johannesburgh: Fundamina, 2007, p. 14.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 18.

⁶² Zimmermann, R., *supra* note 52, p. 41.

Nuostatų apie sutartis su išlygos trečiojo asmens naudai elementais galima rasti beveik be išimties visuose šiaurės Italijos miestų įstatuose⁶³. Šie pavyzdžiai rodo, jog nors klasikinė taisyklė *altreri stipulari nemo potest* formaliai galiojo, jau ankstyvaisiais viduramžiais buvo gausu jos išimčių. Tokias išimtis lėmė sparčiai besivystantys ekonominiai santykiai – turtiniai mainai, prekyba tarp miestų.

Vis dėlto viduramžių glosatoriai, įteisindami galimybę išlygti sutarties sudaryme nedalyvaujančiam asmeniui, pasirinko dogmatinį kursą. Teisė tenkino besikeičiančio socialinio gyvenimo praktinius poreikius formuluodama išimtis iš klasikinės *alteri stipulari nemo potest* taisyklės, tačiau iš begalinės pagarbos senajai romėnų teisei sena dogma formaliai liko gyvuoti. Teismų jurisprudencija jau pripažįsta, jog sutartinė išlyga trečiojo asmens naudai gali įpareigoti pradines sutarties šalis kreditorių ir skolininką⁶⁴, tačiau tai galima padaryti tik tam tikromis sąlygomis: *pirma*, kreditorius turi turtinį interesą trečiojo asmens atžvilgiu (pavyzdžiui, skola), *antra*, išlyga turi būti specifiskai suformuluota: *stipulatio alteri* (išlyga trečiojo asmens naudai) yra galiojanti tuo atveju, jei skolininko pažadas adresuojamas kreditoriui. Pavyzdžiui, „*Ar tu man pažadi duoti X Titijui?*“. Atitinkamai, išlyga suformuluota kaip pažadas trečiajam asmeniui „*Ar tu pažadi Titijui duoti jam X*“ – buvo laikoma netinkamai suformuluota, todėl negaliojančia. *Stipulatio alteri* nebuvo laikoma *contra legem* (draudžiama įstatymų), o tik *praeter legem* (neturinčia teisinio pagrindo)⁶⁵. Tačiau jei *stipulatio alteri* buvo suformuluota neteisingai, t. y. adresuota nedalyvaujančiam naudos gavėjui, o ne kreditoriui, ji buvo laikoma visiškai negaliojančia, nesvarbu, ar sutarties sudarymą inicijavusi pusė turėjo interesų, ar ne. Pagrindinė priežastis tikriausiai buvo ta, kad tokiam reikalavimui trūko iš karto pateikto pažado gavėjo atsakymo⁶⁶.

Kanonų teisė nebuvo taip kategoriškai nusistačiusi išlygos trečiojo asmens naudai formuluotės atžvilgiu. Paminėtos krikščionių vertybės, šiuo atveju pareiga būti ištikimam savo paties duotam žodžiui, lėmė kiek kitokį požiūrį į pažadą (sutarties išlygą), duotą sutarties sudarymo metu nedalyvaujančiam asmeniui. Vienašalis pažadas, duotas nedalyvaujančiam asmeniui, galėjo būti teisiškai įpareigojantis esant vienai iš prielaidų: vienašalis pažadas patvirtinamas priesaika arba tretysis asmuo vėliau patvirtina priimęs pažado įvykdymą. Taigi pagal kanonų teisę, dviejų šalių tarpusavio susitarimas ir įsipareigojimas buvo pakankamas, kad sukurtų teisinę prievolę, kaip kad skelbiama garsiojoje maksimoje *pacta sunt servanda*⁶⁷. Vis dėlto tais atvejais, kai pasižadėjimas atlikti kažką trečiajam asmeniui (naudos gavėjui) buvo duotas pastarajam nedalyvaujant, kanonistai buvo linkę taisyti romėnų teisės *stipulatio alteri nemo potest* taisyklę. *Stipulatio alteri* nėra teisiškai įpareigojanti, jei ji nebuvo patvirtinta *priesaika* ar naudos gavėjas *nepriėmė* jos įvykdymo⁶⁸.

Vėliau *alteri stipulari nemo potest* taisyklę perėmė ir viduramžių kanonistai. Ji pripažino skirtingą teisinę reikšmę *stipulatio alteri*, adresuoto naudos gavėjui, ir adresuoto kreditoriui. Kaip ir pasaulietinės teisės teisininkai, kanonistai pasižadėjimą atlikti kažką

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Nors klasikinė romėnų teisė teigė, jog toks susitarimas, kaip klaidingas logikos požiūriu, apskritai neturi juridinės galios net ir sutarties šalims.

⁶⁵ Graspel, W. *Institutes of Justinian With The Novel As To Successions*. New Jersey: The Law Book Exchange Ltd., 2008.

⁶⁶ Hallebeek, J., *supra* note 59.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ Hartkamp, A., *et al.*, *supra* note 42, p. 38.

asmeniui, kuris nedalyvavo duodant pasižadėjimą, jei jis adresuotas naudos gavėjui, laikė neturintčiu teisinės galios. Be to, jie įvedė dar vieną reikalavimą – tol, kol naudos gavėjas nepriėmė ar nepatvirtino priimtas pažado įvykdymą, susitarimas tarp kreditoriaus ir skolininko nebuvo laikomas įsigaliojusi. Tačiau vėliau šiuo aspektu kanonų teisė padarė ženklią pažangą. Bažnytinės teisės pažangą sutarties trečiojo asmens naudai atžvilgiu lėmė kita svarbi, grynai krikščioniška asmens duoto pažado ir jo reikšmės samprata. Vadovaujantis Dekalogo vertybėmis, krikščionis privalo sakyti tik tiesą. Pažadas šiame kontekste įgijo ne tik morališkai, bet ir teisiškai įpareigojančio akto reikšmę. Tokiu būdu pažadas, duotas ne kreditoriui, o kitam asmeniui, tapo lygiai taip pat vykdytinas, kaip ir tas, kuris duotas kreditoriui. Pažado davėjas (skolininkas) taip pat buvo įsipareigojęs trečiajam asmeniui (naudos gavėjui), net ir tuo atveju, jei pradinis kreditorius neturėjo turtinio intereso naudos gavėjo atžvilgiu. Remiantis *equitas canonica* (bažnytinio teisingumo) principu, pažadas yra teisiškai įpareigojantis, todėl vykdytinas. Naudodamasis specialiomis bažnytinės teisės procedūromis tretysis asmuo taip pat galėjo reikalauti išlygos jo naudai įvykdymo⁶⁹.

Vėlyvaisiais viduramžiais, vis dar varžomi *Corpus iuris civilis* dogmų, pasaulietinės teisės atstovai atrado praktinį sprendimą. Jis leido pasiekti panašų rezultatą kaip ir kanonų teisėje – suteikti išlygai trečiojo asmens naudai teisinę galią. Norint, jog išlyga trečiojo asmens naudai galiotų, pirmiausia skolininkas ją turėjo patvirtinti priesaika. Tačiau ir tokiu atveju ji galiojo tik kreditoriaus ir skolininko atžvilgiu. Norint suteikti reikalavimo teisę trečiajam asmeniui, kreditorius turėjo formaliai įgalioti tretįjį asmenį, kaip savo atstovą, kuris tokiu atveju galėdavo pareikšti reikalavimą skolininkui. Savaime suprantama, reikalavimas buvo reiškiamas kreditoriaus, ne naudos gavėjo vardu. Šis, teisinės technikos požiūriu gana gremėždiškas, būdas leido pasiekti praktikoje reikalingą rezultatą – sudaryti sutartį trečiojo asmens naudai ir suteikti trečiajam asmeniui galimybę reikalauti išlygos įvykdymo (teisę į gynybą). Tačiau rezultatui pasiekti reikėjo atlikti du teisinius veiksmus: sudaryti sutartį dėl įvykdymo trečiajam asmeniui ir įgalioti naudos gavėją reikalauti prievolės įvykdymo⁷⁰.

Romėnų teisės dogmos esmingai lėmė viduramžių teisės raidą. Kalbant apie sutarties trečiojo asmens naudai sampratą viduramžiais reikia paminėti, jog būta pavienių išimčių. Pavyzdžiui, ankstyvosios romėnų teisės recepcijos metu į Kastilijos (Iberijos pusiasalio, dabartinės Ispanijos teritorija) teisyną buvo įtrauktos visos be išimties *Corpus iuris civilis* nuostatos. Tačiau netrukus buvo konstatuota, jog romėniškas požiūris į sutartis trečiojo asmens naudai nepritaikomas turtiniams teisiniams santykiams, be to, sunkiai suderinamas su principu dėl savo pažadų (įsipareigojimų) vykdymo. Todėl Kastilijos karalius Alfonso XI 1348 m. savo įsaku *ley Paresciendo* vienu plunksnos brūkštelėjimu *stipulario alteri nemo potest* pakeitė nauja taisykle: galima įsipareigoti nedalyvaujančiam asmeniui, jei rimtai ketinama sukurti sutartinę prievolę naudos gavėjo atžvilgiu⁷¹. Taigi skolininkas (pažado davėjas) prieš tretįjį asmenį nebegalėjo daugiau naudoti kaip atsikirtimo, kad jo įsipareigojimas duotas ne trečiajam asmeniui, o kreditoriui. Toks požiūris demonstravo visišką *alteri stipulari nemo potest* taisyklės ignoravimą.

⁶⁹ Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 21.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Hogg, M. *Promises and Contract Law: Comparative Perspectives*. Edinburgh: University of Edinburgh, 2011.

1.3. Ankstyvoji modernioji doktrina – senųjų dogmų devalvacija

Iberijos pusiasalyje, jau minėtoje Kastilijos karalystėje, susiformavo naujas požiūris į sutartinę išlygą (pažadą) trečiojo asmens naudai. Novatoriškasis *ley Pare sciendo* pripažino principinę galimybę bei teisę šalims susitarti dėl nedalyvaujančio trečiojo asmens naudos bei jo teisų. Tai buvo drastiškas žingsnis į priekį nuo *Corpus iuris civilis*, kuris tokius susitarimus apskritai laikė niekiniais. Tačiau *ley Pare sciendo* įtvirtintos galimybės įgyvendinimas kėlė daug klausimų: kuo buvo grindžiamas skolininko įsipareigojimas; koks buvo pradinio kreditoriaus vaidmuo priimant pažadą; ar trečiojo asmens sutikimas (vėlesnėje stadijoje) buvo būtinas skolininko įsipareigojimui atsirasti⁷². Interpretuojant *ley Pare sciendo* brendo tam tikros doktrinos užuomazgos, kurios, be kita ko, smarkiai veikė XVII a. Europos teisinės minties raidą. Čia svarbu paminėti, jog viduramžių Italijos prekybinių miestų vietiniai statutai – Pizos 1161 m., Brešijos 1252 m., Florencijos 1415 m. – taip pat buvo linkę pripažinti savarankišką trečiojo asmens reikalavimo teisę⁷³. Tačiau, nors viduramžių Italijoje ir Kastilijoje aiškiai pasireiškė tendencija nukrypti nuo pamatinių romėnų teisės nuostatų, teorinis šio reiškinio pagrindimas taip ir nebuvo suformuotas.

Būtina pasakyti, jog ne tik *ley Pare sciendo* radosi viduramžių Europoje galiojusių teisės principų kontekste. Pavyzdžiui, susitarimo tarp šalių, turinčių rimtų ketinimų įsipareigoti trečiajam asmeniui, ar vienašalio pažado (lot. *pactum nudum*) teisinės galios pripažinimas – akivaizdi kanonų teisės principo *pacta sunt servanda* pergalė prieš nepraktiškas romėnų teisės nuostatas, pernelyg formalizuojančias sutarčių sudarymą⁷⁴. 1536 m. *Parlement de Paris* įteisino galimybę sutartis sudaryti apsikeičiant laiškais (t. y. per atstumą). Tai buvo lūžio taškas, lėmęs Europos sutarčių teisės raidą įvairiais aspektais; sutartis trečiojo asmens naudai ne išimtis. Nuo šio momento vienašaliai įsipareigojimai buvo laikomi teisiškai įpareigojančiais. Romėnų teisėje įtvirtinti sutarties sudarymo formalumai – klausimas ir atsakymas (*verba promissoria* ir *verba executoria*) pripažinti atgyvenusiais. T. y. nuo šio momento šalims nebuvo būtina susitikti, kad sudarytų galiojančią sutartį. Sutartys galėjo būti sudaromos ofertos-akcepto būdu: vienos šalies pasiūlymą (ofertą) kita šalis galėjo priimti vėliau, su sąlyga, kad oferta nebuvo atšaukta. Tai, jog buvo leista kito asmens pažadą nedalyvaujančiai šaliai priimti vėliau, iš esmės keitė pradinio kreditoriaus statusą sutartyje trečiojo asmens naudai. Jei naudos gavėjas pats gali priimti pažadą (akceptuoti ofertą) vėliau, kokios teisinės pasekmės kyla, jei kažkas kitas (šiuo atveju – pirminis kreditorius) priima pažadą anksčiau? Romėnų teisės reliktas – formalus skirtumas tarp *verba promissoria*, adresuojant pažadą nedalyvaujančiam asmeniui (naudos gavėjui), ir *verba promissoria*, adresuojant pažadą dalyvaujančiam asmeniui (pradiniam kreditoriui), priimančiam įsipareigojimą, neteko prasmės. Nuo šiol pirmoji formuluotė nebuvo laikoma niekine⁷⁵. Pagal senąsias romėnų teisės dogmas, tam, jog sutartis galiotų, buvo būtina, kad po kreditoriaus klausimo („*Ar tu pažadi...*“) iš karto eitų skolininko atsakymas („*Pažadu tau...*“), bet, pagal kanonų teisę ir *ley Pare sciendo* bei Paryžiaus parlamento aktą, buvo pripažinta, jog įsipareigojimas gali būti priimtas ir vėliau. Vadinasi, net ir kai *verba promissoria* adresuojama tiesiogiai sutarties sudaryme nedalyvaujančiam naudos gavėjui,

⁷² Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 34.

⁷³ Dorndorp, H. *The reception of institutes 3.19.19 in France*. Johannesburg: Fundamina, 2005, 11(1): 59–68.

⁷⁴ Hallebeek, J., *supra* note 24, p.48.

⁷⁵ Priešingai nei iki tol veikusioje *Akursijaus* gloseje.

ji yra laikoma galiojančia ir teisiškai įpareigojančia. Skolininkas negali atsisakyti pažado trečiojo asmens naudai ir gintis aplinkybe, jog pažadas buvo duotas nedalyvaujančiam asmeniui („*oque fue fecha aescruano publico oaotra persona priuada en nonbre de otro entre absentes*“)⁷⁶. Vis dėlto šios situacijos kontekste turėjo būti nagrinėjamas klausimas, koks yra pradinio kreditoriaus, priimančio pažadą, vaidmuo ir ar jo pritarimas buvo pakankamas prievolei suformuoti, ar buvo būtina, jog ir naudos gavėjas, kad ir vėlesnėje stadijoje, akceptuotų šį pažadą tam, kad skolininko prievolė būtų laikoma atsiradusia ir vykdytina.

XVI a. teisininkas iš Salamankos (Ispanija) Antonio Gómez teigė, jog vienašalis pažadas yra savaime privalomas, kaip kad toks buvo romėnų *pollicitatio*⁷⁷. Išlygos trečiojo asmens naudai (pažado) priėmimas per pradinį kreditorių ar tiesiogiai neturi reikšmės prievolės galiojimui: nuo išlygos suformulavimo momento naudos gavėjas gali reikalauti įvykdyti prievolę jo naudai, įskaitant teisminę šios teisės gynybą. Jo amžininkas, teisės profesorius Diego de Covarrubias y Leyva iš Salamankos buvo kitokios nuomonės: tai, jog išlygą (pažadą) priima kreditorius, daro ją neatšaukiamą, tačiau vykdytina ji tampa tik tada, kai ją priima naudos gavėjas⁷⁸. Tokio traktavimo priežastis greičiausiai buvo klasikinis požiūris į prievolę, kaip dviejų šalių *vinulum iuris*: išlyga trečiojo asmens naudai tampa prievole ne esant vienašaliam pažadui, o tik esant skolininko ir naudos gavėjo konsensusui. Kanonų teisėje, *ley Paresciendo* ir kituose vietos teisės šaltiniuose įtvirtinto principo, jog sutartys gali būti sudaromos duotą pažadą akceptuojant vėlesnėje stadijoje, kontekste ši Covarrubias mintis buvo logiška ir pagrįsta. Tačiau klausimas dėl kreditoriaus vaidmens taip pat turėjo būti atsakytas. Pagal Gómezą, pažado gavėjas (kreditorius) įgyja sutartinį reikalavimą, kurį gali perduoti trečiajam asmeniui. Tokią teisinę konstrukciją šiandien vadiname cesija (reikalavimo perleidimu). Covarrubias gi dėstė, jog pradinis kreditorius priima pažadą naudos gavėjo vardu ir nuo tada atsiranda skolininko prievolė. Matome, jog Covarrubias naudos gavėjo reikalavimo teisės įgijimą konstruoja pasitelkdamas atstovavimo institutą. Anot jo, naudos gavėjo akceptas viso labo nurodo, jog pastarasis yra pasirengęs priimti prievolės įvykdymą. Šie vėlyvųjų viduramžių mokslininkų samprotavimai leidžia daryti prielaidą, jog XVI–XVII a. radosi sutarties trečiojo asmens naudai sampratos užuomazgos. Tačiau trečiojo asmens teisių įgijimas buvo aiškinamas dogmatiškai, panaudojant to laiko teisininkams jau žinomas konstrukcijas – atstovavimą bei cesiją.

Aptartos Ispanijos teisės mokyklos idėjos paliko pėdsakus garsiojo XVII a. Nyderlandų teisininko mąstytojo Hugo Grocijaus (toliau – Grocijus) suformuotoje sutarties trečiojo asmens naudai sampratoje. Tačiau teigti, jog Grocijus sekė šiais mokymais, irgi negalima. Jo mintys buvo originalios. *Pirma*, ir tai yra bemaž svarbiausia, – Grocijus nepripažino naudos gavėją turint savarankišką reikalavimo teisę. *Antra*, tais atvejais, kai sutartyje pažadas adresuojamas nedalyvaujančiam naudos gavėjui, jis laikė, jog pradinis kreditorius priima pažadą, veikdamas pagal naudos gavėjo įgaliojimą. Be to, išskyrė situacijas, kada pažadą priimantis veikia be įgaliojimo. Kai pažadas priimamas neturint įgaliojimo, teisių neįgyja nei naudos gavėjas, nei pažadą be įgaliojimo priėmęs asmuo, nors skolininkas (pažado davėjas) negali pažado atšaukti. Kai pažadas trečiajam asmeniui priimamas turint

⁷⁶ Hallebeek, J., *supra* note 59, p. 19.

⁷⁷ Dorndorp, H. *Grotius' Doctrine on adquisitio obligationis per alterum and its Roots in the Legal Past of Europe*. Rome: Il Cigno Edizioni, 2004, p. 205–244, p.15.

⁷⁸ *Ibid.*

įgaliojimą, pastarasis įgyja teises, veikdamas per savo „atstovą“⁷⁹. Tačiau net ir tokiu atveju naudos gavėjas vėliau turi patvirtinti pažado priėmimą (*ius efficiendi ut ad alterum ius perueniat, si et is acceptet*). Savo esme aprašyta santykių konstrukcija labai artima šiandieninei tiesioginio atstovavimo sąvokai.

1.4. XVII–XX a. – žingsniai emancipuoto sutarties trečiojo asmens naudai instituto link

XVII ir XVIII a. didžiausią įtaką sutarties trečiojo asmens naudai instituto raidai padarė Nyderlandų teoretikų teisinė mintis⁸⁰. Visų pirma jie išryškino skirtumus tarp situacijų, kai asmuo priimdamas pažadą veikia savo atstovaujamo asmens vardu (patvirtina nedalyvaujančio atstovaujamo asmens valią), ir atvejų, kai asmuo naudą trečiajam asmeniui išlygsta savo iniciatyva (veikia savo valia). Teisinėje praktikoje, regis, nebebuvo didelio skirtumo, kam pasižadėjimas buvo adresuotas, tačiau tiksliai dalyvaujančio asmens ir pažadą priimančio asmens teisinė padėtis darėsi vis svarbesnė. Kai pažadą priimančias asmuo veikė kaip sutarties sudaryme nedalyvaujančio asmens atstovas, atstovaujamas iš karto įgydavo tiesioginio reikalavimo teisę, įskaitant teisę į teisminę gynybą. Atstovas, sudaręs sutartį savo atstovaujamojo vardu, neturėjo teisminės gynybos teisės, t. y. negalėjo reikšti reikalavimo dėl sutarties įvykdymo trečiajam asmeniui, nes jis esą buvo tikrosios sutarties šalies tarpininkas. XVIII a. pabaigoje Nyderlanduose įsivyravo požiūris: veikdamas per tarpininką, atstovaujamas asmuo tampa sutarties šalimi ir tokiais atvejais nebereikia patvirtinti susitarimo⁸¹. Taigi to meto teisinė mintis ir praktika akivaizdžiai buvo linkusi trečiojo asmens teisių įgijimą „pateisinti“ atstovavimo santykių teisine konstrukcija. Tačiau kas, jei asmuo savo iniciatyva priima pažadą trečiojo asmens naudai arba pats asmeniškai, pavyzdžiui, vien iš dosnumo, siekia, kad trečiajam asmeniui būtų suteikta nauda? Anot Grocijaus, tokiais atvejais, kai asmuo, priimančias pažadą, tokiu būdu veikia kito asmens vardu neturėdamas įgaliojimų, tokiu atveju tretysis asmuo galėtų įgyti reikalavimo teisę, tačiau tam jis turėtų akceptuoti išlygą savo naudai⁸².

Tarp to paties laikmečio teisės mokslininkų būta ir kitokių nuomonių. Štai, pavyzdžiui, prancūzai Simon van Leeuwen (1625–1682) ir Johannes Voet (1647–1713) kalbėjo apie tai, jog trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis yra kreditoriaus ir skolininko valia, tad atstovavimas ar teisių perleidimas, anot jų, nebuvo būtinas trečiojo asmens reikalavimo teisei pagrįsti⁸³. Vis dėlto ankstyvaisiais moderniais laikais dominuojančią poziciją užėmė Grocijaus mokymas. Kaip matėme, trečiojo asmens teisių įgijimą Grocijus aiškino per atstovavimo santykių prizmę. Anot jo, *teritus* turėjo teisę priimti pasižadėjimą (patvirtinti atstovo veiksmą) tol, kol pažado davėjas (skolininkas) jo neatsisakė. Trečiojo asmens sutarties įvykdymo reikalavimo teisė atsiranda tik vėlesniame etape, šiam išreiškus pritarimą, akceptavus pažadą. Reikalavimas, jog naudos gavėjas priimtų išlygą savo naudai, yra skiriamasis Grocijaus mokymo bruožas ir romėnų maksimos *alteri stipulari nemo potest pēdsakas*. Naudos gavėjo dalyvavimas sudarant sutartį, nors ir nukeltas laike, vis tiek laikomas būtinu, o tai reiškia, jog vis dar nepripažįstama galimybė susitarti dėl nedalyvau-

⁷⁹ Hallebeek, J., *supra* note 59, p. 21.

⁸⁰ Literatūroje dar žinoma pavadinimu Romos-Nyderlandų teisė (angl. *Roman-Dutch law*).

⁸¹ Pavyzdžiui, Dionysius Godefridus van der Keessel (1738–1816) ir kiti.

⁸² Dondorp, H., *supra* note 77, p. 234.

⁸³ Bayer, W., *supra* note 26, p. 44.

jančio asmens (*alteri stipulari nemo potest...*). Pagal Grocijaus *De Iure Belli ac Pacis*, tai, jog išlygą (pažadą) priima dalyvaujantis asmuo, daro išlygą neatšaukiamą. Tačiau naudos gavėjas vien iš tokio pažado teisės neįgyja, jis turi pats priimti (akceptuoti) pažadą. Kiti Nyderlandų mokslininkai, kaip antai Van der Keessel, taip pat aiškiai atmetė Groenewegen, Voeto ir van Leeuwen poziciją ir laikėsi Grocijaus mokymo: naudos gavėjas turi priimti pažadą, išskyrus tuos atveju, jei pažadą už jį priėmė notaras⁸⁴.

Visgi ankstyvojo modernizmo laikotarpiu *alteri stipulari nemo potest* taisyklė ėmė prarasti savo pozicijas. Kai kurie laikmečio teisės autoritetai, pavyzdžiui, Simon Groenewegen, Simon van Leeuwen ir Johannes Voet, jau teigė, jog pažado ką nors atlikti ar duoti trečiajam asmeniui pakanka, kad skolininkas taptų įsipareigojęs tiesiogiai trečiajam asmeniui⁸⁵. Šie mokslininkai daugiau nebereikalavo naudos gavėjo priimti įsipareigojimą. Turtinis sutarties sudarymą inicijuojančio pradinio kreditoriaus interesas išlygti trečiojo asmens naudai taip pat nebuvo būtinas, kaip kad to reikalavo romėnų dogmos. Anot jų, užteko grynai subjektyvaus intereso (noro, valios), kad išlyga trečiojo asmens naudai būtų teisėta: „Žmogus nėra toks kvailas (demens), teigė Groenewegen, *kai reikalaujama kitam, nebent jis turi savų interesų*“. Kiti teisininkai – Groenewegen, van Leeuwen ir Voet, laikė dosnumą tinkamu pagrindu sutarčiai trečiojo asmens naudai sudaryti ir, priešingai nei Grocijus, nereikalavo, kad tretysis asmuo akceptuotų pažadą, priimtą neva jo vardu ir jo naudai⁸⁶. Tačiau aštuonioliktojo amžiaus Europos jurisprudencijoje šios idėjos nebuvo pripažintos. Kaip minėta, teisinėje praktikoje buvo remiamasi Grocijaus mokymu ir reikalaujama, jog tretysis asmuo akceptuotų išlygą savo naudai. Be to, vien trečiojo asmens pritarimo irgi nepakako, kad šis įgytų reikalavimo teisę. Buvo rimtai abejojama, ar tai įmanoma, kol pradinis kreditorius neperleido jam savo reikalavimo teisės. Galiausiai 1733 m. Aukščiausiasis Olandijos ir Zelandijos teismas nusprendė, jog reikalavimo teisė yra tiesiogiai susijusi su išlyga trečiojo asmens naudai, taigi reikalavimo teisės perleidimo buvo atsisakyta, tačiau naudos gavėjo pritarimas buvo būtinas teisinio santykio formavimo užbaigimo atributas.

Unikalų požiūrį į trečiojo asmens teises iš sutarties suformavo Škotijos teisė. XVII a. lordas Stairs savo traktate „*Institutions of the Laws of Scotland*“ rašė: tretysis asmuo įgyja neatšaukiamą reikalavimo teisę nedelsiant po išlygos jo naudai suformulavimo. *Tertius* pritarimas ar akceptas, anot lordo Stairo, visiškai neturi reikšmės. Dar daugiau, lordo Stairo požiūriu, sutartinė išlyga galėjo sukurti reikalavimo teisę asmenims, kurie net neegzistavo sutarties sudarymo metu – negimusiems vaikams ir pan., kas buvo itin pažangu tuo laikmečiu. Teisiniu pagrindu jis laikė vienašalį skolininko pažadą (angl. *declaration of will*). Anot lordo Stairo, kanonų teisės principas *pacta sunt servanda* padarė pažadą visuotinai privalomą, išstumdamas romėniškąją *de nudo pacto* koncepciją⁸⁷. Reikia pripažinti, jog lordo Stairo idėjos laikmečio kontekste buvo ypač pažangios. Be to, Škotijoje jos buvo pripažintos ir tapo teisine praktika, kuria remiamasi iki šiol⁸⁸. Tačiau toje pačioje Britanijos saloje, Anglijoje ir, be abejo, kontinentinėje Europoje ir toliau, bent jau formaliai, galiojo *alteri stipulari nemo potest* taisyklė – asmuo negalėjo įgyti teisių iš sutarties nebūdamas jos šalimi. Sutartys trečiojo asmens naudai buvo sudaromos ir vykdomos naudojant atsto-

⁸⁴ Dondorp, H., *supra* note 77, p. 234.

⁸⁵ Hallebeek, J., *supra* note 59, p. 21.

⁸⁶ Zimmermann, R., *supra* note 52, p. 438.

⁸⁷ Palmer, V., *supra* note 32, p. 182–183.

⁸⁸ Hogg, M., *supra* note 71, p. 647.

vavimo bei ofertos ir akcepto teisinės konstrukcijos. Vėlesnėje stadijoje akceptavęs pasiūlymą tretysis asmuo pats tapdavo sutarties šalimi ir tokiu būdu įgydavo reikalavimo teisę⁸⁹. Vienašalis pažadas teisininkų sąmonėje negalėjo būti laikomas prievolės šaltiniu. Požiūrių pakeisti trukdė ir klasikinė prievolės kaip asmenų *vinculum iuris* samprata⁹⁰. Be to, svarbų vaidmenį čia suvaidino ir prigimtinės teisės idėjos, kurios kaip aukščiausias ir saugotina vertybę iškėlė individo vėlią. Olandų teisės mokslininkai Vinnius, Van der Keessel *stipulatio salteri* kvalifikavo kaip *de nudo pacto* santykių su trečiuoju asmeniu. Pagal tuometinę praktiką, *de nudo pacto* buvo vykdytini, tačiau tik esant šalių konsensusui. O konsensusas buvo laikomas pasiektu tada, kai naudos gavėjas priimdavo jo naudai duotą pažadą.

Čia aptartos Grocijaus ir Van der Keesselo idėjos davė pradžią vadinamajai *akcepto* doktrinai (kai laikoma, jog trečiojo asmens teisė atsiranda tik pastarajam išreiškus pritarimą). Groenewegeno, van Leeuweno ir Voeto bei lordo Stairo mokymais paremta teorija dabar žinoma kaip konfirmacijos doktrina⁹¹.

Pirmosios civilinės teisės kodifikacijos. Kaip matėme, vėlyvaisiais viduramžiais romėniškoji *alteri stipulari nemo potest* taisyklė formaliai buvo gyva. Vis dėlto praktikoje, kad ir gana sofistikuotais būdais, ji buvo apeinama, t. y. atrandama būdų, kaip sutarties sudaryme nedalyvaujančiam *tertius* numatyti sutarties įvykdymą ir suteikti jam įvykdymo reikalavimo teises naudojant kitas klasikines teisinės konstrukcijas, tokias kaip atstovavimas, reikalavimo perleidimas, sutarties sudarymas ofertos-akcepto būdu. *Alteri stipulari nemo potest* taisyklė buvo ignoruojama ne tik prieš tai aprašytuose Nyderlanduose, bet apskritai didžiojoje dalyje Europos. Antai Vokietijos ir didžiosios dalies Centrinės bei Vakarų Europos teritorijų *usus modernus pandectarum* buvo priimtina, kad sutarties šalys gali sulygti trečiojo, nedalyvaujančio, asmens naudai ir kad naudos gavėjas gali reikalauti vykdyti tai, kas buvo numatyta jo naudai⁹². Tačiau tai vis dėlto nereiškia, kad romėnų teisės *alteri stipulari nemo potest* taisyklė Europoje kartą ir visiems laikams buvo pamiršta. Priešingai, teisės doktrinoje XIX a. ji vis dar buvo pripažįstama. Dogmos gyvybingumą iš esmės lėmė du veiksniai: *pirma*, 1804 m. priimtas Prancūzijos civilinis kodeksas (*Code Civil*). Ne paslaptis, jog šis dokumentas, dar žinomas Napoleono kodekso pavadinimu, simbolizuoja romėnų teisės renesansą Europoje. Be to, Napoleono kodeksas buvo plačiai naudojamas didžiojoje Centrinės ir Vakarų Europos dalyje, netgi tapo kelių kitų valstybių civilinės teisės kodeksų pavyzdžiu; *antra*, XIX a. susiformavusi teisinės minties srovė žinoma kaip Vokietijos istorinė mokykla (*Historische Schule*).

Code Civil. 1804 m. Napoleono kodeksas buvo ypatingai paveiktas *Corpus iuris civilis*. Daugeliu atvejų *Code Civil* perėmė konservatyviausias romėnų teisės nuostatas. *Alteri stipulari nemo potest* taisyklė – ne išimtis. Napoleono kodekso 1119, 1121 ir 1165 straipsniai, reglamentuojantys *stipulation pour autrui*⁹³, buvo ko ne pažodžiui perrašyti iš Roberto-Joseph'o Pothier (1699–1772) „*Les Obligations*“ (1761 m.)⁹⁴. Šiame darbe Pothier, paskutinis didysis senosios santvarkos prancūzų teisininkas, taip pat vadinamas civilinio kodekso tėvu (pranc. – *père du Code Civil*), aprašė senąją Prancūzijos prievolių teisę, nors ir naudo-

⁸⁹ Millner, M. A., *supra* note 25, p. 450.

⁹⁰ Kötz, H., *supra* note 30, p. 388.

⁹¹ Abi doktrinos išsamiai aprašomos III darbo skyriuje.

⁹² Bayer, W., *supra* note 26, p. 43.

⁹³ Pranc. – išlyga kitam.

⁹⁴ Palmer, V., *supra* note 32, p. 183.

damas savo sistemą bei aiškiai veikiamas romėnų teisės. Pothier laikėsi pozicijos, jog sutartis, kaip dviejų šalių konsensusas, negali sukelti teisinio efekto jokiam kitam asmeniui, o tik jos šalims. Savo nuomonę jis grindė valios teorija: sutartys, kaip dviejų šalių konsensuso išraiška, negali įpareigoti ar suteikti teises kitam asmeniui, kurio valia sutarties sudarymo metu nebuvo žinoma. Sekant šia „*Les Obligations*“ argumentacija buvo suformuluoti atitinkami *Code Civil* straipsniai: pagal kodekso 1119 straipsnį, asmuo gali sulygti tik dėl savęs; pagal kodekso 1165 straipsnį, sutartis sukelia pasekmes tik jos šalims, tretiesiems asmenims jos neveikia. Tačiau nustatyta viena išimtis – sutartis gali turėti teisinį poveikį trečiajam asmeniui tuo atveju, jeigu pradinis kreditorius susitaria dėl tų pačių teisių (naudos) sau arba sulygstama dėl dovanos, kurią pradinis kreditorius nori skirti trečiajam asmeniui (naudos gavėjui); tai nustatyta 1121 straipsnyje⁹⁵. Taigi XIX amžiaus Prancūzijos pozityviojoje teisėje sutartis trečiojo asmens naudai nebuvo pripažinta. Priešingai, *alteri stipulari nemo potest* taisyklė, reikšmingai įtvirtinta *Code Civil*, plačiai pasklido į kitas šalis, kurios savo civilinės teisės sistemą (kodifikacijas) kūrė recepuodamos Napoleono kodeksą.

Historische Schule. XIX a. viduryje Vokietijos teisės teoretikai vėl atsigręžė į romėnų teisę. Atitinkamai buvo prisiminta ir jos *alteri stipulari nemo potest* taisyklė. Sutartis su išlyga trečiojo asmens naudai galiojo tik tarp pradinio kreditoriaus ir skolininko, tretysis asmuo reikalavimo teisės neturėjo. Reikalauti įvykdyti sutartį trečiajam asmeniui galėjo tik pradinis kreditorius. Tretysis asmuo reikalavimo teisę įgydavo, tik jei šią teisę jam formaliai perleido pradinis kreditorius. Be to, galiojo reikalavimas, kad pradinis kreditorius turi būti suinteresuotas sutarties įvykdymu trečiajam asmeniui⁹⁶.

Socialinė realybė. Tačiau XIX a. pažangos fone šie du formalūs reikalavimai, visų pirma atsižvelgiant į vis didėjančią socialinę gyvybės draudimo svarbą, buvo laikomi nepageidaujamais, praktinės reikšmės neturinčiais, formalumais. Industrinė revoliucija kardinaliai pakeitė didžiosios dalies gyventojų pajamų šaltinį. Juo tapo pajamos iš samdomo darbo. Be to, miestiečių darbininkų šeimos daugeliu atvejų buvo priklausomos nuo šeimą išlaikantį asmens sveikatos ar gyvybės. Artimųjų gerovė negalėjo būti užtikrinama šeimos turto, dauguma miestiečių darbininkų ar net tarnautojų neturėjo ženklesnių santaupų. Tai lėmė poreikį ir atsiradimą finansinių priemonių, galinčių suteikti galimybę pasirūpinti išgyvenusių giminių gerove šeimos maitintojo sužalojimo, ligos ar mirties atveju. Šią galimybę suteikė gyvybės draudimas. Gyvybės draudimas turėjo būti įforminamas sutartimi. Gyvybės draudimo santykis savo esme buvo dviejų asmenų susitarimas dėl trečiojo asmens naudos ateityje įvykus sutartyje aptartai sąlygai (ligai, sužalojimui, mirčiai). Bet anksčiau minėti formalūs reikalavimai sutartims su išlyga trečiojo asmens naudai lėmė mažiausiai dvi problemas. *Pirma*, buvo abejojama, ar gyvybės draudimo sutartis galios, nes pradinis kreditorius (apdraustasis), regis, neturi jokių turtinių interesų naudos gavėjo atžvilgiu, išskyrus tai, jog jis siekia užtikrinti trečiojo asmens gerovę po savo mirties. Ši problema buvo išspręsta remiantis teismų praktika. 1888 m. Prancūzijos *Cour de Cassation* priėmė sprendimą, kad sutarčiai trečiojo asmens naudai pakanka ir vien moralinio pradinio kreditoriaus intereso⁹⁷. *Antra*, trūko apibrėžtumo dėl reikalavimo teisių pagal tokią draudimo sutartį: naudos gavėjas įgyja reikalavimo teisę pagal šią sutartį ar šią teisę turi tik pradinis kreditorius – apdraustasis. Jei tai antrasis atvejis (reikalavimo teisę turi tik apdraustasis), apdraustojo žūties atveju

⁹⁵ Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 75.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 147.

turtinis reikalavimas dėl draudimo išmokos draudimo bendrovei būtų paveldėjimo dalis. Tuomet naudos gavėjų teisinis statusas priklausytų nuo paveldėtojų valios (jei jie patys nėra apdraustojo asmens įpėdiniai), t. y. paveldėtojai turėtų galimybę vienašališkai spręsti, perleisti naudos gavėjui teises į šį reikalavimą ar ne. Be to, jei reikalavimas būtų įgytas reikalavimo perleidimo, ne draudimo, sutarties pagrindu, galiausiai naudos gavėjai turėtų sumokėti mokesčius už gautas pajamas⁹⁸. Be to, tol, kol gyvybės draudimas įstatymų leidėjų nebuvo sureguliuotas specialiais įstatymais, gyvybės draudimui buvo taikomos bendrosios sutarčių trečiojo asmens naudai nuostatos, todėl kilo papildomi klausimai: ar naudos gavėjas turi priimti gyvybės draudimą? Ar gyvybės draudimas yra neatšaukiamas? Kas turi reikalavimo teises draudimo bendrovės atžvilgiu apdraustojo bankroto (nemokumo atveju)⁹⁹?

Prancūzija. Jau minėta, jog dėl Pothier „*Les Obligations*“ įtakos *alteri stipulari nemo potest* taisyklė buvo įtraukta į Prancūzijos civilinio kodekso 1119 straipsnį. Tačiau šiuo atveju yra vienas svarbus ypatumas: taisyklės suformuluota ne neigiamai, kaip originalioje lotyniškoje versijoje, – niekas negali reikalauti kitam asmeniui – tačiau teigiamai ir labiau apibendrintai: asmuo gali išpareigoti ir reikalauti tik sau (pranc. *pour soi-même*). Taigi romėniškoji taisyklė nebuvo atgaivinta visa apimtimi. Pothier išskyrė situacijas, kai pradinis kreditorius susitaria dėl naudos trečiajam asmeniui savo vardu ir kai tai daroma trečiojo asmens vardu. Antrąją situaciją Pothier laikė teisių įgijimu per atstovą ir daugiau nekvestionavo tokių susitarimų teisinės galios. Ši pozicija neprieštaravo Civilinio kodekso 1119 straipsnio idėjai, kadangi straipsnis pagal savo formuluotę draudė susitarti trečiojo asmens naudai savo vardu – *pour soi-même*. Tačiau išlyga trečiojo asmens naudai buvo leidžiama priimti savo vardu, kai prievolės trečiajam asmeniui įvykdymas kartu patenkintų ir pradinio kreditoriaus turtinį interesą¹⁰⁰. Pothier mokė, kad turtinis interesas egzistuoja ne tik tada, kai asmuo numato sumokėti tam tikrą savo kreditoriui, bet ir tada, kai kitų asmenų reikalų valdytojas išlygsta savo atstovaujamojam naudai. Galiausiai faktas, anot jo, jog valdytojas yra atsakingas savo atstovaujamojam už netinkamą reikalų tvarkymą ir nuotolius, gali būti laikomas turtiniu interesu¹⁰¹. Tiesą sakant, tik tada, kai buvo neįmanoma identifikuoti nė vieno iš anksčiau paminėtų interesų, pavyzdžiui, kai trečiojo asmens naudai buvo išlygstama vien tik iš dosnumo, pagal Civilinio kodekso 1119 straipsnį, sutartinė išlyga trečiojo asmens naudai vis dar buvo niekinė. Tačiau situaciją išsprendė teismų

⁹⁸ Tuo tarpu draudimo išmoka daugelyje jurisdikcijų įprastai laikoma mokesčių lengvatos objektu.

⁹⁹ Jei pripažįstama, jog sutartis trečiojo asmens naudai apima ir naudos gavėjo reikalavimo teisę, tokiu atveju svarbus tampa šios teisės atsiradimo momentas. Pripažįstant, jog ši teisė atsiranda nuo momento, kai suformuluojama išlyga trečiojo asmens naudai (dėl jos susitaria pradinis kreditorius ir skolininkas), apdraustojo asmens žūties atveju reikalavimas draudimo bendrovei nepateks į palikimo sudėtį. Atitinkamai, žuvusio apdraustojo kreditoriai negalės reikšti pretenzijų dėl draudimo išmokos ir ji atiteks naudos gavėjui. Ir priešingai, laikant, jog reikalavimo teisę turi tik apdraustasis, o po jo mirties tik paveldėtojas, turtinis reikalavimas draudimo bendrovei būtų laikomas palikimo dalimi, o paaiškėjus apdraustojo nemokumui, pirmumo teisę į lėšas, gautas iš draudimo bendrovės, turėtų apdraustojo kreditoriai. Tokiu būdu būtų pažeisti apdraustųjų interesai, o svarbiausia, gyvybės draudimo sutartis nevykdytų savo esminės socialinės funkcijos – suteikti apdraustojo artimiesiems finansinį saugumą maitintojo žūties atveju.

¹⁰⁰ Pavyzdžiui, susitarimas, jog skolininkas įvykdys prievolę (sumokės pinigus) trečiajam asmeniui, kuriam pradinis kreditorius yra skolingas. Šiuo atveju įvykdant prievolę trečiajam asmeniui bus patenkiamas pradinio kreditoriaus turtinis interesas. Tokie susitarimai dėl prievolės įvykdymo trečiajam asmeniui, anot Pothier, prilyginami susitarimams dėl savęs – *pour soi-même*, ir taip pat yra leidžiami pagal Civilinio kodekso 1119 straipsnį.

¹⁰¹ Hallebeek, J., *supra* note 59, p. 27.

praktika. Jau minėtame 1888 m. *Cour de Casation* sprendime eliminuotas turtinio intereso reikalavimas, pripažįstant, jog vien moralinis pradinio kreditoriaus interesas yra pakankamas Civilinio kodekso 1119 straipsnio prasme. Tokia plati pradinio kreditoriaus intereso interpretacija vėl sumenkino *alteri stipulari nemo potest* taisyklę, ji vėl beliko tik nominali, formaliai galiojanti, bet praktiškai nefunkcionuojanti dogma. Nors Civilinis kodeksas leido susitarti tik dėl savęs paties, *pour soi-même*, faktiškai buvo galima susitarti ir dėl kitų asmenų beveik be jokių apribojimų (pakako moralinio intereso). Tačiau trečiojo asmens teisinis statusas vis dar buvo neapibrėžtas: kokiais atvejais naudos gavėjas turi reikalavimo teisę, ar ši teisė apima ir teisminę gynybą ir pan. Stebina tai, kad daugelis Prancūzijos tyrėjų to neaptarė komentuodami *Code Civil* 1119 straipsnį. Kai kurie jų sekė senosios *ius commune* tradicija ir teigė, kad reikalavimo teisę įgyja sutartį sudaręs asmuo (pradinis kreditorius), o naudos gavėjas reikalavimo teisę įgyja tik tuo atveju, jei pradinis kreditorius jam perleidžia savo teisę. Kiti gi laikėsi prigimtinės teisės idėjų, konkrečiai – valios teorijos, ir tvirtino, jog naudos gavėjas taip pat įgyja reikalavimo teisę, tačiau tik tada, kai pareiškia priimęs (akceptuoja) išlygą savo naudai¹⁰². Pagal *Code Civil* 1165 straipsnį, sutartis negali įpareigoti trečiojo asmens ir / ar suteikti jam naudos, išskyrus atvejus, paminėtus 1121 straipsnyje: asmuo gali reikalauti išlygti trečiajam asmeniui, kai kartu išlygstama pačiam sau arba tai buvo dovana, auka kitam asmeniui. *Pirmoji* išimtis – išlygstama pačiam sau – *pour soi-même*, yra intereso reikalavimas, kuris, kaip jau minėta, XIX a. Prancūzijoje imtas traktuoti itin plačiai. *Antroji* išimtis atkartoja romėnų teisės *donatio sub modo*¹⁰³. 1121 straipsnio žodis „auka“ vėlgi buvo aiškinamas plačiai. Jis apėmė ne tik dovanas, bet ir bet kokius perleidimus ir, be to, vėlesniais laikais taip pat bet kokią *quid pro quo*¹⁰⁴ trečiojo asmens atliktą veiksmą, pavyzdžiui, kaip premijos sumokėjimą draudimo įmonei¹⁰⁵. Aparašytos išimties suteikė veik neribojamas galimybes sutarčių trečiojo asmens naudai sudarymui, tad formaliai ir dabar galiojanti Prancūzijos civilinio kodekso 1119 straipsnyje įtvirtinta *alteri stipulari nemo potest* beliko vien istoriniu paminklu senajai romėnų teisei.

Olandija. 1838 m. Olandijos civilinis kodeksas sutarties trečiojo asmens naudai aspektu sekė Prancūzijos civiliniu kodeksu. Taisyklę, kad asmuo gali įsipareigoti arba reikalauti tik sau pačiam, galima rasti Olandų senojo civilinio kodekso *Oud Burgerlijk Wetboek*¹⁰⁶ 1351 straipsnyje. Analogiškos prancūziškosioms išimties, kai sutartis gali suteikti naudą trečiajam asmeniui, įtvirtintos atitinkamai – 1353 senojo kodekso straipsnyje¹⁰⁷. Amsterdamo universiteto profesorius Jacob Pieter Moltzer (1850–1907 m.) savo disertacijoje uoliai gynė naudos gavėjo pozicijas. Jis teigė, jog sutartis trečiojo asmens naudai visų pirma yra skolininko ir pradinio kreditoriaus susitarimas dėl tarpusavio priešpriešinių prievolių. Gaudamas pažadą trečiojo asmens naudai, pradinis kreditorius už tai kažką pažada skolininkui¹⁰⁸. Taigi sutartyje trečiojo asmens naudai susiklosto pradinio kreditoriaus ir

¹⁰² Hallebeek, J., *supra* note 59, p. 28.

¹⁰³ Lot. – dovanojimas su sąlyga.

¹⁰⁴ Lot. – mainais už kažką.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ Oland. – senasis Civilinis kodeksas.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Gyvybės draudimo sutartyje už tai, jog draudimo kompanija (skolininkas) įsipareigoja trečiajam asmeniui (naudos gavėjui) išmokėti draudimo išmoką, pradinis kreditorius (draudėjas) pažada draudimo kompanijai (skolininkui) mokėti draudimo išmokas. Pradinis kreditorius tampa draudimo kompanijos skolininku, t. y. tarp šalių susiklosto tarpusavio prievoliniai teisiniai santykiai.

skolininko priešpriešiniai prievoliniai teisiniai santykiai. Moltzer skolininko įsipareigojimą trečiojo asmens naudai, duotą pradiniam kreditoriui, laikė teisėtu prievolės trečiajam asmeniui ir atitinkamos trečiojo asmens teisės šaltiniu¹⁰⁹. Tačiau šios progresyvios Moltzer idėjos neprijio praktikoje. Tiek teisės mokslo doktrina, tiek jurisprudencija sekė Prancūzijos teismų praktika ir laikėsi formalių senojo Civilinio kodekso reikalavimų: išlyga trečiojo asmens naudai galima, kai ji naudinga ir pradiniam kreditoriui (intereso sąlyga) arba kai tai yra dovana su sąlyga trečiajam asmeniui. Būtent šios pozicijos laikėsi Olandijos aukščiausiasis teismas (*Hoge Raad*) Kruger byloje. Tai klasikinis precedentas, atskleidžiantis sutarties trečiojo asmens naudai interpretavimo tendenciją dvidešimto amžiaus pradžios Olandijoje. Pagal šios bylos fabulą,

sutartis buvo sudaryta tarp Paulo Krugerio (1825–1904 m.), Pietų Afrikos Respublikos prezidento, ir Pietų Afrikos Respublikos nacionalinio muziejaus. Pagal šią sutartį Paul Kruger patikėjimo sutarties pagrindais perdavė kai kuriuos savo daiktus (kolekcinis eksponatus) muziejui. Patikėjimo sutartyje buvo numatyta, jog nutraukti patikėjimo sutartį ir atgauti patikėtus daiktus turi teisę daiktų savininkas Paul Kruger, o po jo mirties tai gali padaryti kitas asmuo, Paulo Krugerio dešinioji ranka – dr. Willem Johannes Leyds. Po Paulo Krugerio mirties tretysis asmuo dr. Leyds pareikalavo grąžinti eksponatus. Muziejus ginčijo dr. Leydso reikalavimo teisę. Buvo argumentuojama oficialia pozityviosios teisės pozicija – sutartis galioja tik jos šalims ir tretiesiems asmenims nesuteikia sutarties įvykdymo reikalavimo teisių. Teismas vertino patikėjimo sutartį 1838 m. senojo Civilinio kodekso 1353 straipsnio kontekste ir nusprendė, jog išlyga dr. Leydso naudai yra teisėta, nes Kruger visų pirma susitarė dėl šios teisės sau¹¹⁰.

Daugiausia šios bylos precedentas lėmė tai, jog galiojant senajam Civiliniam kodeksui sutartis trečiojo asmens naudai nebuvo pripažinta kaip savarankiška sutarčių rūšis. Tačiau išlyga trečiojo asmens naudai ar trečiojo asmens nauda vis dar negalėjo būti pagrindiniu sutarties tikslu, o tik papildoma sąlyga¹¹¹.

Vokietija. Bendros civilinės teisės sistemos ir kodifikacijos Vokietija neturėjo iki XX a. pradžios (1900 m.). Vokietija suvienyta tik XIX a. pradžioje. Tad natūralu, jog suvienytose teritorijose galiojusi teisė nebuvo homogeniška¹¹². Prūsijoje galiojo *Allgemeines Landrecht für die Königlich-Preussischen Staaten* – 1794 m. priimtas kodifikuotas įstatymas, apimančias ne tik privatinę teisę, bet ir viešąją. Kitose Vokietijos žemėse galiojo paprotinės *ius commune* ir romėnų teisės šaltiniai, vakarinėse žemėse – Napoleono *Code Civil*¹¹³. Tačiau ryškėjo poreikis sukurti visoms teritorijoms bendrą privatinės teisės kodifikaciją. *Historische Schule* teisininkai, kurdami bendrą teisinę sistemą, pagrindu visgi laikė senąją romėnų teisę. Dėl to vėl grįžo prie romėnų *alteri stipulari nemo potest* taisyklės: neįmanoma įgyti sutartinių teisių pačiam nedalyvaujant ir pan. Interpretuojant senąsias dogmas, labai panašiai kaip Olandijoje ir Prancūzijoje, buvo teigiama, jog: sutartis trečiojo asmens nau-

¹⁰⁹ Osterhuis, J. *Specific Performance in German, French and Dutch Law in the Nineteenth Century. Remedies in an Age of Fundamental Rights and Industrialization*. Studies in the History of Private Law. vol 4. Lieden: Martinus Nijhoff Publishers, 2011, p. 459.

¹¹⁰ Hallebeek, J., *supra* note 59, p. 29.

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² Zimmerman, R. *The New German Law of Obligations. Historical and Comparative Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 2005, p. 7.

¹¹³ Mikėlėnas, V., *supra* note 43, p. 167.

dai galioja tik tada, jei pradinis kreditorius irgi turi savų, su sąlygos trečiajam asmeniui įvykdymu susijusių interesų (pavyzdžiui, skolingas jam ar pan.). Be to, naudos gavėjas reikalavimo teisę įgydavo tik tuo atveju, jei šią jam perleisdavo pradinis kreditorius. Tačiau iki šiol Vokietijos žemėse galiojusioje vietinėje *ius commune* vis dėlto egzistavo teisinės konstrukcijos, leidžiančios susitarti trečiojo asmens naudai ir suteikti jam reikalavimo teisę be papildomo reikalavimo perleidimo ar kitų formalių procedūrų. Dėl begalinio formalizmo ir nesuderinamumo su vietiniais teisės papročiais *alteri stipulari nemo potest* taisyklė buvo dažnai kritikuojama teismų praktikoje. Be to, prigimtinės teisės kontekste papildomi formalūs reikalavimai, tokie kaip pradinio kreditoriaus intereso reikalavimas ir reikalavimo perleidimas trečiajam asmeniui sutarties vykdymo stadijoje, buvo pagrįstai laikomi nesuderinamais su sutarčių laisvės principu. Daugelis tyrėjų ėmė kritikuoti intereso reikalavimą, teigdami, jog nėra jokių priežasčių, dėl kurių pradinis kreditorius negalėtų išlygti trečiojo asmens naudai vien iš savo dosnumo ar vien dėl to, jog tokia yra jo valia. Dėl šių priežasčių XIX a. pabaigoje formaliai galiojanti romėniška dogma buvo smarkiai kvestionuojama. Lemiamas lūžis įvyko, kai vienas iškiliausių XIX a. Vokietijos teisininkų, Leipcigo universiteto profesorius Bernhard Windscheid (1817–1892 m.) savo *Lehrbuch des Pandektenrechts* (vok. – *Pandektų teisės knyga*)¹¹⁴ išdėstė ir pagrindė visiškai naują požiūrį į sutartis trečiojo asmens naudai. Jis teigė, jog išlyga trečiojo asmens naudai tampa neatšaukiama, kai dėl jos susitaria pradinis kreditorius ir skolininkas ir nuo šio momento naujasis kreditorius įgyja reikalavimo teisę¹¹⁵. Autorės nuomone, būtent šis momentas gali būti laikomas sutarties trečiojo asmens naudai, kaip atskiros sutarčių rūšies ir savarankiško instituto, atsiradimu. Iki šio momento išlygos trečiojo asmens naudai buvo apkrity nepripažįstamos. Išlygos trečiajam asmeniui laikomos kitų sutarčių papildomu elementu, o naudos gavėjo teisių įgijimas buvo aiškinamas kitų institutų pagrindu (atstovavimo, reikalavimo perleidimo). Be to, trečiojo asmens interesai niekada nebuvo pripažįstami sutarties tikslu ir pagrindine sąlyga. Remiantis *Windscheid* požiūriu, jau pirmasis *Bürgerliches Gesetzbuch* projektas bendrais bruožais aiškino, jog naudos gavėjo teisė kyla iš jo naudai sutartį sudariusių asmenų valios. 1900 m. Vokietijos civilinis kodeksas (*Bürgerliches Gesetzbuch*) visiškai pripažino sutartį trečiojo asmens naudai. Tai yra pirmoji civilinės teisės kodifikacija, kurioje sutartis trečiojo asmens naudai apibrėžiama kaip savarankiška sutartis. Ir šiandien galiojančio Vokietijos *Bürgerliches Gesetzbuch* kodekso 328 straipsnio formuluotė yra autentiška: sutartimi šalys gali susitarti dėl naudos trečiajam asmeniui, tretysis asmuo turi tiesioginio reikalavimo teisę dėl šios išlygos įvykdymo.

1.5. Sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinis tapatumas šiuolaikinėje pozityviojoje teisėje

Sutarties trečiojo asmens naudai instituto istorinė genėzė parodo, jog nuo seniausių laikų, nepaisant istorinių teisinių dogmų, asmenys rasdavo teisinių būdų sutartimi paveikti kito, sutarties sudaryme nedalyvaujančio asmens teisinį statusą. Šiandien visos Europos teisinės sistemos sutartį trečiojo asmens naudai pripažįsta savarankišku sutarčių teisės institutu. Tačiau, kaip matome, teisės mokslo doktrinoje „revoliucija“ ir išsivadavimas iš formaliųjų klasikinės romėnų teisės regulių įvyko palyginti neseniai – XIX a. pabaigoje – XX a.

¹¹⁴ Hartkamp, A., et al., *supra* note 42, p. 38.

¹¹⁵ Hallebeek, J., *supra* note 23, p. 81.

pradžioje. Be to, šis „išsivadavimas“ buvo teismų praktikos nuopelnas ir daugeliu atvejų sutartis trečiojo asmens naudai kaip savarankiškas institutas buvo pripažįstama teismų praktikoje. Atitinkama linkme vystėsi ir teisės mokslo doktrina. Tačiau teisinio reglamentavimo pakeitimai apskritai atlikti tik XX a. pabaigoje¹¹⁶, ir tai ne visose jurisdikcijose. Pavyzdžiui, Olandijoje sutartis trečiojo asmens naudai formaliai įteisinta tik įsigaliojus šeštajai Civilinio kodekso knygai (1992 m.). Anglijoje šimtmečius galiojusi sutartinių santykių uždaro doktrina tik 1999 m. pakeista Trečiųjų asmenų sutartinių teisių įstatymu (*Rights of Third Parties Act 1999*). Pagal šį įstatymą, naudos gavėjas, remdamasis savo teise, gali reikalauti išlygos jo naudai įvykdymo, jei sutartyje yra aiškiai nurodyta, kad reikalavimo teisė jam suteikta, nebent pagal sutarties tekstą ar sudarymo aplinkybes galima spręsti, kad šalys reikalavimo teisės trečiajam asmeniui suteikti neketino. Tačiau, pavyzdžiui, Rusijoje, sutarties trečiojo asmens naudai institutas įteisintas dar 1922 m. (Lenino) Civiliniame kodekse, kuris parengtas pažangiausio tuo laikmečiu Vokietijos 1900 m. Civilinio kodekso pagrindu¹¹⁷. Tačiau kai kuriose šalyse, kaip kad Prancūzija ir Belgija, apskritai nėra aiškaus įstatymo sutarčių trečiųjų asmenų naudai pagrindo. Be to, ir tarp civilinių kodeksų, kurie pripažįsta sutartis trečiojo asmens naudai, esama fundamentalių skirtumų. Esminis ir konceptualus skirtumas išryškėja naudos gavėjo reikalavimo teisės atsiradimo aspektu. Šiuo metu Europoje egzistuoja du skirtingi požiūriai į naudos gavėjo teisės šaltinį ir jos atsiradimo momentą. Šiuo metu dominuojantis požiūris – naudos gavėjo teisės atsiranda nuo to momento, kai pradinės sutarties šalys dėl jos susitarė. Istoriskai šis požiūris jau žinomas XVII–XVIII a. Groenewegeno, Leeuweno ir Johannes Voeto raštuose bei Stairo *Institutions of the Law of Scotland*¹¹⁸. Analogiška pozicija vadovaujama ir šiuolaikinėje Anglijos teisėje – naudos gavėjas teises įgyja iš karto, pradinėms šalims dėl to susitarus, naudos gavėjo valia ar pritarimas tam nėra reikalingas. Tuo tarpu 1994 m. Olandijos civilinio kodekso 6:253 straipsnis, apibrėžiantis sutarties trečiojo asmens naudai sampratą, *expressis verbis* nustato, jog tretysis asmuo (naudos gavėjas) privalo akceptuoti išlygą savo naudai ir pastarojo reikalavimo teisė laikoma atsiradusia tik nuo šio momento. Taigi trečiojo asmens teisė kildinama iš trijų asmenų – skolininko, kreditoriaus ir naudos gavėjo, valios sutapties. Šios koncepcijos pasirinkimas rodo Grocijaus, Vinijaus ir Van der Keesselo idėjų tąsą Olandijos civilinėje sistemoje. Pagal Olandijos teisę, sutartis trečiojo asmens naudai yra labiau ketinimų deklaracija (vienašalis pažadas ar *pactum nudum*). Teisiškai įpareigojanti ji tampa tik nuo to momento, kai tretysis asmuo išreiškia savo valią ir priima ofertą. Šiuo klausimu olandų teisė žengia dar toliau. Vadovaujantis valios teorija, ji pripažįsta naudos gavėją sutarties šalimi (Civilinio kodekso 6:254 straipsnis)¹¹⁹. Ši sutarties trečiojo asmens naudai samprata yra unikali, būdinga tik Olandijai (ir kai kurioms buvusioms jos kolonijoms už senojo kontinento ribų) ir esmingai skiriasi nuo daugelyje Europos šalių įtvirtintos sutarties trečiojo asmens naudai koncepcijos.

¹¹⁶ Išskyrus Vokietiją, kuri, kaip rašyta, sutartį trečiojo asmens naudai formaliai įtvirtino 1900 m. Civilinio kodekso (BGB) 328 straipsnyje.

¹¹⁷ Maggs, P. *The Civil Codes of Central Eurasia: a Comparison. In Proceedings of the Central Eurasian Studies Society. Fourth Annual Conference.* Cambridge (Mass., USA), 2003, p. 1–9.

¹¹⁸ Hallebeek, J., *supra* note 59, p. 32.

¹¹⁹ *Burgerlijk Wetboek.* Wetboek-online [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-29]. <<http://www.wetboek-online.nl/wet/BW1.html>>.

2. SUTARTIES TREČIOJO ASMENS NAUDAI INSTITUTAS LIETUVOJE

2.1. Sutarties trečiojo asmens naudai instituto ištakos ir teisiniai pagrindai

Lietuvos teisės doktrinoje sutarties trečiojo asmens naudai samprata kol kas nėra nagrinėta, galima drąsiai teigti, jog šis darbas yra pirmasis bandymas pažvelgti į instituto sampratą. Tačiau mūsų dienomis Lietuvos visuomenės socialiniai-ekonominiai santykiai iš esmės atitinka visos Europos socialinę kasdienybę ir neišsiskiria jos kontekste. Sparčiai vystosi draudimo rinka, plačiai paplitę krovininių vežimo įvairiomis transporto rūšimis sutarčių teisiniai santykiai. Taigi sutartys trečiojo asmens naudai Lietuvoje nėra naujiena, priešingai – praktikoje sudaromos gan dažnai. Savaimė suprantama, egzistuoja šio instituto teisinis reguliavimas bei teismų jurisprudencija. Sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka pateikiama Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.191 straipsnyje. Ne paslaptis, jog šiandieninė Lietuvos civilinės teisės sistema suformuota teisės recepcijos būdu. Rengiant Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą buvo vadovaujama ne vienos šalies pavyzdžiu. Siekiant perimti pažangiausias ir Lietuvai tinkamiausias teises konstrukcijas, į mūsų kodeksą pateko įvairių Europos šalių civilinės teisės normos. Be to, siekiant suderinti Lietuvos teisę su Europoje galiojančiomis tarptautinės privatinės teisės nuostatomis buvo vadovautasi ir 1994 m. UNIDROIT Tarptautinių sutarčių principais (toliau – UNIDROIT Principai)¹²⁰. Manytina, jog buvo atsižvelgta ir į kito, Europos teisės unifikavimo tikslais išleisto dokumento Europos sutarčių teisės principų (ESTP)¹²¹ nuostatas. Ankstesniuose skyriuose atlikta sutarties trečiojo asmens naudai instituto istorinės raidos analizė apibendrinama išvada apie dvi iš esmės skirtingas šiuo metu galiojančias sutarties trečiojo asmens naudai sampratos koncepcijas. Todėl, kalbėdami apie sutarties trečiojo asmens naudai sampratą Lietuvoje, pirmiausia neišvengiamai turime apžvelgti Lietuvos civilinės teisės raidos etapus ir nustatyti, kokios šalies teisės tradicijas ir požiūrį į sutartis trečiojo asmens naudai perėmė mūsų Civilinis kodeksas.

Apskritai rašytinės teisės istorija Lietuvos teritorijoje prasidėjo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK). Teisės normų, reguliuojančių privačius asmenų santykius, galima rasti Pamedės teisyne, Kazimiero teisyne, LDK statutuose, tačiau išanalizavus šiuos dokumentus nuostatų, galimai referuojančių į sutartinių teisių suteikimą sutarties sudaryme nedalyvaujančiam asmeniui, neaptikta. Po paskutinio LDK padalijimo Lietuvos etninėse žemėse galiojo atitinkamą teritorijos dalį užurpavusios šalies civilinės teisės aktai. Tai vadinamasis teisinio pliuralizmo laikotarpis. Apskritai iki 1944 m., kai buvo įvestas 1922 m. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas, dar vadinamas Lenino kodeksu, Lietuvoje nebuvo bendros civilinės teisės sistemos. Lietuvos valstybės savarankiško gyvavimo laikotarpiu po Pirmojo pasaulinio karo, t. y. nuo jos įkūrimo 1918 m. iki 1944 m., kai po 1940 m. Rusijos okupacijos įvestas Lenino kodeksas, šalies civilinė teisė nebuvo unifikuota, tad išliko teisinis pliuralizmas. Vienu metu Lietuvos valstybės teritorijoje galiojo skirtingi civilinės teisės šaltiniai: Suvalkijoje (Užnemunėje) – Lenkų karalijos 1825 m. civilinis kodeksas ir

¹²⁰ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: International Institute for the Unification of International Private Law. Rome: 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-29]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>>.

¹²¹ The Principles of European Contract Law, 2002 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-29]. <<http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002>>.

1804 m. Napoleono kodeksas; buvusioje Kuršo gubernijos dalyje – Pabaltijo gubernijų vietinių įstatymų sąvadas¹²²; Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos, jame liko galioti 1900 m. Vokietijos civilinis kodeksas; likusioje Lietuvos dalyje galiojo Rusijos imperijos įstatymų sąvado X tomo 1 dalis (Civiliniai įstatymai)¹²³. Taigi kalbant apie požiūrį į sutartis trečiojo asmens naudai, vientisą giją tarp šių dokumentų vargu ar pavyktų atrasti. Veikiau priešingai. Rusijos imperijos įstatymų sąvade prievolė suvokiama pagal klasikinę romėnišką principą, kaip siejanti du asmenis¹²⁴. Nors sutarties trečiojo asmens naudai teisinė konstrukcija neaptinkama, tačiau sutartis apibrėžiama kaip vieno ir / ar daugiau asmenų valios suderinimas sudarant teisinius santykius¹²⁵. Tad galima daryti prielaidą, jog teisė bent jau nedraudė susitarti dėl trečiojo asmens. Napoleono kodeksas, kaip jau rašyta, laikėsi romėnų *alteri stipulari nemo potest* taisyklės ir sutarties trečiojo asmens naudai formaliai nepripažino. Tad galima daryti prielaidą, jog Suvalkijoje sutarties trečiojo asmens naudai institutas neegzistavo. Tuo trapu Klaipėdos krašte galiojo tuo laikmečiu pažangiausia Europos kodifikacija – 1900 m. Vokietijos civilinis kodeksas. Šis kodeksas, kaip jau rašyta, pirmasis pripažino sutartį trečiojo asmens naudai atskira sutarčių rūšimi. Vokiška kodifikacija, be kita ko, pripažino ir savarankišką naudos gavėjo reikalavimo teisę, t. y. suteikė šiam asmeniui reikšmingą teisinį statusą. Vadinasi, galima pagrįstai manyti, jog Klaipėdos krašto žmonės, vadovaudamiesi Vokietijos civilinio kodekso 328 straipsniu, galėjo naudotis sutarties trečiojo asmens naudai institutu sudarydami sutartis.

Tarpukario Lietuvos civilinės teisės raida neišvengiamai suko kodifikacijos keliu. Teisės sisteminimo idėja tarpukario Lietuvoje ne kartą svarstyta¹²⁶. Iškilus to meto teisininkas Kazys Šalkauskis siūlė receptuoti Šveicarijos civilinį ir prievolių kodeksus. Šie dokumentai netgi buvo išversti į lietuvių kalbą. Tačiau dėl istorinių aplinkybių – prasidėjusio Antrojo pasaulinio karo, Lietuvai nebuvo lemta turėti vientisos civilinės teisės sistemos. Civilinės teisės pluralizmo laikotarpis baigėsi 1944 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą. Teritorijoje įvestas 1922 m. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas. Norint išsiaiškinti, ar sutarties trečiojo asmens naudai institutas galiojo Lietuvoje sovietinės okupacijos laikotarpiu ir jei taip, kokia tai buvo samprata, būtina pažvelgti į sutarties trečiojo asmens naudai reglamentavimą 1922 m. Rusijos Federacijos civiliniame kodekse.

1922 m. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas, vadinamasis Lenino kodeksas, buvo parengtas per stebėtinai trumpą laiką. Po 1917 m. Spalio revoliucijos, Leninui išardžius rinkos ekonomiką, šalis smuko į gilią ekonominę krizę. Naujajai Lenino ekonomikos politikai įgyvendinti buvo gyvybiškai reikalinga funkcionuojanti teisinio reguliavimo sistema. Anot šaltinių, Lenino kodekso projektas parengtas per 1922 m. vasarą ir rudenį, tais pačiais metais ir priimtas, įsigaliojo nuo 1923 m. sausio 1 d. Akivaizdu, jog per tokį trumpą laiką parengti originalią kodifikaciją tiesiog buvo neįmanoma. Vykdydami Lenino užduotį, Civilinio kodekso autoriai sekė moderniausiomis to meto Europos kodifikacijomis – Šveicarijos, Vokietijos. Kai kurie autoriai teigia, jog 1922 m. Lenino kodeksas yra 1900 m. Vo-

¹²² Janulaitis, A. *Napoleono teisinis. Jo atsiradimas ir veikimas Pancūzijoje, išsiplėtimas svetur, o ypatingai Lietuvos užnemunėje*. Kaunas, 1930, p. 141.

¹²³ Gelumauskienė, R.; Šapoka, G. *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia, 2012, p. 82.

¹²⁴ Vancevičius, S. Prievolės teisės samprata pagal Lietuvoje galiojusius Rusijos imperijos civilinius įstatymus. *Teisė*. 1997, (31): 54.

¹²⁵ Vancevičius, S. Sutarties sąvoka ir galiojimo teisiniai principai pagal Lietuvoje galiojusius Rusijos imperijos civilinius įstatymus. *Teisė*. 2007, (63): 172.

¹²⁶ Mikelėnas, V., *supra* note 43, p. 168.

kietijos civilinio kodekso prototipas, papildytas jau grynai sovietinėmis teisės normomis (nuosavybės samprata ir pan.)¹²⁷. Kartu su kitomis sutarčių teisės normomis iš Vokietijos *BürgerlichesGesetzbuch* buvo perimta sutarties trečiojo asmens naudai samprata: šalys gali sutartimi susitarti trečiojo asmens naudai ir šis asmuo turi tiesioginio reikalavimo teisę į skolininką¹²⁸. Taigi kartu su Lenino kodeksu Lietuvoje radosi ir sutarties trečiojo asmens naudai institutas¹²⁹.

1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. 1922 m. Lenino kodeksą pakeitė 1964 m. Rusijos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Šis kodeksas jau buvo pritaikytas planinės ekonomikos realybei – panaikintos 1922 m. kodekse buvusios verslo partnerystę ir akcinių bendrovių steigimą bei veiklą reglamentuojančios nuostatos ir pan. Tačiau bendrosios sutarčių teisės nuostatos išliko nepakitusios. Atitinkamai, ir sutarčių trečiojo asmens naudai reglamentavimas. 1964 m. Rusijos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas tapo modeliu ir pagrindu visų tarybų socialistinių respublikų vietiniams civiliniams kodeksams. Lietuvoje dar tais pačiais 1964 m. buvo priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas (toliau – LTSR civilinis kodeksas). Sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka pateikiama LTSR civilinio kodekso 175 straipsnyje: „Jeigu sudariusysis sutartį asmuo išlygo, kad iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, tai prievolė įvykdyti turi teisę reikalauti tiek sudariusysis sutartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas, jeigu ko kita nenumatyta įstatyme ar sutartyje ir kas kita neišplaukia iš prievolės esmės (...)“. Šios formuluotės esminė žinia: šalys gali susitarti dėl naudos kitam, sutarties sudaryme nedalyvaujančiam asmeniui, ir taip, kad šis asmuo įgyja savarankišką sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Tad galima pagrįstai teigti, jog visiškai emancipuotos (savarankiškos) sutarties trečiojo asmens naudai institutas Lietuvos teisėje buvo įtvirtintas 1964 m. priėmus LTSR civilinį kodeksą. Žinodami, jog LTSR civilinis kodeksas iš esmės atitiko 1964 m. Rusijos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinį kodeksą, kurio sutarčių teisės nuostatos buvo perimtos iš 1922 m. Lenino kodekso, o pastarasis parengtas recepuojant Vokietijos 1900 m. civilinės teisės nuostatas, galime spręsti, jog Tarybų Lietuvoje galiojo vokiškoji sutarties trečiojo asmens naudai samprata, t. y. trečiojo asmens reikalavimo teisė kyla iš sutartį sudariusių asmenų valios.

Tačiau, kaip minėta, šiuo metu Europoje egzistuoja ir kita nuomonė ir unikali sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija. Olandijos teisė trečiojo asmens reikalavimo teisę kildina iš trijų asmenų, t. y. ne tik iš pradinių sutarties šalių – kreditoriaus ir skolininko, bet ir naudos gavėjo valios. Nors ši nuomonė nėra dominuojanti, tačiau bent teoriškai egzistuoja galimybė, jog kuriant tarybinius kodeksus buvo recepuota ši pozicija. Be to, nagrinėjant teisinę literatūrą pastebėta tendencija ir polinkis Lietuvos civilinės teisės doktriną gretinti su Olandijos civilinės teisės tradicijomis. Todėl, autorės nuomone, svarbu pateikti argumentų, kodėl, kalbant apie sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratą Lietuvoje, atmetama olandiškos koncepcijos recepcijos galimybė. Tarybų Rusijos ir atitinkamas LTSR civilinis kodeksas buvo priimti ir įsigaliojo 1964 m., tuo tarpu iki 1990 m., kai buvo priimtas dabartinis Olandijos civilinis kodeksas, sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka

¹²⁷ Maggs, P. B., *supra* note 117, p. 6.

¹²⁸ Oda, H. *Russian Commercial Law*. London: Martinus Hijhoff Publishers, 2007, p. 65.

¹²⁹ Išskyrus Klaipėdos kraštą, kuriame, kaip minėta, sutarties trečiojo asmens naudai institutas buvo įvestas vokiečių okupacijos metais.

Olandijos įstatymuose apskritai nebuvo pateikiama. Tad tarybiniai kodeksai būdami istoriškai senesni negalėjo perimti dabartinės Olandijoje įtvirtintos sutarties trečiojo asmens naudai sampratos. Tokią pat išvadą leidžia daryti ir lyginamoji lingvistinė atitinkamų kodeksų nuostatų analizė. Dabartiniame Olandijos civiliniame kodekse įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka esmingai skiriasi nuo įtvirtintos LTSR civiliniame kodekse. Olandijos *Burgerlijk Wetboek* 6:253 straipsnis „Išlyga trečiajam asmeniui (*ius quaesitum terito*)“ skelbia: sutartis sukuria teisę trečiajam asmeniui reikalauti jos įvykdymo, jeigu sutarties šalys sutartyje sudarė išlygą dėl naudos trečiajam asmeniui ir naudos gavėjas šią išlygą akceptavo. Formuliuotė, kaip ir LTSR civilinio kodekso 175 straipsnis bei Vokietijos civilinio kodekso 328 straipsnis, turi vienintelį bendrą bruožą – iš principo pripažįsta, jog galima teisėtai susitarti dėl sutarties sudaryme nedalyvaujančio asmens teisų. Tačiau tuo jų bendrystė pasibaigia. *Burgerlijk Wetboek* įneša papildomą sąlygą trečiojo asmens teisei atsirasti – „*sutartis sukuria teisę (...), kai tretysis asmuo šią išlygą akceptavo*“. Taigi trečiojo asmens reikalavimo teisė, o skolininko prievolė atsiranda tik nuo to momento, kai naudos gavėjas išreiškė savo pritarimą (akceptavo). Be to, pagal *Burgerlijk Wetboek*, akceptavęs išlygą, naudos gavėjas tampa sutarties šalimi. Akcepto sąlygos nėra nei Vokietijos *Bürgerliches Gesetzbuch* 328 straipsnyje, nei LTSR civilinio kodekso 175 straipsnyje. Pagal vokiškąją sutarties trečiojo asmens naudai sampratą, vienintelė sąlyga trečiojo asmens teisei atsirasti yra pradinių sutarties šalių valia. Analogiškas požiūris į sutartį trečiojo asmens naudai matomas ir sovietmečio Lietuvos civilinės teisės doktrinoje. Antai, 1975 m. vadovėlyje „Tarybinė civilinė teisė“ rašoma: „(...) šiuo atveju, viena sutarties šalis išlygta, kad kita šalis iš sutarties atsiradusią prievolę įvykdytų trečiajam asmeniui, kuris nei pats, nei per atstovą nedalyvavo sutarties sudaryme, nėra sutarties šalis. Tačiau jis nedalyvaujdamas sutarties sudaryme įgyja savarankišką teisę (...).“¹³⁰ Tarybinis vadovėlis trečiojo asmens teisės atsiradimo momentą vertina paprastai ir vienareikšmiškai: trečiasis asmuo jau nuo to momento, kai šalys sudaro sutartį, įgyja teisę reikalauti ją įvykdyti¹³¹. Analogišką poziciją pateikia ir 1976 m. TSR civilinio kodekso komentaras: „(...) trečiojo asmens teisės, kurios jam atsiranda iš sutarties trečiojo asmens naudai, nepriklauso nuo jo sutikimo. Kadangi tokia teisė trečiajam atsiranda iš dviejų kitų asmenų sudarytos sutarties, tai tie asmenys gali nustatyti, kokiomis sąlygomis ir kada tokia teisė trečiajam asmeniui atsiranda (...).“¹³² Šiose eilutėse prioritetas skiriamas pradinių sutarties šalių valiai. Tačiau pradinių sutarties šalių valios prioritetas nepriešinamas naudos gavėjo valiai. Naudos gavėjas savo ruožtu gali atsisakyti išlygą priimti ar jos nepriimti prieš savo valią. Toks požiūris iš esmės atitinka daugelyje Europos šalių vyraujančių požiūrių į sutartis trečiojo asmens naudai ir naudos gavėjo teisinį statusą.

Naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Jau minėta, jog Lietuvos teisės mokslo doktrina iki šiol nėra suformulavusi požiūrio į sutartis trečiojo asmens naudai. Todėl vienintelė galimybė atskleisti ir apibūdinti šiandien mūsų šalyje įtvirtintą sutarties trečiojo asmens naudai koncepciją yra sutartis trečiojo asmens naudai reglamentuojančios teisės normos loginė bei lyginamoji analizė.

Iš pradžių reikėtų pripažinti, jog į galiojančio LR civilinio kodekso sutarties trečiojo asmens naudai formuluotę beveik pažodžiui perkeltas 1964 m. LTSR civiliniame kodekse

¹³⁰ Žėruolis, J., et. al. *Tarybinė civilinė teisė. I dalis*. Vilnius: Mintis, 1975, p. 329.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² Vitkevičius, P. S., et. al. *Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1976, p. 127.

įtvirtintas sutarties trečiojo asmens naudai apibrėžimas. Pirmoji ir antroji LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio dalys atitinka 1964 m. LTSR civilinio kodekso 175 straipsnį. Vadinas, pasikeitus civiliniams kodeksams, sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija išliko nepakitusi. Todėl galima daryti pagrįstą išvadą, jog šiandien Lietuvos teisinėje sistemoje galioja daugelyje Europos šalių įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija, kurios ištakos formalaus įtvirtinimo aspektu yra 1900 m. Vokietijos *Bürgerliches Gesetzbuch*. Pagrindiniai šios koncepcijos bruožai: principinis sutarties trečiojo asmens naudai pripažinimas atskira sutarčių rūšimi (institutu); savarankiškas naudos gavėjo (trečiojo asmens) teisinis statusas – reikalavimo teisė į sutarties įvykdymą; naudos gavėjo teisė atsakyti išlygos jo naudai; naudos gavėjo teisės atsiradimo momentas nepriklauso nuo jo sutikimo (akcepto).

Nagrinėjant LR civiliniame kodekse įtvirtintą sutarties trečiojo asmens naudai apibrėžimą būtina paminėti, jog naujoji teisės norma (6.191 straipsnis), nors savo esme ir atitinka LTSRS civilinio kodekso 175 straipsnį, tačiau yra papildyta dar trimis nuostatomis. Istorinė sutarties trečiojo asmens naudai instituto Lietuvoje analizė būtų neišsami, jei ignoruotume šias normas. Toliau prasminga išsiaiškinti šių, papildomų nuostatų kilmę, t. y. kaip ir iš kur jos pateko į Lietuvos civilinės teisės kodifikaciją, taip pat šių normų įtaką galiojančiai sutarties trečiojo asmens naudai sampratai.

Čia būtina trumpai pažvelgti į LR civilinio kodekso rengimo aplinkybes bei politinį kontekstą. Darbo grupė Civilinio kodekso projektui parengti buvo sudaryta 1991 m. Kuriant naują teisinį ekonominių santykių reguliavimo instrumentą darbo grupė pagrindiniu tikslu kėlė naujojo Civilinio kodekso suderinamumą su tarptautinės teisės normomis bei Europos Sąjungos teise. Kalbant apie sutarčių teisės nuostatas – jas siekta maksimaliai suderinti su tarptautiniais sutarčių teisės principais. Anot šaltinių, į Civilinio kodekso šeštos knygos II dalį „Sutarčių teisė“ buvo perkelta didžioji Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto UNIDROIT Principų dalis¹³³. Todėl aiškinant Lietuvos sutarčių teisės normas būtina atsižvelgti į tai, kaip jos yra apibūdinamos UNIDROIT Principuose, pagal kuriuos jos buvo sumodeliuotos. UNIDROIT Principai gan išsamiai reglamentuoja sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratą. Principų 5.2.5 straipsnis „*Atšaukimas*“ (angl. – *revocation*) suteikia teisę pradinėms sutarties šalims atšaukti išlygą trečiojo asmens naudai iki to momento, kai naudos gavėjas išreiškė išlygą priėmęs arba ja pasikliovė¹³⁴. Analogišką nuostatą įtvirtina LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 3 dalis: „*trečiojo asmens naudai padariusi išlygą sutarties šalis gali atšaukti trečiojo asmens teisę iki to momento, kol šis asmuo pareiškia šią teisę priėmęs.*“ UNIDROIT Principų 5.2.4 straipsnis „*Gynyba*“ (angl. – *defences*) įtvirtina skolininko teisę prieš naudos gavėją panaudoti tuos pačius atsikirtimus, kuriuos turi prieš pradinį kreditorių¹³⁵. Tokia pati taisyklė įtvirtinta LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio dalyje: „*privalanti įvykdyti prievolę sutarties šalis gali pareikšti trečiajam asmeniui tokius pat atsikirtimus, kokius ji galėtų reikšti išlygą padariusiai šaliai.*“ Taigi naujajame Lietuvos civiliniame kodekse galioja senoji LTSR civili-

¹³³ Drazdauskas, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008, p. 13.

¹³⁴ Originalus tekstas anglų kalba – “*The parties may modify or revoke the rights conferred by the contract on the beneficiary until the beneficiary has accepted them or reasonably acted in reliance on them.*”

¹³⁵ Originalus tekstas anglų kalba – “*The promisor may assert against the beneficiary all defenses which the promisor could assert against the promisee.*”

niame kodekse įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai samprata. Sekant UNIDROIT Principais joje aiškiau apibrėžtas naudos gavėjo teisinis statusas – įtvirtinant momentą, nuo kurio išlyga jo naudai negali būti modifikuojama. Tai suteikia teisiniams santykiams apibrėžtumo ir stabilumo: naudos gavėjas, žinodamas apie išlygą savo naudai ir pareiškęs apie priėmimą, gali būti tikras, jog ji nebus atšaukta. Kita vertus, originalus UNIDROIT tekstas naudos gavėjo interesų apsaugą traktuoja itin plačiai: netgi ir tuo atveju, jei naudos gavėjas neišreiškė pritarimo, išlygos negalima atšaukti, jeigu naudos gavėjas „pagrįstai ja pasikloviė“ (angl. *or reasonably acted in reliance on*). „Pagrįstai pasikliauti“ yra vertinamojo pobūdžio kategorijos. LR civilinis kodeksas šiuo atveju paraidžiui neseka UNIDROIT formuluote, įtvirtina labai konkrečią nuostatą – išlyga neatšaukiama naudos gavėjui pareiškus sutikimą¹³⁶ taip išvengiant jau pradinėms sutarties šalims rizikingo neapibrėžtumo. Manytina, jog tokiu sprendimu Lietuvos civilinio kodekso autoriai pasirinko naudos gavėjo bei pradinių sutarties šalių interesų pusiausvyros kelią.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog UNIDROIT Principų nuostatos papildo Lietuvoje galiojančią sutarties trečiojo asmens naudai sampratą labiau ją sukonkretindamos, tačiau jos iš esmės nekeičia. Lietuvai būdinga daugelyje Europos šalių įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija. Šios koncepcijos užuomazgos randamos viduramžių Kastilijos karaliaus Alfonso XI 1348 m. *ley Pareciendo*, vėliau vystytos olandų ankstyvojo modernizmo teisininkų van Leeuweno ir Voeto, galutinai suformuluotos iškilus Vokietijos teisininko Windshields, o įstatymo formą pirmą kartą įgavo XX a pradžios Vokietijos civiliniame kodekse. Tačiau Europoje vis dar esama šalių, pavyzdžiui, Prancūzija, kurios vis dar oficialiai nepripažįsta *ateri stipulari* galimybės. Kitos gi, pavyzdžiui, Olandija, nors ir pripažįsta sutartį trečiojo asmens naudai, sekdamas Grocijaus mokymu, trečiojo asmens reikalavimo teisės atsiradimo momentą sieja su prisijungimu prie sutarties ofertos-akcepto būdu. Toliau darbe sutarties trečiojo asmens naudai institutu broožai analizuojami lyginant pastarąsias sutarties trečiojo asmens naudai koncepcijas.

2.2. Sutarties trečiojo asmens naudai institutas Lietuvos teismų praktikoje: taikymo problematika

Nekyla abejonų, jog bet kurio teisės instituto samprata neapsiriboja teisiniu reguliavimu bei teisės mokslo doktrina. Ne mažiau svarbus bet kurio civilinės teisės instituto sampratos „komponentas“ yra konkrečios jurisdikcijos nacionalinių teismų suformuota instituto taikymo praktika. Aiškindami konkrečios teisės normos veikimo principus, sutarčių teisės atveju – teisnių santykių atpažinimo ir priskyrimo kriterijus (kvalifikuodami teisinius santykius), teismai vaidina svarbų vaidmenį ir tarsi užbaigia teisinio reguliavimo ir teisės mokslo doktrinos suformuotą instituto konstrukciją. Norint suvokti, kaip vienas ar kitas teisės institutas suprantamas konkrečioje jurisdikcijoje, nepakaks susipažinti su atitinkamą institutą reglamentuojančių teisės normų visuma ir ją išanalizuoti. Neišvengiamai teks gilintis ir į šios normos taikymo praktiką vietos teismuose. Teisės norma tėra pagaidaujamo elgesio projekcija. Jos veikimo principai išryškėja taikant ją realiuose individų

¹³⁶ Sutikimo forma kodekse detalai neaptarta. Vadinasi, ginčo atveju naudos gavėjo sutikimas, kaip juridškai reikšmingas faktas, būtų interpretuojamas teismo. Tad negalima atmesti galimybės, jog, net ir nesant aiškaus naudos gavėjo pareiškimo žodžiu ar raštu, teismas, vertindamas situaciją, vien faktą, jog naudos gavėjas pasikloviė sutartimi su išlyga jo naudai, laikys ne verbaline, o konkludentine sutikimo išraiškos forma.

santykiuose. Tad aptarus Lietuvoje įtvirtintą analizuojamo sutarties trečiojo asmens naudai teisinį reguliavimą būtina pažvelgti į šio instituto taikymo praktiką šalies teismuose.

Teisminė „aksiomatika“ ir vengimas argumentuoti. Išanalizavus visą prieinamą nepriklausomos Lietuvos teismų praktiką sutarties trečiojo asmens naudai klausimu akivaizdu tapo viena – teismai nesiima nuodugnesnės sutarties trečiojo asmens naudai instituto analizės, sistemingai vengia pateikti kriterijus, kuriais remiantis viena ar kita sutartis pripažįstama sutartimi trečiojo asmens naudai, todėl taikomos ją reglamentuojančios teisės normos. Egzistuoja kategorija sutarčių, kurių priskyrimas sutartims trečiojo asmens naudai yra tapęs visuotinai priimta aksioma. Tai *civilinės atsakomybės draudimo sutartys*. Visų rūšių civilinės atsakomybės draudimo sutartys teismuose pripažįstamos sutartimis trečiojo asmens naudai. Autorė nekvestionuoja šio priskyrimo pagrįstumo. Civilinės atsakomybės draudimo sutartis yra klasikinės sutarties trečiojo asmens naudai pavyzdys. Tad teismų sprendimų pagrįstumas iš civilinės atsakomybės draudimo sutarčių kylančiuose ginčiuose rezultato prasme nekelia abejonių. Tačiau toliau pateikiami Lietuvos Aukščiausio Teismo (toliau – LAT) nagrinėtų bylų ir priimtų nutarčių pavyzdžiai parodo, jog formuojant teismų praktiką neformuojama instituto samprata, nėra dedama pastangų išskirti ir išryškinti sutarties priskyrimo konkrečiam institutui kriterijų. Teismų praktika neatsako į klausimą, kokie požymiai indikuoja, jog konkreti sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai, neišskiria ir nepateikia šios sutarties būdingų požymių. Štai vienas iš pirmųjų tokių aksiomatinio (ne)argumentavimo pavyzdžių – 2000 m. LAT nagrinėta byla dėl notaro veiksmais padarytos žalos atlyginimo¹³⁷. Šioje nutartyje visiškai be argumentacijos, lyg tarp kitko, pateikiamas teiginys:

„Teisėjų kolegija sprendžia, kad civilinės atsakomybės (taip pat profesinės) draudimo sutartis savo prigimtimi yra sutartis trečiojo asmens naudai, tad pagal CK 175 str. reikalavimo teisę turi tiek sudaręs sutartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas (...).“

Kita panaši byla dėl notaro civilinės atsakomybės nagrinėta 2006 m.¹³⁸ Vienas iš šios bylos nagrinėjimo aspektų buvo civilinės atsakomybės draudimo sutarties kvalifikavimo ir interpretavimo klausimas. Tačiau ir čia, konstatuodamas, jog civilinės atsakomybės draudimo sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai, teismas apsiribojo fraze apie mistinę „sutarties prigimtį“, nepateikdamas detalesnių argumentų ar komentarų:

„(...) Pagal savo teisinę prigimtį civilinės atsakomybės draudimo sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai, todėl tiek pagal 1964 m. CK 175 straipsnį, tiek pagal CK 6.191 straipsnį žalą patyręs asmuo galėtų reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš draudimo kompanijos (draudiko), nebent draudėjas ir draudikas būtų susitarę kitaip.“

Taigi matome, jog daugelyje nutarčių tam tikros kategorijos sutartys pripažįstamos sutartimis trečiojo asmens naudai ir atitinkamai taikomos sutartį trečiojo asmens naudai reglamentuojančių teisės normų (1964 m. LTSR civilinio kodekso 175 straipsnio, LR civilinio kodekso CK 6.191 straipsnio) nuostatos. Tačiau pats teisinis santykio priskyrimas

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje *M. D. Pečiūrienė v. R. Butkauskaitė ir kt.* (Nr. 3K-3-336/2000 m.).

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *M. S. v. M. S. ir kt.* (Nr. 3K-3-25/2006 m.).

sutarties trečiojo asmens naudai institutui konstatuojamas tarsi faktas, nereikalaujantis argumentacijos ir pagrindimo, – aksioma. Ką reiškia frazė „savo prigimtimi“? Kokie požymiai rodo, kad tai sutartis trečiojo asmens naudai? Jokių paaiškinimų teismas nepateikia. Vėliau šiomis nutartimis jau remiamasi daugelyje kitų bylų, kai ginčo šalių sudaryta civilinės atsakomybės draudimo sutartis pripažįstama sutartimi trečiojo asmens naudai. Pavyzdžiui:

2001 m. nagrinėtas ginčas dėl krovinio vežėjo civilinės atsakomybės sugadinus krovinį ir jo draudiko prievolės išmokėti draudimo išmoką: UAB „Mėlynoji uoga“ pareiškė ieškinį vežėjui UAB „Danajos autotransportas“ ir jo draudikams UAB „Lindra“ ir UAB DK „Drauda“ dėl nuostolių sugadinus krovinį atlyginimo¹³⁹. Apeliacinėje ir kasacinėje instancijoje ginčas kilo dėl civilinės atsakomybės draudiko procesinės padėties. Apeliacinės instancijos teismas apskritai nenagrinėjo ginčo santykių sutarties trečiojo asmens naudai instituto kontekste. Šį aspektą palietė tik kasacinės instancijos teismas. Tačiau buvo apsiribota nemotyvuotu konstatavimu, jog civilinės atsakomybės draudimo sutartis „savo teisine prigimtimi yra sutartis trečiojo asmens naudai, tai vežėjui reikalavimus reiškiantis asmuo taip pat gali reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš draudiko, sudariusio su vežėju civilinės atsakomybės draudimo sutartį, arba iš jų abiejų“. Bėlieka apgailėstauti, jog ir šį kartą argumentų teiginiui pagrįsti teismas nepateikė. Tiesa, po šiuo teiginiu teismas padarė nuorodą į LAT senato nutarimo Nr. 31 38 punktą. Deja, šis dokumentas daugiau aiškumo nesuteikia. Čia randame dar vieną konstantą – „vežėjo civilinės atsakomybės draudimo sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai“¹⁴⁰, be jokių komentarų, argumentų ar nuorodų į sutarties savybes ar požymius, kurie leidžia ją laikyti būtent tokia.

Analogišką teiginį apie „sutarties prigimtį“ LAT kartoja daugelyje paskesnių bylų. Pavyzdžiui, byloje dėl įmonės veiklos civilinės atsakomybės:

2006 m. nagrinėtame ginče, kai ieškovas pareiškė ieškinį atsakovui UAB „Lietuva Statoil“, prašydamas priteisti iš jo neturtinės žalos, patirtos sutrikus sveikatai dėl ūmios stresinės reakcijos po įvykio atsakovui priklausančioje automobilių plovykloje, atlyginimą. UAB „Lietuva Statoil“ savo veiklos civilinę atsakomybę buvo apdraudusi draudimo bendrovėje „ERGO Lietuva“¹⁴¹: „(...) savo teisine prigimtimi civilinės atsakomybės draudimo sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai, todėl pagal CK 6.191 straipsnį žalą patyręs asmuo gali reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš draudimo kompanijos“) ir daugelyje kitų paskesnių bylų.

Daugelį metų įvairių rūšių civilinės atsakomybės draudimo sutartys kvalifikuojamos sutartimis trečiojo asmens naudai referuojant į „sutarties prigimtį“, tačiau šalies teismų praktiką formuojanti institucija nėra pasisakiusi, kas konkrečiai turima omenyje, kas slypi po sąvoka „sutarties prigimtis“. Be abejo, suvokiant civilinės atsakomybės drau-

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mėlynoji uoga“ v. UAB „Danajos autotransportas“ ir kt. (Nr. 3K-7-936/2001m.).

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 31 „Dėl Lietuvos teismų praktikos, taikant Ženevos 1956 m. Tarptautinio krovininių vežimo keliais sutarties konvenciją (CMR)“.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje N. N. v. UAB „Statoil Lietuva“ ir kt. (Nr. 3K-3-465/2006 m.).

dimo kaip finansinio instrumento paskirtį ir esmę – atlyginti galimus trečiųjų asmenų nuostolius, galime nujausti, jog teismas, pripažindamas civilinės atsakomybės draudimo sutartį sutartimi trečiojo asmens naudai, pagrindiniu kriterijumi laikė sutarties tikslą. Civilinės atsakomybės draudimo sutarties tikslas yra – patenkinti kito asmens turčinį interesą dėl atsakingo asmens veiksmais sukeltų nuostolių atlyginimo. Šiame kontekste aiškėja LAT nuolat vartojamos frazės „*sutarties teisinė prigimtis*“ prasmė. Ji ir simbolizuoja sutarties tikslą. Kadangi LAT nuolatos referuoja į „*sutarties teisinę prigimtį*“, kas, kaip išsiaiškinome, greičiausiai reiškia sutarties tikslą, galime daryti išvadą, jog pagrindiniu teisinių santykių kvalifikavimo kriterijumi LAT laiko sutarties tikslą. Tačiau teismo poziciją išgryninti pavyko tik deduktyviai analizuojant implicitinę nutarčių prasmę. Aiškiai išreikštų sutarties trečiojo asmens naudai kvalifikavimo kriterijų šalies teismų jurisprudenciją formuojanti institucija nepateikia. Štai, pavyzdžiui, kita situacija, kai draudimo sutartimi buvo apdrausta kredito gavėjo sutartinė atsakomybė, kylanti dėl kreditavimo sutarties nevykdymo:

UAB DK „Baltic polis“ apdraudė atsakovo UAB „Fidus“ civilinę atsakomybę už nustatytu terminu negrąžintą kreditą banko AB bankas „Hansa-LTB“ naudai. Atsakovas UAB „Fidus“ negrąžino 149 000 Lt paskolos, draudikas atsisakė vykdyti draudimo sutarties įsipareigojimus ir neišmokėjo ieškovui draudimo išmokos bei palūkanų. Jis nurodė, kad nutraukė su UAB „Fidus“ draudimo sutartį, kadangi kreditas buvo panaudotas ne pagal paskirtį, o su draudiku nebuvo suderintas toks draudimo sąlygų pakeitimas. Bankas pareiškė reikalavimą draudikui dėl draudimo išmokos priteisimo¹⁴².

Šioje byloje LAT vėl pasisakė, jog tais atvejais, kai išmokų gavėju nurodomas kitas nei draudėjas asmuo, – tokia sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai. Taigi vėl akcentuotas sutarties įvykdymas trečiajam asmeniui, kaip pagrindinis ir vienintelis kriterijus:

„(...) *Draudimo sutartyje, be sutarties šalių, gali būti nurodyti ir kiti asmenys, kurie yra draudimo santykių dalyviai. Vieni iš jų yra naudos gavėjai. Jeigu draudimo sutartyje trečiasis asmuo nurodomas išmokų gavėju, tai draudimo sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai. (...) Kredito teikėjas, pagal draudimo sutartį tapdamas naudos gavėju, nėra draudimo sutarties šalimi, nors yra draudimo santykių dalyviu.*“

Matome, jog šioje nutartyje, kaip ir prieš tai cituotoje, kvalifikuodamas sutartinius santykius teismas iš esmės remiasi vienintele aplinkybe – sutartinės prievolės įvykdymas numatomas trečiajam asmeniui: „*trečiasis asmuo nurodomas išmokų gavėju, tai draudimo sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai*“. Daugiau argumentų, kodėl ši sutartis laikytina sutartimi trečiojo asmens naudai, teismas nepateikia. Tačiau ši nutartis yra svarbi ir tuo aspektu, jog teismas pirmą kartą išreiškia požiūrį į naudos gavėją aiškiai pasisakydamas, jog nelaiško šio sutarties šalimi: „*tapdamas naudos gavėju, nėra draudimo sutarties šalimi*“. Naudos gavėjas yra *ne sutarties šalis*, bet sutarties *dalyvis* (...) – deja, argumentų, kodėl taip, o ne priešingai, teismas vėl nepateikė.

Pozicijos dinamika. Adekvataus dėmesio sutarties trečiojo asmens naudai institutui ir jį reglamentuojančios teisės normos interpretavimo stoka lemia tai, jog žemesnių ins-

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 10 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „Hansa-LTB“ v. UAB draudimo kompanija „Baltic Polis“ ir kt. (Nr. 3K-3-797/2003 m.).

tancijų teismai taip pat vengia taikyti LR civilinio kodekso 6.191 straipsnį kvalifikuodami šalių teisnius santykius. Netgi tais atvejais, kai teismo sprendime akivaizdžiai juntama šios teisės normos įtaka, o ginčas išsprendžiamas pagal klasikinės sutarties trečiojo asmens naudai institutui tarptautinėje praktikoje taikomas taisyklės, yra vengiama aiškiai pasisakyti, jog teisinis santykis vertintas iš sutarties trečiojo asmens naudai instituto ir LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio perspektyvos. Pavyzdžiui, 2003 m. nagrinėta ginčo situacija susijusi su įsipareigojimais, kylančiais iš *įmonės akcijų pirkimo-pardavimo sutarties*:

viešbučio „Lietuva“ akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi pirkėjas – Norvegijos įmonė „LINSTOW ASA“ – įsipareigojo tam tikrą laikotarpį po viešbučio įsigijimo nemažinti darbuotojų skaičiaus¹⁴³. Tačiau perėmęs turtą ir pradėjęs viešbučio rekonstrukciją pirkėjas vienu metu atleido nemažai darbuotojų. Viena iš darbuotojų kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl neteisėto atleidimo iš darbo. Vilniaus miesto 1-asis apylinkės teismas sprendimu pripažino darbuotojos atleidimą iš darbo pagal DSĮ 29 straipsnio 1 dalies 2 punktą neteisėtu, nurodė laikyti ją atleista pagal DSĮ 28 straipsnį ir priteisė jai 6 vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio kompensaciją. Savo sprendimą teismas grindė akcijų pirkimo-pardavimo sutarties 6 punktu, kuriuo pirkėjas ketino išlaikyti įmonėje 275 darbo vietas, nors ir ketino atlikti rekonstrukciją, rekonstrukcijos metu įsipareigojo darbo vietų skaičiaus nemažinti.

Jau pirmosios instancijos teismo motyvuose akivaizdžiai jaučiamas sutarties trečiojo asmens naudai instituto taikymas. Įmonės sprendimas mažinti darbuotojų skaičių pripažintas neteisėtu būtent todėl, kad prieštaravo akcijų pirkimo-pardavimo sutarčiai. Taigi ieškovės ieškinio patenkinimą – atleidimo iš darbo pripažinimą neteisėtu, tiesiogiai lėmė akcijų pirkimo-pardavimo sutarties nuostatos. Buvo pripažinta darbuotojos teisė pareikšti ieškinį iš sutarties, kurios sudaryme ji pati nedalyvavo. Nors akcijų pirkimo-pardavimo sutartyje *expressis verbis* nekalbama apie tai, jog sutartis yra sudaroma trečiųjų asmenų naudai, taip pat nekalbama apie trečiųjų asmenų reikalavimo ir teisminės gynybos teises, buvo pripažinta, jog sutartis sudarė realų pagrindą trečiųjų asmenų teisėms, *inter alia* užtikrinant šiems asmenims teisių įgyvendinimo ir gynybos priemones. Šios trečiųjų asmenų teisės, nors ir nedetalizuotos ir neaprašytos *expressis verbis*, buvo pripažintos. Nors teismas savo pozicijos nedetalizavo, galima spręsti, jog trečiųjų asmenų teisės buvo numanomos iš tikrųjų šalių ketinimų sudarant sutartį (konkrečiai iš sutarties 6 punkto, kuris numato akcijų pirkėjo įsipareigojimą nemažinti darbuotojų skaičiaus). Ir nors įsipareigojimas duotas akcijų pardavėjui, teismui nekilo abejonių, jog su šio įsipareigojimo vykdymu susijusius reikalavimus turi teisę reikšti ir tretieji asmenys, kurių naudai duoti įsipareigojimai. Analizuojant teismo sprendimą galima spręsti, jog teismas vertino akcijų pirkimo-pardavimo sutarties nuostatas, susijusias su darbuotojais, implicitinę prasmę. Akivaizdu, jog vertindamas tikrąją sutarties šalių valią ir ketinimus bei sutarties sudarymo aplinkybes, teismas laikė šią sąlygą sudaryta trečiųjų asmenų – darbuotojų, naudai. Stebėtina, tačiau šis pirmosios instancijos teismo išreikštas ginčo situacijos įvertinimas ir sprendimo būdas atitinka klasikinį požiūrį, pripažintą daugelyje Europos šalių, kai dėl sutarties ir trečiųjų asmenų teisių pagal tą sutartį sprendžiama vertinant pradinių sutarties šalių intenciją dėl trečiųjų

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje N. U. v. AB *viešbutis „Lietuva“ ir kt.* (Nr. 3K-7-145/2003 m.).

asmenų. Tiesa, reikia pripažinti, jog, gindamas asmenų, nesančių sutarties šalimi, teises iš kitų asmenų sutarties, teismas visiškai neskyrė dėmesio šiam požiūriui pagrįsti.

Tačiau ginčo sprendimo būdas materialine prasme leidžia konstatuoti Europos šalių teisės mokslo doktrinoje ir teismų praktikoje suformuotos sutarties trečiojo asmens naudai sampratos įtaką. Apeliacinės instancijos teismas papildomų argumentų dėl akcijų pirkimo-pardavimo sutarties vertinimo taip pat nepateikė, tačiau pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą. Kaip ir dera teisės taikymo jurisprudenciją formuojančiai institucijai, LAT šioje byloje ėmėsi vertinti akcijų pirkimo-pardavimo sutartį sutarties trečiojo asmens naudai instituto kontekste. Tačiau LAT požiūris į situaciją buvo netikėtas ir, didžiam nusivylimui, mažai argumentuotas. Be to, autorės nuomone, sunkiai suderinamas su Europos šalių teismų praktikoje nusistovėjusiu požiūriu į sutartis trečiojo asmens naudai. Dėl akcijų pirkimo-pardavimo sutarties nuostatos, kuria pirkėjas įsipareigojo rekonstruojant viešbutį nemažinti darbuotojų skaičiaus, LAT pasisakė:

„(...) bylą nagrinėję žemesniųjų instancijų teismai, tenkindami ieškinį, rėmėsi AB viešbutis „Lietuva“ akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi, sudaryta 1998 m. birželio 8 d. tarp Norvegijos kompanijos „LINSTOW AS“ ir Lietuvos Respublikos, kurią atstovavo Valsybės turto fondas (b.l.53-61). Tačiau ieškovė N. U. nėra šios akcijų pirkimo-pardavimo sutarties šalis. Ieškovę sieja darbo teisiniai santykiai su atsakovu AB viešbutis „Lietuva“, o ne su Norvegijos kompanija „LINSTOW ASA“. Be to, pagal bendrą sutarčių teisės taisyklę, sutartis sukuria teises bei pareigas tik ją sudariusiems asmenims, t. y. jos šalims, ir negali sukurti teisių bei pareigų tretiesiems asmenims, išskyrus sutarties ar įstatymo nustatytas išimtis (1964 m. CK 175 str., 2000 m. CK 6.190-6.191 str.). Akcijų pirkimo-pardavimo sutartyje nėra numatyta, kad ši sutartis sukuria reikalavimo teisę AB viešbutis „Lietuva“ darbuotojams. Dėl šios priežasties ieškovė savo reikalavimo negali grįsti minėta akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi.“

Matome, jog nutartyje LAT pasirinko klasikiniu riboto sutarties poveikio (angl. – *relative effect*) principu, kurio esmė – sutartis turi poveikį tik jos šalims¹⁴⁴. Tiesa, teismas pripažino, jog riboto poveikio principas turi išimtį ir tai yra sutartis trečiojo asmens naudai. Tačiau tarp šalių susiklosčiusiuose teisiniuose santykiuose teismas neįžvelgė sutarties trečiojo asmens naudai požymių. Anot teismo, akcijų pirkimo-pardavimo sutartis – nėra sutartis trečiojo asmens naudai, nes joje nėra numatyta, jog ši sutartis sukuria reikalavimo teisę tretiesiems asmenims (viešbučio darbuotojams). Iš šios, švelniai tariant, lakoniškos argumentacijos galima daryti išvadą, jog LAT sutartimis trečiojo asmens naudai laiko tik tas sutartis, kuriose trečiojo asmens reikalavimo teisė aptariama pažodžiui. Tačiau, kalbant apie LAT požiūrį į sutarties trečiojo asmens naudai sampratą šioje konkrečioje nutartyje, išryškėja du momentai: *pirma*, sutartis pripažįstama sudaryta trečiojo asmens naudai tik tada, jei ji numato trečiojo asmens tiesioginio reikalavimo teisę, *antra*, teismas reikalauja šios nuostatos eksplicitiškumo, t. y. sutartis būtinai turi šią teisę numatyti *pažodžiui*. Tokią išvadą galima daryti deduktyviai aiškinant šį LAT teiginį „Akcijų pirkimo-pardavimo sutartyje nėra numatyta, kad ši sutartis sukuria reikalavimo teisę AB viešbutis „Lietuva“ darbuotojams. Dėl šios priežasties ieškovė savo reikalavimo negali grįsti minėta akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi.“ Vadinas, LAT nesvarsto galimybės šioje situacijoje taikyti

¹⁴⁴ Plačiau šis principas aptariamas III skyriuje.

pamatinį turinio viršenybės prieš formą principą ir aiškinti sutartį vertinant tikruosius šalių ketinimus bei sutarties sudarymo aplinkybes. Požiūris elementarus – sutartis trečiajam asmeniui reikalavimo teisės nenumato, vadinasi, tokios nėra. Be to, teismas žengia dar toliau, teigdamas, jog: „*lingvistinis sutarties aiškinimas neleidžia daryti išvados, kad akcijų pirkimo-pardavimo sutartis sukūrė užsienio investuotojui pareigą nemažinti darbuotojų skaičiaus. Angliškame sutarties tekste taip pat kalbama ne apie pirkėjo pareigas ar įsipareigojimus nemažinti darbo vietų, o tik apie ketinimus (angl. – intentions).*“ Taigi teismas aiškina, jog *intencija* dar nėra *pareiga*, tad juo labiau negali sukelti reikalavimo teisių tretiesiems asmenims. Belieka apgailestauti, jog šalies teismų jurisprudenciją formuojanti institucija, aiškindama sutartį ir sprendama dėl šalių įsipareigojimų pagal ją, vadovaujasi išimtinai tik lingvistiniu sutarties aiškinimo metodu. Tokiu būdu yra ignoruojami fundamentalūs sutarčių aiškinimo principai, visų svarbiausias – jau minėtasis turinio viršenybės prieš formą principas. Juk pasigilinus į analizuojamoje situacijoje sudarytos akcijų pirkimo-pardavimo sutarties atitinkamos nuostatos semantinę prasmę būtų galima daryti visiškai priešingą išvadą, jog jos tikslas – darbuotojų interesų apsauga. Sunkiai suvokiamas ir *intencijos* ir *pareigos* atskyrimas konkrečiu atveju. Juk akivaizdu, kad *intencija*, išakyta privačiame pokalbyje, viešame mitinge iš tribūnos, ir *intencija*, deklaruota civilinėje sutartyje, savo pasekmių prasme kategoriškai skiriasi. Pagaliau, pagal klasikinį apibrėžimą sutartis yra ne kas kita, kaip tam tikra forma išreikšta jos šalių intencijų sutaptis – *consensus in idem*, kuri sukuria teisinės prievolės. Taigi teismo teiginys, jog akcijų pirkimo-pardavimo sutartyje išreikšta pirkėjo *intencija* rekonstruojant viešbutį nemažinti darbuotojų skaičiaus nesukelia teisinės *prievolės*, kelia nuostabą. Be to, sutartyje išreikšta šalies *intencija* nemažinti darbuotojų skaičiaus šiuo konkrečiu atveju sukūrė pagrįstus lūkesčius asmenų, kurių atžvilgiu nukreiptas intencijos vykdymas. Juk *intencija* (autorės nuomone, įsipareigojimas) susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų – neatleisti darbuotojų, pirmiausia yra nukreipta darbuotojų naudai, jie yra labiausiai suinteresuoti išsaugoti darbo vietą. Galima pagrįstai teigti, jog akcijų pardavėjas sudarydamas sutartį su tokia sąlyga siekė pasirūpinti darbuotojais, kitaip tariant, veikė jų interesais. Sutartimi įsipareigota susilaikyti nuo konkrečių veiksmų prieš trečiuosius asmenis. Vadinasi, šios sutarties nuostatos įvykdymas yra numatytas tretiesiems asmenims – darbuotojams. LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 1 dalis numato, jog tais atvejais, kai „*sudaręs sutartį asmuo išlygo, kad iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, tai prievolę įvykdyti turi teisę reikalauti tiek sudaręs sutartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas*“. Teisės norma kalba apie įsipareigojimą įvykdyti sutartį trečiajam asmeniui, kaip vienintelį ir pakankamą pagrindą trečiojo asmens reikalavimo teisei. Jeigu prievolės įvykdymas nukreiptas į tretįjį asmenį, šis faktas yra pakankamas pagrindas trečiojo asmens reikalavimo teisei. Esant tokiam sutarties trečiojo asmens naudai teisiniam reguliavimui sunku, net ir nebeįmanoma paaiškinti motyvuojamąją nutarties dalį užbaigiančio LAT teiginio:

„Be to, jeigu akcijų pirkimo-pardavimo sutartis ir būtų sukūrusi atitinkamas pareigas užsienio investuotojui, tai, kaip jau buvo minėta, nesant specialios išlygos apie jos sudarymą trečiųjų asmenų naudai, tų pareigų nevykdymas teisę reikšti atitinkamus reikalavimus užsienio investuotojo atžvilgiu suteiktų tik valstybei, kaip kitai sutarties šaliai, bet ne tretiesiems asmenims – įmonės darbuotojams.“

Ignoruodamas LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 1 dalies imperatyvą, LAT teigia, jog net ir tuo atveju, jei sutartis turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, pastarasis neturi reikalavimo teisės. Tuo tarpu įstatymas skelbia: „*sudaręs sutartį asmuo išlygo, kad iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, tai prievolę įvykdyti turi teisę reikalauti tiek sudaręs sutartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo* (...)“¹⁴⁵. Vadovaudamasis cituojamais argumentais, LAT panaikino žemesnės instancijos teismų nutartis, kuriomis buvo patenkinti darbuotojos reikalavimai, ir neskundžiama nutartimi trečiojo asmens reikalavimus atmetė.

Aptarta byla bei cituojama LAT nutartis nukrypsta nuo šiandieninėje Europos teismų praktikoje priimto požiūrio į sutartį trečiojo asmens naudai, nesilaiko nusistovėjusių jos aiškinimo ir taikymo principų. Kita vertus, tokia teismų praktikos būklė yra suprantama ir logiškai paaiškinama teorinio sutarties trečiojo asmens naudai instituto pagrindimo ir analizės Lietuvos teisės mokslo doktrinoje nebuvimu. Įdomią poziciją LAT išreiškė 2006 m., kai paslaugų sutartį pripažino sutartimi trečiojo asmens naudai ir konstatavo, jog šiai sutarčiai taikytinos LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio nuostatos:

Kauno miesto savivaldybės administracija ir AB Stomatologijos poliklinika sudarė sutartį dėl protezavimo paslaugų teikimo socialiai remtiniems asmenims ir šių paslaugų apmokėjimo. Šalys susitarė, kad vidutinė suma už vienam pacientui suteiktas dantų protezavimo paslaugas neturi viršyti 300 Lt. AB Stomatologijos poliklinika šios sąlygos nesilaikė. Ginčas kilo dėl suteiktų paslaugų apmokėjimo.

Nors šios bylos nagrinėjimo objektas nebuvo trečiųjų asmenų teisės pagal šalių sudarytą sutartį, interpretuodamas sutartį Teismas pasisakė dėl sutarties tipo. Ši nutartis darbo tyrimui reikšminga tuo, kad, vertinant tarp šalių susiklosčiusius santykius, buvo eilinį sykį be argumentų konstatuota, jog tai – sutartis trečiojo asmens naudai:

„(...) *nagrinėjamos bylos atveju tiesiogine paslaugų sutarties bendrosios sampratos prasme atsakovas nebuvo klientas pagal sutartį, kuriam teikiama atlygintina paslauga, tačiau sprendžiant dėl paslaugų teikėjo ir kliento tarpusavio santykių pobūdžio, tarpusavio teisių ir pareigų, pagrįstai taikytos atlygintinų paslaugų teikimą reglamentuojančios teisės normos, nes ginčo sutartis buvo sudaryta trečiųjų asmenų – pacientų – naudai, vykdant vietos savivaldai priklausančias funkcijas asmens sveikatos priežiūros srityje, ir tokia sutartis atitinka būtent CK šeštosios knygos XXXV skyriaus pirmajame skirsnyje reguliuojamus santykius (CK 6.191 straipsnis).*“¹⁴⁵

Šiame sudėtingame ir ilgame sakinyje pateikiamas teiginys, jog teisinis santykis atitinka LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio nuostatas. Kodėl? Argumentų nepateikiama, tačiau iš bendros sakinio logikos galima suprasti, jog dėl to, kad paslaugų gavėjas yra ne savivaldybė, o kiti asmenys – savivaldybės gyventojai. Priskiriant teisinį santykį sutarčių trečiojo asmens naudai kategorijai vėl vadovaujamosi vieninteliu kriterijumi – sutarties įvykdymas numatytas ne sutarties šaliai, o trečiajam asmeniui. Toks teismo vertinimas techniškai atitinka LR civiliniame kodekse įtvirtintą sutarties trečiojo asmens naudai apibrėžimo formulotę, pagal kurią visos sutartys, kurių įvykdymas numatytas tretiesiems asmenims, šiems asmenims suteikia savarankiško reikalavimo teisę. Tačiau, kaip jau mi-

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje AB „Stomatologijos klinika“ v. Kauno miesto savivaldybė ir kt. (Nr. 3K-3-11/2006 m.).

nėta, Lietuvos nacionalinėje kodifikacijoje įtvirtinta formuluotė yra ydinga. Ji neatitinka tarptautinėje praktikoje įtvirtinto požiūrio į sutartis trečiojo asmens naudai. Įprastai sutartimis trečiojo asmens naudai pripažįstamos ne visos sutartys, kurių įvykdymas numatytas trečiajam asmeniui, o tik tos, kurios ekspresyviai ar implicitiškai numato trečiojo asmens reikalavimo teisę į jo naudai išlygtos prievolės įvykdymą. Dar kartą įvertinus ginčo situaciją abiejų minimų kriterijų kontekste, išsiaiškinus tikruosius šalių ketinimus, jos pri-skyrimas sutartims trečiojo asmens naudai keltų pagrįstų abejonių. Šalys – Kauno miesto savivaldybė ir Stomatologijos poliklinika, sulygo, jog sutartis bus įvykdoma trečiajam asmeniui, ir tai akivaizdu, nes tokia nuostata *expressis verbis* įtvirtinta sutartyje. Tačiau ar šalys suteikė tretiesiems asmenims savarankišką sutarties įvykdymo reikalavimo teisę? Ar tokia buvo tikroji šalių valia? Ar, sakykime, Stomatologijos klinikai nustojus teikti paslaugas, tretieji asmenys galėtų kreiptis su ieškiniu į teismą ir reikalauti įvykdyti sutartį arba nuostolių dėl sutarties, sudarytos jų naudai, nevykdymo. Atsakymas į šį klausimą nėra akivaizdus. Sutartyje tokia trečiųjų asmenų teisė neaptarta. Daugelio Europos šalių teismai, nesant ekspresyvių nuostatų dėl trečiojo asmens reikalavimo teisės, vertintų tikruosius šalių ketinimus ir sutarties nuostatų implicitinę prasmę – ar šalys siekė suteikti trečiajam asmeniui savarankiško reikalavimo teisę. Tačiau, kaip matėme prieš tai analizuotoje byloje dėl darbuotojų teisių reikšti reikalavimus pagal akcijų pirkimo-pardavimo sutartį, LAT yra pareiškęs priešingai. Pagal LAT, jei sutartis trečiajam asmeniui reikalavimo teisės nenumato, tai nėra sutartis trečiojo asmens naudai: „(...) sutartyje nėra numatyta, kad ši sutartis sukuria reikalavimo teisę AB viešbutis „Lietuva“ darbuotojams. Dėl šios priežasties ieškovė savo reikalavimo negali grįšti minėta akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi.“ Grįžtant prie stomatologijos paslaugų sutarties vertinimo kyla klausimas, kodėl teismas šioje byloje neieškojo išlygos dėl paslaugos gavėjų reikalavimo teisių.

Sugretinę aptartas nutartis, matome, jog labai panašiose situacijose Lietuvos teismų praktiką formuojanti institucija demonstruoja kardinaliai skirtingą požiūrį: abiem aptartais atvejais sutarties įvykdymas numatomas kitiems asmenims (vienu atveju – viešbučio darbuotojams, kitu – socialiai remtiniams asmenims), abiem atvejais sutartis *expressis verbis* nenumato trečiųjų asmenų reikalavimo teisių, tačiau vienu atveju – tai sutartis trečiojo asmens naudai, kitu gi – ne. Kaip jau minėta šio darbo įvadinėje dalyje, Lietuvos teisės mokslas iki šiol neskyrė dėmesio sutarties trečiojo asmens instituto analizei. Todėl teismai kiekvieną bylą su sutarties trečiojo asmens naudai elementu sprendžia *ad hoc*, o teorijos, kaip bendros požiūrį vienijančios loginės platformos, nebuvimas lemia kartais sunkiai paaiškinamus ir su tarptautiniu lygiu nusistovėjusia instituto taikymo praktika susikertančius sprendimus.

Toliau aprašoma situacija dar labiau išryškina problemą, kurią sukelia vieno metodologinio teisės taikymo pagrindo stoka. Teisinių santykių prasme analogiškas situacijas teismas vertina skirtingai: prieš tai aptartoje nutartyje teismas pasisakė, jog *tik* sutartys su aiškiai *expressis verbis* aptarta trečiojo asmens reikalavimo teise yra laikomos sutartimis trečiojo asmens naudai, o štai kitoje savo esme labai panašioje situacijoje teismai užėmė radikaliai priešingą poziciją teigdami, jog išlyga dėl sutarties įvykdymo trečiajam asmeniui *ipso jure* sukuria trečiajam asmeniui reikalavimo teisę. Ginčas kilo dėl teisinių santykių iš paskolos sutarties:

R. P. M. buto pirkimo-pardavimo sutartimi V. K. pardavė butą už 46 000 Lt, kuriuos kaip paskolą butui pirkti V. K. buvo suteikęs AB bankas „Hansabankas“ (toliau – ban-

kas). Pagal pirkėjo ir banko sudarytos paskolos sutarties nuostatas, bankas paskolos sumą privalėjo pervesti į pardavėjo asmeninę sąskaitą. Esant tokiai nuostatai paskolos sutartyje, pardavėjas sutiko, kad pirkėjas įkeistų butą bankui, taip įvykdydamas 11 500 JAV dolerių paskolos suteikimo sąlygą. Bankas nesilaikė paskolos sutarties sąlygos ir paskolos lėšas pervedė ne trečiajam asmeniui – buvo pardavėjui, kaip numatė sutartis, o tiesiogiai pirkėjui, kuris su pardavėju neatsiskaitė. Tretysis asmuo – atsiškaiymo už parduotą turtą negavęs pardavėjas, pareiškė reikalavimą bankui dėl žalos, padarytos neteisėtais veiksmais¹⁴⁶.

Pirmosios instancijos teismas šią situaciją vertino sutarties trečiojo asmens naudai instituto kontekste, t. y. pripažino, jog paskolos sutartis buvo sudaryta trečiojo asmens – buvo pardavėjo, naudai, konstatavo, jog bankas šios prievolės nevykdė, todėl priėmė sprendimą, įpareigojantį banką įvykdyti prievolę trečiajam asmeniui – sumokėti paskolos sumą pirkėjui:

„Teismas šią sutartį vertino kaip sudarytą trečiojo asmens naudai. Bankas, neįvykdydamas sutartyje nustatytos sąlygos ir pinigus pervedęs ne į buto pardavėjo, bet į pirkėjo sąskaitą, netinkamai vykdė sutartį, todėl ieškovas turi teisę reikalauti, kad bankas įvykdytų sutarties sąlygas ir sumokėtų už V. K. nupirktą butą.“

Be to, teismas įvertino ir bendruosius sutarčių aiškinimo principus, kaip svarbų faktorių išryškindamas trečiojo asmens – pardavėjo, teisėtus lūkesčius: „*bankas pažeidė ir teisėtų lūkesčių principą, nes ieškovas, matydamas buto pirkėjo V. K. su banku sudarytos paskolos sutarties sąlygą dėl pinigų pervedimo iš banko į jo sąskaitą, pagrįstai galėjo tikėtis, kad už butą bus laiku ir tinkamai atsiskaityta*“. Šis trečiojo asmens interesų pripažinimas užsienio praktikoje žinomas kaip *pagrįsto pasiklovimo* kriterijus (angl. – *reasonable reliance*)¹⁴⁷. Pagal nusistovėjusią daugelio Europos šalių teismų praktiką bei tarptautiniuose sutarčių teisės unifikavimo dokumentuose¹⁴⁸ įtvirtintas teisinės nuostatas, situacija, kai tretysis asmuo pagrįstai pasiklovė šalių sutartine išlyga, tokia išlyga a) tampa neatšaukiamą; b) tretysis asmuo įgyja jos įvykdymo reikalavimo ir teisminės gynybos teises¹⁴⁹. Apeliacinės instancijos teismas, iš esmės sutikdamas su pirmosios instancijos teismo sprendimo motyvuojamojoje dalyje išdėstytu situacijos vertinimu, sprendimą paliko nepakeistą. Be to, dar pabrėžė trečiojo asmens, kuriam turi būti įvykdyta sutartis, teisėtų lūkesčių ir *pagrįsto pasiklovimo* reikšmę sutartiniams santykiams: „*(...) visuotinai suprantama aplinkybė, jog buvo pardavėjas, neturėdamas jo naudai sudarytos banko ir pirkėjo tikslinės paskirties (butui pirkti) paskolos sutarties, neparduotų buto ir nesutiktų su jo įkeitimu banko naudai*“. Be to, teismui nekilo abejonių, jog paskolos sutartis, kurios įvykdymas numatytas trečiajam asmeniui, yra sutartis trečiojo asmens naudai:

„(...) įstatymų leidėjas nenumatė galimybes be trečiojo asmens sutikimo atšaukti jo teisę reikalauti įvykdyti prievolę, kai yra nepanaikinta ir nenuginčyta sutartis trečiojo asmens

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje R. P. M. v. AB „Hansabankas“ (Nr. K-3-657/2004 m.).

¹⁴⁷ Hillman, R. A. *The Richness of Contract Law. An Analysis and Critique of Contemporary Theories of Contract Law*. London: Kluwer Academic Publishers, 1998, p. 49.

¹⁴⁸ Turima omenyje UNIDROIT Principų ir ESTP nuostatas. Sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija šiuose dokumentuose detalai analizuojama paskesniuose disertacijos skyriuose.

¹⁴⁹ McQueen, H.; Thompson, J., *supra* note 31.

naudai, todėl atmetė apeliacinio skundo argumentą, kad V. K. atšaukė trečiojo asmens teisę bei pasiūlė pakeisti prievolės įvykdymo būdą.“

Kaip matome, teismas taip pat laikė išlygą trečiojo asmens naudai neatšaukiama, o šios teisės pagrindu pripažino paskolos sutartį. Šią poziciją palaikė ir LAT. Visiškai priešingai nei prieš tai aptartoje situacijoje, kai darbuotojai, kuriems turėjo būti įvykdyta akcijų pirkimo-pardavimo sutarties nuostata, nebuvo pripažinti turintys reikalavimo teisę, niekas nevertino jų pagrįsto pasiklivimo ir pan., šiuo gi atveju asmuo, kurio naudai numatytas paskolos sutarties įvykdymas, – pirkėjas, buvo pripažintas naudos gavėju ir teisėtu pretenzijos reiškėju. Nors abiem atvejais trečiųjų asmenų teisė nebuvo eksplicitiškai aptarta konkrečioje išlygoje, situacijos įvertintos skirtingai. Pozityvu tai, jog šioje byloje dėl paskolos sutarties LAT pirmą kartą skyrė dėmesį sutarties trečiojo asmens naudai sampratai. Tačiau to dėmesio buvo per mažai, kad ją būtų galima pavadinti instituto sampratos analize, tai veikiau buvo teisės normos nuostatų atkartojimas:

„Sutartis trečiojo asmens naudai yra dviejų asmenų susitarimas, pagal kurį teisę reikalauti įvykdyti atsiradusią prievolę turi tiek sudaręs sutartį, tiek sutartyje nurodytas trečiasis asmuo, jeigu ko kito nenumato įstatymas ar sutartis. Šios sutarties pagrindu atsiradusiai prievolei būdinga tai, kad trečiasis asmuo, nedalyvavęs sudarant sutartį ir nebūdamas jos šalis, įgyja savarankišką teisę reikalauti įvykdyti prievolę jo naudai. Šis asmuo nėra įpareigotas išlygta teise naudotis. Jis turi teisę rinktis: pasinaudoti išlygta teise ar atsisakyti jos. Minėta teisė gali būti panaikinta tik trečiajam asmeniui sutikus (1964 m. CK 175 straipsnio 2 dalis).“

Nepaisant kuklios argumentacijos, nutartis vertinga, nes joje LAT pripažino, jog sutartyje išlygtas sutarties įvykdymas trečiajam asmeniui daro poveikį sutarties teisiniam statusui, t. y. daro ją sutartimi trečiojo asmens naudai:

„(...) bankas įsipareigojo paskolos gavėjui pateikus notarišką būsto pirkimo-pardavimo sutartį, paskolintą pinigų sumą pervesti į būsto pardavėjo sąskaitą (paskolos sutarties 1.1 ir 2.2 punktai). Toks paskolos sutarties šalių susitarimas sulygta pinigų sumą pervesti trečiajam asmeniui yra paskolos sutarties išlyga, pakeičianti sutarties teisinį statusą į sutartį trečiojo asmens naudai.“

Taigi pagal LAT, vien įsipareigojimas įvykdyti – pervesti pinigus trečiajam asmeniui, sukuria pastarajam reikalavimo teisę. Trečiojo asmens reikalavimo teisė eksplicitiškai nėra aptarta šiuo atveju, kaip ir darbuotojo teisė prieš tai analizuotoje akcijų pirkimo-pardavimo sutarties situacijoje. Tačiau toje situacijoje teismas pareiškė, jog, nesant darbuotojo reikalavimo teisę numatančios nuostatos, sutartis nėra sudaryta trečiojo asmens naudai. Čia gi aiškiai ir netgi pabrėžtinai deklaruojama, jog faktas, kad *sutartis vykdytina trečiajam asmeniui*, daro ją sutartimi trečiojo asmens naudai. Anot teismo, ši aplinkybė „*keičia sutarties teisinį statusą*“. Viena vertus, šis požiūris pažodžiui atitinka tiek senajame (1964 m.), tiek galiojančiame (2001 m.) LR civiliniame kodekse įtvirtintą sutarties trečiojo asmens naudai formuluotę (pirma straipsnio dalis identiška abiejuose kodeksuose), kuri prievolės įvykdymą trečiajam asmeniui laiko pakankamu pagrindu laikyti sutartį sudaryta trečiojo asmens naudai („*jeigu sudaręs sutartį asmuo išlygo, kad iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, tai prievolę įvykdyti turi teisę reikalauti tiek sudaręs su-*

tartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas“). Kita vertus, pati LR civilinio kodekso formuluotė yra kritikuotina kaip neatitinkanti daugelyje Europos šalių įtvirtintos sutarties trečiojo asmens naudai sampratos. Vienintelis pagrindas ir kriterijus, su kuriuo teisės norma sieja sutartį trečiojo asmens naudai, yra aplinkybė, jog „**prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui**“. Konkrečios šios neatitikties priežastys ir pasiūlymai teisės normos teksto korekcijai pateikiami paskesniuose darbo skyriuose.

Grįžtant prie LAT nutarties vertinimo, autorės nuomone, esant tokiai sutarties trečiojo asmens naudai formuluotei nacionaliniame civilinės teisės normų sąvade, teismas situaciją vertino adekvačiai ir tinkamai. Be to, tikėtina, jog vadovaudamasis užsienio šalių praktikoje nusistovėjusiu *pagrįsto pasikliovimo* (angl. *reasonable reliance*) kriterijumi, teismas tinkamą reikšmę teikė aplinkybei, jog tretysis asmuo – pirkejas, žinojo apie paskolos sutarties nuostatas ir jomis pasikliovė: „(...) *pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo metu tretysis asmuo buvo supažindintas su paskolos sutartimi, todėl pirkimo-pardavimo sutartyje buvo nustatyta atsiskaitymo už būstą tvarka, identiška paskolos sutartyje nurodytoms sąlygoms.*“

Nemažai nutarčių Aukščiausiasis Teismas vieninteliu sutarties trečiojo asmens naudai kvalifikavimo kriterijumi laiko sutartinės prievolės įvykdymą trečiajam asmeniui („(...) *paskolos sutarties šalių susitarimas sulygtą pinigų sumą pervesti trečiajam asmeniui yra paskolos sutarties išlyga, pakeičianti sutarties teisinį statusą į sutartį trečiojo asmens nauda*“). Tokia aplinkybė, anot Teismo, „*keičia sutarties teisinį statusą*“ ir daro ją sutartimi trečiojo asmens naudai. Be to, sprenddamas dėl sutarties teisinio statuso, Teismas vertina trečiojo asmens subjektyvią poziciją. Tai, kad tretysis asmuo pasikliovė išlyga, kuri numato, jog sutartinė prievolė vykdytina jam, teismas laiko svarbia aplinkybe pripažįstant trečiojo asmens reikalavimo teises.

Baigiantis pirmajai naujojo LR civilinio kodekso dekadai Lietuvos teismų praktiką formuojanti institucija netikėtai „atranda“ naują sutarčių kategoriją – tai sutartys, „įvykdomos trečiajam asmeniui“. Tai nauja sąvoka, vartojama sutartims, kurios, Teismo nuomone, sutartimis trečiojo asmens naudai nėra, nors su tikrosiomis sutartimis trečiojo asmens naudai turi vieną bendrą bruožą – įvykdymas numatomas trečiajam asmeniui. Iki to, paaiškėjus, jog sutartis turi išlygą, numatančią, jog sutartis įvykdoma trečiajam asmeniui, dažniausiai buvo sprendžiama, jog tai sutartis trečiojo asmens naudai. Tačiau dabar LAT pakeitė savo poziciją ir sutartis su šiuo požymiu ėmė skirstyti į sutartis trečiojo asmens naudai ir sutartis, kurios tik „įvykdomos“ trečiajam asmeniui. Paaiškėjo, jog ne visos sutartys, kurių įvykdymas numatytas trečiajam asmeniui, gali būti laikomos sutartimis trečiojo asmens naudai LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio prasme. Štai 2009 m. LAT nagrinėjo ginčą, kilusį iš turto draudimo sutarties¹⁵⁰:

Turto draudimo sutartimi buvo apdraustas pastatas. Draudimo sutartyje numatyta, jog draudimo išmokos bus mokamos bankui draudėjo skolai mažinti, kol galioja objekto įkeitimo sutartis. Pastatą nuniokojo gaisras. Draudikas apskaičiavo ir išmokėjo draudimo išmoką, kuri visiškai patenkino banko reikalavimą dėl paskolos grąžinimo. Tačiau, draudėjos nuomone, turtui padaryta žala, įvertinta pinigais (nuostoliai), viršijo banko paskolos sumą. Teisminis ginčas pirmosios ir antrosios instancijos teisme vyko dėl faktinio nuostolių dydžio bei draudiko prievolės mokėti delspinigius atsiradimo

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje O.V.v. UAB DK „PZU Lietuva“ ir kt. (Nr. 3K-3-12/2009 m.).

momento. Formuodamas savo gynybines pozicijas dėl, jo nuomone, nepagrįstos reikalaujamų delspinigių sumos, draudikas pateikė argumentą, jog dėl to, kad draudimo sutartis buvo sudaryta trečiojo asmens, banko, naudai, todėl, pagal LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio nuostatas, ieškovės teisė reikalauti prievolės įvykdymo galėjo atsirasti tik bankui atsiskaičius prievolės ar jos dalies įvykdymo jo naudai.

LAT šioje byloje pateikė iki tol negirdėtą vertinimą visiškai išsižadėdamas savo ankstesnės pozicijos, jog sutarties išlyga dėl įvykdymo trečiajam asmeniui „*pakeičianti sutarties teisinį statusą į sutartį trečiojo asmens naudai*“. Ginče dėl draudimo sutarties su išlyga banko naudai teismas dėsto:

„(...) ginčo šalių sudaryta Draudimo sutartis savo esme nėra sutartis trečiojo asmens, t. y. Banko, naudai – ji tik turi būti vykdoma draudėjos nurodytam trečiajam asmeniui Bankui, be to, tiek, kiek reikia prievolei, kurios įvykdymui užtikrinti ieškovė įkeitė apdraustą turtą, įvykdyti.“

Tai yra absoliučiai netikėtas siužeto posūkis. Anksčiau cituotoje nutartyje byloje AB bankas „Hansa-LTB“ v. UAB DK „Baltic polis“ Teismas vienareikšmiškai ir be jokių papildomų sąlygų pasisakė, jog: „*Jeigu draudimo sutartyje trečiasis asmuo nurodomas išmokų gavėju, tai draudimo sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai*“. Šiuo atveju trečiasis asmuo taip pat nurodomas išmokų gavėju, tačiau dabar Teismas sako priešingai – tai ne sutartis trečiojo asmens naudai. Vėl matome situaciją, kai iš esmės vienodas situacijas LAT vertina skirtingai, tai – sutartis trečiojo asmens naudai, kitu gi atveju – tai „*sutartis, įvykdoma trečiajam asmeniui*“. Pozityvu tai, jog šioje nutartyje sprendžiamas dėl sutartinių santykių kvalifikavimo teismas pirmą kartą labai aiškiai ir nedviprasmiškai referuoja į sutarties tikslą:

„(...) Draudimo sutarties, taip pat Kreditavimo sutarties sąlygų analizė leidžia daryti išvadą, kad ieškovės ir atsakovo sudaryta Draudimo sutartimi iš esmės buvo apdraustas turto savininkės, t. y. draudėjos (ieškovės), turtinis interesas, tik joje nustatyta papildoma sąlyga dėl draudimo išmokos pervedimo trečiajam asmeniui, kuriam draudėja įsipareigojusi pagal kitą prievolę.“

Teismas analizuoja draudimo ir kreditavimo sutartis ir sprendžia, jog draudimo sutarties tikslas buvo ne kredito grąžinimo rizikos užtikrinimas, o draudėjos turtinio intereso patenkinimas nelaimės atveju. Viena vertus, su šia byla Lietuvos teismų jurisprudencija žengia į priekį, nes sprendžiant dėl sutarties priskyrimo ar nepriskyrimo sutarčių trečiojo asmens naudai institutui pateikiama, kad ir minimali, argumentacija, be to, esama teisinga kryptimi gilinantis į sutarties tikslą, kaip lemiamą faktorių sutarčiai trečiojo asmens naudai identifikuoti. Nepaisant šių pozityvių poslinkių, materialinės teisės taikymo prasme LAT išdėstytas situacijos vertinimas, autorės nuomone, yra diskutuotinas keliais aspektais:

pirma, kaip jau minėta, šiandieninė LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio formuluotė nesudaro teisinių priedaidų sutartis, kurių įvykdymas numatytas trečiajam asmeniui, skirstyti į atskiras kategorijas. Straipsnyje, kurio pavadinimas „*Sutartis trečiojo asmens naudai*“, be jokių papildomų išlygų nurodoma: „*Jeigu (...) iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, tai prievolę įvykdyti turi teisę reikalauti tiek sudaręs sutartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas*.“ Nacionalinia-

me kodekse įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai samprata sutartimis trečiojo asmens naudai laiko *visas*, kurių įvykdymas išlygtas kitam asmeniui. Taigi kokiu pagrindu Teismas, nustatęs, jog prievolė iš draudimo sutarties įvykdoma trečiajam asmeniui, sprendžia, jog tai nėra sutartis trečiojo asmens naudai? Anot Teismo, tai „sutartis, vykdytina trečiajam asmeniui“, bet ne „trečiojo asmens naudai“. Kokiu teisiniu ar doktrininiu pagrindu remiasi Teismas? Tokiam kontroversiškam sutarčių išskyrimui Teismas argumentų nepateikia;

antra, Teismas pasisakė, jog įkeisto turto draudimo sutartis su išlyga, jog draudimo išmoka mokama įkaito turėtojui, – nėra sutartis trečiojo asmens naudai. Tačiau ar tikrai taip? Ankstesnėse nutartyse, pavyzdžiui, cituotoje 2003 m. sausio 31 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-145/2003 dėl viešbučio „Lietuva“ akcijų pirkimo-pardavimo sutarties ir kitose, LAT yra pasisakė, jog sutartimi trečiojo asmens naudai laikomos tos sutartys, kurios numato trečiajam asmeniui sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Grįžtant prie turto draudimo sutarties su išlyga dėl prievolės įvykdymo banko naudai reikėtų hipotetiškai iškelti klausimą, ar bankas turėtų reikalavimo teisę, jeigu draudikas netinkamai vykdytų sutartį ir išmoką išmokėtų ne bankui, o tiesiogiai draudėjui. Vadovaujantis LAT padiktuota logika išeitų, kad ne. Juk tai ne sutartis trečiojo asmens naudai. Jeigu draudėjas, gavęs draudimo išmoką, neatsiskaito su banku, bankas neturi teisinės gynybos priemonių priversti draudimo bendrovę įvykdyti prievolę jo naudai arba pareikalauti nuostolių dėl netinkamo prievolės įvykdymo. Tačiau su tokia LAT diktuojama sutarties interpretavimo logika negalima sutikti. Visose be išimties Europos jurisdikcijose įkeisto turto draudimo sutartis banko naudai pripažįstama sutartimi trečiojo asmens naudai su visomis iš to išplaukiančiomis banko kaip naudos gavėjo teisėmis¹⁵¹. Be to, teigiant, jog įkeisto turto draudimo sutartis nėra sutartis trečiojo asmens naudai, t. y. bankas neturi reikalavimo teisės į sutarties įvykdymą, būtų pažeidžiamas pagrįsto pasiklovimo (angl. *reasonable reliance*) principas, kurį pats LAT akcentavo prieš tai cituotoje 2004 m. gruodžio 13 d. nutartyje civilinėje byloje *R. P. M. v. AB „Hansabankas“* (Nr. 3 K-3-657/2004 m.). Ginče dėl tikslinės banko paskolos LAT pasisakė, jog bankas pagrįstai pasiklovė pirkimo-pardavimo sutarties nuostata, kurioje numatoma, jog turto kaina pervestina į paskolos davėjo (banko) sąskaitą. Šiuo atveju LAT sprendė, jog pirkimo-pardavimo sutartis, kurios prievolės įvykdymas numatomas trečiajam asmeniui („*sumokėti į banko sąskaitą*“), yra sutartis trečiojo asmens naudai. Tai dar vienas atvejis, kai savo esme analogiškos situacijos LAT vertinamos kardinaliai skirtingai: pirkimo-pardavimo sutartis su išlyga dėl kainos sumokėjimo paskolos davėjo sąskaiton – sutartis trečiojo asmens naudai, o įkeisto turto draudimo sutartis su išlyga dėl draudimo išmokos mokėjimo įkaito turėtojui – ne. Situacija tampa dar painesnė, kai tais pačiais 2009 m. kitoje nagrinėjamoje byloje LAT grįžta prie ankstesnės pozicijos ir aplinkybę, jog sutartis vykdytina trečiajam asmeniui, laiko vieninteliu ir pakankamu pagrindu sutartį pripažinti sudaryta trečiojo asmens naudai¹⁵²:

Darbdavys internetu nupirko darbuotojui skrydžio lėktuvu Vilnius – Berlynas – Vilnius bilietą vykti į tarnybinę komandiruotę. Keleivis turėjo skristi oro linijų kompanijos lėktuvu reisu Berlynas – Vilnius, tačiau šis reisas dėl orlaivio gedimo buvo at-

¹⁵¹ Plačiau apie įkaito turėtojo teises Europos valstybių pozityviojoje teisėje – 4.1.2. disertacijos skirsnyje „Naudos gavėjo paskyrimas ir identifikavimas“.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *M. L. v. Latvijos Respublikos bendrovės „Air Baltic Corporation“ AS* (Nr. 3K-3-541/2009 m.).

šauktas. Keleiviui pasiūlyta rinktis kitą maršrutą (Berlynas – Ryga – Vilnius), kuriuo pasinaudojęs ieškovas atvyko į Vilnių apie 7 val. vėliau, nei turėjo. Keleivis pateikė ieškinio reikalavimą oro linijų kompanijai ir prašė priteisti, ES teisės aktuose numatytą, 250 eurų kompensaciją už atšauktą skrydį.

Be kitų klausimų, šioje byloje Teismas nagrinėjo klausimą, ar nebūdamas vežimo sutarties šalimi (bilietą įsigijo kitas asmuo, darbdavys), keleivis turi tiesioginio reikalavimo teisę oro linijų kompanijai. Šioje byloje, sprendžiant dėl sutarties teisinio statuso, Teismui pakako vienintelė aplinkybė – sutartis įvykdoma trečiajam asmeniui, vadinasi, tai sutartis trečiojo asmens naudai:

„teisėjų kolegija sutinka su kasacinio skundo argumentais, jog kasatorius ir ieškovo darbdavys sudarė keleivio vežimo sutartį ir ji kvalifikuotina kaip sutartis trečiojo asmens naudai (CK 6.191 straipsnis).“

Sugretinus šias eilutes su ką tik cituota byla dėl turto draudimo sutarties su išlyga įkai to turėtojo naudai (LAT 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje *O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“ ir kt.* (Nr. 3K-3-12/2009 m.)) kyla natūralus klausimas, kodėl šiuo atveju vežimo sutartis nėra „tik įvykdoma trečiajam asmeniui“? Pripažindamas keleivio vežimo sutartį sutartimi trečiojo asmens naudai, Teismas savo pozicijos neargumentavo.

Esant tokiam nevienodam teisinių santykių traktavimui išties sunku suprasti, kokiais kriterijais vadovaujasi Teismas pripažindamas ar atsisakydamas pripažinti konkrečią sutartį sutartimi trečiojo asmens naudai. Vienais atvejais stropiai sekama LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio raide ir sutartys, kuriose įvykdymas numatytas trečiajam asmeniui, pripažįstamos sutartimis trečiojo asmens naudai. Kitais gi atvejais teigiama, jog ši aplinkybė (įvykdymas trečiajam asmeniui) nėra pakankama – be įvykdymo, sutartis turi numatyti trečiajam asmeniui įvykdymo reikalavimo teisę. Trečias variantas – net ir tais atvejais, kai sutarties įvykdymas numatytas trečiajam asmeniui, kai tarptautinėje praktikoje pripažįstama, jog šis asmuo turi sutarties įvykdymo reikalavimo teisę (turto draudimas įkaito turėtojo naudai), Teismas sako, jog tai – ne sutartis trečiojo asmens naudai.

Kas vis dėlto yra ta sutartis trečiojo asmens naudai Lietuvoje? Sutartis, kurios įvykdymas numatytas trečiajam asmeniui? Sutartis, kurioje aptarta ar implicitiškai numatoma savarankiška trečiojo asmens reikalavimo teisė? Apžvelgus per dekadą suformuotą LAT praktiką sutarties trečiojo asmens naudai taikymo srityje, išryškėja trys kategorijos bylų, kai teisiniai santykiai pripažįstami sutartimi trečiojo asmens naudai. Pirmoji kategorija, kai sutartis laikoma sudaryta trečiojo asmens naudai be jokių argumentų, referuojant į „sutarties prigimtį“. Ką konkrečiai Teismas turi omenyje vartodamas šią sąvoką – neatskleidžiama. Kita kategorija bylų, kai vieninteliu kriterijumi kvalifikuojant teisinius santykius laikoma aplinkybė, jog sutarties įvykdymas numatomas trečiajam asmeniui. Trečioji grupė bylų, kur LAT pasisako, jog sutartimis trečiojo asmens naudai laikomos tik tos sutartys, kuriose trečiajam asmeniui suteikta prievolės įvykdymo reikalavimo teisė. Deja, tarp skirtingų bylų negalima įžvelgti instituto sampratos raidos tendencijos, kai nauja Teismo pozicija keičia prieš tai buvusią. Šiuo atveju 2003 m. nutartyje suformuota pozicija paneigiama 2004 m. (nutartis) užimant kategoriškai priešingą poziciją, tačiau 2003 m. pozicija vėl užimama 2009 m. ir pan. Taigi šiandien į klausimus, kas yra sutartis trečiojo asmens naudai Lietuvoje, kokie yra pagrindiniai tokios sutarties atpažinimo ir

kvalifikavimo kriterijai, išanalizavus daugiau nei dešimtmečio Lietuvos teismų praktiką vis dar neįmanoma atsakyti. Pavienėse nutartyse LAT mėgina jais vadovautis, tačiau nuosekliai, argumentuotai, tarptautiniais principais grįstai pozicijai formuoti pirmiausia trukdo LR civiliniame kodekse įtvirtinta nekorektiška instituto sampratos formuluotė. Tarptautinėje praktikoje sutartimis trečiojo asmens naudai pripažįstamos sutartys, kurios pasižymi dviem savybėmis: sutarties įvykdymas numatomas trečiajam asmeniui ir sutartis šiam asmeniui (ekspresyviai ar implicitiškai) suteikia reikalavimo teisę. Įvertinus sutarties verbalinę formuluotę bei jos implicitinę prasmę ir atitinkamai konstatavus abiejų aplinkybių (įvykdymo ir reikalavimo teisės) sutaptį, sprendžiama, jog tai sutartis trečiojo asmens naudai. Tuo tarpu, kaip jau minėta, LR civilinio kodekso loginė formuluotė sukonstruota taip, kad viena aplinkybė (sutarties įvykdymas trečiajam asmeniui) automatiškai implikuoja kitą aplinkybę (reikalavimo teisę). Tarsi antroji būtų pirmosios rezultatas: jei įvykdymas numatomas trečiajam asmeniui, tai šis turi reikalavimo teisę. Tuo tarpu savo logine konstrukcija lietuviškai artimiausia teisės norma, įtvirtinta 1900 m. Vokietijos civiliniame kodekse, suformuluota labai panašiai, tačiau kažki kurie grynai lingvistiniai niuansai duoda teisiškai reikšmingą rezultatą. Vokietijos BGB 328 straipsnis originalo kalba skamba taip: *durch Vertrag kann eine Leistung an einen Dritten mit der Wirkung bedungen werden, dass der Dritte unmittelbar das Recht erwirbt, die Leistung zu fordern*. Ši formuluotė lietuvių kalba atitiktų: *sutarties įvykdymas trečiajam asmeniui gali būti sulygstamas kartu suteikiant trečiajam asmeniui įvykdymo reikalavimo teisę*. Taigi ši teisės norma ne pasako, jog visos sutartys, kurios įvykdomos trečiajam asmeniui, yra sutartys trečiojo asmens naudai (kaip kad tai daro LR civilinio kodekso 6.191 straipsnis), o tik suteikia tokią galimybę. Be to, to paties straipsnio antrojeje dalyje pateikiamas išsamus paaiškinimas, jog nesant konkrečios verbalinės išlygos sutartyje, šalių nusiteikimas suteikti trečiajam asmeniui reikalavimo teisę turi būti vertinamas iš sutarties sudarymo aplinkybių, pagal sutarties tikslą: „*in Ermangelung einer besonderen Bestimmung ist aus den Umständen, insbesondere aus dem Zwecke des Vertrags, zu entnehmen, ob der Dritte das Recht erwerben, ob das Recht des Dritten sofort oder nur unter gewissen Voraussetzungen entstehen und ob den Vertragsschließenden die Befugnis vorbehalten sein soll, das Recht des Dritten ohne dessen Zustimmung aufzuheben oder zu ändern*“ (BGB 328 straipsnio 2 dalis)¹⁵³.

Kaip matėme, Lietuvos teismai epizodiškai nutartyse esminiu sutarties trečiojo asmens naudai instituto atpažinimo kriterijumi mėgina laikyti būtent trečiojo asmens reikalavimo teisę. Pavyzdžiui, nutartyje dėl darbuotojo teisių pagal akcijų pirkimo-pardavimo sutartį arba nutartyje dėl turto draudimo sutarties, kur teismas akcentavo, jog vien įvykdymas trečiajam asmeniui automatiškai nesuponuoja trečiojo asmens reikalavimo teisės. Gan aiškiai ši pozicija pakartota 2009 m. nagrinėtoje byloje dėl leidybos sutarties – sutartis nėra trečiojo asmens naudai, nes trečiajam asmeniui sutartyje nesuteikta reikalavimo teisė. Tačiau esant ydingai šio instituto sampratos formuluotei nacionalinėje kodifikacijoje, šios pozicijos LAT negali nuosekliai vystyti. Todėl atsiranda nutartys, kuriose, pažodžiui taikant LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio formuluotę, konstatavus, jog sutartis įvykdoma trečiajam asmeniui, teismas tokią sutartį laiko sutartimi trečiojo asmens naudai. Pavyzdžiui, nutartis dėl pirkimo- pardavimo sutarties įvykdymo paskolos davėjui arba dantų protezavimo paslaugų sutarties įvykdymo Kauno miesto savivaldybės gyventojams,

¹⁵³ Bürgerliches Gesetzbuch. Bundesministerium de Juristiz [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-30]. < <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>>.

vežimo sutarties įvykdymo keleiviui. Visose šiose bylose Teismas nevertino sutarčių sudarymo konteksto, nevertino sutarties šalių valios, nesiaiškino, ar sutarties šalys siekė suteikti trečiajam asmeniui sutarties įvykdymo reikalavimo teisę.

Nuosekliai nagrinėjant LAT praktiką vis dėlto galima aptikti atvejų, kai bylose ginčai sprendžiami laikantis tarptautiniu lygiu nusistovėjusių sutarties trečiojo asmens naudai instituto principų. Šiuo atveju omenyje turima Lietuvoje pakankami išvystyta ir pažengusia krovinių gabenimo sutarties teisinių santykių interpretavimo praktika. Šiandien yra įprasta, kad reikšti ieškinį vežėjui dėl krovinio praradimo ar sugadinimo gali tas subjektas, kuris faktiškai patyrė žalą, nors nei CMR konvencija, nei nacionaliniai įstatymai tokios teisės eksplicitiškai nenumato:

„Spręsdami klausimą, ar asmuo, reiškiantis ieškinį vežėjui, turi reikalavimo teisę, teismai neturi apsiriboti tik tais asmenimis, kurie nurodyti važtaraštyje. Teisę pareikšti ieškinį vežėjui turi siuntėjas, gavėjas, (...) taip pat asmuo, nors ir nesudaręs sutarties su vežėju, bet nuostoliai padaryti jam priklausančiai nuosavybei. Pastarojo teisė kildintina iš pervežimo sutarties, kaip specifinės sutarties trečiojo asmens naudai (CK 175 str.).“¹⁵⁴

Vežėjo atsakomybė pripažįstama sutartine net ir tais atvejais, kai krovinio savininkas nėra krovinio siuntėjas krovinio vežimo sutartyje, t. y. nėra vežimo sutarties šalis. Nors nėra nuodugniau nagrinėjęs krovinio savininko teisinės padėties, nutartyje LAT pažymi, jog Teismo pozicija dėl krovinio savininko reikalavimo teisės reikalauti sutartinės vežėjo atsakomybės yra paremta sutarties trečiojo asmens naudai instituto taikymu. Apibendrinant galima daryti išvadą, jog LAT pripažįsta, jog tam tikrais atvejais reikalavimo teisės, kylančias iš sutarties, gali turėti ir kiti, sutartyje eksplicitiškai nenurodyti asmenys, o šių asmenų teisė kyla iš sutarties trečiojo asmens naudai. Nors Teismas *expressis verbis* nepasako, jog krovinio savininkas yra *naudos gavėjas* sutartyje trečiojo asmens naudai, tačiau iš to, jog teismas pripažįsta jo reikalavimo teisės pagal vežimo sutartį, o ne taiko deliktinės atsakomybės režimą, kuris įprastai taikomas tarp šalių nesant sutartinių santykių, leidžia spręsti, jog, nors ir neįvardintas sutartyje, krovinio savininkas laikomas numanomu naudos gavėju. Numanomo naudos gavėjo koncepcija sutartyje trečiojo asmens naudai yra visuotinai priimta tarptautinėje praktikoje ir yra kompleksinė sutarties trečiojo asmens naudai sampratos dalis¹⁵⁵. Detalus numanomo, arba implicitinio, naudos gavėjo sąvokos apibūdinimas pateikiamas vėlesniuose skyriuose. Tačiau apibendrinant Lietuvos situaciją belieka apgailestauti, jog Europos šalyse nusistovėję sutarties trečiojo asmens naudai instituto taikymo principai kol kas nuosekliai taikomi tik krovinių gabenimo santykiams kvalifikuoti, jų dalyvių teisiniam statusui nustatyti ir ginčams spręsti. Kitose sutarčių kategorijose tarptautiškai nusistovėję sutarties trečiojo asmens naudai instituto taikymo principai dar nėra perimti ir įsisavinti.

Panašių institutų atribojimo problemos. Autorės atlikta LAT praktikos analizė rodo, jog sutartimis trečiojo asmens naudai pripažįstamos įvairių kategorijų sutartys, pavyzdžiui, 2003 m. nagrinėtame darbo teisės kategorijai priskirtiname ginče¹⁵⁶, be kita ko,

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 31 „Dėl Lietuvos teismų praktikos, taikant Ženevos 1956 m. Tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvenciją (CMR)“.

¹⁵⁵ Numanomo naudos gavėjo konceptas užsienio šalių teisės moksle bei praktikoje detalai aptartas 4.1.1. šio darbo skirsnyje.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje *D. P. v. AB* (duomenys neskelbtini) (Nr. 3K-3-597/2003 m.).

sutartimi trečiojo asmens naudai pripažino įmonės ir profsąjungos sudarytą kolektyvinę sutartį. Tačiau ir šiuo atveju be jokių argumentų, kodėl, kuo remiantis, buvo apsiribota teiginiu, jog ši (kolektyvinė) sutartis suteikia darbuotojams teisių pagal LR civilinio kodekso 6.191 straipsnį: „(...) *pavienis įmonės darbuotojas civilinės teisės požiūriu šiuo atveju yra trečiasis asmuo, kuriam kolektyvinė sutartis suteikia tam tikrų teisių (CK 6.191 str.)*.“ Toliau nagrinėjant šią nutartį išryškėja dar viena problema. Sutarties trečiojo asmens naudai institutas painiojamas su atstovavimo institutu. LAT teigia:

„(...) kolektyvinės sutarties šalimi yra ne pavienis įmonės darbuotojas, o darbuotojų visuma – įmonės kolektyvas. Pavienis įmonės darbuotojas civilinės teisės požiūriu šiuo atveju yra trečiasis asmuo, kuriam kolektyvinė sutartis suteikia tam tikrų teisių (CK 6.191 str.). Profesinė sąjunga, kaip kolektyvo atstovas, o ne pavieniai darbuotojai dalyvauja derantis dėl kolektyvinės sutarties, ją sudaro ir kontroliuoja jos vykdymą. Todėl būtent profesinės sąjungos, kaip kolektyvinės šalies atstovo, pateiktas (...)“.

Nors toje pačioje nutartyje rašoma, jog profesinė sąjunga yra darbuotojų atstovas, ji derasi dėl darbuotojų teisių ir neva tai jų vardu ir interesais sudaro kolektyvinę sutartį: „(...) *profesinė sąjunga, kaip kolektyvo atstovas, o ne pavieniai darbuotojai dalyvauja derantis dėl kolektyvinės sutarties, ją sudaro ir kontroliuoja jos vykdymą (...)*, toliau teigiama, jog tai – sutartis trečiojo asmens naudai. Gaila, tačiau susidaro teisinei logikai prieštaraujanti situacija. Išeitų, jog, sudarę sutartį per atstovą (profsąjungą), darbuotojai jos šalimi netampa, nes tai sutartis trečiojo asmens naudai. Visuotinai pripažinta, jog sutarties trečiojo asmens naudai institutas nuo atstovavimo skiriasi kaip tik tuo, jog sutartyje trečiojo asmens naudai kreditorius veikia ne kito asmens, o savo vardu¹⁵⁷. Pripažinę, jog sutartis sudaryta atstovaujant kitam asmeniui, negalėsime jos laikyti sutartimi trečiojo asmens naudai, ir atvirksčiai. Tuo tarpu LAT sakydamas, jog profesinė sąjunga veikia darbuotojų vardu, kolektyvinę sutartį laiko sutartimi trečiojo asmens naudai, tokiu būdu darydamas loginę klaidą. Sutarties trečiojo asmens naudai ir atstovavimo institutų atskyrimui autorė reikiamą dėmesį skiria III šio darbo dalyje. Tuo tarpu ši nutartis dar kartą parodo, jog reikiamo doktrininio pagrindo stoka sudaro prielaidas netinkamam situacijų vertinimui net Aukščiausiojo Teismo lygiu.

Su panašiais sunkumais kvalifikuojant teisnius santykius Teismas susidūrė ir 2011 m. nagrinėdamas ginčą dėl turizmo paslaugų teikimo¹⁵⁸:

Turizmo firma „Nilara“ sudarė turizmo paslaugų sutartį su Lietuvos valstybės tarnautojų profesine sąjunga. Sutartyje numatyta, jog turizmo paslaugos – aptarto maršruto kelionė – bus suteiktos profesinės sąjungos nariams. Sutartyje numatyta, jog už suteiktas turizmo paslaugas turistai su kelionės organizatoriumi atsiskaito tiesiogiai. Turizmo paslaugos buvo suteiktos nekokybiškai, todėl turistai kreipėsi dėl turtinės bei neturtinės žalos atlyginimo iš kelionės organizatoriaus. Kelionės organizatorius kvestionavo turistų reikalavimo teisę, motyvuodamas tuo, jog pastarieji nėra sutarties šalys.

¹⁵⁷ Institutų atribojimo ypatumai išsamiai analizuojama III skyriuje.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje A. A. A., G. B., G. B., L. B., V. B., R. B., H. B., D. D., L. B., I. G., I. G., J. G., I. K., A. K., F. L., J. L., D. M., S. M., V. M., D. M., A. M., A. S., A. S., R. T., R. V., A. V., R. V., J. V. v. A. Kojalavičienės firma „Nilara“ (Nr. 3K-3-239/2011 m.).

Teismas šioje byloje pripažino turistų teisę kelti su sutarties įvykdymu susijusius reikalavimus. Sprendimo argumentacija buvo, švelniai tariant, netikėta. Teismas pripažino profesinės sąjungos sudarytą sutartį dėl turizmo paslaugų sutartimi trečiųjų asmenų – sąjungos narių, naudai. Teismo nuomone, turistai – tretieji asmenys, o sutartis sudaryta jų naudai:

„Pagal CK 6.191 straipsnio 1 dalies nuostatas tokia sutartis, iš kurios atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, priskirtina prie sutarčių trečiojo asmens naudai. Reikšti reikalavimus dėl tokios sutarties įvykdymo gali tiek ją sudaręs, tiek trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas, jei ko kita nenumato įstatymai ar sutarties arba nelemia prievolės esmė.“

Tačiau, kvalifikuodamas teisinius santykius, Teismas, autorės nuomone, neįvertino keleto svarbių aplinkybių: *pirma*, ginčo sutarties 2.1.1 punkte numatyta, jog už teikiamas paslaugas įsipareigojo sumokėti profesinė sąjunga arba turistai. Šis momentas rodo, jog profesinė sąjunga prisiėmė įsipareigojimus ne tik savo, bet ir turistų vardu, t. y. veikė savo narių vardu ir interesais; *antra*, pagal bylos faktines aplinkybes, turistai atsiskaitė su agentūra tiesiogiai, kas leidžia spręsti, jog ji patvirtino atstovo jų vardu sudarytą sandorį; *trečia*, profesinė sąjunga, kaip organizacija, yra juridinis asmuo, įsteigtas atstovauti tam tikros grupės asmenų interesams. Šios aplinkybės leidžia spręsti, jog situacija turi daugiau sandorio per atstovą, nei sutarties trečiojo asmens naudai požymių. Autorės nuomone, Teismas pagrįstai pripažino turistų reikalavimo teises, tačiau klaidingai referavo į sutartį trečiojo asmens naudai, kaip šių teisių atsiradimo pagrindą.

Sutarties trečiojo asmens naudai ir atstovavimo institutai turi daug bendro. Kaip jau rašyta šio darbo pirmojoje dalyje apžvelgiant istorinę instituto raidą, iki susiformuojant savarankiškai sutarties trečiojo asmens naudai koncepcijai, savo turiniu panašiams santykiams įforminti buvo naudojamas atstovavimo institutas. Tačiau jau dvidešimto amžiaus pradžioje šie institutai galutinai išskirti, nubrėžiant subtilią takoskyrą tarp teisinių santykių. Jei asmuo atvirai ar implicitiškai veikia kito asmens vardu, tai atstovavimo santykiai, jei asmuo kitam asmeniui ar dėl kito asmens išlygsta savo vardu, tokiu atveju tai sutartis trečiojo asmens naudai. Platesnė institutų lyginamoji analizė pateikiama šio darbo III skyriuje. Tuo tarpu cituojama nutartis parodo ir dar kartą patvirtina autorės teiginį, jog Lietuvos teismai susiduria su tinkamo teisnių santykių vertinimo ir institutų atskyrimo problema.

Kitas savo santykių turiniu ir išoriniais požymiais sutarčiai trečiojo asmens naudai artimas institutas yra *kito asmens reikalų tvarkymas*. Šio civilinės teisės instituto esmė – asmuo savanoriškai ir be jokio pavedimo, nurodymo ar išankstinio sutikimo tvarko kito asmens reikalus, kuriuos tvarkyti nėra jo pareiga (LR civilinio kodekso 6.229 straipsnio 1 dalis). Tvarkant kito asmens reikalus sudarytą sandorį nesunku supainioti su sutartimi trečiojo asmens naudai, nes abiem atvejais sutartinė prievolė įvykdoma trečiajam asmeniui. Tačiau kito asmens reikalų tvarkymo institutui būdinga, jog teisės ir pareigos pagal sandorį sukuriama asmeniui, kurio reikalai tvarkomi, o „reikalų tvarkytojas“ veikia kaip atstovas, t. y. jis pats netampa sutarties šalimi. Aukščiausiasis Teismas 2011 m. nagrinėtoje civilinėje byloje dėl iš pasaugos sutarties kilusio ginčo ėmėsi institutų atribojimo iniciatyvos¹⁵⁹. Byloje nustatyta:

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje A. D. v. Valdo Stankūno individuali įmonė „Pietvė“ (Nr. 3K-3-327/2011m.).

dėl administracinio teisės pažeidimo A. D. nuosavybės teise priklausantis motociklas „Yamaha FZS600“ buvo policijos priverstinai nuvežtas į IĮ „Pietvė“ priklausančią transporto priemonių saugojimo aikštelę. Praėjus kelioms savaitėms pastebėta, kad motociklas pavogtas, vėliau jis buvo surastas sugadintas. Ginčas kilo dėl teisinių santykių, kurių pagrindu IĮ „Pietvė“ saugojo A. D. motociklą, kvalifikavimo ir civilinės atsakomybės už žalą, atsiradusią motociklą pavogus bei sugadinus, subjekto. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai motociklo saugojimą laikė A. D. naudai atliktais veiksmais ir tarp šalių susiklosčiusius teisinius santykius vertino kaip kito asmens reikalą tvarkymą.

Tuo tarpu Aukščiausiasis Teismas su šia pozicija nesutiko. LAT nuomone, tarp šalių susiklostė pasaugos sutarties teisiniai santykiai:

„Pagal byloje pateiktą pasaugos sutartį atsakovas – Saugotojas – įsipareigojo tokiomis sąlygomis, kurios maksimaliai užtikrintų išsaugojimą, saugoti kitos šalies – Davėjo – perduotas transporto priemones, į kurias jų savininkų nuosavybės teisės laikinai suvaržytos (...).“

Policijos komisariato ir IĮ „Pietvė“ sudarytą sutartį dėl transporto priemonių saugojimo Teismas pripažino sudaryta trečio asmens – A. D. – naudai. Teismas pasisakė:

„Pažymėtina, kad pasaugos sutarties pagrindu atsirado ne tik atsakovo ir Šakių rajono policijos komisariato pasaugos santykiai, nes sutartyje nustatytos ne tik ją sudariusių šalių teisės ir pareigos, bet ir transporto priemonės savininko (šioje byloje – ieškovo) pareiga sumokėti už transporto priemonės saugojimą ir teisė reikalauti sutartyje nustatytomis sąlygomis grąžinti transporto priemonę. Taigi tai yra sutartis trečiojo asmens naudai (CK 6.191 straipsnio 1 dalis). Tokia sutartimi trečiajam asmeniui gali būti sukuriama ne tik reikalavimo teisė, bet ir tam tikros pareigos.“

Tokia Teismo pozicija stebina. Pagal tarptautinėje praktikoje nusistovėjusius sutarties trečiojo asmens naudai instituto taikymo principus, visais atvejais naudos gavėjas turi teisę pasirinkti dėl išlygos jo naudai įvykdymo. Tuo tarpu šioje situacijoje Teismas konstatavo, jog sutartis buvo sudaryta ir įvykdyta trečiajam asmeniui be jo valios (?!). Bet to, jo – trečiojo asmens, dalyvavimas sutartyje trečiojo asmens naudai konstatuotas retroaktyviai ir, be kita ko, reikalaujant, jog būtų vykdomos naudos gavėjo pareigos, kylančios iš šios sutarties. Naudos gavėjo teisė priimti jo naudai išlygtą sutarties įvykdymą ar jo atsisakyti yra fundamentali ir nekvestionuotina. Ši teisė įtvirtinta tarptautiniuose civilinės teisės unifikavimo dokumentuose – UNIDROIT ir ESTP principuose, tokiu būdu užtikrinant sutarties laisvės principo funkcionavimą sutartyje trečiojo asmens naudai¹⁶⁰. Tuo tarpu, pasisakydamas, jog IĮ „Pietvė“ ir Policijos komisariatas sudarė sutartį A. D. naudai ir be A. D. sutikimo ją įvykdė, LAT netinkamai kvalifikavo tarp šalių susiklosčiusius teisinius santykius ir pažeidė fundamentalų sutarčių laisvės principą. Teismas buvo teisus dėl to, jog IĮ „Pietvė“ ir A. D. santykiai neatitinka kito asmens reikalą tvarkymo sąvokos, nes A. D. priklausantį motociklą saugojo ne savo iniciatyva, o sutarties su Policijos komisariatu pagrindu:

„Atsižvelgiant į pirmiau išvardytas sąlygas kito asmens reikalą tvarkymui konstatuoti, pažymėtina, kad atsakovas saugojo ieškovo motociklą ne savo iniciatyva, o vykdydamas prievolę, kylančią iš su Šakių rajono policijos komisariatu sudarytos pasaugos sutarties,

¹⁶⁰ UNIDROIT Principles. Official comments [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-29]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>>.

t. y. ne savanoriškai pagal CK 6.229 straipsnio 1 dalies prasmę, bet veikdamas pagal suinteresuotų asmenų – sutarties šalių – išankstinį susitarimą.“

Tačiau, autorės nuomone, kito asmens reikalų tvarkymą atliko Policijos komisariatas perduodamas A. D. motociklą saugoti II „Pietvė“. Pasaugos sutartis su II „Pietvė“ sudaryta tvarkant kito asmens – A. D. reikalus, t. y. rūpinantis jo transporto priemonės saugumu po to, kai jam buvo pritaikyta LR ATPK numatyta sankcija. Vertinant situaciją per kito asmens reikalų tvarkymo instituto prizmę pasiekiamas materialine prasme tapatus rezultatas – A. D. turi iš pasaugos sutarties kylančias teises ir pareigas.

Sutarties trečiojo asmens naudai ir kitų panašių institutų atribojimo problema yra akivaizdi. Atstovavimas – kito asmens reikalų tvarkymas, tam tikrais atvejais reikalavimo teisės perleidimas sukuria materialine prasme panašų rezultatą. Tačiau teisinės technikos požiūriu skirtumai yra akivaizdūs. Kai riba tarp teisės institutų yra subtili, teisingas santykių kvalifikavimas yra įmanomas tik tuo atveju, jei nacionalinėje teisės mokslo doktrinoje yra aiškiai suformuluota kiekvieno iš institutų samprata ir koncepcija, kai yra aiškiai išskirti tipiniai teisinio santykio požymiai ir atpažinimo kriterijai. Taigi belieka konstatuoti, jog Lietuvoje sutarties trečiojo asmens naudai instituto koncepcija nėra suformuluota. **Apibendrinant atliktą nacionalinių teismų praktikos analizę, konstatuotina, jog taikant sutarties trečiojo asmens naudai institutą Lietuvoje išryškėja nemažai problemų:**

pirma, pripažįstant sutartį ar konkrečią sutarties sąlygą sutartimi trečiojo asmens naudai *vengiama argumentuotai pagrįsti*, kodėl tai yra sutartis trečiojo asmens naudai, kokie požymiai ir kriterijai indikuoja, jog tai sutartis trečiojo asmens naudai;

antra, tais atvejais, kai argumentuojama, – *argumentacija yra nenuosekli*, kartais kardinaliai priešinga. Vienais atvejais vadovaujamosi sutarties įvykdymu, kaip vieninteliu požymiu, kurio pakanka konstatuoti, jog tai sutartis trečiojo asmens naudai, kitais gi atvejais šiai pozicijai prieštaraujama, teigiant, jog sutartis būtinai turi numatyti trečiojo asmens reikalavimo teisę;

trečia, kai kurias atvejais *nukrypstama nuo tarptautiškai susiformavusios sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratos* ir taikymo praktikos. Pavyzdžiui, kai reikalaujama, jog trečiojo asmens teisė būtų *expressis verbis* aptarta sutarties tekste, tuo trapu daugelyje Europos šalių dėl šios teisės sprendžiama vertinat sutarties nuostatų implicitinę prasmę; kai ignoruojamas pagrįsto pasikliovimo (angl. *reasonable reliance*) principas ir turto draudimo sutartis įkaito turėtojo naudai nelaikoma sutartimi trečiojo asmens naudai kvestionuojant įkaito turėtojo reikalavimo teisę ir pan.;

ketvirta, pasitaiko atvejų, kai *sutarties trečiojo asmens naudai institutas painiojamas* su kitais civilinės teisės institutais, pavyzdžiui – atstovavimo santykiais, teigiant, jog profesinė sąjunga yra darbuotojų atstovas, ir kartu tvirtinant, jog profsąjungos sudaryta sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai.

Autorės nuomone, tokios situacijos priežastys yra kompleksinės. Pirmiausia – tai neko- rektiškai suformuluotas instituto sampratos teisinis pagrindas. Kita ne mažiau svarbi prie- žastis yra teisės mokslo doktrinos, kaip teisinį reguliavimą ir praktiką vienijančios platfor- mos, nebuvimas. Siekiant išspręsti šias problemas toliau darbe pateikiama išsami sutarties trečiojo asmens naudai instituto Europos šalyse lyginamoji analizė, pateikiant išvadas ir siū- lymus esamo teisinio reguliavimo tobulinimui bei teismų pozicijos formavimui.

3. SUTARTIES TREČIOJO ASMENS NAUDAI TEISINĖ KONCEPCIJA

3.1. Galimybė išlygti trečiajam asmeniui

3.1.1. Teorinės prielaidos: fundamentaliųjų sutarčių teisės principų sąveika

Sutartis – civilinių teisių ir pareigų atsiradimo pagrindas. Sutarties samprata paprastai apibrėžiama teisės normų aktuose arba, priklausomai nuo jurisdikcijos, ji gali būti teismų praktikos ir teisės doktrinos rezultatas. Nepaisant nedidelių grynai lingvistinių formuluotės skirtumų, sutarties sąvokos esminis momentas – įsipareigojimas kitam asmeniui, garantuojamas ir ginamas pozityviosios teisės normų. Štai ir pagal LR civilinį kodeksą, sutartis – dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus, o pastarieji įgyja reikalavimo teisę (6.154 straipsnis). Sutartis trečiojo asmens naudai, kai asmenys tarpusavio susitarimu įsipareigoja trečiajam („kitam“) asmeniui ir pastarasis įgyja reikalavimo teisę, iš esmės atitinka bendrąjį sutarties apibrėžimą. Dauguma šiuolaikinių civilinės teisės kodifikacijų numato galimybę asmenims susitarti, jog iš sutarties kylanti prievolė bus įvykdyta trečiajam asmeniui. Tačiau situacija ne visada buvo tokia. Kaip jau rašyta, istoriškai gana ilgai galiojo dogmatiškas požiūris, jog šalys gali įsipareigoti tik viena kitai – *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*¹⁶¹. Pagal romėnų teisę, susitarimas dėl kito asmens buvo laikomas niekiniu, nes įsipareigojimas negalėjo būti priverstinai vykdomas. Vėliau buvo pripažinta, jog susitarus dėl kito asmens, t. y. davus pažadą ką nors įvykdyti trečiajam asmeniui, šio pažado įvykdymo gali reikalauti tik pažado gavėjas (t. y. pradinis kreditorius). Dar vėliau, norint suteikti trečiajam asmeniui reikalavimo teisę, buvo panaudotas reikalavimo teisės perleidimo institutas. Pažado gavėjas formaliai perleisdavo savo reikalavimo teisę į prievolės įvykdymą naudos gavėjui, taip suteikiant šiam galimybę reikalauti jo naudai išlygtos prievolės įvykdymo. Sutarties su savarankiška trečiojo asmens reikalavimo teise poreikį diktavo visuomeninių santykių praktika. Tad teisininkai buvo priversti ieškoti praktinių sprendimų, tuo pat metu manevruodami *Corpus iuris civilis* rėmuose. Tik XIX ir XX a. sandūroje Vokietijoje pagaliau nugalėjo nuomonė, jog sutarties šalių valia yra pakankamas pagrindas sukurti trečiajam asmeniui tiesioginio reikalavimo teisę. Klasikinę romėnų teisės dogmą *alteri stipulari nemo potest* įveikė ekonominė realybė ir fundamentaliosios prigimtinės teisės idėjos. Visų pirma šalių valios autonomijos principas. Jeigu dvi šalys siekia susitarti ir savo susitarimu suteikti trečiajam asmeniui naudos bei reikalavimo teisę, kodėl jos negalėtų to padaryti? Buvo pripažinta, jog galimybę suteikti trečiajam asmeniui ne tik teisę į tam tikrą naudą, bei ir tos teisės įgyvendinimo priemonę (reikalavimo teisę) suponuoja pagrindiniai sutarčių teisės principai – sutarties laisvės principas („*quae licet non prohibetur*“¹⁶²), sutarties privalomumo („*pacta sunt servanda*“¹⁶³) principas bei konsensualizmo principas.

Sutarčių laisvės principas šiandien visose modernaus pasaulio jurisdikcijose pripažįstamas sutarčių teisės pamatu. Teorijoje pripažįstama, jog sutarčių laisvės principas, be kitų elementų, tokių kaip sutarties *turinio* ar *formos* laisvė, apima ir *subjekto* pasirinkimo lais-

¹⁶¹ Lot. – sutartis neįpareigoja trečiosios šalies ir nesuteikia jai teisių.

¹⁶² Lot. – viskas, kas neuždrausta – leidžiama.

¹⁶³ Lot. – sutarčių reikia laikytis.

ve¹⁶⁴. Autorės nuomone, *subjekto* pasirinkimo laisvė turėtų būti vertinama kaip asmens laisvė pasirinkti kam (kokiam *subjektui*) įsipareigoti. *Subjekto* pasirinkimo laisvė neturėtų būti suvokiama siaurai, vien tik kaip kitos sutarties šalies pasirinkimo galimybė. Jeigu šalis (ar šalys) nori įsipareigoti ne tik viena kitai, bet ir kitiems, sutarties sudaryme nedalyvaujantiems, *subjektams*, sutarčių laisvės principas joms užtikrina šią galimybę. Taigi, jeigu A ir B tarpusavio sutartimi nori įsipareigoti C, šiuolaikinė civilinė teisė suteikia tokią galimybę. Tačiau, aptariant šį sutarčių laisvės principo aspektą, būtina pastebėti, jog, įsipareigojimų subjektu pasirenkant kitą asmenį, sutarčių laisvės principas negali būti taikomas visa apimtimi. Sutarties šalių laisvę riboja kito, sutarties sudaryme nedalyvaujančio, subjekto valios laisvė. Šiuo atveju sutarčių laisvės principas sąveikauja su kita, ne mažiau svarbia civilinėje teisėje, subjektų valios autonomiškumo nuostata. Sutartinės prievolės negali kilti be subjekto valios. Šis sutarčių laisvės principas, kaip ir kiti teisės principai, nėra absoliutus¹⁶⁵, jį taip pat riboja imperatyvios įstatymo normos, geros moralės principai, tačiau, koncentruojantis į sutarties trečiojo asmens naudai ir sutarčių laisvės principo tarpusavio sąveiką, šiame skirsnyje liečiamas būtent su trečiųjų asmenų teisėmis ir pareigomis susijęs sutarčių laisvės principo ribojimo aspektas.

Riboto poveikio principas. Sutarčių laisvės principas, grįstas prigimtinės teisės idėjomis, suformuluotas ir sutarčių teisėje įtvirtintas tik XIX a., turėjo integruotis į jau egzistuojančią teisinę tvarką ir sąveikauti su kitais, jau nuo seno nusistovėjusiais teisės dėsniais. Vienas iš tokių – subjektų valios autonomiškumo principas. Todėl teigti, jog senoji romėnų teisės maksima *alteri stipulari nemo potest*, įsitvirtinus sutarčių laisvės principui, moderniaisiais laikais visiškai neteko reikšmės, būtų apmaudi klaida. Šiuolaikinėje teisėje ir toliau galioja bendrasis principas, jog sutartis turi *poveikį* tik jos šalims. Bendrosios teisės sistemos šalyse galioja vadinamoji sutartinių santykių uždarumo doktrina (angl. *doctrine of contractual privity*). Jos esmę aiškiausiai atskleidžia *Tweddle v. Atkinson* byla¹⁶⁶. Kontinentinėje Europoje jis vadinamas *riboto poveikio* principu (angl. *principal of relative effect*). Vienoje iš savo mokslinių publikacijų¹⁶⁷ autorė teigė, jog vadinamąjį *riboto poveikio* principą įveikė prigimtinės teisės idėjomis grįstas *sutarčių laisvės principas*: jei šalys tikrai nori įsipareigoti trečiajam asmeniui ir suteikti jam reikalavimo teisę, jos gali tai padaryti, nes tokia yra jų valia. Tačiau nuodugnesnė įvairių valstybių galiojančių sutarčių teisės normų analizė parodė, jog ši išvada buvo pernelyg skubota. Atliktas tyrimas pademonstravo, jog riboto poveikio principas šiuolaikinėje sutarčių teisėje neprarado savo aktualumo. Nuostata, jog sutartys teisinę galią (angl. *effect*) turi tik jos šalims, įtvirtinta daugelyje Europos kodifikacijų, šis principas taip pat „gyvas“ ir bendrosios teisės bei mišrioje teisės sistemoje. Literatūroje skiriamos dvi pagrindinės prielaidos. Tai senoji romėnų *alteri stipulari nemo potest* taisyklė ir XIX a. prigimtinės teisės mokyklos atstovų aiškiai išreikštas

¹⁶⁴ Aviža, S., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 32.

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 752.

¹⁶⁶ Susižadėjęsios poros tėvai raštu įsipareigojo vienas kitam, kad kiekvienas sumokės jaunikui po tam tikrą sumą šeimos išlaidoms padengti. Nuotokas tėvas mirė nesumokėjęs savo dalies, ir jaunikis pareiškė ieškinį, reikalaujamas tos sumos iš mirusiojo palikimo. Ieškiny buvo atmetas, nes pats jaunikis nieko nebuvo pasiūlęs mainais už savo uošvio pasižadėjimą. Čia dogmatiškai pritaikytas sutartinių santykių uždarumo principas – „tik asmuo, esantis sutarties šalimi, gali pareikšti ieškinį dėl tos sutarties“.

¹⁶⁷ Borevičienė, E., *supra* note 46.

polinkis į teisės individualizmą – individo valios autonomijos aukščiausių prioritetą¹⁶⁸. Šių dviejų idėjų – romėnų dogmos ir hipertrofuotai sureikšminto individo valios autonomijos principo derinys sukūrė situaciją, kai trečiajam asmeniui sutartimi negalėjo būti sukuriamos ne tik pareigos, bet ir teisės. Trečiojo asmens neliečiamumas buvo vertinamas labiau, nei jo galimybė iš kitų asmenų sutarties gauti realią naudą. Vis dėlto šiandien labiau akcentuojama sutarčių teisės socialinė dimensija, pastaroji turi aiškų prioritetą prieš kraštutinio individualizmo idėją. Todėl šiuolaikinėje moderniojoje civilinėje teisėje *riboto sutarčių poveikio* ir *sutarčių laisvės* principai koegzistuoja ir sąveikauja tarpusavyje. Kalbant apie sutarties trečiojo asmens naudai teorines ir teisines prielaidas šių principų sąveikai tikslinga skirti deramą dėmesį. *Riboto sutarčių poveikio* ir *sutarčių laisvės* principų sąveikai atskleisti toliau pateikiama keletu Europos jurisdikcijų bendrųjų sutarčių teisės normų lyginamoji analizė.

3.1.2. Teisinės prielaidos: išimčių reglamentavimas

Laisvė– tai teisė daryti viską, ką leidžia įstatymai.

Š. Monteskjė

Daugumoje Europos jurisdikcijų šiuo metu įtvirtintas riboto sutarties poveikio, arba sutartinių santykių uždarumo, principas. Egzistuoja tam tikrų reglamentavimo stiliaus niuansų, vienos jurisdikcijos pasirenka kategoriškesnę, kitos liberalesnę toną, tačiau esminis bruožas išlieka – sutartis veikia tik jos šalis.

Italija. Il contratto ha forza di legge tra le parti (it.) – taip skelbia Italijos civilinio kodekso 1372 straipsnio 1 dalis¹⁶⁹. Pažodžiai verčiant – „sutartis turi galią tik jos šalims“. Atitinkamai, to paties straipsnio 3 dalis įtvirtina bendrą taisyklę, jog sutartis nesukuria „poveikio“ tretiesiems asmenims (it. *Il contratto non produce effetto rispetto ai terzi*), išskyrus atvejus, kai tai numato įstatymas (it. *che nei casi previsti dalla legge*). Ši straipsnio formuluotė suponuoja išvadą, jog santykinis nukrypimas nuo bendros taisyklės yra leidžiamas, tačiau nuoroda *casi previsti dalla legge* aiškiai referuoja, jog atvejai, kai poveikis yra leidžiamas, yra riboti. Tokiu būdu teisės normos, nepaneigdamos santykinio poveikio principo, sukuria prielaidą sutarčių laisvės principo įgyvendinimui.

Prancūzija. Alteri stipulari nemo potest taisyklė įtvirtinta Prancūzijos civilinio kodekso 1119 straipsnyje – asmuo gali prisiimti įsipareigojimus tik sau ir išlygti tik savo naudai (pranc. *On ne peut, en général, s'engager, ni stipuler en son propre nom, que pour soi-même*). Pagal šio kodekso 1165 straipsnį, sutartis sukuria teisinį poveikį tik jos šalims, sutartis negali kenkti trečiajam asmeniui, ji gali jam teikti naudą, kaip numatyta 1121 straipsnyje (pranc. *Les conventions n'ont d'effet qu'entre les parties contractantes; elles ne nuisent point au tiers, et elles ne lui profitent que dans le cas prévu par l'article 1121*¹⁷⁰). Matome, jog Prancūzijos civilinis kodeksas yra dar konkretesnis, jis ne tik įtvirtina bendrąjį santykinio poveikio principą – *les conventions n'ont d'effet qu'entre les parties contractantes*, ir nustato

¹⁶⁸ Vogenauer, S. *Reforming the French Law of Obligations: Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription*. Oxford: Hart Publishing, 2009, p. 327.

¹⁶⁹ *Il Codice Civile Italiano* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-28]. <http://www.jus.unitn.it/cardoza/obiter_dictum/codciv/codciv.htm>.

¹⁷⁰ *Code civil des français*. LEGIFRANCE. Le Service Public de la Diffusion de Droit [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-30]. <http://www.jus.unitn.it/cardoza/obiter_dictum/codciv/codciv.htm>.

išimti, tačiau ir eksplicitiškai nurodo, jog net ir išimtiniais atvejais galimas tik asmens padėtį gerinantis (t. y. suteikiantis teisių) sutarties poveikis tretiesiems asmenims¹⁷¹. Atitinkamą poziciją palaiko ir Prancūzijos teismai: sutartimi negalima trečiojo asmens paversti kreditoriumi ar skolininku, nebent tai yra sutartis trečiojo asmens naudai¹⁷². Prancūzijos teismai nuosekliai laikosi pozicijos, jog tais atvejais, kai iš sutarties tikslo matyti, jog šalys siekė sukurti teises ir pareigas trečiajam asmeniui, pastarasis turi prievolės įvykdymo reikalavimo teisę. Šalių valios autonomijos ir konsensualizmo principai lemia, jog skolininko ir trečiojo asmens teisinis ryšys nelaikomas sutartiniu: tretysis asmuo nedalyvavo valios suderinime, tokiomis aplinkybėmis negali būti suvaržomas iš sutarties kylančiomis prievolėmis, tačiau leidžiama tretįjį asmenį „apdovanoti“ jo naudai išlygtomis teisėmis¹⁷³.

Kitose teisės sistemose *riboto poveikio* principas, nors ir nėra įtvirtintas *expressis verbis*, yra implicitiškai įtvirtintas sutarčių teisės normų sistemoje. Pavyzdžiui, Vokietijos BGB egzistuoja bendras principas, pagal kurį *privalomo pobūdžio sutartis turi galią tik sutarties šalims, ji nesukuria jokių sutartinių santykių, prievolių ar jokių reikalavimo teisių trečiųjų šalių atžvilgiu*. Šis principas išplaukia iš kai kurių konkrečių BGB nuostatų (311, 328, 333 straipsnių). Tačiau riboto poveikio principas daro išimtį – kai sutartis daro teigiamą poveikį trečiajai šaliai arba kai tretysis asmuo dalyvauja sutartiniuose santykiuose BGB 328 straipsnio (sutartis trečiojo asmens naudai, vok. *Verträge zu gunsten Dritter*) pagrindu. Įdomu tai, jog BGB nustato dvi tokio pobūdžio sutarčių rūšis: „tikrosios“ sutartys trečiojo asmens naudai (vok. *Verträge zu gunsten Dritter*) ir „netikrosios“ trečiųjų šalių naudai sudaromos sutartys (*unechter Verträge zu gunsten Dritter*), kurios gali būti aiškiai išskiriamos. Pirmuoju atveju tretysis asmuo „tiesiogiai įgyja teisę reikalauti, kad sutartis būtų vykdoma“ (328 straipsnio 1 dalis). Antruoju atveju tretysis asmuo, nors ir patiria naudą iš sutarties, tačiau neįgyja reikalavimo teisės skolininko (pažado davėjo) atžvilgiu (328 straipsnio 2 dalis). Tokios sutarties atveju tik pradinis kreditorius (pažado gavėjas) turi teisę reikalauti jos atžvilgiu prisiimtų įsipareigojimų vykdymo. Vokietijos teisėje nėra nuostatų, ribojančių sutarčių laisvę poveikio tretiesiems asmenims aspektu. Vis dėlto, jeigu sutartis yra sudaryta pažeidžiant kitų teises (vok. *Verträge zu Lasten Dritter*), ji gali būti paskelbta negaliojančia pagal BGB 138 straipsnį, jeigu ji yra „ypač šiurkštus ir neteisingas veiksmas trečios šalies atžvilgiu“.

Olandija. Senajame Olandijos civiliniame kodekse buvo nuostata, analogiška Prancūzijos civilinio kodekso 1165 straipsniui, kuriuo eksplicitiškai įtvirtinamas riboto poveikio principas. Naujasis 1994 m. kodeksas šią nuostatą panaikino. Ir vis dėlto šis principas ir toliau galioja Olandijos sutarčių teisėje. Sutarties poveikis tretiesiems asmenims leidžiamas išimtiniais atvejais, kai trečiojo asmens padėtis gerinama arba jei tai sutartis trečiojo asmens naudai (*Burgerlijk Wetboek*6:253, 6:254 ir 6:256 straipsniai).

Anglijos teisėje santykinio sutarčių poveikio principas atsispindi anksčiau minėtoje *sutartinių santykių uždarumo taisyklėje*, suformuotoje teismų praktikos. Pagal šią taisyklę, sutarties vykdymo gali reikalauti tik tokios sutarties šalys, taip pat tik sutarties šalių galima reikalauti sutartį vykdyti. Siekiant sudaryti galimybes sudaryti sutartis trečiųjų šalių

¹⁷¹ Dorndorp, H., *supra* note 73, p. 67.

¹⁷² Association Henri Capitant Des Amis De La Culture Juridique Francais, *supra* note, p. 440.

¹⁷³ 172. Barry, N. *Contract and Agreement in English and French Law. The French Law of Contract by Barry Nicholas*. Oxford: Oxford Journal of Legal Studies (Vol. 6, No. 2), 1986 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-13]. <<http://www.jstor.org/stable/764207>>.

naudai ir trečiosioms šalims pasinaudoti privalumais, numatytais sudarant sutartį, laikui bėgant radosi įvairios *sutartinių santykių uždaramo* doktrinos išimtys. Todėl galiausiai 1999 m. buvo priimtas *Anglijos 1999 m. sutarčių (dėl trečiųjų asmenų teisių) aktas*¹⁷⁴. Pagal šį dokumentą *sutartinių santykių uždaramo* doktrinos aspekto taikymo sritis buvo labai susiaurinta, nustatant, jog tretieji asmenys gali reikalauti sutarties įgyvendinimo, kai sutartis aiškiai tokią galimybę numato, arba jeigu sutartis sudaryta trečiojo asmens naudai¹⁷⁵.

Lietuva. Kuriant mūsų civilinės teisės sistemą, sutarčių teisėje pasirinktas Olandijai bei Vokietijai būdingas modelis. Kai teisės normose vengiama paradžiui įtvirtinti *riboto poveikio* principą, tačiau jis nediskutuotinai pripažįstamas interpretuojant teisės normas. Šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas – taip sutarties laisvės principas įtvirtinamas Lietuvos nacionalinėje civilinės teisės kodifikacijoje (6.156 straipsnis). Šio straipsnio lingvistinė analizė suponuoja išvadą, jog šalys laisvos tartis tik dėl *savo pačių* („tarpusavio“), o ne kitų asmenų teisių ir pareigų. Riboto sutarties poveikio principas išryškėja sistemiškai analizuojant teisės normas. Vienoje iš savo nutarčių LAT netikėtai išsamiai atskleidžia riboto poveikio principo, dar žinomo sutartinių santykių uždaramo doktrinos pavadinimu, reikšmę ir jo įtvirtinimą LR civilinio kodekso normose:

„*Sutarties privalomumas ir uždaramas – klasikiniai ir visuotinai pripažįstami sutarčių teisės principai, kartu išreiškiantys būdingas sutarties, kaip sandorio, savybes. Abu šie principai bendriausia prasme atsispindi CK 6.154 straipsnio 1 dalyje įtvirtintoje sutarties sampratos apibrėžtyje: sutartis – tai dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikros rūšies veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę. Be to, sutarties privalomumo principo turinys tiesiogiai įtvirtintas CK 6.189 straipsnio 1 dalies normoje – teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią. Sutarties uždaramo principas pažodžiui konkrečioje CK normoje neapibrėžtas, teisės doktrinoje ir praktikoje jis suformuluotas remiantis civilinių santykių reglamentavimo ypatumais ir sutarčių teisės normų sisteminiu vertinimu. Civilinių santykių subjektai veikia inter alia lygiateisiškumo, autonomijos, nesikišimo į privačius reikalus principų pagrindu, civiliniams santykiams nebūdingas pavaldumas, iš to išplaukia, kad sutartis sukuria teises ir pareigas tik jos šalims ir tik sutartį sudariusios šalys gali reikšti iš jos kylančius reikalavimus. Tai yra sutarties uždaramo principo esmė. Sutarties uždaramo principo turinys ir veikimo ribos skirtingose teisės sistemose ar valstybėse gali būti skirtingi ir priklauso nuo nacionalinėje teisėje įtvirtinto reguliavimo. Lietuvos teisėje įtvirtintas santykinis sutarčių uždaramo principas, kurio turinys kasacinio teismų praktikoje aiškinamas kaip bendroji sutarčių teisės taisyklė, kad sutartis susaisto tik jos šalis, todėl, išskyrus įstatyme numatytas išimtis, turi teisinę įtakos tik jos šalių tarpusavio teisėms ir pareigoms (...)*“¹⁷⁶

Taigi pagal LAT, Lietuvoje įtvirtintas santykinis sutarčių uždaramo principas, kuris leidžia tam tikras išimtis. Reikia pripažinti, jog toks požiūris savo esme atitinka daugelyje

¹⁷⁴ *Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999* [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-30]. <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/31/contents>>.

¹⁷⁵ Ibbetson, D. *Historical Introduction to the Law of Obligations*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baldjoda“ v. Furniture Production International A/S (Nr. 3K-3-367/2011 m.).

šalių įtvirtintą koncepciją, kai įstatymo numatytais atvejais leidžiamos sutartinių santykių uždaramo principo išimtis. T. y. teisės ir pareigos pagal sutartį leidžiama įgyti asmenims, nesantiems jos šalimi. Kaip ir daugelyje Europos kodifikacijų, LR civiliniame kodekse įtvirtinta teisės norma, reglamentuojanti atvejus, kai sutartys specialiai sudaromos trečiojo asmens naudai ir interesams (6.191 straipsnis).

Tarptautiniuose sutarčių teisės dokumentuose riboto poveikio principą vengiama įtvirtinti *expressis verbis*. Europos sutarčių teisės principuose nėra nuostatos, kuri teigtų, kad, išskyrus numatytas išimtis, išlieka galioti principas, jog sutartis sukuria pasekmes tik sutarties šalims¹⁷⁷. Pastarasis dokumentas apsiriboja nuostata, skirta specialioms sutartims trečiojo asmens naudai (6:110 straipsnis): *a third party may require performance of a contractual obligation when its right to do so has been expressly agreed upon between the promisor and the promisee*. Šios nuostatos implicitinė reikšmė diktuoja mintį, jog poveikis tretiesiems asmenims yra leistinas tik išimtiniais atvejais. Analogiškai, UNIDROIT Principai riboto poveikio principą palieka „tarp eilučių“. Literatūroje randama nuomonė, jog UNIDROIT darbo grupė sąmoningai vengė akcentuoti riboto poveikio principą, idant nesukeltų grėsmės tolesnei sutarties trečiojo asmens naudai instituto raidai¹⁷⁸. *The parties may confer bay (...) agreement a right on a third party* – šalys gali sutartimi suteikti teises tretiesiems asmenims (UNIDROIT Principų 5.2.1. straipsnis).

Pateikta teisės normų analizė parodė, jog kiekviena nacionalinė sistema galimybę išlygti trečiojo asmens naudai nustato taikydama savo metodus. Ir, kaip matėme, šie metodai turi sąlyčio taškų. *Pirma*, dauguma teisinių sistemų, tarp jų ir Lietuvos, vengia aiškių nuostatų, draudžiančių sutarties poveikį tretiesiems asmenims, tokiu būdu sukurdamos teisinės prielaidas sutarties trečiojo asmens naudai instituto įvirtinimui. Taigi apibendrinant darytina išvada, jog šiuolaikinėse civilinės teisės sistemose riboto poveikio ir sutarčių laisvės principai organiškai sąveikauja tarpusavyje sudarydami bendrą sistemą. *Riboto poveikio* principas saugo subjekto valios autonomiją, iš kitos pusės, sutarčių laisvės principas sukuria prielaidas sutartimi daryti įtaką ir sutarties sudaryme nedalyvaujančių asmenų padėčiai, ją gerinant (suteikiant teises). Teorijoje *riboto poveikio* principas kartais dar apibūdinama kaip kita (neigiama) sutarties laisvės principo pusė¹⁷⁹.

Kaip matėme, teorinės bei teisinės prielaidos šalims susitarti ir sutartimi išlygti trečiojo asmens naudai įtvirtintos veik visose šiuolaikinėse jurisdikcijose. Nuosekliai analizuojant sutarties trečiojo asmens naudai bruožus toliau būtina atidžiau pažvelgti į išlygos trečiojo asmens naudai formulavimo ypatumus.

3.2. Trečiojo asmens reikalavimo teisės prigimtis

*Consensus facit ius*¹⁸⁰.

Trečiojo asmens savarankiško reikalavimo teisė sutartyje trečiojo asmens naudai Europoje pripažįstama nuo XIX a. pabaigos. Tačiau doktrinos požiūriu iki šiol nėra nusi-stovėjusios vienos nuomonės dėl trečiojo asmens teisės kilmės šaltinio, t. y. kas sudaro trečiojo asmens reikalavimo teisės pagrindą. Šiuo klausimu požiūris skiriasi priklausomai

¹⁷⁷ Association Henri Capitant Des Amis De La Culture Juridique Francais, *supra* note, p. 445.

¹⁷⁸ Vogenauer, S., *supra* note 44, p. 238.

¹⁷⁹ Lando, O., *supra* note, 38, p. 143.

¹⁸⁰ Lot. – susitarimas kuria teisę (susitardamos šalys sukuria teisės normas).

nuo jurisdikcijos. Bene labiausiai paplitusi instituto pavadinimo formuluotė „*sutartis trečiojo asmens naudai*“ (angl. *contract for the benefit of the third party*) tarsi *per se* referuoja į *sutartį*, kaip trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinį. Tačiau klausimas nėra toks elementarus, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Analizuojant užsienio šalių literatūrą, išryškėjo keli esmingai besiskiriantys požiūriai.

Vienašalis pažadas. Teorijoje egzistuoja nuomonė, jog trečiojo asmens reikalavimo teisės pagrindas yra skolininko vienašalis teisinis aktas – pažadas (angl. *unilateral promise*) įvykdyti prievolę trečiajam asmeniui. Vadovaujantis šia nuostata laikoma, jog vienašalis intencijos deklaravimas (pažadas), nepriklausomai nuo to, ar pažadas priimtas (naudos gavėjo ar kito asmens), sukelia teisinės pasekmės – suteikia asmeniui, kurio naudai nukreiptas pažadas, savarankišką pažado vykdymo reikalavimo teisę. Kitaip tariant, laikoma, jog pažadas, kaip vienašalis aktas, gali būti prievolės pagrindu. Šio požiūrio istorinės šaknys siekia romėnų teisės *policitatio*¹⁸¹. Tačiau didžiausią indėlį vystant šį požiūrį, be abejo, padarė viduramžių kanonų teisė. XII–XIII a. teisininkai plačiai išplėtojo vienašalio pažado galios ir patikimumo (lot. *fidem dare*¹⁸²) idėją. Ji buvo grindžiama krikščioniška pareiga sakyti tik tiesą ir tesėti duotą žodį. Paprastai tariant, jeigu pasakei, kad kažką duosi ar padarysi kito asmens labui, turi tai įvykdyti, kitaip išeis, kad žadėdamas melavai, o tai neleistina doram krikščioniui¹⁸³. Taigi laikais, kai teisinės nuostatos buvo grindžiamos Romos katalikų bažnyčios moralinėmis vertybėmis, vienašalis pažadas buvo laikomas prievolės šaltiniu: pažado davėjas (skolininkas) buvo teisiškai įsipareigojęs pažado gavėjui (kreditoriui), nes, nevykdydamas pažado, jis pažeistų duotą žodį, o tai neleistina doram krikščioniui.

Kaip matysime toliau, vystantis Europos sutarčių teisės tradicijai, vienašalio pažado koncepcija užleido vietą suderintos šalių valios idėjai. Tačiau laikyti ją vien teisinės minties istoriniu raidos etapu taip pat būtų klaida. Vienašalio pažado, kaip reikalavimo naudoms gavėjo teisės pagrindo, teorija iki šiol vadovaujama Škotijoje. Kaip jau rašyta, Škotijos teisė yra suformavusi unikalų požiūrį į vienašalį pažadą, kaip teisių ir pareigų atsiradimo šaltinį. Lordas Stairas dar XVII a. pažadą ir sutartį išskyrė kaip atskirus, savarankiškus prievolės atsiradimo pagrindus¹⁸⁴. Vadovaujantis vienašalio pažado teisinės galios teorija, trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis sutartyje trečiojo asmens naudai yra skolininko valios deklaracija – vienašalis pagrindas.

Vienašalio pažado, kaip prievolės šaltinio, koncepcija reikšminga ne vien istoriniu aspektu. Teoriniu požiūriu aktualus ir vertingas yra *valios deklaracijos* ir *susitarimo*, kaip atskirų prievolės šaltinių, atskyrimas. XXI a. klausimas, ar pažadas be akcepto yra teisiškai įpareigojantis, vis dar Europos sutarčių teisės mokslininkų diskusijų objektas. Tačiau panašu, jog dokumentai, sukurti Europos sutarčių teisės harmonizavimo tikslais, pavyzdžiui – ESTP, seka šotiškąją tradiciją, t. y. yra linkę pripažinti pažado (valios deklaracijos) teisinę galią be pažado gavėjo akcepto. ESTP 2: 107 straipsnis nustato, jog vienašalis pažadas gali būti teisiškai įpareigojantis ir tam nebūtinai kitos šalies pritarimas. Taigi kyla klausimas, ar šiandieninis, veik visuotinai nusistovėjęs, požiūris į trečiojo asmens teisės šaltinį neturėtų būti persvarstytas šios koncepcijos šviesoje.

¹⁸¹ Lot.–vienašalis, vykdytinas įsipareigojimas savivaldos institucijai.

¹⁸² Lot. – tikėti.

¹⁸³ „*Nekalbėk netiesos*“ – aštuntas Dievo įsakymas Romos katalikų bažnyčios katekizme pateikiamoje Dešimties Dievo įsakymų interpretacijoje.

¹⁸⁴ Millner, M. A., *supra* note 25, p. 446.

Skolininko ir naudos gavėjo valios suderinimas. Tai yra unikalus požiūris į naudos gavėjo reikalavimo teisės kilmę. Juo vadovaujamosi Olandijoje ir jai giminingose (buvusių kolonijų) teisės sistemose. Šios teorijos, dar žinomos kaip *akcepto doktrina*, esmė – išlyga trečiojo asmens naudai nesukuria teisinės prievolės, o yra ne daugiau kaip pasiūlymas (oferta) iki to momento, kol naudos gavėjas patvirtina ją priimęs. Vadinasi, naudos gavėjo reikalavimo teisės pagrindas yra skolininko (pažado davėjo) ir naudos gavėjo suderinta valia (angl. *consideration*). Kaip jau rašyta, sutarties, kaip ofertos ir akcepto būdu suderintos šalių valios, teorijos genezė istoriškai priskiriama prigimtinės teisės doktrinai¹⁸⁵. Prigimtinės teisės idėjų kontekste Grocijus pirmasis išryškino neakceptuoto ir akceptuoto pažado teisinės galios skirtumą, teigdamas, jog tik pastarasis yra teisiškai įpareigojantis. Jis ignoravo krikščioniškos pareigos sakyti tiesą ir pažado juridinę reikšmę laikydamas pastarąjį tik morališkai, bet ne teisiškai įpareigojančiu. Kai jo amžininkas lordas Stairas vienašaliį pažadą ir suderintą asmenų valią laikė lygiaverčiais prievolės šaltiniais, Grocijus kategoriškai neigė vienašalio pažado, kaip savarankiško prievolės šaltinio, idėją¹⁸⁶. Pažadas, anot jo, tik viena iš prievolės sukūrimo sąlygų, kuris būtinai turi būti akceptuotas, kad šalis sietų teisiškai įpareigojantis ryšys. Autorės nuomone, tokia teisinės minties kryptis yra akivaizdus prigimtinės tiesės doktrinos klestėjimo rezultatas. Individų valios suderinimo kaip aukščiausios vertybės propagavimas atitinkamai paveikė teisinio prievolinio santykio sampratą. Prievolės samprata priartinta prie sutarties sampratos, teigiant, jog prievolė (kaip ir sutartis) gali rasti tik kaip individų valios suderinimo išdava. Vadovaudamasis atitinkamu požiūriu Grocijus mokė, jog vienos šalies valios deklaracija (pažadas) yra nieko verta (nesukuria teisinės prievolės), kol kitas asmuo, kuriam žadama, neišreiškė atitinkamos valios pažadą priimti. Akivaizdu, jog šis mokymas, šaltiniuose dar žinomas kaip *akcepto doktrina*, ypač reikšmingai paveikė sutarties trečiojo asmens naudai instituto raidą kontinentinėje Europoje. Jo įtaka lėmė, jog kai kurios Europos kodifikacijos reikalavo naudos gavėjo akcepto sukurti *neatsaukiamą* naudos gavėjo reikalavimo teisę¹⁸⁷. Viena vertus, Grocijaus grynai natūralistinis požiūris į trečiojo asmens reikalavimo teisės ir analogiškos skolininko prievolės kilmę atrodo korektiškas subjektų valios autonomijos principo kontekste. Paprastai tariant, jeigu naudos gavėjas nori tos teisės, pareiškia valią ir įgyja teisę, be jo valios teisė neatsiranda, valios autonomijos principas čia triumfuoja be diskusijų.

Tačiau gilesnė *akcepto doktrinos* analizė teisinės logikos požiūriu atskleidžia tam tikrų probleminių klausimų, kuriems verta skirti deramą dėmesį. Disertantės nuomone, net ir tuo atveju, jei laikytume, jog skolininko ir naudos gavėjo prievolinis teisinis ryšys atsiranda tik po jų valios suderinimo, t. y. naudos gavėjui akceptavus išlygą jo naudai, turėsime pripažinti akivaizdų faktą, jog sutartis trečiojo asmens naudai esmingai keičia naudos gavėjo teisinį statusą jau nuo to momento, kai pradinės sutarties šalys sudaro sutartį jo naudai. Sudarius sutartį trečiojo asmens naudai, naudos gavėjas įgyja teisinę galimybę priimti išlygą jo naudai. Nesant sutarties trečiojo asmens naudai, jis tokios galimybės neturėtų. Taigi, po sutarties trečiojo asmens naudai sudarymo, jo padėtis įgyja privalumą,

¹⁸⁵ Black, O. *Agreements: A Philosophical and Legal Study*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 221.

¹⁸⁶ Vagni, L. *The Enforceability of Promises in Scotland and in The European Contract Law: A Comparative Analysis from an Italian Perspective*. Monza: Comparative Law Review, 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-05]. <<http://www.comparativelawreview.com/ojs/index.php/CoLR/article/view/14>>.

¹⁸⁷ Millner, M. A., *supra* note 25, p. 446.

lyginant su tuo, kokia ji buvo iki sutarties jo naudai sudarymo. Aiškumo dėlei naudos gavėjo statusą subjektinių teisių apimties požiūriu būtų galima suskirstyti į tris etapus: iki sutarties trečiojo asmens naudai sudarymo – jokių teisių; po to, kai sulygta jo naudai, iki jo akcepto – jis turi teisę priimti siūlomą naudą arba jos atsisakyti; išreiškęs valią dėl sutarties įvykdymo jo naudai – jis įgyja sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Valios suderinimas ofertos ir akcepto būdu tarp šalių sukuria sutartinį teisinį santykį. Sutartiniam santykiui sukurti reikalingas šalių valios suderinimas, šiandien tai yra konstanta. Tačiau ar abiejų subjektų valia yra reikalinga, kai kalbama apie prievolės sukūrimą. Kalbėdami apie trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinį neišvengiamai turėsime pažvelgti į bendruosius prievolių atsiradimo pagrindus. Iš teisės teorijos pagrindų žinoma, jog vieno subjekto teisė – tai veidrodžiu atspindėta kito subjekto atitinkamo turinio pareiga. Tokia yra teisinio santykio semantinė logika. Prievolė yra vienas iš dviejų teisinio santykio turinio elementų. Ji reiškia teisės nulemtą būtino elgesio būdą. Kitaip tariant, prievolės subjektas yra įpareigotas elgtis tam tikru būdu. Šiame kontekste nagrinėjant sutartį trečiojo asmens naudai, teks pripažinti, jog pradinės sutarties šalys jau sutarties sudarymo momentu įsipareigoja veikti tam tikru būdu trečiojo asmens naudai. Vien pripažįstant, jog tretysis asmuo turi teisę priimti ar atsisakyti jam išlygtos naudos, reikės pripažinti, jog egzistuoja šią teisę atitinkanti kito asmens / asmenų pareiga (ar prievolė). Iš teisės teorijos žinoma, jog subjektinės teisės neegzistuoja *per se*. Pagrindiniai teisinio santykio elementai – prievolė ir teisė, yra uždara sistema, t. y. jos neegzistuoja be viena kitos – vieno subjekto teisė atitinka kito subjekto ar subjektų pareigą. Pagal teisių ir pareigų pasiskirstymą prievolės skirstomos į vienašales ir dvišales. Vienašalė prievolė esti tada, kai kreditorius turi tik reikalavimo teisę, bet neturi pareigos skolininkui, o šis turi tik pareigą ir neturi reikalavimo teisės¹⁸⁸. Kaip rašyta, šiandieninė teisė „leidžia“ sutarčių poveikį tretiesiems asmenims be jų valios, kai jų padėtis gerinama, t. y. leidžiama be kito asmens valios suteikti jam teisių, sau prisiimant įsipareigojimus. Taigi jau sudarius sutartį trečiojo asmens naudai, sukuriamą vienašalę prievolę – skolininkas tampa įsipareigojęs trečiajam asmeniui. Tai, jog vykdytina ji tampa tik po naudos gavėjo sutikimo, daro šią prievolę sąlygine¹⁸⁹. Šiuo atveju labai svarbu atskirti *prievolinio santykio* ir *sutartinio santykio* sąvokas. Akceptas reikalingas sukurti *sutartiniam* santykiui, tačiau vienašalei *prievolei* sukurti pakanka įsipareigojančiojo (ar įsipareigojančiųjų) valios. Paprastai tariant, be naudos gavėjo valios negalima sukurti *sutartinio* santykio su juo ar jo atžvilgiu, t. y. paversti jį sutarties šalimi, tačiau jo atžvilgiu galima sukurti *prievolinį* teisinį santykį vienašališkai jam įsipareigojant (ir, šioje stadijoje, nesitikint priešpriešinio jo įsipareigojimo¹⁹⁰). Atsisakę grynai *prievolinio* santykio vertinimo per *sutartinio* santykio sampratą prizmę, galėsime daryti išvadą, jog trečiojo asmens reikalavimo teisės pagrindas yra ne akceptas, o pradinių sutarties šalių valia (jos suderinimas, išreikštas sutartimi).

¹⁸⁸ Mikelėnas, V., *supra* note 4, p. 63.

¹⁸⁹ Prievolė yra sąlyginė, kai jos atsiradimas, pasikeitimas ar pasibaigimas siejamas su tam tikros aplinkybės buvimu ar nebuvimu ateityje (LR civilinio kodekso 6.30 straipsnis). Nors apibrėžime vartojamas žodis „atsiranda“ tarsi suponuoja mintį, jog iki sąlygos atsiradimo prievolė neegzistuoja, tačiau toks vertinimas nebūtų tikslus. To paties straipsnio 2 dalis įtvirtina nuostatą, jog *prievolės sąlyginis pobūdis nėra kliūtis perleisti ar paveldėti iš jos atsirandančias teises*. Sisteminei šio straipsnio nuostatų analizei leidžia spręsti, jog sąlyginė prievolė egzistuoja nuo jos sukūrimo (ji yra paveldėjimo objektas), o su tam tikros sąlygos atsiradimu siejamas tik jos atsiradimo momentas.

¹⁹⁰ Apie naudos gavėjo pareigas plačiau IV skyriuje.

Sutarties šalių valia. Galima užtikrintai teigti, jog tai šiuo metu Europos teisinėse sistemose dominuojanti trečiojo asmens reikalavimo teisės kilmės teorija. I škyrus Škotiją, kuri seka Lordo Stairo vienašalio pažado teorija, ir Olandiją, kuri savo Civiliniame kodekse oficialiai įtvirtino Grocijaus akcepto doktriną, šiandien visuotinai pripažįstama, jog trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis yra vieninga, suderinta ir sutartimi išreikšta pradinių sutarties šalių valia. Jeigu abi sutarties šalys vienokiais ar kitokiais motyvais yra suinteresuotos, jog iš sutarties kylanti prievolė būtų įvykdyta kitam asmeniui ir savo vieningą valią įtvirtina sutartimi, šis jų juridinis aktas sukuria teisinę galią. „(...) *sutartis jos šalims turi įstatymo galią*“ (LR civilinio kodekso 6.189 straipsnis). Taigi įprastai laikoma, jog sutartis yra jos šalių *tarpusavio* teisų ir pareigų atsiradimo šaltinis. Pažadas ką nors duoti ar padaryti kartu perduoda teisę reikalauti įvykdyti tą pažadą, taip teigė prigimtinės teisės mokyklos atstovas C. Wolff¹⁹¹. Tačiau, pagal bendrą taisyklę, sutarties įvykdymo reikalavimo teisė originaliai priklauso jos šalims. Net ir tuo atveju, jeigu prievolės įvykdymas savo materialine išraiška nukreiptas į kitą asmenį, įvykdymo reikalauti gali tik tas, kam duotas šis įsipareigojimas. Taigi vien aplinkybė, jog iš sutarties kylanti prievolė vykdytina trečiajam asmeniui *per se*, neimplikuoja trečiojo asmens reikalavimo teisės. T. y. šis faktas nereiškia, kad tas asmuo, į kurį objektyviai nukreiptas prievolės įvykdymas, turi teisę reikalauti. Nereikia pamiršti, jog įsipareigojimas (pažadas) dėl konkrečios prievolės duotas ne jam, o kitam asmeniui. Tačiau situacija pasikeičia tuo atveju, jeigu sutarties šalys sutartyje tokią reikalavimo teisę trečiajam asmeniui suteikia. Nors skolininko pažadas dėl prievolės vykdymo duotas kreditoriui, šalys dar gi sutaria, jog įvykdymo galės reikalauti ir tasai, kuriam prievolė turi būti įvykdyta. Taigi sutartyje trečiojo asmens naudai iš *reikalavimo teisės* pastarajam suteikimo. Sutartyje *expressis verbis* ar implicitiškai išreikšta šalių valia dėl tokios teisės suteikimo yra trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis.

Vokietijos teisė aiškiai įtvirtina, jog tretysis asmuo įgyja tiesioginio reikalavimo teisę (vok. unmittelbar Recht) iš sutarties, sudarytos jo naudai¹⁹². *Durch Vertrag kann eine Leistung an einen Dritten mit der Wirkung bedungen werden, dass der Dritte unmittelbar das Recht erwirbt, die Leistung zu fordern*¹⁹³. Tiesiogiai verčiant iš originalo kalbos: *sutartis gali numatyti įvykdymą trečiajam asmeniui, su poveikiu, kad tretysis asmuo įgyja tiesioginio reikalavimo teisę dėl sutarties įvykdymo*. Tai reiškia, trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis yra sutartis – pradinių šalių valia suteikti trečiajam asmeniui tokią teisę. Teisės norma nenustato jokių papildomų šios teisės realizavimo sąlygų. Vadinas, nereikia trečiojo asmens pareiškimo dėl įstojimo ar jokio kito bendradarbiavimą reiškiančio veiksmo, net žinojimo apie sandorio sudarymą, kad jam atsirastų reikalavimo teisė. Šiuo aspektu BGB visiškai ignoruoja Grocijaus *akcepto* principą. Komentuodamas šią teisės normą K. Zweigertas rašo: teisė nuo pat pradžių priklauso trečiajam asmeniui, o ne, nors tai tęsūsi ir vieną „teisinę sekundę“, pasižadėjimo gavėjui¹⁹⁴. Šveicarijos prievolių teisės kodifikacija

¹⁹¹ Gordley, J. *The Philosophical Origins of Modern Contract Doctrine*. Oxford: Oxford University Press, 1991, p. 76.

¹⁹² Turima omenyje „tikrąsias“ sutartis trečiojo asmens naudai. Spręsti, ar šalys siekė sudaryti sutartį trečiojo asmens naudai, ar tretysis asmuo patiria naudą iš sutarties atsitiktinai, sprendžia Vokietijos teismai vertindami sutarties sudarymo aplinkybes ir tikruosius šalių ketinimus.

¹⁹³ *Bürgerliches Gesetzbuch* 328 straipsnis.

¹⁹⁴ Kötz, H.; Zweigert, K., *supra* note 30, p. 388.

trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltiniu laiko jos šalių valią: *tretysis asmuo (...) turi teisę priverstinai įvykdyti sutartį, jeigu tokią teisę jam numatė sutartis* (Šveicarijos prievolių kodekso 112 straipsnis)¹⁹⁵. Analogiškos nuostatos įtvirtintos Prancūzijos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. Taip pat Anglijos 1999 m. sutarčių (dėl trečiųjų asmenų teisių) aktas nustato, jog tretysis asmuo turi prievolės įvykdymo reikalavimo teisę, jeigu sutartis tai tiesiogiai nurodo arba jeigu sutarties implicitinė reikšmė leidžia spręsti, jog sutarties šalys siekė suteikti trečiajam asmeniui tokią teisę.

Abejonių dėl trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinio nepalieka UNIDROIT Principų 5.2.1. straipsnio formuluotė: „(...) *parties may confer by (...) agreement a right on a third party*“, lietuvių kalba – šalys *sutartimi* gali suteikti teisę trečiajam asmeniui. Čia aiškiai įtvirtinama, jog trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis yra pradinių sutarties šalių valia. Šią mintį patvirtina ir oficialus UNIDROIT Principų komentaras, kuriame teigiama, jog sutarties šalys laisva valia *sukuria* reikalavimo teisę trečiajam asmeniui¹⁹⁶. Pagal UNIDROIT Principus, naudos gavėjo sutikimas ir jo valios raiška nėra būtina trečiojo asmens teisei atsirasti. Teisė atsiranda nuo išlygos suformulavimo momento ir egzistuoja nepriklausomai nuo naudos gavėjo valios, kaip universali galimybė¹⁹⁷. Panašią nuostatą įtvirtina ir ESTP 6.110 straipsnis: tretysis asmuo gali reikalauti išlygos jo naudai vykdymo, jei dėl šios teisės susitarė pažado davėjas ir pažado gavėjas („*a third party may require performance of a contractual obligation when its right to do so has been (...) agreed upon between the promisor and the promisee*“). Lingvistinė šių straipsnių analizė atskleidžia vieną idėją – trečiojo asmens teisės pagrindas ir šaltinis yra pradinių sutarties šalių sutartis (valios suderinimas). Tuo tarpu trečiojo asmens valios autonomija išsaugoma eksplicitiškai numatant jo teisę išlygos atsisakyti. Trečiojo asmens reikalavimo teisė nėra privaloma. Pavyzdžiui, krovinių gabenimo sutartyje gavėjas turi opciją priimti krovinį arba atsisakyti jį priimti, tai garantuoja veik visų transporto rūšių tarptautinės konvencijos. Gabenimo sutartį galima laikyti klasikiniu sutarties trečiojo asmens naudai pavyzdžiu¹⁹⁸. Siuntėjas (kreditorius, pažado gavėjas) ir vežėjas (skolininkas, pažado gavėjas) sutaria dėl krovinio pristatymo krovinio gavėjui (trečiajam asmeniui). Krovinį pristatčius į paskirties vietą gavėjas turi teisę priimti krovinį, tačiau gali laisva valia jo atsisakyti, priimti krovinį nėra jo pareiga. Nepriimdamas krovinio jis realizuoja galimybę atsisakyti jo naudai išlygtos teisės.

Lietuvos civilinė teisė, kaip ir didžioji dalis šiuolaikinės Europos jurisdikcijų, trečiojo asmens reikalavimo teisę kildina iš pradinių sutarties šalių valios. Tačiau šis teiginys reikalauja tam tikro komentaro: „*jeigu sudaręs sutartį asmuo išlygo, kad iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, tai prievolė įvykdyti turi teisę reikalauti tiek sudaręs sutartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas (...)*“ (LR civilinio kodekso 6.191 straipsnis). Apibendrintai galima teigti: jeigu išlygta trečiojo asmens naudai, jis turi reikalavimo teisę. Tačiau detalčiau žvelgiant į straipsnio tekstą akį rėžia keletas formuluotės problemų, kurias būtina atskirai aptarti.

¹⁹⁵ *Swiss Code of Obligations*. Volume I. Contract Law. English translation of the Official Text, 2008 Edition. Zurich: Swiss – American Chamber of Commerce, 2008.

¹⁹⁶ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 44, p. 577–590.

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ Tais atvejais siuntėjas ir gavėjas nėra tas pats asmuo.

Pirma, grynai lingvistiškai interpretuojant cituojamą dispoziciją, konkrečiai formuluotę „*jeigu sudaręs sutartį asmuo išlygo*“, peršasi išvada, jog trečiojo asmens reikalavimo teisei pakanka vieno asmens valios. Nors toliau toje pačioje teisės normoje dėstoma, jog ta prievolė vis dėlto „*iš sutarties atsiradusi*“. Jeigu iš *sutarties*, tada reikia mažiausiai dviejų šalių valios. Sunku pasakyti, koku būdu ir dėl kokių priežasčių analizuojamoje teisės normoje radosi ši loginė neatitiktis. Žinant, jog Lietuvos civilinė teisė sukonstruota užsienio teisės recepcijos būdu, žvilgsnis krypsta į kitų Europos valstybių sutartį trečiojo asmens naudai reglamentuojančias teisės normas. Tačiau apžvelgus jas, tenka pripažinti, jog nė vienoje iš kontinentinės Europos jurisdikcijų trečiojo asmens teisė nėra kildinama iš vieno asmens valios, visur ji pradinių sutarties šalių valios rezultatas. Tokiomis aplinkybėmis peršasi viena – vertimo techninės klaidos – hipotezė. Autorės nuomone, šioje vietoje logine prasme teisinga straipsnio dispozicijos formuluotė turėtų būti tokia: „*jeigu sudarę sutartį asmenys išlygo*“, tokiu būdu aiškiai atspindint, jog prievolės atsiradimą lemia ne mažiau nei dviejų asmenų valia.

Antra, tos pačios teisės normos tekste glūdi kita ir, tiesą sakant, kur kas rimtesnė, netgi sakytina, teisinio santykio reguliavimo esmę keičianti problema. Dispozicijos formuluotė suponuoja prielaidą, jog kiekviena sutartis, kurios įvykdymas nukreiptas trečiajam asmeniui, *ab initio* sukuria trečiajam asmeniui įvykdymo reikalavimo teisę: jei „*iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, tai prievolę įvykdyti turi teisę reikalauti (...) ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas*“. Loginė formuluotės analizė suponuoja išvadą, jog trečiojo asmens reikalavimo teisės pagrindas yra vien faktas, jog jo naudai nukreiptas prievolės įvykdymas. Nei žodinėje formuluotėje, nei implicitinėje teisės normos reikšmėje net ir labai stengiantis negalima išvengti užuominos į tai, jog trečiojo asmens reikalavimo teisė kyla iš pradinių sutarties šalių intencijos jam tokią teisę sukurti. Galima teigti, jog galiojant šiandieninei LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio formuluotei, Lietuvos teisėje išnyksta skirtumas tarp sutarčių trečiojo asmens naudai ir tų, kurios tik vykdytinos trečiajam asmeniui. Pavyzdžiui, jeigu pirkimo-pardavimo sutarties šalys sulygo, jog prekė turi būti perduota pirkėjo nurodytam asmeniui („*iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui*“), tai pirkėjas turės teisę reikalauti prekės, nes *prievolę įvykdyti turi teisę reikalauti (...) ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas*. Lingvistine prasme būtent tokią reikmę turi LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 1 dalies formuluotė. Problemos šaknys, autorės nuomone, vėlgi glūdi vertimo technikoje¹⁹⁹.

¹⁹⁹ Kaip parodė I šio darbo skyriuje atlikta istorinė analizė, labiausiai tikėtina, jog šiandien Lietuvoje įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka suformuluota recepuojant 1900 m. Vokietijos civiliniame kodekse įtvirtintą koncepciją. Ji trečiojo asmens reikalavimo teisės pagrindu laiko sutarties šalių valią jam tokią suteikti (vok. *Durch Vertrag kann eine Leistung an einen Dritten mit der Wirkung bedungen werden, dass der Dritte unmittelbar das Recht erwirbt, die Leistung zu fordern*). Tačiau nereikia pamiršti, jog kelias, kuriuo teisinė koncepcija pasiekė mūsų kodifikaciją, buvo vingiuotas. Pirmasis *Vertrag zugunsten Dritter* vertimas iš rusų kalbą turėjo įvykti 1922 m., kai per 6 mėnesius Vokietijos 1900 m. *Bürgerliches Gesetzbuch* pagrindu buvo sukuras Lenino civilinis kodeksas. Esmingai nepakitusi sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka buvo perkelta į 1964 m. Sovietų Rusijos civilinį kodeksą. Šiame kodekse įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai formuluotė perkelta į 1964 m. LTSR civilinį kodeksą, taiga įvyko antrasis vertimo raundas iš rusų į lietuvių kalbą. Šiandien galiojantiame LR CK straipsnio formuluotė yra nepakitusi, į 2001 m. LR civilinį kodeksą pažodžiui perkelta 1964 m. LTSR civilinio kodekso 175 straipsnio formuluotė. Autorės nuomone, vertimo kelias: vokiečių-rusų-lietuvių, galėjo lemti tai, jog šiandien Lietuvoje sutarties trečiojo asmens naudai institutą įtvirtinanti teisės norma lingvistine prasme neatitinka visuotinai priimtos instituto sampratos.

Nepaisant to, jog sutarties trečiojo asmens naudai institutą Lietuvoje įtvirtinanti teisės norma, švelniaiariant „pasiklydusi vertime“, teorija, nors ir ne itin gausi, regis, eina teisingu keliu. Šaltiniuose atskleidžiami abu būtini sutarties šalių valios aspektai – įvykdymo trečiajam asmeniui ir *reikalavimo teisės* pastarajam suteikimo. Štai LR civilinio kodekso atitinkamo straipsnio komentare rašoma: „sutartis trečiojo asmens naudai skiriasi nuo sutarčių, kurios įvykdomos trečiajam asmeniui. Tokiais atvejais trečiasis asmuo neturi reikalavimo teisės, todėl reikalauti įvykdyti sutartį gali tik kreditorius“²⁰⁰. Tikėtina, jog šio straipsnio komentaro autorius prof. V. Mikelėnas, komentuodamas teisės normą, prioritetą teikia Europoje priimtai sutarties trečiojo asmens naudai koncepcijai, nesureikšmindamas morfologinės teisės normos raiškos pusės. Analogiškai MRU išleistame civilinės teisės vadovėlyje teigia prof. D. Ambrasienė²⁰¹. Todėl galima daryti išvadą, jog, pagal Lietuvos teisės mokslo doktrinoje įtvirtintą sutarties trečiojo asmens naudai sampratą, trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis ir pagrindas yra pradinių sutarties šalių valia jam šią teisę suteikti.

Bene vienintelė jurisdikcija Europoje, kurioje naudos gavėjo pritarimas (akceptas) yra būtina sąlyga trečiojo asmens teisei atsirasti, – Olandija: *sutartis sukuria trečiajam asmeniui sutarties įvykdymo reikalavimo teisę, jei sutartyje yra tai numatanti sąlyga (išlyga trečiojo asmens naudai) ir tretysis asmuo šiai sąlygai pritaria*²⁰². Vadinasi, pradinių sutarties šalių valia nėra pakankamas pagrindas trečiojo asmens reikalavimo teisei ir atitinkamai skolininko prievolei. Teisės norma *expressis verbis* skelbia, jog naudos gavėjo valia yra būtina sąlyga jo reikalavimo teisei (oland. *en de derde dit beding aanvaardt*). Prievolei atsirasti reikia trijų asmenų – skolininko, kreditoriaus ir naudos gavėjo – valios sutapties. Olandijoje įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija šiuo požiūriu yra unikali.

Atlikta lyginamoji analizė parodė, jog, neskaitant Olandijos, visose Europos jurisdikcijose, teisės unifkavimo tikslais sukurtuose tarptautiniuose dokumentuose bei teisės mokslo doktrinoje trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltiniu vieningai pripažįstama pradinių sutarties šalių valia, išreikšta sutartyje.

*Trečiųjų asmenų reikalavimo teisės ad legem*²⁰³. Sutarties trečiojo asmens naudai instituto koncepcija užtikrina sutarties laisvės principo įgyvendinimą. T. y. suformuoja išimtį iš visuotinai priimto riboto sutarties poveikio principo arba sutartinių santykių uždaramo taisyklės, tam tikrais atvejais leidžiant sutarties poveikį asmenims, nesantiems sutarties šalimi. Įprastai laikoma, jog sutartis gali turėti poveikį tretiesiems asmenims, jei tokia yra pradinių sutarties šalių valia, nepriklausomai nuo to, kaip ji išreikšta, – eksplicitiškai ar tik numanoma pagal sutarties tikslą ir jos teisinę prigimtį. Tačiau, išanalizavus užsienio literatūrą, paaiškėjo, jog egzistuoja tam tikra kategorija sutarčių, kai tretieji asmenys reikalavimo teises įgyja be pradinių sutarties šalių valios. Tiesa, atvejai, kai tretieji asmenys nepriklausomai nuo pradinių sutarties šalių valios įgyja sutarties įvykdymo reikalavimo teisę, yra itin reti. Jie yra nustatomi imperatyviomis įstatymo normomis arba išgryninami teismų jurisprudencijos keliu²⁰⁴. Ir nors tokiu būdu pažeidžiamas sutarčių laisvės princi-

²⁰⁰ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 246.

²⁰¹ Ambrasienė, D., et al., *supra* note 5, p. 153.

²⁰² *Burgerlijk Wetboek* 6:253 straipsnis.

²⁰³ Lot. – iš įstatymo (numatytos įstatymo).

²⁰⁴ Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 29, p. 254.

pas, išimtyms pateisinamos socialine teisės funkcija, tam tikrais atvejais, trečiųjų asmenų pagrįsto pasikliovimo ir teisėtų lūkesčių principais. Pavyzdžiui, kai kuriose jurisdikcijose įtvirtintas netiesioginio ieškinio institutas. Naudojantis šio instituto teisine koncepcija kreditorius, turintis neabejotiną ir vykdytiną reikalavimo teisę skolininkui, turi teisę priversdinai įgyvendinti skolininko teises, pareikšdamas ieškinį skolininko vardu tiesiogiai, jeigu skolininkas pats šių teisių neįgyvendina (LR civilinio kodekso 6.68 straipsnis). Pavyzdžiui, jeigu statinio savininkas nesumokėjo rangos sutarties kainos generaliniam rangovui, o šis dėl to neatsiskaito su statybai talkinusiais subrangovais, subrangovai gali pareikšti ieškinį generalinio rangovo vardu statinio savininkui. Tokią teisę jie turi nepriklausomai nuo to, jog ji nebuvo aptarta generalinės rangos sutartyje. Prancūzijoje ši trečiojo asmens reikalavimo teisė žinoma terminu – *action directe*²⁰⁵. Čia svarbu pažymėti, jog netiesioginio ieškinio institutas, nors ir suteikia tretiesiems asmenims teisę reikalauti sutarties įvykdymo, pastarieji negali reikalauti, jog prievolė būtų įvykdyta jiems. Jie turi teisę reikalauti prievolės įvykdymo „skolininko vardu“, t. y. kad prievolė būtų įvykdyta skolininkui. Kreditoriai negali reikalauti įvykdyti prievolės tiesiogiai sau, todėl *action directe* institutas, nors ir suteikia tretiesiems asmenims reikalavimo teisių ir tam tikra prasme prisiskverbia pro sutartinių santykių uždaru „membraną“, tačiau nepaverčia pirminio teisinio santykio sutartimi trečiojo asmens naudai.

Visgi išanalizavus užsienio jurisdikcijų teisės nuostatas reikia pripažinti, jog egzistuoja kategorija sutarčių, kurios sutartimis trečiojo asmens naudai pripažįstamos nepriklausomai nuo pradinių sutarties šalių valios. Priešingai nei *action directe*, aptariamais atvejais tretiesiems asmenims pripažįstama teisė reikalauti sutarties įvykdymo sau. Daugelyje Europos šalių pripažįstama įkaito turėtojo teisė reikalauti įkeisto turto draudimo sutarties įvykdymo jo naudai, nepriklausomai nuo to, ar draudimo sutartyje yra išlyga jo naudai, ar tokios išlygos nėra. Kaikuriose jurisdikcijose ši teisė numatoma specialiuju draudimo teisės normų, kitose – įtvirtinama teismų praktikos keliu taikant numanomo naudos gavėjo koncepciją²⁰⁶. Lietuvos pozityviojoje teisėje taip pat įtvirtinta įkaito turėtojo reikalavimo teisė (LR civilinio kodekso 4.205 straipsnis) patenkinti savo reikalavimus iš draudimo išmokos įkeisto turto sunaikinimo arba atsitiktinės žūties atveju. Tačiau šios teisės įgyvendinimo galimybės nėra pakankamai sureguliuotos. Minėta teisės norma imperatyviai numato, jog „įvykus draudiminiam įvykiui, kreditorius, kurio reikalavimai užtikrinti įkeitimu, turi pirmumo teisę (...) patenkinti savo reikalavimus iš draudimo atlyginimo sumos“, tačiau iš teisės normos formuluotės nėra pakankamai aišku, kieno pareiga yra šią kreditoriaus teisę užtikrinti. Bet kuriuo atveju aišku, jog įkaito turėtojas įgyja reikalavimo teisę į draudimo sutarties įvykdymą – draudimo išmoką (jos dalį, lygią jo kreditoriniam reikalavimui). Taigi šiuo atveju nėra svarbu, ar draudimo sutartis numatė išlygą trečiojo asmens naudai, ar tokios nenumatė – įkaito turėtojo teisė kyla *ex lege*, o ne kaip įprasta iš sutarties šalių valios. Ypatingą įkaito turėtojo statusą įkeisto turto draudimo sutarties atžvilgiu numato dauguma Europos jurisdikcijų (Olandijoje, Austrijoje, Vokietijoje, Danijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, Italijoje, Liuksemburge, Graikijoje, Švedijoje ir kt.)²⁰⁷. Nurodytose šalyse pripažįstama tiesioginė įkaito turėtojo tiesioginio reikalavimo

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ Czech, S.; Vidonja, W., *supra* note 17.

²⁰⁷ *Ibid.*

teisė prieš draudiką²⁰⁸. Taigi tokia draudimo sutartis sutartimi trečiojo asmens naudai tampa pagal įstatymą, nepriklausomai nuo pradinių sutarties šalių valios. Tuo tarpu Lietuvoje ši koncepcija menkai žinoma. Išanalizavus Lietuvos teismų jurisprudenciją, bylą, kuriose būtų pasisakyta dėl draudimo sutartyje nenurodyto įkaito turėtojo reikalavimo teisių, rasti nepavyko. Tačiau LAT praktikoje yra pasitaikę atvejų, kai įkeisto turto draudimo sutartis, net ir nurodžius joje naudos gavėją, nebuvo pripažinta sutartimi trečiojo asmens naudai²⁰⁹. Tokia teismo pozicija prieštarauja visuotinai nusistovėjusiam įkeisto turto draudimo sutarties vertinimui²¹⁰. Tačiau toks reiškinys, disertantės nuomone, yra tipiškas besivystančiai, jaunai teisinei sistemai, kokia neabejotinai yra Lietuvos civilinė teisė.

3.3. Sutarties trečiojo asmens naudai samprata

Nors civilinėje teisėje galioja visuotinai priimtas principas, jog sutartys turi teisinę galią tik jos šalims, tačiau šiuolaikinė teisė numato tam tikras šio principo išimtis, kai sutarties poveikis leidžiamas ir kitiems, sutarties sudaryme nedalyvavusiems asmenims. Tam tikrais atvejais tretieji asmenys įgyja sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Ankstesnį šio darbo skyrių baigėme išvada, jog trečiojo asmens reikalavimo teisės pagrindas yra pradinių sutarties šalių valia dėl teisių suteikimo trečiajam asmeniui, o išimtiniais atvejais trečiajam asmeniui reikalavimo teisę gali numatyti įstatymas (*ex lege*). Tokios sutartys, kuriomis trečiajam asmeniui suteikiamos sutarties įvykdymo reikalavimo teisės, vadinamos sutartimis trečiojo asmens naudai. Daugelyje Europos šalių sutartys trečiojo asmens naudai išskiriamos į atskirą institutą ir atitinkamai reglamentuojamos. Šiame skyriuje siekiama atskleisti sutarties trečiojo asmens naudai, kaip atskiro sutarčių teisės instituto, sampratą. Šiam tikslui būtina identifikuoti ir aptarti pagrindinius šios sutarties bruožus, išskiriančius ją iš kitų sutarčių ir suteikiančius jai savarankiško sutarčių teisės instituto statusą.

3.3.1. „Tikroji“ sutartis trečiojo asmens naudai ir pagrindinės jos savybės

Pirmiausia reikėtų pradėti nuo lingvistinės sąvokos apibrėžimo analizės. Užsienio literatūros šaltiniai šiam institutui apibūdinti dažniausiai vartoja terminą angl. „*contract in favour of third party*“ – verčiant pažodžiui į lietuvių kalbą tai ir yra „*sutartis trečiojo asmens naudai*“. Šaltiniuose taip pat vartojami terminai angl. „*third party beneficiary contract*“ – „*trečiosios šalies naudos gavėjo sutartis*“, arba „*contract for the benefit of third party*“ – „*sutartis trečiojo asmens naudai*“. Akivaizdu, jog vartojami terminai esmingai nesiskiria. Ana-

²⁰⁸ Nors įkaito turėtojo reikalavimo teisę į draudimo sutarties įvykdymą pripažįstama veik visuotinai, egzistuoja tam tikri niuansai, susiję su šios teisės įgyvendinimu. Kai kur, pavyzdžiui, Ispanijoje, Graikijoje, Švedijoje, įkaito turėtojas turi reikalavimo teisę į draudimo išmoką tik tais atvejais, jeigu draudikas žinojo apie draudimo projekto įkeitimą. Prancūzijoje ir Liuksemburge įkaito turėtojas privalo parnešti draudikui apie savo turtinį interesą į draudimo išmoką. Jeigu toks pranešimas nėra pateikiamas, draudimo išmokos išmokėjimas draudėjui laikomas tinkamu prievolės įvykdymu, pasibaigus draudiko prievolei, pasibaigia įkaito turėtojo reikalavimo teisė. Visgi daugelyje valstybių (Austrija, Vokietija, Danija ir kt.) draudiko žinojimas apie egzistuojantį trečiojo asmens interesą nėra privaloma įkaito turėtojo teisės įgyvendinimo sąlyga. Kadangi įkeitimo sandoriai yra registruotini viešame registre, preziumuojama, jog ši aplinkybė draudikui yra žinoma, o prieš mokėdamas draudimo išmoką draudėjui, draudikas turi įsitikinti, jog nėra kitų asmenų, turinčių pirmumo teisę į šią išmoką.

²⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“ ir kt (Nr. 3K-3-12/2009 m.).

²¹⁰ Czech, S.; Vidonja, W., *supra* note 17.

lizuojant teisinę literatūrą esminių šių sąvokų skirtumų neišryškėjo, todėl galima daryti prielaidą, jog konkretus žodžių junginys yra labiau istorijos ir tradicijų rezultatas²¹¹. Lietuvos civiliniame kodekse vartojama sąvoka „sutartis trečiojo asmens naudai“ tiek lingvistiškai, tiek turinio prasme atitinka tarptautinėje literatūroje vartojamus terminus. Visais atvejais pagrindiniai sąvokos loginiai elementai yra (I) sutartis ir (II) trečiojo asmens (III) nauda. Taigi lingvistinis sąvokos aiškinimas suponuoja mintį, jog kalbama apie naudą iš sutarties asmenims, kurie nėra sutarties šalis. Pavyzdžiui,

miesto X savivaldybė sudaro sutartį su statybos bendrove Y dėl mokyklos viename iš miegamųjų rajonų statybos. Šios sutarties vykdymas – mokyklos statyba, teigiamai paveiks daugelio rajono gyventojų Z ir V padėtį, nes a) Z vaikai galės lankyti mokyklą arti namų; b) geriau vertinant rajono infrastruktūrą pakils tiek Z, tiek V priklausančio nekilnojamojo turto vertė.

Galimos daugelis gyvenimiškų situacijų, kai kitų asmenų sudarytos sutartys, be pačių sutarties šalių, gali būti naudingos ir kitiems asmenims. Tačiau toli gražu ne visos, nauda kitiems asmenims pasižyminčios sutartys laikomos sutartimis trečiojo asmens naudai teisine prasme. Kai kurios sutartys pašaliniam asmeniui teikia naudą atsitiktinai, kitais gi atvejais šalis valingai nusprendžia, jog sutartis bus įvykdoma trečiajam asmeniui, tačiau net ir ši aplinkybė dar nereiškia, jog faktinis įvykdymo gavėjas yra naudos gavėjas, o tokia sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai teisine prasme. Pavyzdžiui,

universitetas X su lektoriumi Y sudaro sutartį dėl tam tikro paskaitų kurso skaitymo studentams. Studentai Z, V ir R lanko Y paskaitas, tačiau viduryje semestro Y vienašališkai atsisako toliau skaityti paskaitas dėl svarbių asmeninių priežasčių. Akivaizdu, jog Z, V ir R yra faktiniai sutarties įvykdymo gavėjai, taip pat akivaizdu, jog Y nustojus vykdyti sutartį, nukentėjo Z, V ir R interesai. Tačiau ar pastarieji turės tiesioginio reikalavimo teisę pareikšti reikalavimą Y?

Ar universiteto ir lektoriaus sudaryta sutartis yra sutartis trečiojo asmens naudai, ar tai tik įvykdymo trečiajam asmeniui sutartis? Kokia teisinė savybė ar bruožas sutartį trečiojo asmens naudai išskiria iš kitų sutarčių, kurios naudingos aplinkiniams? Kai kurie autoriai, kalbėdami apie sutartis trečiojo asmens naudai kaip atskirą sutarčių teisės institutą, vartoja sąvoką „tikroji“ sutartis trečiojo asmens naudai²¹² (angl. „*true contract for the benefit of third parties*“), tokiu būdu siekdami būti itin tikslūs. Reikia pripažinti, jog toks požiūris yra racionaliai pagrįstas. Atsiribojus nuo teisės mokslo suformuotos instituto sampratos ir grynai lingvistiškai nagrinėjant žodžių junginį „sutartis trečiojo asmens naudai“, gaunama kur kas platesnė reikšmė: sutartis yra naudinga, teikia ir / ar gali teikti naudą trečiajam asmeniui. Šis apibūdinimas tinka aibei situacijų: pirkimo-pardavimo sutartyje gali būti sulygstama, jog prekė bus pristatyta ir įteikta pirkėjo nurodytam asmeniui, arba universiteto

²¹¹ Sąvoka „contract for the benefit of third party“ vartojama Anglijos ir kitų bendrosios teisės šalių teisinėje literatūroje. Tiesa, Jungtinių Amerikos Valstijų teisės mokslo traktatuose dažniau vartojama sąvoka „third party beneficiary contract“. Kontinentinės Europos šaltiniuose vartojama sąvoka „Contracts in favour of third parties“. Būtent ši sąvoka vartojama ir UNIDROIT Principuose (5.2.1 straipsnis). Tuo tarpu ESTP – instituto sąvokos neapibrėžia, o apskritai kalba apie sutarties sąlygą trečiojo asmens naudai – „Stipulation in Favour of a Third Party“ (6:110 straipsnis).

²¹² Kötz, H.; Flessner, A., *supra* note 29, p. 254.

ir lektoriaus sudaryta sutartis gali būti naudinga jo dėstomą kursą ketinantiems pasirinkti studentams ir pan. Paminėtos sutartys yra naudingos tretiesiems asmenims, todėl visiškai atitinka lingvistinę sąvokos sutartis trečiojo asmens naudai reikšmę. Tačiau ar tai sutartys trečiojo asmens naudai? Teisės mokslo doktrinos prasme ne kiekviena sutartis, kuri, be jos šalių, naudinga ir kitiems asmenims, yra laikoma sutartimi trečiojo asmens naudai, o tik ta, kuri trečiajam asmeniui numato ne tik naudą, bet ir *savarankišką sutarties įvykdymo reikalavimo teisę*. Pagrindinis bruožas, skiriantis *sutartį trečiojo asmens naudai* iš kitų tretiesiems asmenims naudingų sutarčių, yra ypatingas trečiojo asmens teisinis statusas. Konkrečiai – pradinių sutarties šalių valia, jam (trečiajam asmeniui) suteikta teisė reikalauti sutarties įvykdymo, be kita ko, užtikrinama ir ginama pozityviosios teisės normomis. Taigi šiuo atveju galima daryti išvadą, jog lingvistinė ir teisinė sutarties trečiojo asmens naudai sąvokos prasmė nesutampa. Ne visos tretiesiems asmenims naudingos sutartys atitinka teisės mokslo suformuluotą sutarties trečiojo asmens naudai sampratą, o tik tos, kurios suteikia trečiajam asmeniui savarankišką reikalavimo teisę. Norint pabrėžti šį išskirtinumą ir sutartis su trečiojo asmens reikalavimo teise išskirti iš kitų tretiesiems asmenims naudingų sutarčių, kartais vartojamas terminas „tikroji“ sutartis trečiojo asmens naudai²¹³.

Pagal pateiktą apibūdinimą galima išskirti esminį „tikrosios“ sutarties trečiojo asmens naudai bruožą – šalių valia yra suderinta dviem aspektais: dėl (I) sutarties įvykdymo trečiajam asmeniui ir dėl (II) savarankiškos reikalavimo teisės trečiajam asmeniui suteikimo. Teisine prasme sutartis gali būti laikoma sutartimi trečiojo asmens naudai tik tuo atveju, kai šalių valia apima abu ką tik minėtus aspektus – prievolės įvykdymą ir savarankišką reikalavimo teisę. Nauda kitiems asmenims gali pasizymėti daugelis sutarčių, tačiau „tikrosiomis“ sutartimis trečiojo asmens naudai laikysime tik tas sutartis, kurios šalių valios pagrindu suteikia tretiesiems asmenims ir jos įvykdymo reikalavimo teisę. Apibendrinant atliktą užsienio šalių teisinės literatūros analizę, galima išskirti pagrindines vieningai pripažįstamas trečiojo asmens reikalavimo teisės savybes. Trečiojo asmens reikalavimo teisė yra: *suformuota* – tretysis asmuo neprivalo atlikti aktyvių veiksmų, kad šią teisę įgytų; teisė jam suteikta be jo sutikimo, o kai kuriais atvejais netgi be jo žinios; *tiesioginė* – tretysis asmuo įgyja šią teisę nedelsiant ir tiesiogiai iš kreditoriaus ir skolininko valios akto – sutarties; *savarankiška* – trečiojo asmens teisė neišvedama iš kreditoriaus teisės, ji egzistuoja savarankiškai; įgyvendinama – trečiojo asmens reikalavimo teisė ginama visomis žinomomis civilinių teisių gynimo priemonėmis nuo *stipulario alteri* suformavimo²¹⁴. Trečiojo asmens reikalavimo teisės *savarankiškumas* yra išskirtinė sutarties trečiojo asmens naudai instituto savybė. Tai reiškia, jog ši teisė yra autonomiškai, t. y. nėra pradinio kreditoriaus teisės dalis, nėra iš jos išvedama, ji yra nepriklausoma nuo pradinio kreditoriaus teisų. Ši teisė nuo pat jos suformavimo momento „priklauso“ trečiajam asmeniui. Praktikoje tai reiškia, jog į ją negali reikšti pretenzijų pradinio kreditoriaus kreditoriai, jos negali atšaukti ar apriboti pradinio kreditoriaus įpėdiniai. Šį teiginį geriausiai iliustruotų pavyzdys apie gyvybės draudimo sutartį trečiojo asmens naudai. Jei sudaryta kaupiamoji gyvybės draudimo sutartis, draudžiamąjį įvykiu atveju naudos gavėjas gaus visą draudėjo sukauptą sumą. T. y. netgi tuo atveju, jei draudėjo kreditorių reikalavimams nepakanka draudėjo turto, jo kreditoriai neturi galimybės patenkinti savo reikalavimų iš gyvybės draudimo išmokos. Tokios galimybės nesuteikia kiti teisiųjų santykių įforminimo instrumentai.

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ Shalev, G., *supra* note 27, p. 333.

Pavyzdžiui, paveldėjimo atveju, nepriklausomai nuo to, ar paveldima pagal įstatymą, ar buvo sudarytas testamentas, iš palikėjo turto ir turtinių teisių pirmiausia patenkinami kreditorių interesai. Tuo trapu naudos gavėjo teisė sutartyje trečiojo asmens naudai yra autonomiška, t. y. nepriskiriama išlygstančiojo turtui (turtinėms teisėms). Ši savybė užtikrina maksimalią naudos gavėjo interesų apsaugą. Tretysis asmuo, įgyvendindamas savo teisę, gali naudotis visomis pozityviosios teisės nustatytais teisių gynimo ir įgyvendinimo priemonėmis. Įgyvendinamumas yra bene svarbiausia savybė, nuo kurios priklauso sutarties trečiojo asmens naudai instituto efektyvumas. Išlyga trečiojo asmens naudai turi prasmę tik tuo atveju, jeigu pats tretysis asmuo savarankiškai gali ginti savo pažeistą teisę. Svarbu pabrėžti, jog, nepaisant ką tik paminėtų savybių, trečiojo asmens teisė yra priklausoma nuo sutarties, esančios jos šaltiniu, galiojimo ir joje apibrėžtų naudos gavėjo teisės įgyvendinimo sąlygų. Jos yra privalomos naudos gavėjui, siekiančiam gauti naudą iš sudarytos sutarties²¹⁵.

3.3.2. Sutarties trečiojo asmens naudai atskyrimas nuo kitų teisės institutų

Būtent ypatinga trečiojo asmens (naudos gavėjo) padėtis – autonomiška, tiesioginė ir įgyvendinama sutarties įvykdymo reikalavimo teisė, išskiria sutartį trečiojo asmens naudai iš kitų panašių teisinių instrumentų ir pagrįstai suteikia jai atskiro sutarčių teisės instituto statusą. Egzistuoja ir kiti teisinės technikos būdai, kuriais naudojantis sutarties sudaryme nedalyvaujantys asmenys gali įgyti teises iš sutarties. Klasikinis pavyzdys – sutarties sudarymas per atstovą. Visos be išimties civilinės teisės sistemos pripažįsta galimybę sudaryti sandorius per atstovą. Atstovavimo pagrindu susiklosto teisiniai santykiai tarp atstovaujamojo ir atstovo, kurių pagrindu atstovas gali atlikti teisinius veiksmus savo atstovaujamojo vardu. Pavyzdžiui, tėvai gali sudaryti sandorius savo vaikų vardu ir pagal šiuos sandorius teises ir pareigas įgis atstovaujamas (vaikas). Tokiu atveju asmuo pats tiesiogiai nedalyvaudamas sutarties sudaryme tampa sutarties šalimi. Toks rezultatas techniškai yra panašus į sutarties trečiojo asmens naudai sukuriama efektą. Tačiau teisine prasme teisiniai santykiai skiriasi iš esmės. Atstovavimo atveju asmuo, sudarantis sandorį, veikia savo atstovaujamojo vardu, tuo tarpu sutarties trečiojo asmens naudai teisinė koncepcija leidžia dėl kito asmens teisių išlygti savo vardu. Tam tikrose situacijose identifikuoti tarp šalių susiklosčiusių teisinių santykių kilmę gali būti sudėtinga. Pavyzdžiui, užsienio literatūroje vis dar diskutuojama dėl naudos gavėjo teisinio statuso vežimo sutartyje. Labiau paplitusi pozicija naudos gavėją laikyti trečiuoju asmeniu, kurio naudai sudaryta sutartis. Tokios nuomonės laikosi ir šią temą nagrinėję Lietuvos teisės mokslininkai²¹⁶. Tačiau egzistuoja ir alternatyvus požiūris, kai krovinio gavėjo teisinis statusas vertinamas per atstovavimo santykių prizmę. Krovinio siuntėjas laikomas krovinio gavėju atstovu, vežimo sutarties sudaryme veikiančiu krovinio gavėjo vardu. Pagal šią teoriją krovinio gavėjas per atstovą siuntėją tampa vežimo sutarties šalimi. Tokiu būdu yra paaiškinamos ir teisiškai pagrindžiamos krovinio gavėjo pareigos, kurias nustato įvairių transporto rūšių tarptautinės konvencijos²¹⁷. Disertantės nuomone, krovinio gavėjo teisinė padėtis vežimo sutartyje priklauso nuo sutarties sudarymo aplinky-

²¹⁵ Mikelėnas, V., *supra* note 4, p. 526.

²¹⁶ Ambrasienė, D.; Sinkevičius, E. *Vežėjo civilinės atsakomybės pagal Ženevos tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvenciją ir jos draudimas*. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2004.

²¹⁷ Cashmore, M. C., *supra* note 7, p. 377–393.

bių. Jei krovinio siuntėjas vežimo sutartį sudaro savo vardu, tokiu atveju tai sutartis trečiojo asmens naudai, tais atvejais, kai krovinio siuntėjas veikia siuntėjo vardu, siuntėjas tampa sutarties šalimi, o sutartis laikoma sudaryta per atstovą.

Kito asmens reikalų tvarkymas be pavedimo (lot. *negatorium gestio*, angl. *unauthorised agency*) funkciniu požiūriu taip pat sukuria panašų efektą – sutarties sudaryme nedalyvaujantis asmuo įgyja teises iš sutarties. *Negatorium gestio* teisinė koncepcija priklauso mai nuo jurisdikcijos pasižymi tam tikrais ypatumais, tačiau iš esmės yra pripažįstama visose civilinės teisės sistemose. Jos esmė – asmuo (lot. *negatorium gestor*) be kito asmens (lot. *dorminus negotii*) įgaliojimo savo valia atlieka pastarojo naudai tam tikrus, tarp jų ir teisinius, veiksmus. Taigi tvarkant kito asmens reikalus be pavedimo, jis taip pat įgyja teises iš sutarties, sudarytos jo naudai. Tačiau tiek paprasto atstovavimo, tiek *negatorium gestio* atveju asmuo, kurio vardu ir interesais veikiama, tampa sutarties šalimi. Atitinkamai nuo sutarties sudarymo įgyja ne tik teises, bet ir pareigas. Sutarties trečiojo asmens naudai atveju sutarties šalimi tampa asmuo, sudarantis sutartį, nors ji sudaroma trečiojo asmens interesais ir jo naudai. LAT praktikoje nagrinėta byla, kurioje teismas kito asmens vardu ir jo interesais atliktus veiksmus pripažino sutartimi trečiojo asmens naudai ir, disertantės nuomone, nepagrįstai atmetė *negatorium gestio* instituto taikymo galimybę²¹⁸. Šis atvejis parodo, jog tais atvejais, kai atstovas neatskleidžia atstovavimo fakto, teisinių santykių atirbojimas gali tapti išties sunkia užduotimi.

Sutarties trečiojo asmens naudai institutą taip pat svarbu skirti nuo reikalavimo perleidimo. Reikalavimo perleidimu funkcinė prasme taip pat pasiekiamas efektas, kai sutarties sudaryme nedalyvavęs asmuo įgyja reikalavimo teisę pagal kitų asmenų sudarytą sutartį. Reikalavimo perleidimas yra sutartis, kuria kreditorius perleidžia trečiajam asmeniui savo reikalavimo teisę reikalauti skolininko įvykdyti prievolę. Taigi reikalavimo teisės perleidimas (cesija) yra vienas iš prievolės dalyvio, o būtent – kreditoriaus pasikeitimo, atvejų, kai cesijos sutarties pagrindu vietoj vieno kreditoriaus atsiranda kitas. Reikalavimo perleidimas nuo sutarties trečiojo asmens naudai esmingai skiriasi. Reikalavimo perleidimo atveju naujasis kreditorius perima teisę, kurią jau turėjo pradinis kreditorius, sutarties trečiojo asmens naudai sukuriamą savarankišką teisę trečiajam asmeniui, nesusijusi su pradinio kreditoriaus teisėmis ir jų apimtimi. Taip pat skiriasi reikalavimo teisės įgijimo momentas. Sutarties trečiojo asmens naudai atveju reikalavimo teisę tretysis asmuo įgyja nuo sutarties su išlyga jo naudai sudarymo, tuo tarpu *cessionarius* reikalavimo teisę įgyja tik nuo paskesnės cesijos sutarties sudarymo.

Visi aptarti institutai pasižymi viena bendra savybe – naudojantis jais asmenys, nedalyvavę sutarties sudaryme, įgyja teises ir pareigas iš kitų asmenų sudarytos sutarties. Tačiau sutarties trečiojo asmens naudai institutas pasižymi išskirtine savybe – sudaro galimybę išlygti kito asmens naudai savo vardu. Tuo tarpu paprasto ar neatskleisto atstovavimo atveju išlygstama kito asmens vardu. Reikalavimo perleidimo institutas leidžia savo vardu išlygtą reikalavimo teisę perleisti kitam asmeniui, tačiau trečiojo asmens reikalavimo teisę tokiu atveju laikoma atsiradusia ne nuo pirminės, o tik nuo cesijos sutarties sudarymo momento.

²¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje A. D. v. Valdo Stankino individuali įmonė „Pietvė“ (Nr. 3K-3-327/2011m.). Bylos fabulos išsami analizė pateikta II darbo skyriuje.

4. SUTARTIES TREČIOJO ASMENS NAUDAI SUDARYMAS IR VYKDYMAS

4.1. Sutarties trečiojo asmens naudai sudarymas – *stipulario alteri*

Savarankiška trečiojo asmens reikalavimo teisė, be kita ko, garantuota pozityviosios teisės normomis, yra esminis bruožas, išskiriantis sutartį trečiojo asmens naudai iš kitų sutarčių rūšių. Trečiojo asmens reikalavimo teisės pagrindas ir kilmės šaltinis yra pradinių sutarties šalių valia. Tam, kad taptų juridiniu faktu, sukuriančiu, pakeičiančiu ir nutraukiančiu civilinius teisinius santykius, valia turi būti išreikšta. Individo, o sutarties atveju – kelių individų intencija turi įgyti išorinę formą. Pripažinus, jog šalys savo valia gali suteikti sutarties sudaryme nedalyvaujančiam asmeniui sutarties įvykdymo reikalavimo teisę, toliau dėmesį teks sutelkti į šalių valios raiškos formą.

4.1.1. Sutarties šalių valios raiškos forma

Jau išsiaiškinome, jog vien sutartyje numatytas sutarties įvykdymas trečiajam asmeniui *per se* nesuponuoja trečiojo asmens reikalavimo teisės. Šalių valia be sutarties įvykdymo turi aiškiai referuoti į reikalavimo teisės trečiajam asmeniui suteikimą. Sutarties sąlyga, kurioje išreiškiama šalių valia dėl reikalavimo teisės trečiajam asmeniui suteikimo, vadinama išlyga trečiojo asmens naudai (lot. *stipulario alteri*, angl. *stipulation for anotho*). *Stipulario alteri* paklūsta klasikinėms sutarčių sudarymo taisyklėms²¹⁹. Šiuolaikinėje sutarčių teisėje visuotinai pripažintas *konsensualizmo principas* teikia prioritetą tikriesiems šalių ketinimams, o ne šalių valios raiškos formai. Vadovaujantis šiuo principu, reikalaujama atskleisti tikruosius šalių ketinimus, o ne tik nagrinėti sutarties tekstą²²⁰. Konsensualizmo principo įtvirtinimas sutarčių teisėje esmingai veikė sutarties trečiojo asmens naudai institutą. Šiandien, vertinant šalių valią trečiojo asmens atžvilgiu, t. y. ar ketino jam šalys suteikti reikalavimo teisę, sprendžiama interpretuojant sutartį net ir tais atvejais, kai sutarties tekstas *expressis verbis* tokios išlygos neturi. Įvairių šalių teisės doktrina šiuo požiūriu suformavo vienodą poziciją – tretysis asmuo įgyja reikalavimo teisę iš sutarties, jeigu šalys dėl jos eksplicitiškai susitarė arba jeigu tokį jų ketinimą galimai rodo kiti požymiai, sutarties sudarymo aplinkybės, sutarties tikslas ir pan²²¹. Kitaip tariant, šalių valia suteikti trečiajam asmeniui įvykdymo reikalavimo teisę gali būti išvedama iš implicitinės sutarties reikšmės. Civilinės teisės normos, reglamentuojančios sutarties trečiojo asmens naudai, nenumato ypatingų reikalavimų šalių valios raiškos formai. Daugeliu atvejų įstatymai atkartoja teisės doktrinos suformuotą poziciją – išlyga trečiojo asmens sutartyje gali būti tiek išreikšta eksplicitiškai, tiek numanoma ir identifikuojama vertinant sutarties tikslą.

4.1.2. Naudos gavėjo paskyrimas ir identifikavimas

Numanomas (implicitinis) naudos gavėjas. Tretysis asmuo turi sutarties įvykdymo reikalavimo teisę, jeigu toks buvo sutarties šalių ketinimas (intencija) arba jei tai yra *nu-*

²¹⁹ Boodman, M., *supra* note 33, p. 220.

²²⁰ Ambrasienė, D., *et al.*, *supra* note 5, p. 155.

²²¹ Dorndorp, H.; Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 144.

sistovėjusi praktika – tokią nuostatą įtvirtina Šveicarijos prievolių kodekso 112 straipsnis. Konstrukcija „nustovėjusi praktika“ reiškia, jog yra nusistovėjusios tradicijos tam tikrus sutarčių tipus laikyti sutartimis trečiojo asmens naudai. Tokiu atveju, pavyzdžiui, jei tai draudimo sutartis, kurios įvykdymas numatytas trečiajam asmeniui, net ir nesant ekspresyvos sąlygos dėl įvykdymo reikalavimo teisės trečiajam asmeniui suteikimo, laikoma, jog trečiajam asmeniui ši teisė suteikta *ipso jure*. Šiuo aspektu Šveicarijos teisei artima Vokietijos civiliniame kodekse įtvirtinta koncepcija. Pagal *Bürgerliches Gesetzbuch* 328 straipsnio 2 dalį, jeigu naudos gavėjo teisė nėra aiškia įvardyta sutartyje, ji, be kita ko, gali būti *numanoma*, vertinant sutarties sudarymo aplinkybes, ypatingai pagal sutarties tikslą (vok. *In Ermangelung einer besonderen Bestimmung ist aus den Umständen, insbesondere aus dem Zwecke des Vertrags*). Vokietijos teisė, viena vertus, *Bürgerliches Gesetzbuch* aiškiai konstatuoja, jog trečiojo asmens reikalavimo teisė yra vertinamojo pobūdžio kategorija („*Bestimmung ist aus den Umständen*“), tačiau kartu palengvina interpretavimo procesą, nurodant atskiras sutarčių rūšis, kurios tipiškai yra sutartys trečiojo asmens naudai. Pavyzdžiui, pagal BGB 330 straipsnį, jei gyvybės draudimo arba anuiteto sutartis numato išmokų mokėjimą trečiajam asmeniui, tai preziumuojama, jog šis asmuo *inter alia* turi ir sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Be to, Vokietijos civilinė teisė šiuo požiūriu yra unikali, nes, be to, jog nurodo, kokios sutartys įprastai sukuria reikalavimo teisę tretiesiems asmenims, ji taip pat apibrėžia situaciją, kuri nesukuria reikalavimo teisės trečiajam asmeniui: jeigu sutartimi sulygta, jog X patenkins Y kreditoriaus Z reikalavimą, automatiškai nelaikoma, jog Z iš šios sutarties įgijo prievolės įvykdymo reikalavimo teisę (BGB 329 straipsnis). Kalbant apie trečiojo asmens reikalavimo teisės įforminimo ypatumus Europos šalių jurisdikcijoje, reikia pasakyti, jog daugelis nacionalinių kodifikacijų apskritai nepasisako dėl *stipulario alteri* formos. Parncūzijos, Olandijos, taip pat ir Lietuvos civilinis kodeksas konkrečios šalių valios raiškos formos išlygai trečiojo asmens naudai nenustato. LR civilinio kodekso 6.191 straipsnis šalių valios raiškos formą palieka už dispozicijos ribų. Kaip jau minėta, *stipulario alteri* paklūsta bendriesiems sutarčių sudarymo principams, tad šiuo atveju reikia vadovautis bendrosiomis sutarčių teisės normomis. Pagal LR civilinio kodekso 6.159 straipsnį, sutarties galiojimui pakanka veiksnii šalių susitarimo, formos reikalavimas taikomas tik įstatymo numatytais atvejais. Specialioji sutarties trečiojo asmens naudai institutą įtvirtinanti teisės norma (6.191 straipsnis) reikalavimo valios raiškos formai nenumato, vadinasi, šalių valia sukuria trečiajam asmeniui reikalavimo teisę, nepriklausomai nuo to, koku būdu ji išreiškta. Atitinkamai galima daryti išvadą, jog Lietuvos teisėje, vadovaujantis konsensualizmo principu, turėtų būti pripažįstama tiek *expressis verbis*, tiek implicitiškai įtvirtinta išlyga trečiojo asmens naudai. Šią išvadą patvirtina ir atlikta teisės unifikavimo tikslais sukurtų tarptautinių dokumentų analizė.

Pagal UNIDROIT Principų 5.2.1. straipsnį, šalys (kreditorius ir skolininkas) sutartyje gali aiškiai (pažodžiui) arba numanomai susitarti dėl trečiojo asmens (naudos gavėjo) teisės į sutarties teikiamą naudą²²². Pateiktas apibrėžimas iš esmės kalba apie du galimus išlygos trečiojo asmens naudai formulavimo variantus: *pirma*, išlyga suformuluojama pažodžiui, nurodant, jog sutartis sudaroma trečiojo asmens naudai, *antra*, išlyga trečiojo asmens naudai nėra formuluojama teksto prasme, tačiau akivaizdus trečiojo asmens tei-

²²² Org., „*The existence and content of the beneficiary's right against the promisor are determined by the agreement of the parties (...)*.”

sės egzistavimas ir jos turinys gali būti numanomas ir konstatuojamas aiškinant sutarties tekstą tikrųjų šalių ketinimų fone. Analogiškas nuostatas įtvirtina ESTP 6:110 straipsnio 1 dalis – tretysis asmuo gali reikalauti sutarties įvykdymo, kai tokia jo teisė buvo aiškiai aptarta pradinių sutarties šalių kreditoriaus ir skolininko arba kai toks susitarimas gali būti numanomas iš sutarties tikslo ir sudarymo aplinkybių²²³.

Apibendrinant išanalizuotas teisės normas pasakytina, jog tiek nacionalinės Europos jurisdikcijų teisės normos, tiek tarptautiniai dokumentai vieningai užtikrina, jog išlyga trečiojo asmens naudai gali būti išreikšta tiesiogiai (angl. *express*) arba numanoma (angl. *implied*). Abiem atvejais tretysis asmuo įgyja savarankišką sutarties įvykdymo reikalavimo teisę.

Visuotinis konsensualizmo principo adaptavimas *stipulario alteri* atžvilgiu yra korektiškas teisiniu požiūriu, tačiau praktikoje itin plačios interpretavimo galimybės gali sukelti problemų. Naudojant bendrąsias sutarčių interpretavimo taisykles gali būti išties sunku nustatyti, ar šalis tik numatė trečiajam asmeniui sutarties įvykdymą, ar ir įvykdymo reikalavimo teisę. Iliustruojant šį teiginį prasminga apžvelgti keletą situacijų, kurias sprendė užsienio šalių teismai interpretuodami tikruosius sutarties šalių ketinimus trečiųjų asmenų atžvilgiu.

Olandijoje bankrutuojanti bendrovė buvo parduota naujam savininkui pirkimo-pardavimo sutartimi, kuria pirkėjas, be kita ko, įsipareigojo tęsti darbo santykius su bankrutuojančios bendrovės darbuotojais. Vienas iš darbuotojų pateikė ieškinį naujam savininkui, nes po teisių perėmimo jam buvo pasiūlytos ne tokios naudingos darbo sutarties sąlygos, lyginant su anksčiau turėtomis. Tiek Olandijos apeliacinis, tiek kasacinis teismas sprendė, jog įmonės pirkimo-pardavimo sutartis, kurioje numatomas darbdavio teisių perėmimas, suteikia darbuotojams tiesioginio reikalavimo teisę, nors sutarties tekstas tiesiogiai to nenumato. *Vokietijoje* privatus asmuo sudarė sutartį su kelionių agentūra dėl individualios kelionės organizavimo. Kelionių agentūra, savo ruožtu, sudarė vežimo sutartį su oro linijų kompanija. *Vokietijos Aukščiausiasis Teismas* nusprendė, jo vežimo sutartis buvo sudaryta trečiojo asmens – kelionių agentūros kliento – naudai²²⁴.

Savo esme labai panašią bylą 2009 m. nagrinėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: privati bendrovė iš oro linijų įsigijo kelionės bilietą, skirtą savo darbuotojui vykti į komandiruotę. Keleivis kreipėsi į teismą dėl kompensacijos už atšauktą skrydį priteisimo iš oro linijų bendrovės. Šioje situacijoje teismas analogiškai konstatavo, jog įsigyjant lėktuvo bilietą buvo sudaryta keleivio vežimo sutartis trečiojo asmens – darbuotojo, naudai:

„(...) ieškovo darbdavys per kasatoriaus agentą nupirko elektroninį skrydžio bilietą, kuris buvo perduotas naudos pagal šią sutartį gavėjui – ieškovui, taigi teisėjų kolegija sutinka (...), jog kasatorius ir ieškovo darbdavys sudarė keleivio vežimo sutartį ir ji kvalifikuotina kaip sutartis trečiojo asmens naudai (CK 6.191 straipsnis).“²²⁵

²²³ Org. – “A third party may require performance of a contractual obligation when its right to do so has been expressly agreed upon between the promisor and the promisee, or when such agreement is to be inferred from the purpose of the contract or the circumstances of the case.”

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *M. L. v. Latvijos Respublikos bendrovės „Air Baltic Corporation“ AS* (Nr. 3K-3-541/2009 m.).

Tenka apgailestauti, jog šioje nutartyje teisėjų kolegija eilinę sykį nepateikė išsamesnių argumentų, kodėl keleivio vežimo sutartį laikė sutartimi trečiojo asmens naudai, o ne vien įvykdymo trečiajam asmeniui sutartimi.

Daugelyje Europos šalių teismų jurisprudencija suformavo tam tikrą požiūrį į atskiras sutartis (sutarčių tipus), kurios tradiciškai laikomos sutartimis trečiojo asmens naudai. Tai atvejai, kai trečiojo asmens teisės yra preziumuojamos, nors sutartyje *expressis verbis* neapartos. Sutartimis, kuriose implicitiškai susitariama trečiojo asmens naudai, tradiciškai laikomos krovinių gabenimo sutartys, kai ne tik sutartyje nurodytam krovinio gavėjui, bet ir sutarties sudarymo momentu galimai nežinomam trečiajam asmeniui – krovinio savininkui, *ipso jure* pripažįstama reikalavimo teisė reikšti reikalavimą vežėjui dėl krovinio gabenimo prievolės vykdymo²²⁶. Krovinio gavėjui ar savininkui tais pačiais pagrindais pripažįstamos teisės, susijusios su vežėjo civilinės atsakomybės draudimu. Jau minėta, keleivio vežimo sutartis, kai kelionės bilietą įsigyja ne pats keleivis, taip pat dažniausiai laikoma sutartimi, sudaryta trečiojo asmens naudai²²⁷. Didesnių diskusijų dėl šalių intencijos ney-la interpretuojant gyvybės ir nelaimingų atsitikimų draudimo sutartis²²⁸, jos taip pat įprastai pripažįstamos sutartimis trečiojo asmens naudai su atitinkamomis trečiųjų asmenų teisėmis. Gabenamo krovinio draudimo sutartys taip pat pripažįstamos sutartimis trečiojo asmens naudai²²⁹. Laikoma, jog tokia sutartis sudaroma transportuojamo krovinio gavėjo (ar savininko) turtiniams interesams apsaugoti ir, jeigu tokia išlyga sutartyje neišdėstyta pažodžiui, laikoma, jog ji yra numanoma (*implicitinė*).

Galima teigti, jog anksčiau išvardintais atvejais praktika dėl sutarčių pripažinimo sudarytomis trečiojo asmens naudai jau yra nusistovėjusi. Toliau verta aptarti situacijas, kurios nėra vienareikšmiškos. Viena iš tokių situacijų yra įkeisto turto draudimo sutartis, kai įkaito turėtojas sutartyje nėra įvardijamas naudos gavėju. Tarkime,

draudėjas A ir draudikas B sudaro turto draudimo sutartį, kuria nuo atsitiktinės daikto žūties rizikos apdraudžiamas B turtas, kuris įkeistas banko C naudai. Jeigu šią situaciją papildytume aplinkybe, jog draudimo sutartis buvo sudaroma tuo pat metu (ar paraleliai), kai buvo atliekamas įkeitimo sandoris, ar galėtume pagrįstai spręsti, jog tokios draudimo sutarties tikslas yra ne tik draudėjo A, bet ir banko C turtinių interesų apsauga?

Sutarties tikslas tarsi aiškiai referuoja į trečiojo asmens interesus. Tačiau vien šio fakto nepakanka pripažinti tokią draudimo sutartį sudaryta trečiojo asmens naudai. Kaip jau išsiaiškinome, lemiamą vaidmenį vaidina sutarties šalių intencijos. Taigi šioje situacijoje lemiamą reikšmę, autorės nuomone, turės aplinkybė, ar sudarant sutartį draudikui buvo žinoma apie C interesą draudimo objekto atžvilgiu. Jeigu žinodamos apie C interesą turto atžvilgiu šalys apdraudė turtą, preziumuotina, jog jos tai padarė intereso turėtojo C naudai. LR civilinio kodekso 4.205 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta įdomi teisės norma, kurios prasmei ir reikšmei išsiaiškinti būtina skirti dėmesio. Joje suformuluota privalomo elgesio

²²⁶ Tetley, W., *supra* note, p. 410.

²²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartį civilinėje byloje M. L. v. *Latvijos Respublikos bendrovė Air Baltic Corporation AS* (bylos Nr. 3K-3-541/2009 m.).

²²⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 2 d. nutartį civilinėje byloje Ž. R., A. R., I. R. v. UAB „Empower“ (bylos Nr. 2A-777/2010 m.).

²²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. liepos 27 d. nutartį civilinėje byloje UAB „Komrita“ v. UADB „PZU Lietuva“ (bylos Nr. 3K-3-392/2012 m.).

taisyklė pažodžiui skamba taip: įvykus draudimui įvykiui, kreditorius, kurio reikalavimai užtikrinti įkeitimu, turi pirmumo teisę (*laikantis įkeitimo eilės, jei buvo keli įkeitimai*) patenkinti savo reikalavimus iš draudimo atlyginimo sumos. Šios normos esmė – jei įkeistas daiktas buvo apdraustas, įkaito turėtojas turi pirmumo teisę patenkinti savo reikalavimus iš draudimo išmokos. Jeigu įkaito turėtojas turi teisę, vadinasi, yra subjektas, kuris turi analogiško turinio prievolę. Autorės nuomone, šios prievolės subjektas yra draudikas, kitaip tariant, tas, kas disponuoja draudimo išmoka. Kai kurių Europos valstybių draudimo teisės nuostatos imperatyviai įtvirtina draudiko pareigą įsitikinti, jog įkaito turėtojas (hipotekos kreditorius) neturi pretenzijų į draudimo išmoką. Pavyzdžiui, Vokietijos federacijos Draudimo sutarčių įstatymo 94 straipsnio 4 dalis numato, jog draudikas, ketindams išmokėti draudimo išmoką draudėjui, privalo gauti rašytinį įkaito turėtojo sutikimą, priešingu atveju draudikas išmoką moka savo rizika. T. y. jeigu po įvykio turtas neatstatomas (negrąžinamas ir iki įvykio buvusią padetį) įkaito turėtojas turi išmokos reikalavimo teisę prieš draudiką, nepaisant to, jog draudikas jau yra sumokėjęs išmoką draudėjui²³⁰. To neatlikęs draudikas sau prisiima galimų įkaito turėtojo nuostolių atlyginimo riziką. Lietuvoje įkeitimo sandorius reguliuojančių ir draudimo sutarčių teisės normų tarpusavio sąveika kol kas yra *tera inkognita*²³¹. Šio darbo autorė laikosi pozicijos, jog LR civilinio kodekso 4.205 straipsnio 3 dalyje numatyta įkaito turėtojo teisė į draudimo išmoką suteikia jam numanomo naudos gavėjo statusą. Atitinkamai įkeisto turto draudimo sutartis *ad legem* yra sutartis trečiojo asmens naudai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sutartimi, sudaryta trečiojo asmens naudai, yra pripažinęs pasaugos sutartį, kai asmens daiktas buvo saugomas priverstinai. Nusižengdami kelių eismo taisyklėms pastatytą automobilį, vadovaudamiesi viešosios teisės normomis, policijos pareigūnai perdavė saugoti privačiam juridiniam asmeniui pasaugos pagrindais. Teismas konstatavo, jog pasaugos sutartis buvo sudaryta trečiojo asmens (automobilio savininko) naudai:

„pasaugos sutarties pagrindu atsirado ne tik atsakovo (...) policijos komisariato pasaugos santykiai, nes sutartyje nustatytos ne tik ją sudariusių šalių teisės ir pareigos, bet ir transporto priemonės savininko pareiga sumokėti už transporto priemonės saugojimą ir teisė reikalauti sutartyje nustatytomis sąlygomis grąžinti transporto priemonę. Taigi tai yra sutartis trečiojo asmens naudai (CK 6.191 straipsnio 1 dalis).“²³²

²³⁰ Bundesministerium der Justiz [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-23]. <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_vvg/englisch_vvg.html>.

²³¹ Šios srities teisinis reguliavimas pasižymi mažiausiai dviem probleminiais aspektais: pirmą, LR civilinio kodekso 4.205 straipsnis įtvirtina įkaito turėtojo teisę, tačiau draudimo santykius reguliuojančiuose teisės normų aktuose nėra įtvirtinta koresponduojanti teisės norma, numatanti atitinkamą draudiko pareigą. Šis teisinio apibrėžtumo trūkumas trukdo efektyviai įkaito turėtojo interesų gynybai teisės taikymo praktikoje; antra, išanalizavus užsienio šalių teisinį reglamentavimą įsitikinta, jog įkaito turėtojo teisės prieš draudiką reglamentuojamos vienodai, neatsižvelgiant į įkaito objekto tipą (kilnojamas ar nekilnojamas daiktas). Tačiau LR civilinio kodekso 4.205 norma, įtvirtinanti įkaito turėtojo teises, sistemaiškai įtvirtinta kilnojamų daiktų įkeitimą reglamentuojančiame kodekso skirsnyje. Tokiu būdu formaliai žiūrint hipotekos kreditorius analogiškų teisių neturi. Disertantės nuomone, ypatingą įkaito turėtojo statusą ir teises prieš draudiką įtvirtinanti teisės norma turėtų būti įtvirtinta kaip bendra, taikoma tiek kilnojamo, tiek nekilnojamo daikto įkaito turėtojo teisėms ginti.

²³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. liepos 15 d. nutartį civilinėje byloje A. D. v. Valdo Satkūno individuali įmonė „Pietvė“ (bylos Nr. 3K-3-327/2011 m.).

Belieka apgaillestauti, jog teismas nepateikė daugiau argumentų dėl santykių kvalifikavimo bei jų atskyrimo nuo kito asmens reikalų tvarkymo. Teismo pozicija kontroversiška dar ir tuo požiūriu, jog ignoruojama trečiojo asmens valia dėl išlygos jo naudai. Anot teismo, tretysis asmuo, nedalyvavęs sutarties sudaryme, automatiškai tampa naudos gavėju, be teisės atsisakyti išlygos, nes prievolė neva jam jau įvykdyta vienašališku kitų asmenų susitarimu. Toks priverstinis ir dar atgaline data asmens įtraukimas į sutartinius santykius nesuderinamas su fundamentaliu asmens valios autonomijos principu, be to, pažeidžia LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 2 dalies imperatyvą.

Apsauginės sutarties doktrina. Kai kuriose Europos jurisdikcijose *numanomais* (angl. *implied beneficiary*) naudos gavėjais laikomi tretieji asmenys, patyrę nuostolius dėl to, jog netinkamai vykdoma kreditoriaus ir skolininko sudaryta paslaugų sutartis (notarinių, konsultavimo, auditavimo, gydymo ir pan). Išsamumo dėlei toliau verta aptarti Vokietijos teismų suformuotą apsauginės sutarties (angl. *protective effect*) doktriną, kurią kai kurie autoriai šmaikščiai vadina „grynai vokišku išradimu“²³³. Atvejais, kai sutarties sudarymo metu buvo galima numanyti, jog sutarties įvykdymas ar įvykdymo kokybė turės tiesioginės įtakos trečiojo asmens (ar asmenų) teisėms, skolininkas atsako ne tik prieš pagrindinį kreditorių, bet ir prieš trečiuosius asmenis, kuriuos galimai paveikė sutarties vykdymas. Laikoma, jog paslaugų sutartys turi apsauginį poveikį tretiesiems asmenims²³⁴. Pavyzdžiui,

kreditorius A sulygsta su skolininku B, jog šis atliks nekilnojamojo turto vertinimą ir pateiks vertinimo ataskaitą. Gavęs ataskaitą, A pateikia šią ataskaitą bankui C, turtas įkeičiamas C naudai ir A išduodama ataskaitoje nurodyto dydžio paskola. A tapus nemokiam ir nesugebant vykdyti kreditorinių įsipareigojimų, o C pradėjus įkeisto turto realizacijos procedūrą, paaiškėja, jog turto vertė yra ženkliai mažesnė, nei nurodyta vertinimo ataskaitoje, kurią atliko B. Dėl šios priežasties realizavęs turtą C gautomis lėšomis nepadengia A kredito sumos, negrąžintos paskolos dalis yra C nuostolis. Akiivaizdu, jog dėl B veiksmų (netinkamai įvykdyto įsipareigojimo) C patyrė nuostolių. Formaliai C ir B nėra siejami sutartinių santykių, tad logiška būtų manyti, jog B atsakomybės prieš C klausimas spręstinas pagal deliktinės atsakomybės taisykles.

Tačiau kai teisės normose įtvirtinta deliktinė atsakomybė negarantuoja tinkamos nukentėjusių asmenų teisių gynybos²³⁵, sutartinės atsakomybės subjektų rato išplėtimas tampa konceptualiai svarbus. Numanomas naudos gavėjas C, nebūdamas sutarties dėl turto vertinimo paslaugų šalimi ir joje neįvardintas naudos gavėju, galėtų reikalauti B civilinės atsakomybės dėl sutartinės prievolės, kuri buvo netinkamai įvykdyta B, tačiau nuostolius patyrė C. Ši pozicija remiasi nuostata, jog sutarties tarp A ir B įvykdymas savo esme buvo skirtas C interesams (naudai) užtikrinti. Kitaip tariant, sutarties tekste implicitiškai sulygta dėl sutarties įvykdymo naudos gavėjui, kurį leidžia identifikuoti susiklosčiusios faktinės aplinkybės²³⁶. Viena vertus, tokia plati *numanomo* naudos gavėjo koncepcija užtikrina pla-

²³³ Magnus, U. Some Thoughts on Germany's Contribution to European and Comparative Law. *Bracton: Bracton Law Journal*. 2006, (38): 96.

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ Kai kuriose Europos jurisdikcijose, tarp jų Belgijos, Vokietijos, Anglijos, delikto pagrindu atlyginami nuostoliai yra smarkiai ribojami eliminuojant grynai ekonominių nuostolių (angl. *pure economic loss*) atlyginimo galimybę.

²³⁶ Mankievitz, R. H., *supra* note 20, p. 117.

čia trečiųjų asmenų teisių gynybą, tačiau reikia pripažinti, jog kelia nemažai diskusijų tarp tų pačių užsienio šalių teisės teoretikų²³⁷.

Ar „apsauginės sutarties doktrina“ aktuali Lietuvoje? LR civilinis kodeksas grynai ekonominio pobūdžio žalos klausimų nereglamentuoja. Tiesa, esama bylų, kurios leidžia spręsti, jog grynai ekonominio pobūdžio žala nėra visiškai įprasta žalos kategorija, tačiau koncepcija grynai ekonominio pobūdžio žalos klausimais nėra suformuota²³⁸. Autorės nuomone, kadangi deliktinės atsakomybės pagrindu atlyginamų nuostolių apimtis Lietuvoje nėra ribojama, todėl, žvelgiant iš trečiųjų asmenų teisių (naudos gavėjų) gynimo perspektyvos, sutartinės atsakomybės teisinio režimo išplėtimas nėra reikšmingas.

Su sutartimi susijusių asmenų rato išplėtimo ir numanomo (implicitinio) naudos gavėjo teisinės koncepcijos praktinė reikšmė. Diskusija dėl *numanomo* naudos gavėjo sampratos yra svarbi praktiniu aspektu. Teisės aktai numato nemažai situacijų, kai skolininko sutartinės atsakomybės apimtis yra ribojama. Plačiai žinomi pavyzdžiai, kai sutartinės atsakomybės režimas ribojamas įvairias transporto rūšis reglamentuojančiuose tarptautinėse konvencijose²³⁹. Būtent tokiais atvejais yra svarbu identifikuoti pagrindinių sutarties šalių trečiųjų asmenų teisnius ryšius ir atitinkamai spręsti dėl civilinės atsakomybės režimo. Pavyzdžiui, 1956 m. Ženevos tarptautinio krovinių vežimo sutarties (CMR) konvencijos²⁴⁰ 23 straipsnis numato specialų vežėjo civilinės atsakomybės režimą. Pagal šį straipsnį už krovinio praradimą ar sugadinimą atsakingo vežėjo sutartinė atsakomybė ribojama 8,33 SDR²⁴¹ už prarasto ar sugadinto krovinio kilogramą. Gabenimo sutarties tikslas – krovinio pristatymas gavėjui. Taikant sutarties tikslo kriterijų, paprastai laikoma, jog krovinio gabenimo sutartis sudaroma *numanomo* trečiojo asmens – krovinio gavėjo – naudai. Tarpautinėje teismų praktikoje krovinys gavėjas laikomas integralia vežimo sutarties šalimi, šiai sutarčiai apibūdinti vartojama speciali „*tri-partite*“ sąvoka²⁴². Priimdamas krovinį, gavėjas prisijungia prie vežimo sutarties ir tampa jos šalimi, todėl yra saistomas jos nuostatų. Paprastai tokiais atvejais klausimų dėl civilinės atsakomybės režimo nekyla, akivaizdu, jog vežėjo atsakomybės krovinio gavėjui klausimas sprendžiamas pagal sutartinės atsakomy-

²³⁷ Platus požiūris į numanomų naudos gavėjų ratą kelia aistras visų pirma dėl šalių sutartinių įsipareigojimų disproporcijos ir sutartinės rizikos neapibrėžtumo. Žvelgiant iš ekonominės pozicijos, egzistuoja akivaizdi sutarties rizikos ir sutarties kainos koreliacija. Paprastai tariant, sutarties kainą veikia galimų pretenzijų dėl nuostolių apimtis. Išplečiant sutartinės atsakomybės ribas ir pretenzijos teises pripažįstant neapibrėžtam subjektų (numanomų naudos gavėjų) ratui, skolininko finansinė rizika tampa nevaldoma. Tai ypač ryšku tais atvejais, kai sudaromos sutartys dėl akcijų biržose kotiruojamų bendrovių turto vertinimo. Jeigu tokio tipo vertinimo ataskaitos publikuojamos viešai, vadovaudamiesi paskelbtais duomenimis investavimo subjektus priima neapibrėžtas skaičius rinkos dalyvių. Ar aplaidžiai atliktos ataskaitos išvadų pagrindu priėmę investavimo sprendimus ir nukentę subjektai turi tiesioginio reikalavimo teisę į netinkamai turto vertinimo paslaugas atlikusių auditorių? Į klausimą galima atsakyti, prieš tai atsakius į klausimą, kas sumokėjo už atliktą vertinimą. Kitaip tariant, ar visi potencialūs pretenzijos reiškejai tiesioginiu ar netiesioginiu būdu dalijasi sutartinės paslaugos, taip pat ir atsakomybės, kainą. Jeigu atsakymas į šį klausimą teigiamas, tai *kvazi-sutartinės* atsakomybės taikymas šioje situacijoje yra teisingas teisių ir pareigų pusiausvyros aspektu. Tačiau tuo atveju, kai sutarties už paslaugą kaina yra palyginti maža ir jos našta patiria tik pirminis užsakovas (kreditorius), sutartinės atsakomybės ribų išplėtimas teisių ir pareigų pusiausvyros požiūriu yra neadekvati našta skolininkui.

²³⁸ Selelionytė-Drukteinienė, S. Grynai ekonominio pobūdžio žala, kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje. *Jurisprudencija*. 2009, 4 (118): 130.

²³⁹ CMR, CIM COTIF, Hagos-Visbio taisyklės, Varšuvos ir Monrealio konvencijos ir kt.

²⁴⁰ Ženevos 1956 m. krovinių vežimo keliais sutarties (CMR) konvencija. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 107-2932.

²⁴¹ Trumpinys SDR – *special drawing rights*, liet. trumpinys SST – specialios skolinimosi teisės.

²⁴² Tetley, W., *supra* note, p. 407.

bės, *inter alia* CMR konvencijos taisyklės. Tačiau praktikoje dažnai pasitaiko situacijos, kai nei krovinio siuntėjas, nei gavėjas neturi nuosavybės teisių į gabenamą krovinį, o krovinio praradimo ar sugadinimo atveju yra pažeidžiama būtent krovinio savininko nuosavybės teisė. Klausimas – kokia atsakomybės rūšis (deliktinė ar sutartinė) turėtų būti taikoma tokiu atveju? Ar gali vežėjas gintis CMR konvencijos teikiamais privalumais ir riboti savo atsakomybę joje apibrėžtu limitu? Ar vis dėlto krovinio savininkas, kaip vežimo sutarties nesaistomas asmuo, deliktinės atsakomybės pagrindu gali reikalauti visos apimties žalos atlyginimo įskaitant negautas pajamas? Tiek Lietuvos, tiek tarptautinėje teismų praktikoje krovinio savininko teisės ginamos taikant sutartinės atsakomybės taisykles²⁴³. Natūraliai kyla klausimas, kodėl sutarties šalimi nesantis asmuo krovinio savininkas šiuo atveju tampa saistomas jam akivaizdžiai nenaudingų sutarties sąlygų. Autorės nuomone, aptariama situacija gali būti paaiškinama teorijoje suformuota *numanomo* naudos gavėjo koncepcija. Gabenimo sutarties tikslas ir jos sudarymo aplinkybės leidžia spręsti, jog sutartis yra sudaryta krovinio savininko interesais, todėl jis kaip numanomas naudos gavėjas yra saistomas sutarties sąlygų. Šiuo ir kitais atvejais, kai nuostoliai atsiranda vykdant akivaizdžiai sutarties dalyku esančius įsipareigojimus, deliktinės atsakomybės taisyklės negali būti taikomos.

Lietuvos teismai neretai susiduria su situacijomis, kai reikia spręsti, ar vykdant tam tikras paslaugas atsiradusiems nuostolių atlyginimo santykiams taikyti deliktinės atsakomybės taisyklės, ar atitinkamą sutartį pripažinus sudaryta trečiojo asmens naudai ginčą spręsti vadovaujantis sutartinės atsakomybės principais. Teismų pozicija panašiose situacijose nėra nuosekli. Ir, nors Lietuvos teisėje nepripažįstama civilinės atsakomybės rūšių konkurencija²⁴⁴, panašios prigimties teisiniams santykiams vienais atvejais taikoma sutartinė (iš gabenimo sutarčių kylantiems trečiųjų asmenų nuostoliams), kitais – deliktinė (pavyzdžiui, gydymo, notarų paslaugų, audito paslaugų sutarčių) atsakomybė²⁴⁵. Pavyzdžiui, notari teikia sandorių teisėtumo užtikrinimo paslaugą ir už šią paslaugą gauna užmokesį iš savo „užsakovų“. Tokie santykiai savo turiniu atitinka atlygintinų paslaugų sutarties sampratą, taigi būtų logiška manyti, jog netinkamo paslaugų teikimo atveju, jei dėl to nukentėjo tretieji asmenys, notaro atsakomybės klausimas spręstinas taikant sutartinės atsakomybės taisyklės. Ta pati logika galioja ir kalbant apie netinkamai suteiktų konsultacinių paslaugų ar gydymo atvejus. Tačiau atlikta tesimų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, jog notari, gydytojai, konsultantai ir kiti panašias paslaugas teikiantys asmenys Lietuvoje atsako pagal deliktinės atsakomybės taisyklės. Tačiau vežėjo atsakomybės prieš trečiuosius asmenis klausimu Lietuvos teismai yra priešingos nuomonės – vežėjas ne tik prieš savo kontrahentą bet ir prieš kitus asmenis (gavėją, savininką) atsako pagal sutartį su visais jai taikytiniais apribojimais. Krovinio savininkas yra teisėtas pretenzijos reiškėjas *pagal krovinių vežimo sutartį*²⁴⁶, visais atvejais taikomas sutartinės atsakomybės teisinis režimas,

²⁴³ Hannes, Sh., *supra* note 19, p. 83.

²⁴⁴ Mizaras, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos*. Šiuolaikinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007, p. 57.

²⁴⁵ Gydytojų atsakomybės už žalą paciento sveikatai bylos paprastai sprendžiamos taikant deliktinės atsakomybės taisyklės, nors pacientą ir gydytoją sieja medicininių paslaugų teikimo sutartis. Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartį civilinėje byloje R. B. v. *Vilniaus universiteto Santariškių klinikos* (bylos Nr. 3K-3-565/2005 m.).

²⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 29 d. nutartį civilinėje byloje UAB „Mėlynoji uoga“ v. UAB „Danijos autotransportas“, UAB DK „Lidra“, UAB DK „Drauda“ (bylos Nr. 3K-7-936/2001 m.).

inter alia CMR konvencijoje vežėjo naudai nustatyti civilinės atsakomybės apribojimai bei jų išimtytys. Autorės nuomone, logiška, jog krovinio savininkas yra laikomas *numanomu* naudos gavėju krovinio gabenimo sutartyje, pagal sutarties sudarymo aplinkybes pripažįstant, jog sutartis buvo sudaryta krovinio savininko interesais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pagrįstai pripažindamas, jog naudos gavėjų ratas vežimo sutartyje neapsiriboja važtaraštyje nurodytais asmenimis, iš esmės vadovaujasi tarptautinėje praktikoje įtvirtinta *numanomo* naudos gavėjo koncepcija. Tačiau krovinių vežimo teisiniai santykiai kol kas yra bene išimtinė sritis, kurioje Lietuvos teismai plačiau žvelgia į galimų sutarties subjektų ratą. Autorės nuomone, tuo pačiu principu, t. y. taikant sutarties trečiojo asmens naudai koncepciją, turėtų būti sprendžiamas ir gydytojų, notarų bei kitų konsultantų atsakomybės prieš trečiuosius asmenis klausimas. Tais atvejais, kai paslaugos teikėjui aiškiai žinoma, jog sutarties vykdymas gali paveikti konkretaus trečiojo asmens interesus, tokia sutartis laikytina sutartimi su implicitine išlyga trečiojo asmens naudai. Toks šalių teisinių santykių vertinimas reikšmingas ne tik teoriniu požiūriu, bet ir praktiniu požiūriu, jis iš esmės keičia šalių įrodinėjimo pareigos paskirstymą. Pagal klasikines civilinės atsakomybės taisykles, delikto atveju nukentėjęs asmuo privalo įrodyti atsakingo asmens aplaidumą, o sutartinės atsakomybės atveju įrodinėjimo našta tenka skolininkui. Kartu reikia pripažinti, jog taikant sutarties trečiojo asmens naudai koncepciją įvairių paslaugų teikėjų civilinei atsakomybei reikia elgtis itin apdairiai. Europos valstybių teismų praktikos ir literatūros analizė parodė, jog pernelyg platus trečiųjų asmenų subjektų rato išplėtimas gali apriboti skolininko galimybes prognozuoti su sutarties vykdymu susijusias teises rizikas.

Užsienio šalių praktikoje esama nemažai kitų pavyzdžių, kai konstatavę, jog sutartinė prievolė vykdytina trečiajam asmeniui, teismai pripažino jam ir reikalavimo įvykdymo teisę. H. Kotz, apibendrinamas įvairų jurisdikcijų teismų praktiką, teigia, jog sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija naudojama išradingai „įvairiose situacijose ir siekiant pateisinti iš esmės skirtingus interesus“. Tiesą sakant, reikia pripažinti, jog kai kurios teismų interpretacijos šiuo klausimu yra diskutuotinos. Antai Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, jog kraujo donorystės centro ir ligoninės sudaryta sutartis dėl perpylimui tinkamo kraujo tiekimo buvo sudaryta trečiųjų asmenų, ligoninės pacientų, naudai, kas *inter alia* reiškia, jog pacientai turi tiesioginio sutartinio reikalavimo teisę prieš kraujo centrą²⁴⁷. Deliktinės atsakomybės atveju pacientas privalėtų įrodyti paslaugų teikėjo aplaidumą (angl. *negligence*), tačiau teismui „pasukus siužetą“ sutartinių santykių „kampu“, įrodinėjimo našta buvo perkelta paslaugą teikusiai ligoninei. Sprendimas buvo labai kritikuojamas, teigiant, jog teismas sutartyje „išvelgė“ implicitinę trečiojo asmens reikalavimo teisę ir praktiškai „išrado“ sutartį trečiojo asmens naudai vien tam, kad pateisintų toje situacijoje tinkamą ir, teismo nuomone, teisingą sutartinės atsakomybės naštos paskirstymą. Šiuo atveju reikia pritariti olandų mokslininko H. Verhageno nuomonei, jog teismai, iki neriboto masto išplėsdami reikalavimo teisę turinčių trečiųjų asmenų ratą, elgiasi neadekvačiai ir veikiau tokiu būdu sprendžia deliktinės atsakomybės reglamentavimo spragas²⁴⁸. Taigi matome, jog tais atvejais, kai sutarties įvykdymas orientuotas ne tik į pradinių sutarties šalių, o ir kitų asmenų interesų patenkinimą, teismai linkę pripažinti, jog tai – sutartis su implicitiškai išreikštu *stipulario alteri*. Tokiu būdu ryškėja tendencija,

²⁴⁷ Whittaker, S. *Privity of contract and the law of tort: the French experience*. Oxford: Oxford Journal of Legal Studies, 1995, p. 327.

²⁴⁸ Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 146.

jog dauguma įvykdymo trečiajam asmeniui sutarčių pripažįstamos sutartimis trečiojo asmens naudai. Viena vertus, toks požiūris užtikrina plačią trečiųjų asmenų interesų apsaugą, kita vertus, neproporcingai išplečia galimų pretenzijos reikšėjų ratą ir taip apsunkina skolininko galimybes tinkamai įvertinti iš sudaromos sutarties kylančias teises rizikas.

Apibendrinant šią temą reikia išskirti keletą svarbiausių momentų – nacionalinės ir tarptautinės teisės normos numato, jog išlyga trečiojo asmens naudai gali būti aiškiai išreikšta sutarties tekste arba numanoma; jei tokia išlyga neišreikšta *expressis verbis*, tikrąją šalių valią dėl reikalavimo teisės trečiajam asmeniui įprastai sprendžia teismai interpretuodami sutartį pagal bendrąsias sutarčių aiškinimo taisykles. Požiūris į sutarties subjekto ratą ir *numanomo* naudos gavėjo samprata tiesiogiai priklauso nuo konkrečios jurisdikcijos jurisprudencijoje susiklosčiusių tradicijų.

Naudos gavėjo identifikavimas. Toliau aptariami naudos gavėjo identifikavimo ypatumai, kai *stipulario alteri* yra eksplicitiškai suformuluota sutartyje. Kai naudos gavėjas yra konkrečiai įvardintas, jo identifikavimas didesnių problemų nesukels. Daugelio Europos jurisdikcijų nacionaliniai teisės aktai leidžia sudaryti sutartis dar neegzistuojančių asmenų naudai²⁴⁹. Pagal Vokietijos, Olandijos ir daugelio kitų Europos šalių teisę, naudos gavėju gali būti skiriamas „būsimas“ asmuo ar įmonė, kuri bus įsteigta ateityje. Europos sutarčių teisės principų (PECL) 6.110 straipsnis numato, kad naudos gavėjas neprivalo būti identifiukuotas išlygos formulavimo momentu²⁵⁰. Pagal UNIDROIT Principų 5.2.2., naudos gavėjas gali neegzistuoti (angl. *need not to be in existence*) sutarties su išlyga trečiojo asmens naudai sudarymo metu. Analogiškai LR civilinis kodeksas taip pat sudaro galimybę naudos gavėju paskirti dar neegzistuojantį asmenį, pavyzdžiui, negimusį vaiką²⁵¹. Taigi teisės aktai nereikalauja konkrečiai įvardinti naudos gavėją. Apibendrinus tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių naudos gavėjo paskyrimą, nuostatas galima išskirti vienintelį reikalavimą – išlyga turi būti suformuluota taip, kad naudos gavėją būtų galima identifiukuoti atėjus laikui vykdyti prievolę. Tačiau nė viena iš nagrinėjamų teisės normų nepateikia kriterijų, kaip reikia apibūdinti naudos gavėją, kokius kriterijus pateikti ar panašiai. Pavyzdžiui, pagal UNIDROIT Principų 5.2.2., naudos gavėjas turi būti apibrėžtas „pakankamai apibrėžtai“ (angl. *beneficiary must be identifiable with adequate certainty*). Sutartyje turi būti aptartas konkretus „mechanizmas“, kuriuo vadovaujantis naudos gavėjas bus identifiukuojamas atėjus prievolės vykdymo momentui. Gali būti sutariama, jog naudos gavėjas bus įvardintas vėliau, arba pateikiamas naudos gavėjo apibrėžimas, kuriuo remiantis naudos gavėjas bus nustatytas. Tokį paaiškinimą pateikia oficialus UNIDROIT Principų komentaras. Su tam tikromis išlygomis būtų galima teigti, jog ši teisinė nuostata įtvirtina tinkamą komercinio lankstumo ir teisinio apibrėžtumo balansą. Asmenys yra linkę daryti įvairius patvarkymus ateičiai, todėl natūralu, jog gali norėti sudaryti sutartį naudai trečiojo asmens, kurio tapatybė paaiškės tik ateityje, todėl įvardinti konkretų asmenį sutarties sudarymo metu kartais objektyviai neįmanoma²⁵². Kita vertus, skolininkas yra suinteresuotas, jog potencialių naudos gavėjų ratas būtų daugiau ar mažiau apibrėžtas, kad galėtų įvertinti

²⁴⁹ Vlasto, T.; Clark, J., *supra* note 9, p. 198.

²⁵⁰ Angl. *third party need not be identified at the time the agreement is concluded*.

²⁵¹ Mikelėnas, V., *supra* note, p. 526.

²⁵² Pavyzdžiui, bet kurios rūšies civilinės atsakomybės draudimo sutartis, kurios tikslas užtikrinti nukentėjusių asmenų interesų apsaugą. Sudarius tokią sutartį, naudos gavėjas tampa žinomas tik atėjus laikui vykdyti prievolę – įvykus draudžiamajam įvykiui.

ti, kas gali įgyti reikalavimo teisę jo atžvilgiu. Būtent šiuo tikslu teisės normoje atsiranda „pakankamo apibrėžtumo“ reikalavimas. Šiuo požiūriu UNIDROIT Principai yra žingsniu priekyje, lyginant su ESTP (6.110) ir daugelio Europos valstybių nacionalinėmis jurisdikcijomis (Olandijos, Vokietijos, tarp jų ir Lietuvos), kurios tik konstatuoja, jog naudos gavėjas neprivalo būti įvardintas sutarties sudarymo momentu, tačiau nepateikia jokių reikalavimų naudos gavėjo apibūdinimui sutarties sudarymo momentu. Kai kurių autorių nuomone, teisinio užtikrinimo ir aiškumo pavyzdys šioje srityje gali būti 1999 m. Anglijos sutarčių (trečiojo asmens naudai) įstatymas, kuris įsakmiai numato, jog tretysis asmuo turi būti apibūdinamas pavarde, bendraisiais požymiais ar atitinkantis individualų apibrėžimą. Nepakankamai aiškiai suformuluota išlyga trečiojo asmens naudai gali būti neįvykdoma dėl to, jog iš jos negalima nustatyti tikrosios sutarties šalių valios. Todėl tinkamas naudos gavėjo įvardinimas yra itin svarbus. Iš pateiktos teisės normų analizės galima išskirti du visuotinai priimtus naudos gavėjo paskyrimo būdus: a) naudos gavėjas skiriamas konkrečiai nurodant jo vardą ir pavardę / juridinio asmens pavadinimą arba b) pateikiamas būsimo naudos gavėjo apibrėžimas, nurodant identifikavimo kriterijus. *Stipulario alteri* formulavimas kiekvieniu iš šių būdų pasižymi tam tikrais ypatumais, kuriuos siekiant išsamumo verta aptarti.

Bendraisiais kriterijais grįsta išlyga trečiojo asmens naudai. Pirmiausia analizuotina situacija, kai naudos gavėjas sutartyje konkrečiai neįvardintas, o apibūdinamas bendraisiais kriterijais, vartojant bendrinės kalbos žodžius – „sutuoktinis/ė“, „vaikai“, „nukentėjęs asmuo“ ir pan. Tarkime, gyvybės draudimo sutartyje²⁵³ išlyga suformuluojama naudos gavėją įvardijant bendrinės kalbos žodžiu – „sutuoktinis/-ė“. Paprastai gyvybės draudimo sutartys yra ilgalaikės, todėl būtina situaciją įvertinti teisės subjektų tarpasmeninių santykių kaitos kontekste. Galima tokia situacija, kai draudimo sutarties sudarymo momentu asmuo buvo vedęs, o prievolės vykdymo momentu (įvykus draudžiamajam įvykiui) išsituokęs, t. y. jo šeiminis statusas buvo esmingai pasikeitęs. Tokiu atveju gali kilti problemų identifikuojant tretįjį asmenį, kurio naudai buvo sudaryta sutartis, ir pagrįstai keliamas klausimas – ar kreditoriaus buvęs sutuoktinis yra tinkamas naudos gavėjas. Formaliai žiūrint, išsituokęs asmuo nėra sutuoktinis, t. y. nepasižymi sutartyje nurodytu naudos gavėją identifikuojančiu požymiu.

Jei naudos gavėjo paskyrimo dieną kreditorius buvo vedęs vieną asmenį ir prievolės įvykdymo dieną buvo suspėjęs vesti kitą asmenį, tokiu atveju, sprendžiant dėl tinkamo naudos gavėjo, kyla dilema. Viena vertus, naujasis sutuoktinis pasižymi sutartyje aptartu identifikuojančiu požymiu. Tačiau pamatinės sutarčių aiškinimo taisyklės įpareigoja sutartis aiškinti visų pirma remiantis tikrąja šalių valia. Sprendžiant dėl subjekto valios, svarbios tampa faktinės sutarties sudarymo aplinkybės. Grįžtant prie konkrečios situacijos, teks pripažinti, jog esama argumentų buvusio kreditoriaus sutuoktinio naudai. Buvęs sutuoktinis gali pagrįstai teigti, jog tuo metu, kai buvo formuluojama išlyga „sutuoktinio“ naudai, buvo galvojama apie konkretų asmenį, kuris tuo metu faktiškai buvo sutuoktinis ir tokia buvo tikroji kreditoriaus valia. Kita vertus, pakankamai logiška gali būti ir kitokia tikrosios kreditoriaus valios interpretacija – kreditorius, įvertinęs, jog gyvybės draudimo sutartis yra ilgalaikė, o gyvenimo aplinkybės ilgalaikėje perspektyvoje gali pasikeisti, sąmoningai naudos gavėju nepaskyrė konkretaus asmens, o pasirinko universalų terminą – bendrinės kalbos žodį „sutuoktinis“. Nustatyti tikrąją sutarties šalies valią tais atvejais, kai nėra galimybės išgirsti pačios šalies poziciją, yra išties sudėtinga ir gal ne visada įmanoma.

²⁵³ Šis sutarties tipas pasirinktas dėl jos žinomumo ir santykinai nusistovėjusių sutartinių sąvokų.

Taigi bendraisiais kriterijais grįstas naudos gavėjo paskyrimas, viena vertus, yra parankus kreditoriui, kita vertus, gali tapti kazusu skolininkui, turinčiam nustatyti tinkamą naudos gavėją ir įvykdyti prievolę. Praktikoje problemos sprendimas dažniausiai paliekamas teismui, kuris tinkamo naudos gavėjo nustatymo klausimą sprendžia aiškindamas sutartį tikrųjų šalių ketinimų kontekste. Tais atvejais, kai tikrosios šalių valios nustatyti neįmanoma, konstatuojama, jog išlyga nesuformuluota, t. y. naudos gavėjas nepaskirtas. Nesant paskirto naudos gavėjo, nauda paskirstoma pagal paveldėjimo teisės nuostatas.

Suasmeninta išlyga trečiojo asmens naudai. Įvertinus anksčiau aptartas su išlygos formulavimu susijusias rizikas, gali kilti mintis, jog praktiškiau ir saugiau išlygą formuluoti konkretaus asmens naudai, išlygoje nurodant asmens vardą, pavardę ar juridinio asmens pavadinimą, kai naudos gavėjas juridinis asmuo. Tokiu atveju būtų išvengta netinkamo interpretavimo ar išlygos pripažinimo negaliojančia faktorių. Deja, įžvalga būtų pernelyg skubota. Konkretaus naudos gavėjo paskyrimas taip pat turi tam tikrų probleminių aspektų. Pavyzdžiui,

gyvybės draudimo sutartyje asmuo nori padaryti išlygą savo vaikų naudai ir nurodo konkrečius savo vaikų vardus ir pavardes. Įvykus draudžiamajam įvykiui, draudiko prievolė būtų vykdoma tik šiems asmenims. Draudimo išmokos negalėtų reikalauti po sutarties sudarymo gimę kreditoriaus vaikai, nors kreditorius būtų norėjęs išlygti ir jų naudai. Toks prievolės įvykdymas pagal sutarties „raidę“ neatitiktų tikrosios kreditoriaus valios ir ketinimų atitinkamos išlygos formulavimo momentu. Taigi, šiuo atveju išlygos formulavimas naudos gavėją įvardijant bendraisiais jį identifikuojančiais bruožais labiau atitiktų pradinio kreditoriaus valią ir interesus.

Žmonių tarpusavio ryšiai yra sudėtingi ir dinamiški. Gyvenimo laikotarpiu mezgasi, nutrūksta tarpusavio santykiai, mezgasi nauji santykiai, be to, keičiasi aplinkybės – santykių subjektai gimsta, miršta, pasibaigia. Išlygos trečiojo asmens naudai formulavimo būdas turi būti pasirenkamas atsižvelgiant į konkrečią situaciją, nes nė vienas iš įvardintųjų nėra universalus nuolatinės teisės subjektų tarpasmeninių santykių ir gyvenimo aplinkybių kaitos kontekste. Europos šalių jurisdikcijose leidžiami abu išlygos trečiojo asmens naudai formulavimo būdai: a) konkretaus naudos gavėjo paskyrimas ir b) bendraisiais kriterijais pagrįstas naudos gavėjo apibūdinimas. Požiūrį lemia praktiniai sumetimai – lankstumo poreikis, įvertinus teisės subjektų socialinių ir tarpasmeninių santykių dinamiką. Panašiai kaip Vokietijos ir Olandijos nacionaliniai civiliniai kodeksai²⁵⁴, LR civilinis kodeksas nenustato jokių imperatyvių reikalavimų trečiojo asmens identifikavimui išlygoje. LR civilinio kodekso 6.191 straipsnyje įtvirtinama principinė galimybė susitarti trečiojo asmens naudai, nepateikiant jokių reikalavimų pačiai išlygai: „Jeigu sudaręs sutartį asmuo išlygo, kad iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, tai prievolę įvykdyti turi teisę reikalauti tiek sudaręs sutartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas (...)“²⁵⁵ Įstatymai suteikia reikiamą lankstumą, tačiau negalima pa-

²⁵⁴ Czech, S.; Vidonja, W., *supra* note 17, p. 153.

²⁵⁵ Taip pat ir kituose LR civilinio kodekso straipsniuose, kuriuose kalbama apie specifines sutartis trečiojo asmens naudai, reikalavimai naudos gavėjo apibūdinimui nekeliama: „Rentos sutartyje gali būti nustatyta, kad rentos gavėjas yra trečiasis asmuo, o ne asmuo, perduodantis rentos mokėtoji nuosavybės teise kapitalą.“ (6.441 straipsnis); „Draudimo sutartimi viena šalis (draudikas) įsipareigoja už sutartyje nustatytą draudimo įmoką (premiją) sumokėti kitai šaliai (draudėjui) arba trečiajam asmeniui, kurio naudai sudaryta sutartis, įstatyme ar draudimo sutartyje nustatytą draudimo išmoką (...)“ (6.987 straipsnis).

neigti, jog išlygos formuluotė, jos apibrėžtumas yra esminė išlygos galiojimo sąlyga. Todėl tarptautinėje literatūroje pabrėžiama, jog išlyga turi būti suformuluota taip, kad naudos gavėją būtų galima pakankamai aiškiai identifikuoti. UNIDROIT Principuose įtvirtinant galimybę sudaryti sutartis trečiojo asmens naudai, kartu nurodoma, jog sutartys ar išlygos trečiojo asmens naudai gali būti prižįstamos nesudarytomis dėl trūkumų, pavyzdžiui, kai naudos gavėjas negali būti identifikuotas (angl. *identifiability*). Pagrindinis reikalavimas išlygos teisėtumui numatytas 5.2.2 straipsnyje – galimybė pakankamai užtikrintai identifikuoti naudos gavėją (angl. *with adequate certainty*)²⁵⁶. Labai ryškiai ši kryptis matoma Prancūzijos civilinio kodekso projekte. Pasiūlymo projekto 1171 straipsnis numato, jog sutartis gali būti sudaroma trečiojo asmens naudai su sąlyga, jog šis asmuo preciziškai apibrėžtas arba įmanomai nustatomas sutarties vykdymo momentu²⁵⁷. Paradoksalu, bet ši sąlyga kaip tik ir yra kritikuojama dėl jos sąvokos „įmanomai nustatoma“ neapibrėžtumo ir abstraktumo. Tuo tarpu Anglijos sutarčių teisėje (*English Contracts Rights of Third Parties*) Act) suformuluotas reikalavimas išlygai trečiojo asmens naudai šiandien pripažįstamas kaip vienas aiškiausių: „*tretytis asmuo turi būti aiškiai įvardijamas nurodant vardą arba atitinkantis konkretų apibūdinimą*“²⁵⁸.

Apibendrinat tai, kas išdėstyta šiame skyriuje, pasakytina, jog šiuolaikinėse jurisdikcijose leidžiami abu išlygos trečiojo asmens naudai formulavimo būdai: konkretaus naudos gavėjo paskyrimas ir kriterijais pagrįstas naudos gavėjo apibūdinimas. Vieno ar kito būdo pasirinkimą lemia faktinė situacija, tačiau visais atvejais išlyga turi sudaryti prielaidas atėjus prievolės vykdymo momentui užtikrintai identifikuoti naudos gavėją.

4.2. Išlygos trečiojo asmens naudai atšaukimas ir atsisakymas

Nors sutarties trečiojo asmens naudai instituto raidoje būta įvairių nuomonių, šiandien teisės mokslo doktrinoje aiškias pozicijas užima nuomonė²⁵⁹, jog trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis ir pagrindas yra pradinių sutarties šalių valia. Analogiškai, ši institutą reglamentuojančios teisės normos įtvirtina taisyklę, jog tretysis asmuo įgyja reikalavimo įvykdymo teisę nuo to momento, kai dėl jos susitarė pagrindinės sutarties šalys. Tačiau, kaip toliau matysime, trečiojo asmens teisė, nors ir visuotinai laikoma egzistuojančia (atsiradusia) nuo sutarties su išlyga jo naudai sudarymo, dėl jos atšaukimo galimybių teisės mokslo doktrinoje vienos nuomonės nėra, atitinkamai skirtingą reguliavimą įtvirtina Europos valstybių nacionaliniai teisės aktai.

Bendrosios sutarčių teisės nuostatos leidžia sutarties šalims tarpusavio sutarimu keisti jau sudarytos sutarties sąlygas – atšaukti vienas sąlygas, susitarti dėl naujų ir panašiai. Tokią subjektų teisę užtikrina privatinėje teisėje dominuojantis dispozityvus reguliavimo metodas. Kokios šiuo aspektu yra sutarties trečiojo asmens naudai šalių galimybės: jeigu šalys savo valia sutartyje suteikė trečiajam asmeniui prievolės įvykdymo reikalavimo teisę, ar jos gali naudotis ką tik aptarta laisve modifikuoti sutartį ir trečiojo asmens reikalavimo teisę atšaukti arba pakeisti? Atsakant į šį klausimą teks pripažinti, jog sutartis trečiojo asmens

²⁵⁶ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 44, p. 577–590.

²⁵⁷ Vogenauer, S., *et al.*, *supra* note 167, p. 245.

²⁵⁸ *Ibid.*

²⁵⁹ Išskyrus Olandiją, kuri vienintelė Europoje trečiojo asmens reikalavimo teisę kildina iš trijų šalių valios konsensuso, o naudos gavėjo teisei reikalingas naudos gavėjo akceptas.

naudai šiuo požiūriu yra unikali: pradinių sutarties šalių laisvė atšaukti trečiojo asmens reikalavimo teisę ar pakeisti išlygą jo asmens naudai yra ribojama. Apibendrintai galima teigti, jog sutarčių laisvė modifikuoti sutartį yra ribojama trečiojo asmens teisėtų lūkesčių principo labui. Ieškodamos teisingo balanso tarp naudos gavėjo teisėtų lūkesčių principo ir sutarties šalių valios laisvės, Europos šalių jurisdikcijos pasirinko skirtingus reguliavimo metodus. Paprastai šis teisės subjektų interesų konfliktas sprendžiamas reglamentuojant momentą, nuo kurio trečiojo asmens reikalavimo teisė tampa neatšaukiama²⁶⁰.

Nuo to laiko, kai Prancūzijos aukščiausiasis teismas XIX a. pabaigoje aiškiai išdėstė, jog trečiojo asmens teisė suteikiama sutarties šalių valia nuo sutarties sudarymo „tiesiogiai“ ir nedelsiant, Prancūzijoje klausimas, ar trečiojo asmens teisei sukurti reikalingas trečiojo asmens pritarimas, nebėra keliamas. Visuotinai pripažįstama, jog trečiojo asmens pritarimas nėra būtina trečiojo asmens teisės sukūrimo sąlyga, ji kyla iš pradinių sutarties šalių valios. Toks požiūris paplitęs daugumoje Europos jurisdikcijų. Kai kurių iš jų nacionalinės teisės kodifikacijos tai įtvirtina eksplicitiškai. Pavyzdžiui, Portugalijos civilinio kodekso 444²⁶¹ straipsnio pirmoje dalyje įtvirtintos nuostatos esmė – tretysis asmuo įgyja teisę į sutarties įvykdymą nepriklausomai nuo jo akcepto²⁶². Tačiau ši vyraujanti nuostata įtvirtinta implicitiškai, ją galima numanyti sistemiškai analizuojant sutarties trečiojo asmens naudai įtvirtinančių teisės normų visumą konkrečioje teisės sistemoje. Vien tai, jog teisės normos kai kuriais atvejais apskritai nekalba apie trečiojo asmens pritarimą, leidžia suprasti, jog trečiojo asmens reikalavimo teisės egzistuoja ir be jo. Vienintelis visoje Europoje Olandijos civilinis kodeksas iškelia reikalavimą, jog tretysis asmuo būtinai turi pritari šalių valiai sukurti jam reikalavimo teisę²⁶³. Tačiau šis atvejis išimtinis, daugiau nėra viena iš Europos jurisdikcijų nėra įtvirtinusi tokio reikalavimo.

4.2.1. Naudos gavėjo akceptas kaip atšaukimo galimybes ribojanti sąlyga

Tačiau trečiojo asmens pritarimas yra reikšminga aplinkybė, lemianti subjektų teisinius santykius sutartyje trečiojo asmens naudai. Daugeliu atvejų aiškiai ar numanomai išreikštas trečiojo asmens pritarimas suponuoja trečiojo asmens teisės neatšaukiamumą. Paprastai tariant, naudos gavėjui priėmus (akceptavus) išlygą jo naudai ar kitaip išreiškus norą ja pasinaudoti, šalys netenka galimybės išlygą jo naudai atšaukti. *Prancūzijos* civilinio kodekso 1121 straipsnis įtvirtina nuostatą, jog pradinių sutarties šalių teisė atšaukti *stipulario alteri* pasibaigia (nustoja egzistuoti), kai tretysis asmuo išreiškia savo valią išlygą pasinaudoti (pranc. *Celui qui a fait cette stipulation ne peut plus la révoquer si le tiers a déclaré vouloir en profiter*). Iš šios formuluotės galima spręsti, jog Prancūzijoje šalys yra laisvos atšaukti ar modifikuoti *stipulario alteri* iki tretysis asmuo pareškia dėl jos savo valią. Panašiai nustato Kanados Kvebeko provincijos civilinis kodeksas: šalys gali atšaukti išlygą trečiojo asmens naudai, kol pastarasis neišreiškė sutikimo²⁶⁴. Analogišką teisinę reikšmę naudos

²⁶⁰ Shalev, G., *supra* note 27, p. 355.

²⁶¹ Código Civil Portuguese [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-30]. <<http://www.confap.pt/docs/codcivil.PDF>>.

²⁶² Org. – “O terceiro a favor de quem for convenionada a promessa adquire direito à prestação, independente mente de aceitação(…).” (Código Civil Portuguese 441 art.).

²⁶³ Org. – „Een overeenkomst scheidt voor een derde het recht een prestatie van een der partijen te vorderen of op andere wijze jegens een van hen een beroep op de overeenkomst te doen, indien de overeenkomst een beding van die strekking inhoudt en de derde dit beding aanvaardt (...).“ (Burgerlijk Wetboek 6:253 art.).

²⁶⁴ Boodman, M., *supra* note 33, p. 222.

gavėjo pritarimui suteikia Šveicarijos prievolių kodekso 112 straipsnio 3 dalis, kuri numato, jog kreditorius negali atleisti skolininko nuo prievolės įvykdymo nuo to momento, kai naudos gavėjas išreiškė savo valią pasinaudoti jam išlygta reikalavimo teise.

Europos sutarčių teisės unifikavimo dokumentas PECL taip pat teikia prioritetą naudos gavėjo interesams: kreditorius, pranešęs skolininkui, gali atšaukti trečiojo asmens reikalavimo teisę, išskyrus tuos atvejus, kai naudos gavėjui buvo pranešta, jog jo teisė yra neatšaukiama, arba *jeigu naudos gavėjas kreditoriui ir skolininkui praneša apie savo pritarimą* (6:110 straipsnis). Vadinasi, naudos gavėjui akceptavus išlygą jo naudai, šalys netenka teisės atšaukti ar modifikuoti *stipulario alteri*.

Kai kurios teisės sistemos užima radikalią poziciją, palikdamos pradinėms sutarties šalims neribotas galimybes keisti ar atšaukti išlygą trečiojo asmens naudai. Tai būdinga Skandinavijos šalims ir kitoms, į jas orientuotoms Rytų Europos šalims. Pavyzdžiui, *Estijos* prievolių kodekso 80 straipsnis numato, jog šalys gali pakeisti arba atšaukti trečiojo asmens naudai išlygtą teisę, nebent pati sutartis numato kitaip²⁶⁵. Kaip matome, Estijos teisė turi kategoriškai priešingą požiūrį ir trečiojo asmens pritarimui (akceptui) neteikia jokių teisinės reikšmės.

Be aptartų dviejų kraštutinių požiūrių, kai vienu atveju trečiojo asmens nuomonė sureikšminama nuo jo akcepto visiškai panaikinant sutarties šalių teisę (Prancūzija, Šveicarija, ESTP ir kt.), kitu atveju trečiojo asmens nuomonė (pritarimas) visiškai ignoruojama (Estija), egzistuoja ir vidurinis, nuosaikusias kelias. Tarptautinių sutarčių principų UNIDROIT Principų oficialiame komentare teigiama, jog nė viena iš radikalių pozicijų nėra racionali teisiniu požiūriu. Anot komentaro autorių, UNIDROIT Principų 5.2.2. įtvirtina bendrą taisyklę, jog sulig išreikštu naudos gavėjo pritarimu šalys netenka galimybės atšaukti ar pakeisti *stipulario alteri*. Tačiau paliekama galimybė šalims sutartyje numatyti kitokį teisinį režimą išsaugant galimybę išlygą atšaukti net ir tuo atveju, jei naudos gavėjas išreiškė pritarimą ar pasiklovė jo naudai suformuluota išlyga.

Anglijos sutarčių teisės normos trečiojo asmens akceptui suteikia analogišką reikšmę. Šalių laisvė atšaukti ar modifikuoti išlygą trečiojo asmens naudai baigiasi, jei: a) tretysis asmuo išreiškė savo pritarimą žodžiu ar veiksniu; b) skolininkui yra žinoma, jog naudos gavėjas pasiklovė išlyga jo naudai arba c) galima pagrįstai manyti, jog skolininkui buvo žinoma, jog tretysis asmuo pasiklovė išlyga jo naudai. Apribojimai sutarties šalims atšaukti ar pakeisti išlygą trečiojo asmens naudai įtvirtinti siekiant užtikrinti teisinių santykių stabilumą ir apsaugoti naudos gavėjo teisėtus ir pagrįstus lūkesčius. Preziumuojama, jog sudarydamos sutartį trečiojo asmens naudai šalys *a priori* žino, jog yra ir asmuo, kuris šia išlyga tikėtinau pasikliaus. Todėl ilgainiui nusistovėjo praktika, jog prieš keisdamos ar atšaukdamos išlygą trečiojo asmens naudai šalys privalo atsiklausti naudos gavėjo. Tačiau naudos gavėjas ne visada paskutinis pagal Anglijos teisę. 1999 m. Sutarčių (Trečiųjų asmenų teisų) įstatymas numato, jog šalys gali rezervuoti išlygos atšaukimo teisę tai aptardamos sutartyje. Kitaip tariant, sudarydamos sutartį trečiojo asmens naudai šalys gali numatyti, jog išlyga trečiojo asmens naudai gali būti atšaukiama jų valia, be naudos gavėjo pritarimo²⁶⁶. Toks reguliavimas subalansuoja visų teisinio santykio subjektų interesų pusiausvyrą. Iš vienos pusės, užtikrinama šalių valios autonomija – jeigu šalys laisva valia asmeniui

²⁶⁵ Klimas, T., *supra* note 34, p. 422.

²⁶⁶ Koffman, L.; MacDonald, E. J. *The Law of Contract. Sixth Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 485.

suteikė reikalavimo teisę, turi turėti galimybę tokiu pat būdu, laisva valia šią teisę atimti. Iš kitos pusės, naudos gavėjo teisėtą lūkesčių principas taip pat nepažeidžiamas iš anksto nurodant, jog išlyga jo naudai gali būti atšaukiama. Jeigu jau sudarant sutartį buvo numatyta, jog išlyga gali būti atšaukta neatsiklausiant naudos gavėjo valios, naudos gavėjui turi būti aišku, jog išlyga negalima besąlygiškai pasikliauti.

Vokietijos civiliniame kodekse įtvirtinta trečiojo asmens reikalavimo teisės atšaukimą reglamentuojanti nuostata dėl savo lankstumo, daugelio autorių nuomone, laikytina pavyzdine. Pagal BGB 328 straipsnio 2 dalį, tai, ar naudos gavėjo teisė gali būti atšaukiama, sprendžia šalis sudarydamos sutartį.

Lietuvos nacionalinė civilinės teisės kodifikacija, kaip, beje, daugelis Europos valstybių, pasirenka griežtąjį variantą: *trečiojo asmens naudai padariusi išlygą sutarties šalis gali atšaukti trečiojo asmens teisę iki to momento, kol šis asmuo pareiškia šią teisę priimęs*. Vadinasi, Lietuvoje, sekant Prancūzijos modeliu, šalims nepaliekama galimybės pačioms nustatyti trečiojo asmens reikalavimo teisės atšaukimo sąlygų, kaip Anglijoje ar Vokietijoje. Nuo to momento, kai tretysis asmuo išreiškė savo pritarimą, t. y. pareiškė norą gauti prievolės įvykdymą, jo reikalavimo teisė nepajudinama – *statitut lapidem*²⁶⁷.

Interpretuodami teisės normą, numatančią, jog po naudos gavėjo akcepto šalis negali išlygos atšaukti, kai kurie komentatoriai kelia klausimą, ar ji yra imperatyvi²⁶⁸. Šis aspektas, autorės nuomone, priklauso nuo konkrečioje jurisdikcijoje įtvirtintos teisės normos formuluotės. Tačiau analizuojant lietuviškąjį variantą abejonių dėl imperatyvios jo galios nekyla. Įstatymas *expressis verbis* skelbia, jog „šalis gali atšaukti trečiojo asmens teisę iki to momento, kol šis asmuo pareiškia šią teisę priimęs“, ir galimybės sutartyje numatyti kitaip – nepalieka.

Tiesa, LR civilinis kodeksas (6.191 straipsnio 4 dalis) numato išimtį iš bendros taisyklės, kai kreditorius gali atšaukti (panaikinti) trečiojo asmens reikalavimo teisę. Ši išimtis apima tik sąlygines prievoles, kurių įvykdymas numatomas po kreditoriaus mirties. Praktikoje ši norma pritaikoma iš gyvybės draudimo sutarčių kylančioms sąlyginėms prievolėms – gyvybės draudimo išmokos mokėjimas dažniausiai siejamas su kreditoriaus mirtimi. Civilinis kodeksas sudaro galimybę ilgalaikėje gyvybės draudimo sutartyje paskirtą naudos gavėją ar gavėjus pakeisti testamentu. Analogiškas išimtis taip pat numato Italijos bei Portugalijos civiliniai kodeksai²⁶⁹.

Atlikta teisės normų apžvalga leidžia teigti, jog trečiojo asmens teisė, nors ir pripažįstama egzistuojanti nuo sutarties sudarymo momento, iki naudos gavėjo valios pareiškimo yra „nesaugi“, t. y. daugelyje jurisdikcijų pradinės sutarties šalis vis dar gali tokią teisę atšaukti savo valios aktu. Kai kurie mokslininkai teigia, jog naudos gavėjas savo valios aktu „įtvirtina“ (angl. *to perfect a right*) savo teisę. Tokia situacija sunkiai suvokiama klasikinės prievolių teisės teorijos kontekste. Įprastai prievolė, kaip, beje, ir teisė, egzistuoja arba ne. Tačiau aptartos sutarties trečiojo asmens naudai institutą reglamentuojančios įvairių valstybių teisės normos demonstruoja teisine prasme unikalią situaciją. Naudos gavėjo teisė tarsi išgyvena keletą egzistavimo fazių: I – iki akcepto ji yra sąlyginė (t. y. gali būti atšaukta), II – po akcepto neatšaukiama. Oksfordo universiteto lyginamosios teisės profesorius S. Vogenauer pabrėždamas situacijos išskirtinumą vaizdingai teigia: kadangi teisė gali būti

²⁶⁷ Lot. – įkalta akmenyje.

²⁶⁸ Boodman, M., *supra* note 33, p. 222.

²⁶⁹ Kötz, H.; Flessner, A., *supra* note 29, p. 459.

atšaukta, ji yra „neužbaigta“ (angl. *incomplete*) ar galutinai nesusiformavusi (angl. *inchoate*), bet vis dėlto įgyvendintina (angl. *enforceable*). Šio darbo autorės nuomone, negalima teigti, jog iki naudos gavėjo pritarimo jo teisė apskritai neegzistuoja, ji yra šalių valios išdava ir egzistuoja kaip atvira galimybė naudos gavėjui, kuris gali ja laisvai naudotis. Kita vertus, kaip matėme, skolininko prievolė prieš naudos *vis-a-vis* gavėją yra reliatyvi, nes iki tam tikro momento gali būti atšaukta. Todėl belieka pripažinti, jog šalių tarpusavio teisiniai santykiai sutartyje trečiojo asmens naudai nepaklūsta bendrosioms prievolių teisės dogmoms. Ši unikali savybė sutartį trečiojo asmens naudai išskiria iš kitų sutarčių, kaip atskirą sutarčių teisės institutą *sui generis*.

Teisės sistemos, kuriose naudos gavėjo akceptas dėl išlygos jo naudai pripažįstamas teisiškai reikšmingu, turi, tiesą sakant, gan skirtingus požiūrius ir sąvokos *akceptas* reikšmę. Kaip jau minėta, didžiojoje dalyje Europos valstybių laikoma, jog tretysis asmuo prievolės įvykdymo reikalavimo teisę įgyja nedelsiant po sutarties su *stipulario alteri* sudarymo, tačiau turi galimybę savo valios aktu atsisakyti jo naudai išlygtos teisės. Šioje valstybių grupėje, tarp jų ir Lietuvoje, naudos gavėjo pozityviai išreikšta valia – akceptas, tarsi patvirtina (angl. *confirm*) šalims, jog asmuo savo teise naudosis, ir šis jo veiksmas daro jo teisę neatšaukiamą. Toks trečiojo asmens valios raiškos traktavimas, pabrėžiant jos vaidmenį teisinių santykių formavime, literatūroje vadinamas „konfirmacijos doktrina“ (angl. *confirmation doctrine*). Siekiant atlikti visapusišką studiją, būtina paminėti ir kitą, nors ir rečiau paplitusį, požiūrį į trečiojo asmens valios raiškos akcepto teisinę reikšmę. Olandija yra ta valstybė, kurios civilinės teisės kodifikacija seka ir teisiškai įtvirtina XVII a. Grocijaus suformuotą požiūrį į trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinį. Kaip jau minėta, pagal Olandijos civilinį kodeksą, tretysis asmuo reikalavimo teisę įgyja tik nuo to momento, kai akceptavo išlygą savo naudai. Šis traktavimas teorijoje žinomas kaip „akcepto doktrina“ (angl. *acceptance doctrine*) arba akcepto teorija²⁷⁰. Tačiau vadinamoji akcepto doktrina šiandien nesulaukia didelio populiarumo tarp teisės mokslininkų. Suformuota Olandijoje, taip pat būdinga Pietų Afrikos Respublikai ir kitoms, Olandijos teisės tradicija sekančioms, jurisdikcijoms (buvusios Olandijos kolonijos ir pan.). Įdomu tai, jog Olandijos, kaip ir, pavyzdžiui, Prancūzijos ir Belgijos civilinės teisės sistemos, sukurtos Napoleono civilinio kodekso (*Code Civil*) pagrindu, tačiau požiūris į naudos gavėjo valią akceptą konceptualiai skiriasi. Tai, autorės nuomone, galima paaiškinti neabejotina Grocijaus įtaka ir jo teisinės minties palikimu tėvynėje Olandijoje.

Praktinė reikšmė. Reikia pripažinti, jog taikant bet kurią iš doktrinų, praktikoje pasiekiamas panašus rezultatas: naudos gavėjas turi galimybę paneigti išlygą savo naudai jos atsisakydamas. Naudos gavėjo valinis aktas – atsisakymas (pagal konfirmacijos doktriną) ar pritarimas (pagal akcepto doktriną) turi lemiamą reikšmę šalių galimybei išlygą modifikuoti ar atšaukti. Iki naudos gavėjas išreiškė savo valią dėl išlygos jo naudai, sutartį sudariusios šalys (kreditorius ir skolininkas) gali išlygą atšaukti arba pakeisti. Tokia nuostata vadovaujamosi daugelyje jurisdikcijų nepriklausomai nuo vyraujančios (konfirmacijos ar akcepto) doktrinos. Be to, kreditorius ir skolininkas gali susitarti, jog naudos gavėjo teisė yra neatšaukiama (pavyzdžiui, BGB 328, BW 6:253 (3)). Šiame kontekste naudos gavėjo teisių atsiradimo momentas (nuo išlygos suformulavimo ar nuo akcepto) gali pasirodyti tik teorinis klausimas. Tačiau yra ne visai taip. Taikytina doktrina turi lemiamą įtaką naudos

²⁷⁰ Dorndorp, H.; Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 147.

gavėjo teisei padėčiai skolininko bankroto atveju. Jei naudos gavėjas nespėjo išreikšti savo pritarimo dėl išlygos jo naudai iki paskelbiant skolininko bankrotą, vadovaujantis akcepto doktrina bus laikoma, jog naudos gavėjo teisė (skolininko prievolė) neatsirado. Daugelyje teisės sistemų prievolės, atsiradusios paskelbus skolininko bankrotą, nebus laikomos vykdytinomis iš bankrutuojančio subjekto turto. Tuo tarpu, taikant konfirmacijos doktriną, naudos gavėjo valios raiška (suspėjo priimti išlygą ar ne) neturės jokios reikšmės, prievolė bus vykdytina, nes laikoma, jog atsirado iki bankroto – sutarties su išlyga trečiojo asmens naudai sudarymo momentu.

4.2.2. Naudos gavėjo akcepto raiškos formos

Naudos gavėjo valia sutartyje trečiojo asmens naudai turi nediskuototiną teisinę reikšmę visose teisės sistemose. Nors požiūriai išsiskiria dėl jo sukeliama teisinių pasekmių pobūdžio ir apimties, tačiau visuotinai pripažįstama, jog tai yra juridinis faktas. Naudos gavėjo valia gali pasireikšti įvairiomis formomis. Tinkamomis pripažįstamos visos valios raiškos formos, įtvirtintos bendrosiose sandorių sudarymo taisyklėse: *sandorį sudarančio asmens laisva valia gali būti išreikšta žodžiu, raštu, veiksmu ar kitokia valios išreiškimo forma* (LR civilinio kodekso 1.64 straipsnis). Naudos gavėjo valia gali būti išreikšta aiškiai arba būti numanoma (angl. *implied*)²⁷¹. Be to, daugelyje jurisdikcijų pripažįstama, jog teisinės pasekmės sukelia vien faktas, jog naudos gavėjas paprasčiausiai pasikloviė jo naudai sudaryta sutartimi²⁷². Turint omenyje reikšmingus naudos gavėjo veiksmus UNIDROIT principų 5.2.6. straipsnyje vartojama konstrukcija „veikė pagrįstai pasikliaudamas“ (angl. *acted in reasonable reliance*). Kokie objektyvūs požymiai rodo, jog naudos gavėjas „pagrįstai pasikloviė“, neatskleidžiama, tačiau pateikiamas pavyzdys:

generalinis statybos rangovas A sudaro rangos darbų civilinės atsakomybės draudimo sutartį su draudiku B. Draudimo sutarties apsauga apima ne tik trečiųjų asmenų, bet ir visų procese dalyvaujančių subrangovų nuostolius. Žinodamas apie tokią sutartį, C ja pasikliauja ir taip pat nesudaro draudimo sutarties dėl analogiškos draudimo apsaugos. Net ir tuo atveju, jeigu C apie tokį savo sprendimą nepraneša A, UNIDROIT Principų komentaro autorių nuomone, toks C pasiklovimas jo naudai sudaryta sutartimi daro A ir B sutartį neatšaukiamą.

Toks itin platus naudos gavėjo teisių išplėtimas, autorės nuomone, sukuria tam tikrą priešingų šalių interesų disbalansą ir pažeidžia sutarčių laisvės bei šalių valios autonomijos principą. Šalys A ir B dėl įvairių priežasčių gali nenorėti tęsti sutartinių santykių, tai gali lemti ekonominiai ar kiti motyvai. Tačiau, vadovaujantis UNIDROIT Principų komentare išreikšta pozicija, tokius santykius privaloma tęsti vien dėl to, jog jais pasikloviė kitas asmuo. Autorės nuomone, trečiojo asmens teisėtų lūkesčių apsauga būtų užtikrinta tinkamai jam pranešus apie sutarties jo naudai nutraukimą. Informavimo pareiga, be abejo, tektų A ir B.

Teisingą poziciją, autorės nuomone, šiuo klausimu įtvirtina Vokietijos teisės sistema, kuri leidžia šalims *ap priori* susitarti, ar *stipulario alteri* yra atšaukiama, ir jei taip, kokia yra atšaukimo procedūra. Tokiu būdu šalys sutartyje gali aptarti ir trečiojo asmens infor-

²⁷¹ Boodman, M., *supra* note 33, p. 221.

²⁷² Klimas, T., *supra* note 34, p. 422.

mavimo pareigą. Taip pat logiška atrodo Anglijos teismų jurisprudencijos suformuluota „pasiklovimo prezumpcija“, kurią sutarties šalys privalo paneigti. Prieš atšaukiant išlygą ar nutraukiant sutartį trečiojo asmens naudai šalys turi atsiklausti esamų ir potencialių naudos gavėjų nuomonės šiuo klausimu²⁷³.

4.2.3. Galimybė atsisakyti išlygos kaip šalių interesų balansą užtikrinanti sąlyga

*Teisės tikslas apsaugoti asmens laisves
ir suderinti priešingus interesus.*

P. Leonas

Visos be išimties šiame darbe analizuojamos Europos jurisdikcijos pripažįsta naudos gavėjo teisę laisva valia atsisakyti išlygos jo naudai. Šio principo esmė – apsaugoti asmenį, nedalyvavusį sudarant sutartį, nuo nepageidavimo teisių suteikimo sutarties šalių valia. Šios nuostatos šaknys glūdi romėnų teisės maksimoje *beneficia non obtruduntur*, kuri reiškia, jog netgi nauda (privalumai) negali būti duota (įvykdyta) be asmens valios. Atitinkamai, kad išsaugotų naudos gavėjo valios autonomiją, visos teisės sistemos, kurios pripažįsta, jog trečiojo asmens teisė atsiranda nuo sutarties sudarymo, imperatyviai įtvirtina galimybę trečiajam asmeniui šios teisės atsisakyti. Europos šalių civilinės teisės unifikavimo dokumentai taip pat įtvirtina šią galimybę. Pagal UNIDROIT Principų 5.2.1 straipsnį, naudos gavėjo teisė laikoma sukurta nuo sutarties sudarymo momento, be naudos gavėjo sutikimo. Tokiu būdu naudos gavėjas negali išvengti nepageidaujamų paskyrimų tiesiog ignoruodamas šią sutartį. Tačiau subjektų valios autonomiją atkuria UNIDROIT Principų 5.2.6 straipsnis, pagal kurį tretysis asmuo gali atsisakyti jam suteiktos teisės²⁷⁴. Toks mechanizmas įtvirtintas visose jurisdikcijose, kur trečiojo asmens įvykdymo reikalavimo teisė pripažįstama egzistuojanti be naudos gavėjo pritarimo (akcepto)²⁷⁵.

Priežastys, dėl kurių naudos gavėjas gali nepageidauti jam suteiktos reikalavimo teisės, gali būti įvairios. Pavyzdžiui, jeigu reikalavimo teisės apimtis yra sumažinta konkrečiam sutarčių tipui numatomu civilinės atsakomybės ribojimu, tokiu atveju trečiajam asmeniui gali būti patrauklesnė deliktinės atsakomybės opcija. Šis, kaip vienas iš galimų naudos gavėjo motyvų atmesti jo naudai išlygtą teisę, nurodomas UNIDROIT Principų komentare. Šis klausimas turi ne tik svarbią teisinę, bet ir praktinę reikšmę, todėl verta jam skirti kiek daugiau dėmesio. Pavyzdžiui,

krovinio siuntėjas A sudarė krovinio gabenimo sutartį su vežėju B, kad šis pristatytų krovinį gavėjui C. Jei tokią sutartį laikysime sutartimi trečiojo asmens naudai, turėsime pripažinti, jog krovinio gavėjas, nedalyvavęs sutarties sudaryme, a) turi teisę atsisakyti priimti krovinį; b) atsisakęs sutarties pagrindu jam išlygtos teisės, turi alternatyvą reikalauti nuostolių dėl žalos kroviniui atlyginimo taikant deliktinės atsakomybės taisykles.

Pavyzdyje aprašyta teorinė alternatyva, regis, išties įmanoma, vadovaujantis standartinėmis sutarties trečiojo asmens naudai instituto taisyklėmis. Tačiau svarbu pastebėti, jog tokia krovinio vežimo sutartis savo natūra yra specifinė dėl priklausomai nuo faktinių aplinkybių, skirtingai pasiskirstančių šalių vaidmenų sutartyje. Reikalas tas, jog, priklaus-

²⁷³ Koffman, L.; MacDonald, E. J., *supra* note 265, p. 485.

²⁷⁴ Angl. – „*The beneficiary may renounce a right conferred on it.*“

²⁷⁵ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 44, p. 577–590.

somai nuo konkrečios situacijos, vežimo sutartį vienais atvejais bus pagrindas pripažinti sutartimi trečiojo asmens naudai, kitais, deja, ne. Pavyzdžiui,

krovinio gabenimą užsakantis asmuo (siuntėjas) A sudaro krovinio gabenimo sutartį su vežėju B ir susitaria, jog krovinys iš nurodytos vietos bus atvežtas ir pristatytas jam (A). Tokiu atveju susidarys situacija, kai krovinio siuntėjas ir gavėjas yra vienas asmuo – A. Natūralu, jog A, nors ir būdamas krovinio gavėju, nėra tretysis asmuo, kurio naudai sudaryta sutartis. Jis pats sudarė vežimo sutartį savo naudai. Atitinkamai, jis neturės galimybės išvengti sutartinio civilinės atsakomybės režimo.

Krovinio gabenimo sutartis nebus laikoma sudaryta sutartimi trečiojo asmens naudai, jeigu pagal faktines aplinkybes krovinio siuntėjo ir gavėjo tarpusavio ryšys bus kvalifikuotas kaip atstovavimo teisiniai santykiai. Pavyzdžiui,

pirkėjas C įsigyja prekę internetu, daikto pirkimo-pardavimo sutartyje pardavėjas A įsipareigoja pasirūpinti prekės pristatymu. Šiam tikslui A sudaro sutartį su vežėju B dėl prekės pristatymo C. Negalima kategoriškai teigti, jog visais atvejais teismai A ir C santykius vertins kaip atstovavimo, o vežimo sutartį – sudarytą tarp C ir B per atstovą C. Tačiau tokių atvejų praktikoje pasitaiko. Laikant siuntėją gavėjo atstovu nebus pagrindo sutartį laikyti sutartimi trečiojo asmens naudai. Atitinkamai C, kaip sutarties šalis, bus imperatyviai varžoma imperatyvių sutartinės civilinės atsakomybės režimą reglamentuojančių nuostatų.

Kalbant apie kitas priežastis, dėl kurių tretysis asmuo gali nepageidauti įgyvendinti jo naudai išlygtos teisės, reikia pasakyti, jog naudos gavėjui kartu su teise neretai sutartyje numatomos ir šios teisės realizavimo sąlygos – o tai jau yra naujos prievolės, kurių vykdyti naudos gavėjas gali paprasčiausiai nenorėti.

UNIDROIT Principai nenurodo kam (kreditoriui, skolininkui ar abiem) turi būti pareikštas naudos gavėjo atsisakymas dėl jam išlygtos teisės. Šis klausimas detaliam nesureguliuotas ir nacionaliniuose teisės aktuose. Pavyzdžiui, LR civilinio kodekso norma, įtvirtinanti naudos gavėjo atsisakymo teisinę galią – „*Jeigu trečiasis asmuo atsisakė jam sutarties suteiktos teisės, tai (...)*“ (6.191 straipsnio 2 dalis). Tačiau manytina, jog toks reguliavimo būdas pasirinktas sąmoningai, siekiant naudos gavėjui pateikti kuo daugiau alternatyvų ir palikti pasirinkimo laisvę jo dispozicijoje. Tačiau kitos Europos jurisdikcijos užima racionaliai praktišką poziciją, nustatydamos imperatyvų reikalavimą naudos gavėjui komunkuoti su skolininku, t. y. jam pareikšti apie išlygos atsisakymą. Tokiu būdu išvengiama restitucijos taikymo dėl situacijos, kai skolininkas, nežinodamas apie naudos gavėjo atsisakymą, pradėjo vykdyti prievolę²⁷⁶.

Teisines pasekmes, kurias sukelia šis trečiojo asmens valios aktas dėl išlygos jo naudai atsisakymo, įvairių valstybių jurisdikcijos traktuoja skirtingai. Pavyzdžiui, LR civilinis kodeksas numato, jog naudos gavėjo atsisakymas reiškia, jog šia teise gali pasinaudoti kreditorius. Tiek lingvistinė, tiek loginė šios teisinės nuostatos analizė leidžia spręsti, jog naudos gavėjo teisė šioje stadijoje nebaigia savo egzistavimo, ji tiesiog teisės normos pagrindu pereina kitam asmeniui – kreditoriui. Tačiau nemažai Europos jurisdikcijų pasirenka kitokį „scenarijų“ – tuo atveju, jei naudos gavėjas *stipulario alteri* atsisako, šis jo

²⁷⁶ *Ibid.*

veiksmas turi retroaktyvų poveikį trečiojo asmens teisės atžvilgiu. Vėlgi, susiklosto unikali, tik sutarties trečiojo asmens naudai institutui būdinga situacija – nors teisė pripažįstama objektyviai egzistuojanti nuo sutarties sudarymo momento, naudos gavėjui jos atsisakius, laikoma, jog ji apskritai nebuvo atsiradusi. Pagal Vokietijos civilinį kodeksą, jeigu tretysis asmuo įgytos teisės atsisako, laikoma, jog ji nebuvo įgyta („*Weist der Dritte das aus dem Vertrag erworbene Recht dem Versprechenden gegenüber zurück, so gilt das Recht als nicht erworben*“²⁷⁷). Analogiška nuostata atsispindi Austrijos civiliniame kodekse (882 (1) straipsnyje) bei Portugalijos civiliniame kodekse. Iš esmės panaši nuostata šiuo aspektu įtvirtinta ir viename pagrindinių Europos teisės unifikavimo dokumentų: jeigu tretysis asmuo atsisako savo reikalavimo įvykdymo teisės, laikoma, jog ji nebuvo jam suteikta (ESTP 6:110 straipsnis)²⁷⁸. Tačiau UNIDROIT Principai apskritai nutyli apie pasekmes situacijos, kai tretysis asmuo jo naudai išlygtos teisės atsisako, tiesiog nurodoma, jog tokią teisę naudos gavėjas turi. Komentatorių nuomone, UNIDROIT Principų rengėjai šio aspekto nekonkretizavo, nes pritaria daugumoje jurisdikcijų priimtam požiūriui apie naudos gavėjo atsisakymo retroaktyvų poveikį teisės atsiradimui. Esą tokiu atveju pradinių sutarties šalių, kreditoriaus ir skolininko įsipareigojimai trečiajam asmeniui yra „neveikiantys“ ar „negaliojantys“ (angl. *inoperative*).

Kreditoriaus ir skolininko tarpusavio teisiniai santykiai tuo atveju, jei tretysis asmuo reikalavimo teisės atsisako, priklauso nuo konkrečios sutarties sąlygų (UNIDROIT Principų 5.2.1. straipsnio 2 dalis). Šia nuostata seka dauguma Europos jurisdikcijų, tarp jų ir Lietuvos. Kaip jau rašyta, LR civiliniame kodekse įtvirtinta bendra taisyklė, jog reikalavimo teisė tokiu atveju pereina pradiniam kreditoriui, tačiau paliekama galimybė sutartyje susitarti kitaip²⁷⁹. Autorės nuomone, toks teisinis reguliavimas yra adekvatus ir atitinka dispozityvų civilinės teisės reguliavimo metodą: šalys turi teisę pasirinkti tolesnį trečiojo asmens naudai išlygtos prievolės likimą.

4.3. Sutarties trečiojo asmens naudai vykdymas

4.3.1. Šalių tarpusavio teisiniai santykiai vykdant sutartį

Sudarius sutartį trečiojo asmens naudai tarp kreditoriaus, skolininko ir trečiojo asmens susiklosto tarpusavio teisiniai santykiai. Užsienio teisinėje literatūroje²⁸⁰ skiriamos trys kategorijos teisių santykių, kuriuos sukuria sutartis trečiojo asmens naudai²⁸¹. Sutartyje trečiojo asmens naudai susiformuoja trys kategorijos teisių santykių:

Pirma – skolininko ir kreditoriaus prievoliniai santykiai, kuriuos nustato šalių sudaryta sutartis trečiojo asmens naudai. Ši sutartis nustato išlygtos trečiojo asmens naudai turinį, apimtį, vykdymo sąlygas, o svarbiausia – sudaro teisinį pagrindą skolininko prievolei prieš tretįjį asmenį. Vokietijos teisės mokslo doktrinoje šis teisinis santykis vadinamas specialiu terminu – aprėptis (vok. *deckungsverhältnis*). Terminas „aprėptis“ referuoja į skolininko prievolės bei kreditoriaus priešpriešinės prievolės apimtį.

²⁷⁷ Bürgerliches Gesetzbuch 333 straipsnis.

²⁷⁸ Angl. – “*If the third party renounces the right to performance the right is treated as never having accrued to it.*”

²⁷⁹ LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 2 dalis.

²⁸⁰ Dorndorp, H.; Hallebeek, J., *supra* note 44, p. 147.

²⁸¹ Šio skyriaus analizė ir jos išvados dėl teisių santykių remiasi prielaida, jog tretysis asmuo *stipulario alteri* neatsisakė.

Antra – kreditoriaus ir naudos gavėjo teisinis santykis. Iš esmės tai kreditoriaus motyvas suteikti naudą trečiajam asmeniui – kokių tikslu jis išlygsta naudos gavėjui. Analizuojant Europos šalių teisės normas bei literatūrą išryškėja du tipai motyvų ar interesų, kurių vedami asmenys sudaro sutartis trečiojo asmens naudai:

a) *Turtinis interesas* (angl. *monetary interest*). Nauda trečiajam asmeniui daugeliu atvejų numatoma, kai pradinis kreditorius su naudos gavėju jau yra susijęs prievoliniiais teisiniais santykiais.

Pavyzdžiui, pradinis kreditorius statybos bendrovė A yra sudariusi rangos sutartį su B miesto savivaldybe dėl vaikų darželio pastato pastatymo bei įrengimo. Rangos sutarties įvykdymo darbų atlikimas, B reikalavimu, yra užtikrintas A laidavimo draudimo sutartimi, sudaryta su draudimo bendrove C. Laidavimo draudimo sutartyje A ir C sutylgta, jog rangos sutarties nevykdymo ar netinkamo įvykdymo atveju C kompensuos B nuostolius.

Čia pateiktuose pavyzdžiuose visais atvejais priežastis, lemianti sutarties trečiojo asmens naudai sudarymą, yra kiti, jau iki tol egzistuojantys prievoliniai teisiniai santykiai ir iš jų kylantys turtiniai įsipareigojimai. Istorinė sutarties trečiojo asmens naudai instituto raidos analizė parodė, jog ilgą laiką sutartis trečiojo asmens naudai apskritai buvo leidžiama tik tais atvejais, kai pradinis kreditorius turėjo turtinį interesą trečiojo asmens atžvilgiu.

b) *Neturtinis interesas*. Dogmatiškas požiūris, jog išlygą trečiojo asmens naudai pagrįsti gali tik turtinis kreditoriaus interesas, įveiktas jau XIX a. pabaigoje. Visos šiuolaikinės civilinės teisės sistemos, nepriklausomai nuo jurisdikcijos, pripažįsta, jog sutartis trečiojo asmens naudai gali būti sudaroma vien iš dosnumo (angl. *form mere generosity*) arba esant tik moraliniam interesui (angl. *moral interest*). Pavyzdžiui, siekiant užtikrinti palikuonių interesus ir pan.:

asmuo X su draudimo kompanija Y sudaro gyvybės draudimo sutartį su išlyga trečiojo asmens naudai, numatančia, jog X mirties atveju draudimo išmoka bus išmokama jo žmonai Z.

Šiuolaikinėje teisėje čia aptariamas kreditoriaus ir naudos gavėjo ryšys (motyvas) yra preziumuojamas visais atvejais, kai sudaroma sutartis su išlyga trečiojo asmens naudai. Tačiau priklausomai nuo to, kokia yra motyvo kilmė – turtinis ar moralinis interesas, naudos gavėjai skirstomi į du tipus: naudos gavėjas – kreditorius (angl. *creditor beneficiary*), kai sutartis trečiojo asmens naudai yra susijusi su iki jos atsiradusiais šalių prievoliniiais teisiniais santykiais (turtinis interesas); apdovanotasis naudos gavėjas (angl. *donee beneficiary*) tais atvejais, kai sutarties trečiojo asmens naudai sudarymą lemia pradinio kreditoriaus gera valia arba dosnumas (moralinis interesas).

Taip pat yra trečia kategorija asmenų, kurie šalims vykdant priešpriešines tarpusavio prievoles atsitiktinai patiria naudą, net ir tuo atveju, jei sutarties šalys neketino suteikti šiems asmenims reikalavimo teisių. Tokiu atveju, kaip jau rašyta, sutartis laikoma sutartimi trečiojo asmens naudai, o asmenys, atsitiktinai patiriantys naudą, vadinami atsitiktiniais naudos gavėjais (angl. *incidental beneficiary*).

Trečia – *skolininko* ir *naudos gavėjo* teisinis santykis. Šis teisinis santykis susiklosto išlygos trečiojo asmens naudai pagrindu, jam apibūdinti užsienio literatūroje dažnai vartojamas terminas „atlikimo santykis“ (angl. *performance relationship*). Šio santykio teisinis įvertinimas varijuoja, priklausomai nuo teisinės sistemos. Skolininko ir naudos gavėjo

teisinio santykio bei naudos gavėjo teisinio statuso ypatumai sutartyje trečiojo asmens naudai verti atskiro aptarimo, jis pateikiamas kitame skyriuje.

4.3.2. Diskusija dėl trečiojo asmens teisinio statuso

Jau išsiaiškinome, jog *riboto* sutarties poveikio ir sutarčių laisvės principai sutarties trečiojo asmens naudai atveju tarpusavyje sąveikauja kaip bendra taisyklė ir išimtis. Paprastai tariant, išimties tvarka leidžiama šalims tarpusavyje suderintos valios aktu (sutartimi) daryti poveikį kitų, valios suderinime nedalyvaujančių, asmenų atžvilgiu. Tačiau ši išimtis pateisinama ir leidžiama tik tuo atveju, jeigu trečiojo asmens padėtis gerinama, t. y. pašaliniam asmeniui suteikiamos teisės, bet be prievolės. Tuo tarpu prievolė sutarties pagrindu gali būti sukurta tik esat prievolės subjekto valiai (sutikimui). Kalbant paprastai, be naudos gavėjo valios arba kartais jam net nežinant sutartis gali suteikti trečiajam asmeniui tik teises. Tačiau šiuolaikinėje teisės teorijoje įtvirtinta individo teisių ir pareigų tarpusavyje priklausomybės koncepcija nepripažįsta teisių be pareigų. A. Vaišvila teigia, jog *pareiga* yra antrasis tiek subjektinės teisės, tiek teisinio santykio turinio elementas, esminė *teisės* įgijimo sąlyga²⁸². Teisė neegzistuoja be ją legalizuojančios pareigos²⁸³. Iš praktikos žinome, jog tipinės sutartys trečiojo asmens naudai neretai naudos gavėjui numato labai konkrečias pareigas, susijusias su jo naudai išlygtos teisės įgyvendinimu. Be to, kartais pareigas naudos gavėjui nustato pozityviosios teisės normos (įstatymai, tarptautinės sutartys). Pavyzdžiui,

beveik kiekvienoje standartinių sąlygų *draudimo* sutartyje, nepriklausomai nuo draudimo rūšies, naudos gavėjas privalo įvykdyti nemažai reikalavimų: laiku pranešti apie draudžiamąjį įvykį, teikti informaciją ir pan.²⁸⁴,

krovinio gabenimo sutartyje krovinio gavėjas nuo krovinio priėmimo (sutikimo priimti) yra būdingai suvaržomas įvairaus pobūdžio prievolėmis, pavyzdžiui, padengti įsiskolinimus, susijusius su važtaraštyje nurodytais mokėjimais (CMR konvencijos 13 straipsnio 2 dalis)²⁸⁵; duoti nurodymus vežėjui dėl krovinio gabenimo sąlygų (CMR konvencijos 14 straipsnis); kartu su vežėju patikrinti krovinio būklę pristatymo metu ir padaryti atitinkamas reklamacijas krovinio transportavimo važtaraštyje (CMR konvencijos 30 straipsnio 2 dalis) ir pan.

Visos šios papildomos sąlygos yra savarankiškos prievolės naujam kreditoriui, kurių atsiradimas yra siejamas tik su jo valia (akceptu). Taigi kalbėdami apie naudos gavėjo

²⁸² Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 423.

²⁸³ Vadovaujantis šia nuostata galima paaiškinti kaikuriuose Europos jurisdikcijose įtvirtintą naudos gavėjo valios retroaktyvaus poveikio efektą. Jeigu naudos gavėjas atsako jo naudai išlygtos teisės (*inter alia* vykdyti su jos realizavimu susietas pareigas), laikoma, jog teisė apskritai nebuvo atsiradusi. Teisė neegzistuoja savarankiškai, be ją legalizuojančios pareigos, būtent todėl, kai tampa aišku, jog naudos gavėjas pareigų nevykdys (atsisakė *stipulario alteri*), nebelineka teisiųjų prielaidų teisės egzistavimui nuo sutarties sudarymo momento pateisinti. Todėl teisės normos atitinkamai skelbia, jog naudos gavėjo teisė laikoma neatsiradusia.

²⁸⁴ „(...) naudos gavėjas (...) privalo pateikti draudikui visus turimus dokumentus ir informaciją apie draudiminio įvykio aplinkybes ir pasekmes, būtinus nustatant draudimo išmokos dydį. Draudiko reikalavimu minėti asmenys taip pat privalo pateikti būtinus nustatant draudimo išmokos dydį dokumentus apie draudiminio įvykio aplinkybes ir pasekmes, kuriuos jie turi teisę gauti įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka.“ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 94-4246. 82 straipsnis.

²⁸⁵ Ambrasienė, D.; Sinkevičius, E., *supra* note 215, p. 22.

naujai įgytą prievolę, turėsime pripažinti, jog ji: a) įtvirtinta sutartyje; b) randasi esant jos subjektu valiai. Įvertinkime šią situaciją klasikinio sutarties apibrėžimo kontekste. Įprastai laikoma, jog būtini sutarties elementai yra: a) subjektų valia, t. y. noras prisiimti pareigas (už tai gaunant atitinkamas teises); b) valios raiškos forma. Visuotinai priimta, jog sutartys gali būti sudaromos tiek derybų būdu, tiek prisijungiant prie sutarties akceptavus ofertą²⁸⁶. Sugretinę šias nuostatas su ką tik aptarta trečiojo asmens situacija sutartyje trečiojo asmens naudai, turėsime pripažinti, jog nuo to momento, kai naudos gavėjas išreiškia savo valią (akceptą), šalių (naudos gavėjo ir skolininko) teisiniai santykiai savo esme visiškai atitinka klasikinę sutarties (sutartinio santykio) apibrėžimą. Autorės nuomone, tretysis asmuo, išreikšdamas valią priimti sutarties įvykdymą, *inter alia* akceptuoja (išreiškia savo valią vykdyti) su naudos gavimu susijusias pareigas ir tokiu būdu prisijungia prie sutarties kaip savarankiškas sutartinio santykio dalyvis sutarties šalis. Pagal sutarties sudarymo dinamiką sutarties trečiojo asmens naudai sudarymas susideda iš dviejų etapų – skolininko ir pagrindinio kreditoriaus sutarties sudarymo; trečiojo asmens prisijungimo prie sutarties.

Ir vis dėlto klausimas dėl trečiojo asmens statuso – yra jis sutarties šalimi ar ne, nėra paprastas ir vienareikšmiškas. Sutarties trečiojo asmens naudai sudarymo stadijoje, kol nėra naudos gavėjo valios, nėra ir skolininką bei naudos gavėją siejančio priešpriešinio prievolinio teisinio santykio. Kaip jau aptarta, egzistuoja tik vienpusis kreditoriaus ir skolininko įsipareigojimas trečiajam asmeniui. Tačiau, kaip jau rašyta, išlygos trečiojo asmens naudai sudarymo stadijoje objektyviai egzistuoja galimybė, jog trečiajam asmeniui išreikškus negatyvią valią, jo teisė (ir atitinkama skolininko prievolė) retroaktyviai bus pripažinta neatsiradusia. Dėl šių priežasčių naudos gavėją nuo sutarties sudarymo vadinti sutarties šalimi būtų neteisinga teisinės logikos požiūriu. Tačiau nuo to momento, kai tretysis asmuo išlygą akceptuoja iš savo pusės taip pat įsipareigodamas vykdyti teisę legalizuojančias prievoles, jo statusas esmingai pasikeičia. Naudos gavėjas nediskutuotinai tampa visus sutarties šalie bruožus turinčiu teisinio santykio dalyviu. Todėl užsienio šalių mokslininkai, analizuodami sutarties trečiojo asmens naudai institutą, kalbėdami apie tretįjį asmenį apdairiai jį apibūdina kaip „pašalinį sutarties sudarymo momentu“ (angl. „*stranger to the formation of the contract*“). T. y. sąmoningai vengia konstrukcijos „sutarties šalimi nesantis“, nes toks teiginys būtų pernelyg kategoriškas.

Apibendrinant atliktą pozityviosios teisės normų analizę tenka konstatuoti, jog daugelio Europos šalių civilinė teisė sutarties šalimis pripažįsta tik pradinį kreditorių ir skolininką. Pagal Prancūzijos civilinės teisės nuostatas bei teismų praktikos suformuotą santykio sampratą, naudos gavėjas, nors ir įgyja reikalavimo teisę dėl išlygos jo naudai įvykdymo, sutarties šalimi netampa. Taip pat Anglijos sutarčių teisė (1999 m. *English Contract (Right of Third Parties) Act*) numato, jog tretysis asmuo nėra sutarties šalis²⁸⁷. Šio dokumento 1 (5) straipsnis nusako teisinį santykį taip: tretysis asmuo, kurio naudai buvo padaryta sutartinė išlyga, turi visus teisių gynimo būdus (angl. *contractual remedies*) taip, tarsi jis būtų sutarties šalis²⁸⁸. Lingvistinė šios nuostatos analizė, konkrečiai žodis „tarsi“ (angl. *as if*), leidžia spręsti, jog naudos davėjas vis dėlto nėra sutarties šalis. Tačiau tokia formuluote naudos gavėjas maksimaliai priartinamas prie sutarties šalies statuso – jis turi visas su-

²⁸⁶ LR civilinio kodekso 6.160 straipsnis.

²⁸⁷ Dorndorp, H.; Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 156.

²⁸⁸ Org. – „(...) *the third party shall have a contractual remedy as if he had been a party to the contract*“.

tarties šalies teises ir pareigas. Galima nujausti, jog vienintelė kliūtis laikyti tretįjį asmenį sutarties šalimi, yra teisinis neapibrėžtumas sutarties sudarymo stadijoje iki naudos gavėjo akcepto, kai nėra žinoma, ar tarp naudos gavėjo ir sutarties šalių apskritai užsimegs abipusis teisinis santykis. Vokietijos civiliniame kodekse skolininko ir naudos gavėjo teisiniai santykiai vadinami kvazisutartiniais (vok. *vertragsähnliche*). Ši sąvoka, autorės nuomone, taikliausiai atspindi teisinio santykio esmę. Sutartis trečiojo asmens naudai yra unikali, nes pagal subjektų santykių raidos dinamiką gali būti padalinta į dvi fazes:

pirma – pradinių sutarties šalių valios raiška (sutarties sudarymas), kai sutarties šalimis tampa kreditorius ir skolininkas;

antra – kai išreiškęs savo valią, akceptavęs išlygą savo naudai sutarties šalimi tampa naudos avėjas.

Šalių valios raiškos nesutapimas laike nepakeičia fakto – antrojoje fazėje subjektų (skolininko ir naudos gavėjo) valia tampa suderinta. Suderintos subjektų valios pagrindu atsiradę šalių tarpusavio prievoliniai santykiai laikomi sutartiniais.

Ši argumentacija suponuoja išvadą, jog tam tikroje santykių fazėje tretysis asmuo visgi tampa sutarties šalimi. Todėl į klausimą, yra tretysis asmuo sutarties šalimi ar ne, viena-reikšmiško atsakymo nėra. Be papildomo komentaro teigyns, jog tretysis asmuo yra sutarties šalis, bus neteisingas, nes sutarties sudarymo stadijoje, kai formuluojama išlyga trečiojo asmens naudai, tretysis asmuo nedalyvauja. Jis netgi gali nežinoti apie išlygą jo naudai ar apskritai neegzistuoti, nes teisės aktai leidžia sudaryti sutartis dar negimusių asmenų ar steigiamųjų juridinių asmenų naudai. Maža to, net ir sužinojęs apie jo naudai sudarytą sutartį, jis gali šia teise nepasinaudoti ar netgi jos atsisakyti. Tokiu atveju pagrindo samprotavimams apie naudos gavėjo ir skolininko sutartinius santykius apskritai nebus. Kita vertus, kategoriškai teigdami, jog tretysis asmuo nėra sutarties šalimi, vėlgi, darysime loginę klaidą, nes, kaip jau išsiaiškino, po trečiojo asmens akcepto skolininko ir naudos gavėjo tarpusavio teisinis santykis tampa sutartiniu su visais tokiame santykiui teorijoje priskiriamais atributais.

Autorės nuomone, esant tokiai „dviejų fazių“ situacijai, naudos gavėjo ir skolininko santykiams sutartyje trečiojo asmens naudai apibūdinti geriausiai pasiteisina Vokietijoje vartojamas terminas „*vertragsähnliche*“ arba lietuviškai *pusiausutartiniai* santykiai. Šis terminas gerai atspindi situacijos dvilypiškumą. Štai, pavyzdžiui, Olandijos įstatymų leidėjas, išsklaidydamas neapibrėžtumą ir užkirsdamas kelią spekuliacijoms trečiojo asmens teisinio statuso tema, 1994 m. Olandijos civilinio kodekso 6:254 straipsnio pirmoje dalyje *expressis verbis* įtvirtino, jog akceptavęs išlygą savo naudai tretysis asmuo tampa sutarties šalimi. Tačiau reikia pripažinti, jog Olandija iki šiol yra vienintelė jurisdikcija Europoje, kuri įtvirtina tokį naudos gavėjo statusą. Prancūzijos civilinės teisės normų dėl sutarties trečiojo asmens naudai bei teismų praktikos analizė rodo, jog Prancūzijoje naudos gavėjas sutarties šalimi nelaikomas.

4.3.3. Trečiojo asmens pareigos

Pareiga – antroji teisės pusė.

N. I. Matuzovas

Naudos gavėjas pagal sutartį trečiojo asmens naudai gal įgyti ne tik teises, bet ir pareigas. Pareigų legitimacija grindžiama subjektinės teisės ir pareigos ryšio doktrina, pripažinta šiuolaikinės teisės teorijos: nėra teisės be pareigos. *Pareigos savo interesui reikalavimas*

dar nėra subjektinė teisė, o tik pretenzija į tokią teisę (...)»²⁸⁹. Todėl norėdamas naudotis sutarties trečiojo asmens naudai jam teikiama privalumais, naudos gavėjas privalo vykdyti su teisių įgyvendinimu susijusias pareigas. Nepriklausomai nuo to, kokia trečiojo asmens teisinio statuso koncepcija vadovaujasi konkreči jurisdikcija – pripažįstama naudos gavėją sutarties šalimi ar laiko jį sutartinio santykio „dalyviu“, visur pripažįstama, jog tretysis asmuo, norėdamas gauti naudą, gali turėti pareigas. Tretysis asmuo, išreiškdamas valią priimti sutarties įvykdymą, *inter alia* akceptuoja (išreiškia savo valią vykdyti) su naudos gavimu susijusias pareigas. Trečiojo asmens pareigas, t. y. sąlygas, kurias turi įvykdyti tretysis asmuo (paskirtasis naudos gavėjas), norėdamas gauti naudą iš sutarties, numato skolininko ir pagrindinio kreditoriaus sudaryta sutartis, jų specifika lemia sutarties tikslas ir sutarties rūšis. Šiam teiginiui pagrįsti disertantė toliau pateikia pavyzdžius, kai pozityvioji teisė numato su naudos gavimu susijusias trečiojo asmens pareigas.

Draudimo sutartys ypatingos tuo, kad jos, nors ir sudarytos dviejų šalių, gali sukurti ne tik teises, bet ir pareigas tretiesiems asmenims: naudos gavėjui, nukentėjusiam trečiajam asmeniui, apdraustajam. Klasikinis sutarties trečiojo asmens naudai pavyzdys galėtų būti civilinės atsakomybės draudimo sutartis. Šiandien jau niekas nebesiginčija, jog tai yra sutartis trečiojo asmens naudai²⁹⁰. Nukentėjęs tretysis asmuo teisę gauti draudimo išmoką įgyja pagal įstatymą (Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 94 straipsnis). Atskirų privalomojo draudimo rūšių įstatymai numato ir specialias trečiųjų asmenų, pretendujančių į draudimo išmokas, pareigas. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų privalomojo draudimo įstatymo²⁹¹ (toliau – TPVPDĮ) 12 straipsnis kalba apie specifines eismo įvykio dalyvio (nukentėjusiojo) pareigas. Tačiau trečiojo asmens naudai būti sudaromos kitos draudimo sutartys. Pavyzdžiui, turto draudimo sutartis. Dažniausiai, kai turto įsigijimas finansuojamas banko kreditu ir įkeičiamas banko naudai kreditavimo sutarties vykdymui užtikrinti, bankas reikalauja įkaito objektą apdrausti. Tokiu atveju sudaroma turto draudimo sutartis trečiojo asmens – banko – naudai. Tokioje draudimo sutartyje bankui suteikiamas naudos gavėjo statusas. Įstatymas, o dažnai ir draudimo sutartis, numato pareigas, kurias turi įvykdyti naudos gavėjas, norėdamas gauti draudimo išmoką. Pavyzdžiui, CK 6.1012 straipsnis numato, jog naudos gavėjas, sužinojęs apie draudžiamąjį įvykį, *privalo* apie tai pranešti draudikui per sutartyje nustatytą terminą ir sutartyje nustatytu būdu, jeigu jis žino apie jo naudai sudarytą draudimo sutartį ir ketina pasinaudoti savo teise į draudimo išmoką. Neįvykdęs šios sąlygos paskirtasis naudos gavėjas netektų galimybės pretenduoti į draudimo išmoką. Vadinasi, pastaruoju atveju teisės į naudą iš sutarties (draudimo išmoką) įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs su sutartyje numatytų pareigų įvykdymu.

Krovinių gabenimo sutartys. Krovinių gabenimo sutartis taip pat tradiciškai laikoma sutartimi trečiojo asmens naudai. Ji numato specialų krovinio gavėjo statusą, atitinkamai, specifines jo teises ir pareigas. Teisė gauti krovinį trečiajam asmeniui suteikiama gabenimo sutarties sudarymo momentu, o pareigas pastarasis prisiima išreiškęs valią gauti (priimti) krovinį. Gabenimo sutartis sudaroma tarp vežėjo ir siuntėjo. Taigi sutartinės atsakomybės pagrindais ieškinio teisę dėl krovinio sugadinimo ar praradimo nuostolių

²⁸⁹ Vaišvila, A., *supra* note 281, p. 103.

²⁹⁰ Kontautas, T. *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 152.

²⁹¹ Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų privalomojo draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 61-2340.

atlyginimo turi siuntėjas. Tačiau daugelyje šalių, be kita ko, pripažįstama krovinio gavėjo (ne tik siuntėjo) teisė pateikti ieškinį vežėjui dėl nuostolių praradus ar sugadinus krovinį. Šios teisės teorinis pagrindimas susijęs su tradiciniu rizikos paskirstymu pirkimo-pardavimo sutartyse. Komerciniu požiūriu gabenimo veikla daugeliu atvejų yra skirta prekių pirkimo-pardavimo santykių aptarnavimui. Todėl dažniausiai pirkimo-pardavimo sutarties šalys pardavėjas ir pirkėjas krovinio vežimo sutartyje tampa atitinkamai siuntėju ir krovinio gavėju. Bendrosios sutarčių teisės nuostatos įvirtina taisyklę, jog parduodamų daiktų atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika pereina pirkėjui nuo daiktų perdavimo vežėjui²⁹². Taigi krovinio sugadinimo atveju tiesioginiai nuostoliai gresia ne krovinio siuntėjui (pardavėjui), o gavėjui (pirkėjui), todėl pastarajam suteikiama tiesioginio ieškinio į vežėją teisė. Pirmiausia šis požiūris buvo išplėtotas Vokietijos teismų, grindžiant jį apsauginės sutarties doktrina. Vėliau speciali krovinio gavėjo ieškinio teisė buvo inkorporuota į Vokietijos civilinį kodeksą. Krovinių gabenimo sutartis čia vienareikšmiškai vadinama sutartimi trečiojo asmens (gavėjo) naudai. (BGB 328 straipsnis)²⁹³. Šiandien krovinio gavėjo teisė į nuostolių atlyginimą pripažįstama ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas²⁹⁴. LR CK, nors ir netiesiogiai, tačiau taip pat įtvirtina specifines krovinio gavėjo pareigas. Pavyzdžiui, CK 6.815 straipsnis kalba apie gavėjo pareigą laikytis vežimo sutartyje numatytų iškrovimo terminų. Daug krovinio gavėjo pareigų, susijusių su jo teise gauti krovinį, numato Ženevos 1956 m. krovinių vežimo keliais sutarties (CMR) konvencija. Pavyzdžiui, gavėjas, naudodamasis teise gauti krovinį, privalo padengti išsiskolinimus, susijusius su važtaraštyje nurodytais mokėjimais (CMR konvencijos 13 straipsnio 2 dalis)²⁹⁵; tam tikrais atvejais duoti nurodymus vežėjui dėl krovinio gabenimo sąlygų (CMR konvencijos 14 straipsnis); kartu su vežėju patikrinti krovinio būklę pristatymo metu ir padaryti atitinkamas reklamacijas krovinio transportavimo važtaraštyje (CMR konvencijos 30 straipsnio 2 dalis). Ne tik statutinė teisė, bet ir pati vežimo sutartis gali numatyti trečiojo asmens (gavėjo) pareigas, pavyzdžiui, sumokėti išperkamąjį mokestį²⁹⁶.

²⁹² Lietuvoje ši taisyklė įtvirtinta LR civilinio kodekso 6.320 straipsnio 2 dalyje: „Daiktų, parduotų juos gabenant, atsitiktinio žuvimo ar sugedimo rizika pereina pirkėjui nuo pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo, jeigu sutartis ar prekybos papročiai nenumato ko kita.“

²⁹³ Basil, S., et al. *The German Law of Contract: A Comparative Treatise*. 2nd edition. Oxford: Hart Publishing, 2006, p. 196.

²⁹⁴ „(...) vyraujanti tiek tarptautinė, tiek ir Lietuvos teismų praktika, kuriai reikėtų pritarti, yra suteikti teisę reikšti ieškinį asmeniui, kuris faktiškai patyrė nuostolių dėl krovinio praradimo, sugadinimo ar pavėluoto pristatymo. Tai geriausiai atitinka civilinės atsakomybės prasmę ir paskirtį. Todėl nuostolių atlyginimo galėtų reikalauti krovinio gavėjas, siuntėjas, asmuo, sudaręs sutartį su vežėju ir atlyginęs nuostolius siuntėjui ar gavėjui, taip pat prekių savininkas, jei jis nėra nei siuntėjas, nei gavėjas, bet jo turtui padaryti nuostoliai krovinio praradimu, sugadinimu ar pavėluotu pristatymu. Prekių savininkas, kuris nėra vežimo sutarties šalis, taip pat turi teisę pareikšti ieškinį tiesiogiai vežėjui pagal CK 175 str., reglamentuojantį sutarties sudarymą trečiojo asmens naudai (...).“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 31 „Dėl Lietuvos teismų praktikos, taikant Ženevos 1956 m. tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvenciją (CMR)“.

²⁹⁵ Ambrasienė, D.; Sinkevičius, E., *supra* note 215, p. 22.

²⁹⁶ C.O.D. (angl. *cash on delivery*) sutartyse, kai vežėjas teikia ne tik vežimo, bet ir pinigų už prekes paėmimo / perdavimo pardavėjui paslaugą (CMR konvencijos 21 str.).

5. SUTARTIES TREČIOJO ASMENS NAUDAI PAŽEIDIMAS: TEISINĖ GYNYBA

*Pažadas ką nors duoti ar padaryti
kartu perduoda teisę reikalauti įvykdyti tą pažadą.*

C. Wolff

5.1. Trečiojo asmens reikalavimo teisė ir jos įgyvendinimas

Jau išaiškinome, jog sutartis trečiojo asmens naudai yra ypatinga sutarčių kategorija, kurios pagrindinis požymis yra asmens, nedalyvavusio sutarties sudaryme, tiesioginio reikalavimo teisė. Turinio prasme trečiojo asmens reikalavimo teisę sudaro du elementai. *Pirma*, tai trečiojo asmens teisė gauti naudą iš sutarties arba jos atsisakyti, *antra* – trečiasis asmuo gali reikalauti įvykdyti sutartį natūra arba atlyginti nuostolius, tam tikrais atvejais tiek viena, tiek kita. Reikalaudamas prievolės jo naudai įvykdymo trečiasis asmuo turi teisę naudotis visomis teisinės gynybos priemonėmis kaip ir pradinis kreditorius. Kitaip tariant, sutartyje trečiojo asmens naudai tretysis asmuo tampa naujuoju skolininko kreditoriumi ir, įgyvendindamas savo reikalavimo teisę, gali naudotis visomis civilinės teisės garantuojamomis teisinės gynybos priemonėmis. Toks požiūris į trečiojo asmens teisinį statusą ir jo teisės turinį yra nusistovėjęs veik visose moderniose Europos jurisdikcijose, tarp jų ir Lietuvoje (LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 1 dalis).

Teisės teoretikai iki šiol diskutuoja dėl trečiojo asmens reikalavimo teisės prigimties²⁹⁷, tačiau požiūris į jos esmines savybes yra gan nuoseklus. Apibendrinant darbe atliktą užsienio šalių teisinės literatūros analizę galima skirti pagrindines vieningai pripažįstamas trečiojo asmens reikalavimo teisės savybes, ji yra: *suformuota* – tretysis asmuo neprivalo atlikti aktyvių veiksmų, kad šią teisę įgytų; teisė jam suteikta be jo sutikimo, o kai kuriais atvejais netgi be jo žinios; *tiesioginė* – tretysis asmuo įgyja šią teisę nedelsiant ir tiesiogiai iš kreditoriaus ir skolininko valios akto – sutarties; *savarankiška* – trečiojo asmens teisė neišvedama iš kreditoriaus teisės, ji egzistuoja savarankiškai; įgyvendinama – trečiojo asmens reikalavimo teisė ginama visomis žinomomis civilinių teisių gynimo priemonėmis nuo *stipulario alteri* suformavimo²⁹⁸.

Pirmoji ir antroji trečiojo asmens reikalavimo teisės savybės jau išsamiai aptartos²⁹⁹. Ne mažiau svarbios yra ir kitos dvi trečiojo asmens reikalavimo teisės savybės – savarankiškumas ir įgyvendinamumas. Siekiant pateikti visapusišką trečiojo asmens reikalavimo teisės sampratą, pastarosioms savybėms taip pat būtina skirti deramą dėmesį.

Savarankiškumas. Tai, jog trečiojo asmens reikalavimo teisė yra savarankiška, praktikoje reiškia, jog jos negali atimti, atšaukti ar apriboti pradinio kreditoriaus įpėdiniai ar jo kreditoriai. Ši trečiojo asmens reikalavimo teisė yra itin reikšminga, išskirianti ją iš kitų panašių teisės subjektų turitinių santykių įteisinimo būdų. Šį teiginį geriausiai iliustruotų gyvybės draudimo sutarties trečiojo asmens naudai pavyzdys. Jei sudaryta kaupiamoji gyvybės draudimo sutartis, draudžiamąjį įvykio atveju naudą gavėjas gaus visą draudėjo sukauptą sumą. T. y. netgi tuo atveju, jei draudėjo kreditorių reikalavimams nepakanka

²⁹⁷ Trečiojo asmens reikalavimo teisės kilmės teorijos išsamiai aptartos III skyriuje.

²⁹⁸ Shalev, G., *supra* note 27, p. 333.

²⁹⁹ Žr. šio darbo III skyrių.

draudėjo turto, jo kreditoriai neturi galimybės patenkinti savo reikalavimų iš gyvybės draudimo išmokos. Tokios galimybės nesuteikia kiti teisinių santykių įforminimo instrumentai. Pavyzdžiui, paveldėjimo atveju, nepriklausomai nuo to, ar paveldima pagal įstatymą, ar buvo sudarytas testamentas, iš palikėjo turto ir turtinių teisių pirmiausia patenkiami kreditorių interesai. Tuo trapu naudos gavėjo teisė sutartyje trečiojo asmens naudai yra autonomiška, t. y. nepriklauso nuo išlygstančiojo turtinių teisių. Ši savybė užtikrina maksimalią naudos gavėjo interesų apsaugą. Tačiau, nepaisant to, jog trečiojo asmens naudai teisė yra savarankiška ir įgyvendinama, tiek teisės mokslo doktrinoje, tiek teisės taikymo praktikoje visuotinai pripažįstama, jog ji priklauso nuo sutarties galiojimo³⁰⁰. Tai reiškia, jog skolininkas prieš tretįjį asmenį gali panaudoti tuos pačius atsikirtimus kaip ir prieš pradinį kreditorių. Skolininkui suteiktos teisinės gynybos priemonės sutartyje trečiojo asmens naudai detalai aptariamoms kitame skirsnyje.

Įgyvendinamumas. Toliau svarbu aptarti, kokiomis sąlygomis trečiasis asmuo gali pareikšti ieškinį skolininkui. Yra nemažai sutarčių, kurios įvykdomos tretiesiems asmenims, arba jų vykdymas kreditoriui atsitiktinai sukelia naudą tretiesiems asmenims. Ne visos tokios sutartys pagal savo teisinę ir praktinę prigimtį sukuria tretiesiems asmenims reikalavimo ir teisminės gynybos teises.

Kaip jau rašyta, tiek užsienio šalių teisės mokslo doktrina, tiek teismų praktika sutartimis trečiojo asmens naudai pripažįstama ne tik sutartis, kuriose aiškiai įvardytas naudos gavėjas, bet ir tas, kuriose naudos gavėjas yra numanomas. Tokių sutarčių tekstinės nuostatos *expressis verbis* neunustato, jog tai sutartis trečiojo asmens naudai ir juo labiau nenurodo tretįjį asmenį turint sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Trečiojo asmens reikalavimo teisė pripažįstama interpretuojant sutartį tikrųjų šalių ketinimų kontekste, taip pat vertinant sutarties sudarymo aplinkybes. Vadinasi, trečiojo asmens reikalavimo teisės įgyvendinimas – subtilus klausimas, daugeliu atvejų paremtas teismų interpretavimu.

Kai kuriais atvejais nuspręsti, turi tretysis asmuo sutarties įvykdymo reikalavimo teisę ar ne, gali būti nesudėtinga. Jeigu gretimų sklypų savininkai sudaro sutartį su rangovu C dėl kelio, vedančio link jų valdų ir pro jas, nutiesimo, trečias kaimynas D neturės reikalavimo teisės į rangovą, nors rangos sutarties objektu esantys kelio tiesimo darbai bus naudingi ir jam, nes tam tikra išasfaltuoto kelio ruožą važiuos ir jis, norėdamas pasiekti savo sklypą. Arba priešingai, jeigu draudimo kompanija gyvybės draudimo sutartyje įsipareigo draudėjui jo mirties atveju išmokėti draudimo išmoką, abejonių dėl naštės tiesioginio reikalavimo teisės į draudimo kompaniją nekils.

Tačiau tarp šių dviejų situacijų yra tam tikra „pilkoji zona“, t. y. atvejai, kai trečiojo asmens reikalavimo teisės buvimas ar jos nebuvimas nėra toks akivaizdus ir elementarus. Norint pasiekti maksimalaus įmanomo teisinio apibrėžtumo ir stabilumo, reikalingi aiškūs standartai ir kriterijai, kaip atskirti vienus atvejus (sutartis su reikalavimo teise) nuo kitų atvejų (sutartis be reikalavimo teisės). Vyrauja du pagrindiniai metodai, kuriais Europos šalys sprendžia šį klausimą: vienos tai daro įstatymų leidybos būdu, t. y. teisės aktuose įtvirtina standartus ir taisykles, kuriomis remiantis sutartys naudingos tretiesiems asmenims išskirstomos į sukuriančias reikalavimo teisę ir tokios teisės nesukuriančias, kitos gi – šį darbą palieka teismų praktikai, santykių kvalifikavimo kriterijų išgryninimo darbą atlieka šalies teismų praktiką formuojanti institucija³⁰¹. Aišku viena, jog dėl savo

³⁰⁰ Mikelėnas, V., *supra* note 4, p. 526.

³⁰¹ Beale, H., et al. *Casebook on The Common Law of Europe. Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2002, p. 887.

kompleksiškumo sutarties trečiojo asmens naudai institutas reikalauja papildomo dėmesio ir metodologinės paramos, kurią turi užtikrinti teismai arba įstatymų leidėjas. Teisės mokslas atitinkamai turi užtikrinti koncepcijos teorinius pagrindus.

Deja, Lietuvoje sutarties trečiojo asmens naudai institutui iki šiol nėra skirta dėmesio, teisės mokslas šio instituto nenagrinėjo, nėra atlikta kitoms Europos šalims būdingų instituto koncepcijų lyginamoji analizė, o teismų praktikai trūksta nuoseklumo ir sisteminio požiūrio kvalifikuojant teisnius santykius ir pasisakant dėl jo dalyvių teisinio statuso. LR civiliniame kodekse yra vienintelis straipsnis – 6.191. Teisės normos formuluotė nepateikia sutarties trečiojo asmens naudai ir sutarties įvykdymo trečiajam asmeniui atribojimo kriterijų. Be kita ko, šio straipsnio tekstinės konstrukcijos korektiškumas kelia abejonų³⁰². Anot V. Mikelėno, ir nekeičiant teisinio reguliavimo teismų praktikos būdu galima sušvelninti neigiamą ydingo teisinio reguliavimo poveikį³⁰³. Ydingo sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinio reguliavimo neigiamo poveikio galima būtų išvengti, jeigu Lietuvos teismai nuosekliai gintų sąžiningų trečiųjų asmenų teises ir nuosekliai įgyvendintų pagrindinius šio instituto principus, nustatytus Europos teisės unifikavimo dokumentuose – UNIDROIT Principuose ir ESTP. Tačiau, kaip parodė šio darbo pradžioje atlikta išsami LAT praktikos analizė, per pirmąją naujojo LR civilinio kodekso galiojimo dekadą nuoseklios sutarties trečiojo asmens naudai instituto taikymo praktikos nesufurmavo ir Lietuvos teismai. Lietuvos teisės mokslas šiam institutui iki šios dienos nėra skyęs bent menkiausio dėmesio. Todėl siekiant išgryninti ir aprašyti kriterijus, kuriais remiantis sprendžiamas, jog asmuo turi įgyvendinamą sutarties įvykdymo reikalavimo teisę, tenka žvalgytis naudingos kitų Europos jurisdikcijų patirties. Per šimtą instituto gyvavimo metų³⁰⁴ Europos jurisdikcijoje nusistovėjo daugmaž vienoda „tikrosios“ sutarties trečiojo asmens naudai kvalifikavimo ir „tikrojo“ naudos gavėjo atpažinimo metodika. Tai vadinamasis „siektis suteikti naudą“ testas (angl. „*intention to benefit*“ test)³⁰⁵. Šio testo esmė yra paprastas klausimas, kuris turi būti keliamas kiekvieną kartą sprendžiant dėl trečiojo asmens teisės reikalauti prievolės įgyvendinimo – ar šalis siekė suteikti trečiajam asmeniui įgyvendinamą reikalavimo teisę? Jeigu tokia teisė neaparta eksplicitiškai sutarties tekste, teismas turi vertinti sutarties implicitinę prasmę, kurią atskleidžia – sutarties tikslas, šalių tarpusavio santykiai ir interesai ir individualios konkrečios sutarties sudarymo aplinkybės. Pavyzdžiui, jeigu gamintojas A suteikia savo pagamintoms prekėms kokybės garantiją, o tai patvirtinančius dokumentus perduoda savo pirkėjui – prekybos bendrovei B, kuri prekes įsigyja ne savo naudojimui, o tam, kad jas perduotų galutiniams gaminio vartotojams C, D ir kitiems, A ir B sudaryta pirkimo-pardavimo sutartis laikoma sudaryta su išlyga trečiųjų asmenų C ir D naudai. Tai reiškia, jog C ir D turi įgyvendinamo reikalavimo teisę į A dėl tinkamos prekių kokybės³⁰⁶. Europos šalių teismai yra pripažinę trečiojo asmens reikalavimo teisę pagal sutartis įvairiose situacijose. Jas verta apžvelgti:

³⁰² Žr. šio darbo II skyrių.

³⁰³ Mikelėnas, V., *supra* note 43, p. 541.

³⁰⁴ Turima mintyje 1900 m., kai sutartis trečiojo asmens naudai buvo pirmą kartą oficialiai įteisinta Vokietijos civiliniame kodekse (BGB).

³⁰⁵ Beale, H., *et al.*, *supra* note 300, p. 887.

³⁰⁶ Pateiktu pavyzdžiu iliustruojama bendras instituto veikimo principas. Šiuo metu Lietuvoje, kaip ir daugelyje valstybių, gamintojo atsakomybės vartotojams klausimas dėl ES teisės aktų numatytos sustiprintos vartotojų apsaugos sureguliuotas specialiosiomis deliktų teisės normomis (LR civilinio kodekso 6.292 straipsnis „Gamintojo ir paslaugų teikėjo atsakomybė“).

Vokietijos teismai nagrinėjo bylą, susijusią su gamintojo atsakomybe pagal kokybės garantiją, suteiktą pirkimo-pardavimo sutarties pagrindu:

ieškovas C užsakė rangovą B įstiklinti jo namo langus. Šiam darbui atlikti rangovas B įsigijo langų stiklus „ISOLAR-Glass“ iš atsakovo A. Įstiklinus langus, užsakovas C nebuvo patenkintas stiklų kokybe (buvo nepakankamai skaidrūs). Rangovas B užsakovo pretenzijas peradresavo stiklų gamintojui A. Ikiteisminėje ginčo nagrinėjimo stadijoje A atmetė C reikalavimus. C pateikė civilinį ieškinį. A nesutiko su ieškovo pretenzijomis dėl kokybės, be to, savo atsikirtimus taip pat grindė aplinkybe, jog tarp jo ir vartotojo C nėra sutartinių santykių, todėl, net ir įrodžius netinkamos kokybės faktą, ieškinyms negali būti tenkinamas, nes C neturi reikalavimo teisės³⁰⁷.

Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (toliau – BHG) šioje byloje tarp šalių susiklosčiusiems santykiams taikė sutarties trečiojo asmens naudai institutą, konstatuodamas, jog tarp A ir B sudarytos stiklo įsigijimo sutarties tikslas buvo C nauda, pripažino, jog tarp šalių C ir A susiklostė sutartiniai santykiai, kuriuose C yra naudos gavėjas, todėl turi teisę reikšti tiesioginį reikalavimą A dėl prekės kokybės garantijos. Tokia teismo pozicija yra diskutuotina. Apskritai Vokietijos teismų išplėtotą sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija labai išplečia instituto taikymą, todėl yra kritikuojama kai kurių teisės mokslininkų³⁰⁸. Yra ir daugiau situacijų, kurias Vokietijos teismai vertino per sutarties trečiojo asmens naudai instituto prizmę ir pripažino reikalavimo teises sutartyje nepaminėtiems asmenims. Kartais šių asmenų ryšys su sutartimi ganėtinai netiesioginis, o taikant „*intention to benefit*“ testą būtų galima pagrįstai abejoti tokių naudos gavėjų reikalavimo teise. Pavyzdžiui, kraitis, pažadėtas žentui, buvo įvertintas kaip sutartis dukters naudai³⁰⁹. Asociacijų sudarytos sutartys pripažintos sudarytomis jos narių naudai tokiu būdu suteikiant pavieniams asociacijos nariams tiesioginio reikalavimo teise³¹⁰. Kelionių organizatoriui sudarius sutartį su oro linijomis dėl keleivio vežimo, jis pripažįstamas turįs visas tiesioginio reikalavimo teises pagal vežimo sutartį³¹¹. Visais šiais atvejais Vokietijos teismas taikės BGB 328 straipsnį, reglamentuojantį sutartis trečiojo asmens naudai (vok. „*Vertrag zugunsten Dritter*“).

Prancūzija. Klasikiniu pavyzdžiu, reprezentuojančiu Prancūzijos teismų jurisprudencijos poziciją dėl trečiojo asmens reikalavimo teisių, galėtų būti 1986 m. byla *Frappier vs Gomez*. Šioje byloje Prancūzijos *Cour de Casation* nagrinėjo ginčą dėl šalių teisių ir pareigų pagal nuomos sutartį:

komercinių patalpų savininkas A išnuomodavo jas prekybininkui B, kuris jose įsteigė konditerijos krautuovę. Viena iš nuomos sutarties sąlygų draudė nuomininkui B pardavinėti duoną ir jos gaminius, mat tame pačiame name esančias kitas patalpas A išnuomojo kepyklai C, kuri prekiaavo būtent duonos gaminiiais. Atnaujinant A ir B sudarytą nuomos sutartį draudimo pardavinėti duonos gaminius sąlyga buvo pašalinta. B pradėjo prekiauti duonos gaminiiais, dėl šios priežasties ženkliai sumažėjo C apyvarta. C pareiškė ieškinį A ir B dėl draudimo prekiauti duonos gaminiiais atnaujinimo, be to,

³⁰⁷ BGH, urteil vom 28.06.1979-VII ZR 248/78.

³⁰⁸ Beale, H., *et al.*, *supra* note 300, p. 887.

³⁰⁹ RG, urteil vom 12.12.1907-RGZ 67, 204.

³¹⁰ BAD, urteil vom BAG, 10.02.1956-1 AZR 76/54.

³¹¹ BGH, urteil vom 17.01.1985-VII ZR 63/84.

reikalavo atlyginti nuostolius, padarytus dėl kritusios prekybos apyvartos. Teismas A ir B ieškinio nepripažino, be to, teigė, jog jų sudarytos sutarties išlyga dėl veiklos apribojimų nebuvo padaryta siekiant suteikti naudą C³¹².

Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas atmetė šiuos argumentus ir konstatavo, jog nuomos sutarties sąlygos, nustatančios veiklos apribojimus nuomininkui neužsiimti ta pačia veikla, kuria jau užsiima kitas nuomininkas, esmė ir vienintelė reikšmė yra apsaugoti kito nuomininko interesus. Taigi šiuo atveju „*intention to benefit*“ testas buvo „teigiamas“, o sutarties išlyga pripažinta sudaryta trečiojo asmens naudai *intera alia* suteikianti trečiajam asmeniui visas reikalavimo teises ir visas teisminės gynybos priemones (prievolės įvykdymo natūra ir nuostolių atlyginimo). Klasikinis pavyzdys, iliustruojantis trečiojo asmens teisinį statusą sutartyje trečiojo asmens naudai, Prancūzijos teisėje yra tapusi „kraujo“ byla, kai asmuo, kuriam valstybinėje ligoninėje buvo perpiltas ŽIV infekuotas kraujas, buvo pripažintas naudos gavėju sutartyje, pagal kurią ligoninė įsigijo kraujo ruošinius iš kraujo centro. T. y. nukentėjęs pacientas įgijo teisę pareikšti tiesioginį ieškinį kraujo centrui³¹³. *Cour de Casation* taip pat yra suformulavęs nuoseklią praktiką dėl keleivių vežimo viešuoju transportu sutarčių, kai keleivio žūties kelionės metu atveju kelionės bilieto įsigijimas yra vertinamas kaip sutartis trečiųjų asmenų naudai. Trečiojo asmens reikalavimo teisės Prancūzijoje pripažįstamos įvairiose situacijose. Kai kurių kritikų nuomone, kai kuriose situacijose galima pagrįstai abejoti, kas iš tiesų lėmė trečiojo asmens reikalavimo teisės pripažinimą – tikroji šalių intencija ar bendras vertinimas, kas yra „teisinga“ konkrečios situacijos aplinkybių kontekste³¹⁴.

Tuo tarpu Anglijos teisės sistemoje kriterijai, kuriais vadovaujantis sprendžiama, ar tretysis asmuo įgijo reikalavimo teisę iš sutarties, įtvirtinti pozityviosios teisės normomis. Priešingai nei Prancūzijos teismų suformuluota plati šalių tikrųjų ketinimų interpretavimo praktika, Anglijos teisė šiuo klausimu yra kur kas atsargesnė ir konkretesnė. Anglijos 1999 m. sutarčių (trečiojo asmens naudai) įstatymas įtvirtina konkrečias nuostatas: asmuo, kuris nėra sutarties šalis, gali savo vardu įgyvendinti jo naudai sutartyje išlygtą teisę, jeigu a) tokią teisę numato sutartis, b) sutarties tikslas yra suteikti naudą trečiajam asmeniui³¹⁵. Jeigu teismas konstatuoja, jog sutarties tikslas buvo suteikti trečiajam asmeniui naudą, automatiškai įsigalioja prezumpcija, jog tretysis asmuo turi tiesioginę reikalavimo teisę dėl šios teisės įgyvendinimo. Ši prezumpcija gali būti paneigiama, jeigu šalys sutartyje aiškiai ir nedviprasmiškai numatė, jog sutartis nesukuria reikalavimo teisių tretiesiems asmenims. Nesant tokios sąlygos, laikoma, jog sutartis yra sudaryta trečiojo asmens naudai³¹⁶. Aprašytas reguliavimo modelis sudaro įspūdį, jog Anglijoje sutarties trečiojo asmens naudai instituto taikymo ribos yra itin išplėtos. Kita vertus, Anglijos teisė įtvirtina dvejų stadijų testą sutartiniams santykiams kvalifikuoti ir tai suteikia reikiamą teisinį apibrėžtumą. Pagal Anglijos 1999 m. sutarčių (trečiojo asmens naudai) įstatymo nuostatas, sutartiniams santykiams įvertinti turi būti atliekamas dvejų stadijų testas: I stadijoje – atsakoma į klausimą, ar pagal sutarties tikslą ji ar jos sąlyga yra skirta trečiojo asmens interesams tenkinti; tokiu atveju įsigalioja prezumpcija, jog tretysis asmuo turi

³¹² Cass. civ. 4, fevrier 1966.

³¹³ Cass. civ. 17, decembre 1954.

³¹⁴ Beale, H., *et al.*, *supra* note 300, p. 892.

³¹⁵ *Ibid.*

³¹⁶ McEndrick, E., *supra* note 35, p. 319.

įgyvendinamą teisę; II stadijoje – išsiaiškinama, ar yra požymių, leidžiančių paneigti šią prezumpciją. Tokiomis paprastai laikomos sutarties sąlygos, kuriose eksplicitiškai negatyviai pasisakoma dėl trečiųjų asmenų reikalavimo teisių.

Labiau apibendrintas, tačiau vadovaujantis panašiu principu sukonstruotas ir sutartis trečiojo asmens naudai įtvirtinantis ESTP straipsnis (6.110). Jis taip pat skiria dvi situacijas – kai trečiojo asmens reikalavimo teisė aptarta eksplicitiškai ir kai ji yra numanoma ir identifikuotina pagal sutarties tikslą ir konkrečios situacijos aplinkybes (angl. „*purpose of the contract*“ or the *circumstances of the case*“). UNIDROIT Principai taip pat numato, jog trečiojo asmens reikalavimo teisė įgyvendinama ir vadovaujantis aiškiai išreikštomis ar implicitinėmis sutarties nuostatomis.

Aptartas užsienio šalių pozicijas bei tarptautinės teisės normas trečiojo asmens reikalavimo teisės pripažinimo klausimu vienija bendras bruožas – visuotinai prižįstama, jog tretysis asmuo reikalavimo teisę gali įgyvendinti ne tik tais atvejais, kai ji pažodžiui aptarta sutartyje, bet ir tais atvejais, kai tokia teisė yra numanoma³¹⁷. Tačiau pats sutarčių interpretavimas ir požiūris į situacijas, kai tretysis asmuo pripažįstamas numanomu naudos gavėju, gan smarkiai skiriasi. Pavyzdžiui, vienose šalyse netinkamas paslaugas suteikusių eksperto atsakomybė ekspertinių paslaugų sutarties šalimi nesantiems asmenims nustatoma pagal sutartinės atsakomybės nuostatas, o tretysis asmuo pripažįstamas naudos gavėjus (pavyzdžiui, Austrija, Prancūzija)³¹⁸, tuo tarpu kitose, pavyzdžiui, Anglijoje, taip pat ir Lietuvoje, taikomas deliktinės atsakomybės režimas, t. y. šioms jurisdikcijoms nėra būdingas numanomo naudos gavėjo koncepto išplėtimas. Tuo tarpu Vokietijoje, taikant sutarties trečiojo asmens naudai institutą, suformuota unikali „apsauginės sutarties“ doktrina³¹⁹, kuriai verta skirti kiek daugiau dėmesio.

5.2. Skolininko atsikirtimai

„*Trečiojo asmens teisės negali siekti toliau nei pati sutartis, esanti jų šaltiniu*“³²⁰ – taip vaidžingai skolininko ir trečiojo asmens tarpusavio santykius apibūdino Izraelio teisės mokslininkė Gabriela Shalev. Šis teiginys, disertantės nuomone, išsamiai apibūdina skolininko teisinį statusą sutartyje trečiojo asmens naudai. Trečiojo asmens reikalavimo teisė kyla iš pradinio kreditoriaus ir skolininko sutarties, sudarytos su išlyga trečiojo asmens naudai, tad natūralu, jog jos įgyvendinimo sąlygos ir galimybės yra organiškai susijusios su šia sutartimi bei pradinio kreditoriaus ir skolininko santykiais pagal šią sutartį. Iš to darytina išvada, jog skolininkas prieš trečiąjį asmenį gali remtis tokiais pačiais atsikirtimais, kokiais būtų galėjęs remtis prieš pradinį kreditorių, gali pareikšti kreditoriui priešpriešinius reikalavimus, kuriuos turi pradiniam kreditoriui. Tai yra generalinė nuostata, galiojanti visose Europos jurisdikcijose be išimties³²¹. Pavyzdžiui,

draudimo kompanija A ir asmuo B sudarė turto draudimo sutartį, kuria naudos gavėju paskyrė banką C. Draudimo kompanija A sustabdė teikiamą draudimo apsaugą apdraustam objektui, dėl to, jog B laiku nesumokėjo periodinių draudimo įmokų. Drau-

³¹⁷ Beale, H., *et al.*, *supra* note 300, p. 892.

³¹⁸ Gruber, J. P., *supra* note 18, p. 46.

³¹⁹ Schafer, H. B., *supra* note 22, p.176.

³²⁰ Shalev, G., *supra* note 27, p. 355.

³²¹ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 44, p. 603.

dimo apsaugos sustabdymo laikotarpiu įvyko įvykis, kurio metu sunaikintas banko C naudai apdraustas objektas. Šiuo atveju draudimo kompanija A prieš naudos gavėją C gali remtis draudimo apsaugos sustabdymo aplinkybe lygiai taip pat, kaip šia aplinkybe gali remtis prieš B atsisakydama išmokėti draudimo išmoką įvykiui įvykus apsaugos sustabdymo laikotarpiu.

Vienais atvejais nuostata dėl skolininko atsikirtimų įtvirtinta pozityviosios teisės normose (štai pavyzdžiui, Rusijos Federacijos civilinio kodekso 430 straipsnio 3 dalyje, Austrijos civilinio kodekso 882 straipsnyje, Italijos civilinio kodekso 1413 straipsnyje, Portugalijos civilinio kodekso 449 straipsnyje, Anglijos 1999 m. sutarčių (trečiojo asmens naudai) įstatymo 3 skyriuje), kitose – tai teismų praktikos rezultatas (pavyzdžiui, Prancūzijoje Cass. civ. 25, mars 1960 ir kt.)³²². Tačiau ši taisyklė yra visas juridikcijai vienijantis leitmotyvas. Atitinkamą nuostatą dėl skolininko teisės į atsikirtimus turi ir mūsų Civilinio kodekso 6.191 straipsnis: „*Privalanti įvykdyti prievolę sutarties šalis gali pareikšti trečiajam asmeniui tokius pat atsikirtimus, kokius ji galėtų reikšti išlygą padariusiai šaliai*“. Teisės norma sukonstruota tokiu būdu, jog savo teisiniu poveikiu yra panaši į asmenų pasikeitimo prievolėje teisinės pasekmes. T. y. naujasis kreditorius visiškai perima pradinio kreditoriaus teisinį statusą. Situacija užsienio literatūroje apibūdinama kaip „buvimas kito asmens batuose“ (angl. „*to stand in the others shoes*“). Taigi bent teoriškai tai turėtų reikšti pradinio kreditoriaus teisinės padėties perėmimą visa apimtimi *inter alia* santykyje su skolininku. Ar tikrai nėra apribojimų skolininko atsikirtimams. Šiuo atveju disertantė laikosi pozicijos, jog tokia teisės normos formuluotė yra ydinga ir neatitinka kitais įstatymais suformuotos teisinių santykių reguliavimo praktikos. Faktiškai esama situacijų, kai skolininko galimybė pareikšti atsikirtimus yra ribojama specialiuoju įstatymu normomis. Pavyzdžiui, privalomojo transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo sutartyje draudimo kompanija prieš tretįjį asmenį negali pareikšti tokių pat atsikirtimų ir priešpriešinių reikalavimų, kuriuos gali pareikšti pradiniam kreditoriui – draudėjui. Pavyzdžiui, draudėjui nemokant draudimo įmokų, draudikas negali remtis draudimo apsaugos stabdymo aplinkybe. Taip pat draudikas negali atsisakyti išmokėti draudimo išmoką, jei draudėjas žalą trečiajam asmeniui padarė veiksmais, kurie vertinami kaip didelis neatšargumas, pavyzdžiui, vairavo transporto priemonę neblaivus (LR TPVCPDĮ 22 straipsnis). Matome, jog šiame sutartiniame teisiniame santykyje skolininko galimybės pareikšti atsikirtimus trečiajam asmeniui yra ribojamos specialiomis įstatymo normomis. Taigi išryškėja akivaizdi šio santykio specialaus reguliavimo ir LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 5 dalies neatitiktis. Tačiau specialus privalomojo civilinės atsakomybės draudimo sutarties teisinis reguliavimas Lietuvoje atitinka tarptautiškai priimtus šio draudimo teisinio reguliavimo principus. Privalomasis atsakomybės draudimas yra susijęs su visuomenės turciniu saugumu, todėl išimtis iš bendrųjų sutarties trečiojo asmens naudai instituto taikymo principų yra pateisinamos socialine teisės funkcija. Disertantės nuomone, šiuo atveju tobulintina yra LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 5 dalies formuluotė, kurioje kalbama apie „*tokius pat atsikirtimus*“ ir nenumatoma galimybės įstatymu nustatyti išimtis iš šios taisyklės. Paprastai tokiais atvejais teisės normos formuluojamos numatant išimties galimybę („išskyrus atvejus, kai įstatymas numato kitaip“ ar pan.) tokiu būdu įtvirtinant principą *lex specialis derogat lex generalis*.

³²² Beale, H., *supra* note 300, p. 910.

Kaip ši norma taikoma praktikoje, deja, šiandien atsakyti neįmanoma. Per naujojo kodekso gyvavimo dešimtmetį LAT nenagrinėjo nė vienos bylos, kurioje būtų tiesiogiai gvildinamas šis aspektas. Tiesa, krovinių gabenimo bylose vežėjui leidžiama reikšti tuos pačius atsikirtimus krovinio savininkui, nedalyvavusiam sutarties sudaryme, kuriuos jis būtų galėjęs pareikšti pradiniam kreditoriui (užsakovui). Tačiau toks traktavimas laikomas savaime suprantamu, nesigilinant į jo teorinius pagrindus ir juo labiau neaiškinant teisinio santykio per sutarties trečiojo asmens naudai koncepto prizmę.

Tiesa, bendra taisyklė dėl skolininko teisinio statuso prieš trečiąjį asmenį turi ir išimčių. Jos varijuoja priklausomai nuo jurisdikcijos. Pavyzdžiui, Vokietijos civilinio kodekso 334 straipsnyje numatyta, jog skolininkas turi teisę „pareikšti atsikirtimus ir trečiajam asmeniui“ (vok. „*einwendungen aus dem Vertrag stehen dem Versprechenden auch gegenüber dem Dritten zu*“). Teisės norma nesako, jog skolininkas turi „tokius pat atsikirtimus“ (kaip kad tai daro lietuviškoji), joje sakoma – turi „teisę pareikšti atsikirtimus“. Tai suponuoja mintį, jog gali būti ir išimčių, t. y. situacijų, kai skolininko teisės pareikšti atsikirtimus bus apribotos. Pavyzdžiui, Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (vok. *Bundesgerichtshof*, BHG) nagrinėjo teisinį ginčą, kylantį iš keleivių vežimo sutarties:

tarpo oro linijų kompanijos ir kelionių agentūros buvos sudaryta bendradarbiavimo sutartis. Šios sutarties pagrindu kelionių agentūra užsakė skrydį keleiviui H. Oro linijų kompanija išdavė vežimo sutarties sudarymą patvirtinantį dokumentą – kelionės bilietą konkretaus keleivio H vardu. Kelionių agentūra neatsiskaitė su oro linijų kompanija už keleivių vežimo paslaugas, suteiktas keleivių vežimo sutarties pagrindu. Remiantis šiais pagrindais oro linijų kompanija skrydžio dieną atsisakė pervežti keleivį H. Keleivis H kreipėsi į teismą ir pateikė tiesioginį ieškinį oro linijų kompanijai dėl nuostolių atlyginimo.

Šiame ginče oro linijų kompanija savo poziciją grindė bendrosiomis sutarčių teisės nuostatomis, leidžiančiomis skolininkui sustabdyti priešpriešinių prievolių įvykdymą, jeigu kreditorius nevykdo atitinkamų savo prievolių. Oro linijų kompanijos nuomones, šiuos atsikirtimus ji gali pareikšti ir trečiajam asmeniui, keleiviui H, kurio naudai sudaryta pervežimo sutartis. Šiame ginče Vokietijos teismų praktiką formuojanti institucija laikėsi pozicijos, jog pagal susiklosčiusias aplinkybes skolininkas prieš tretįjį asmenį negali remtis tais pačiais atsikirtimais, kurias galėtų remtis prieš pradinį kreditorį, tokiu būdu suformuluodamas išimtį iš bendros taisyklės. Tokią poziciją teismas grindė vartotojų teisės nuostatomis, buvo akcentuota tai, jog tretysis asmuo, keleivis H neturėjo galimybės žinoti oro linijų kompanijos ir agentūros bendradarbiavimo ir atsiskaitymo niuansų, dėl to negalėjo pagrįstai tikėtis, jog jo galimybės patekti į atitinkamą skrydžio reisą nėra garantuotos. Tokiu sprendimu BHG pademonstravo socialinės teisės funkcijos prioritetą. Disertantės nuomone, tokia situacija Lietuvos taip pat turėtų būti sprendžiama analogiškai, vadovaujantis visuotinai priimtais teisės taikymo principais. O LR civilinio kodekso norma, numatanti, jog skolininkas turi „*tokius pat atsikirtimus*“ prieš trečiąjį asmenį yra koreguotina, papildant ją fraze „*išskyrus įstatymo numatytus atvejus*“ ir tokiu būdu sumažinant jos kategoriškumą.

Teisybės dėlei reikia pripažinti, jog ir Europos civilinės teisės unifikavimui skirtų UNIDROIT Principų nuostata dėl skolininko atsikirtimų yra lygiai tiek kategoriška: skolininkas prieš naudos gavėją gali gintis visais atsikirtimais, kuriuos jis turi prieš pradinį

kreditorių (angl. „*The promissor may assert the beneficiary all defences with the promisor could assert against the promisee*“, UNIDROIT principų 5.2.4. straipsnis). Šiuo atveju belieka pritarti oficialaus UNIDROIT Principų komentaro autoriams, anot kurių, frazė „visus atsikirtimus“ yra per daug apimanti (angl. *over-inclusive*). S. Vogenauer siūlo koreguoti šią Principų nuostatą arba ją interpretuoti taip: „*visus atsikirtimus, kurių pagrindas sutartis, sudaryta trečiojo asmens naudai, tačiau ne tuos, kurie kyla iš kitų pradinio kreditoriaus ir skolininko santykių*“³²³. Skolininkas neturi teisės pareikšti reikalavimą trečiajam asmeniui, kurį jis turi prieš kreditorių, jeigu šis reikalavimas nėra sutarties trečiojo asmens naudai dalykas. Nepaisant kai kuriais atvejais nevisiškai tikslaus teisinio reguliavimo, visuotinai priimta, jog skolininkas privalo vykdyti prievolę trečiajam asmeniui, nepriklausomai nuo kitų jo teisinių santykių su pradiniu kreditoriumi³²⁴. Taigi, jeigu skolininko prievolė sumokėti trečiajam asmeniui įsiskolinimą, kurį šiam turi pradinis kreditorius, skolininkas privalo šią prievolę vykdyti, net ir tuo atveju, jei prievolės vykdymo momentu jau nebeegzistuoja ar netgi jei niekada neegzistavo³²⁵. Taigi apibendrinat galima pasakyti, jog visi atsikirtimai, kurie kyla iš skolininko B ir kreditoriaus A sutarties trečiojo asmens C naudai, yra prieinami skolininkui B. Tuo tarpu atsikirtimai, susiję grynai su B, tokie, kaip B turimi priešpriešiniai reikalavimai A, negali būti panaudojami prieš C, nes, anot kai kurių autorių, „C visgi nestovi B batuose“, jo reikalavimo teisė yra autonomiška³²⁶. Disertantės nuomone, ši nuostata šiandien nekelia abejonių. Antai Italija šią taisyklę detalai išdėstė Civiliniame kodekse: „skolininkas prieš tretįjį asmenį gali panaudoti visus atsikirtimus, kurie kyla iš sutarties trečiojo asmens naudai, tačiau ne tuos, kurie kyla iš kitų skolininko ir pradinio kreditoriaus tarpusavio santykių“ (Italijos civilinio kodekso 1413 straipsnis).

Tačiau kai kuriais atvejais pradinio kreditoriaus ir skolininko santykiai gali turėti įtakos prievolės trečiojo asmens naudai vykdymui. Prie tokios išvados priėjo Vokietijos BHG 1970 m., išnagrinėjęs ginčą, kilusį iš nuomos santykių:

smuklininkas išnuomojo savo smuklę kitam smuklininkui. Nuomos sutartyje numatė sąlygą, jog vykdydamas veiklą naujasis smuklininkas pirs alų tik iš vieno bravoro, kadangi pirmasis smuklininkas buvo davęs tokį įsipareigojimą savo sutartyje su bravoru. Naujasis smuklininkas nevykdė šios prievolės ir sudarė sutartis su kitais tiekėjais. Bravoras pareiškė ieškinį naujam smuklininkui dėl išlygos jo naudai vykdymo ir nuostolių atlyginimo. Savo atsikirtimuose naujasis kreditorius pateikė argumentų, įrodančių, jog pirmojo smuklininko sutartis yra niekinė pagal bendrąsias sutarčių teisės nuostatas (BGB 138 straipsnis)³²⁷.

BGH šioje situacijoje pasielgė nestandartiškai. Pasitvirtinus aplinkybėms, dėl kurių pirmoji sutartis dėl tiekimo pripažinta negaliojančia, negaliojančia pripažinta ir nuomos sutarties sąlyga bravoro naudai. Taigi šioje situacijoje teismas pripažino, jog galimi atvejai, kai pradinio kreditoriaus ir skolininko santykiai gali turėti įtakos skolininko prievolės įvykdymui trečiajam asmeniui. Šiandien visuotinai pripažįstama, jog išlyga trečiojo as-

³²³ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 44, p. 602.

³²⁴ Kötz, H.; Flessner, A., *supra* note 29, 2002, p. 260.

³²⁵ *Ibid.*

³²⁶ Millner, M. A., *supra* note 29, p. 446–463.

³²⁷ BGH, Urteil vom 09.04.1970-54.

mens naudai priklauso nuo visos sutarties galiojimo³²⁸. Taigi pripažinus ją negaliojančia bendraisiais sutarčių negaliojimo pagrindais, išlyga trečiajam asmeniui taip pat neteks galios. Taigi išlyga trečiojo asmens naudai nėra autonomiškai. Ji organiškai susijusi su kompleksu asmenų civilinių santykių, kurie susiklosto esant sutarčiai trečiojo asmens naudai.

Taigi, matome, jog šiuo atveju susiduria dvi konkuruojančios idėjos: iš vienos pusės, principas, jog trečiojo asmens reikalavimo teisė priklauso nuo visos sutarties galiojimo *inter alia* pradinio kreditoriaus ir skolininko santykių sutarties su išlyga trečiojo asmens nauda pagrindu, iš kitos pusės, jau aprašytas trečiojo asmens reikalavimo teisės autonomiškumo principas, kuris *inter alia* reiškia, jog teise nutraukti sutartį negali būti laisvai naudojama, neįvertinus trečiojo, kurio naudai sudaryta sutartis, interesų³²⁹. Olandijos teisėje, kaip jau rašyta, akceptavęs išlygą savo naudai trečiasis asmuo tampa savarankiška sutarties šalimi, tad jo dalyvavimas sutartiniuose santykiuose natūraliai suvaržo pradinių sutarčių galimybes išlygą modifikuoti, atšaukti ar apskritai nutraukti sutartį. Be to, ne tik pradinis kreditorius gali nutraukti sutartį ir reikalauti nuostolių atlyginimo, lygiai tokias pat teises, tarp jų ir teisę nutraukti sutartį, turi trečiasis asmuo. Žinoma, tokiu atveju taikomos specialiosios daugiašalių sutarčių nutraukimą reglamentuojančios Civilinio kodekso nuostatos (BW 6.279 straipsnis)³³⁰. Tuo tarpu pradinis kreditorius negali vienašališkai nutraukti sutarties, nes tai galėtų pažeisti trečiojo asmens interesus. Pagal olandišką koncepciją, abi šalys, pradinis kreditorius ir trečiasis asmuo sutarties nutraukimą gali inicijuoti tik veikdami kartu.

Lietuvos civilinės teisės normų sąvadas sutarties trečiojo asmens naudai nutraukimo nereglamentuoja. Manytina, jog tokiu atveju taikytinos bendrosios sutarčių nutraukimo normos. Tačiau viena yra akivaizdu, jog nutraukiant sutartį turi būti elgiamasi sąžiningai ir visais atvejais įvertinti galimus naudos gavėjo interesus ir teisėtus lūkesčius. Jeigu ketinama nutraukti sutartį trečiojo asmens naudai iki momento, kol naudos gavėjas savo sutikimo neišreiškė, sąžiningumo, kooperavimosi bei bendradarbiavimo principai reikalauja naudos gavėją bent informuoti apie sutarties nutraukimą arba tokį ketinimą³³¹. Nes praktikoje visiškai tikėtina situacija, jog naudos gavėjas, net ir nespėjęs pareikšti savo akcepto, tačiau žinodamas apie išlygą savo naudai, ją pagrįstai pasikliauna. Kaip matėme, kai kurių užsienio šalių teismų praktika nuėjo neverbalinio akcepto pripažinimo keliu, kai trečiojo asmens „pagrįstas pasikliovimas“ išlyga jo naudai prilyginamas jos priėmimui (akceptavimui). Dėl šios priežasties disertantė laikosi pozicijos, jog, net ir nesant naudos gavėjo eksplacitiškai išreikšto akcepto, ketinant nutraukti sutartį trečiojo asmens naudai apie šiuos ketinimus būtina naudos gavėją informuoti. Tais atvejais, kai naudos gavėjas akceptavo išlygą jo naudai, daugelyje jurisdikcijų šalių galimybės nutraukti sutartį ar ją modifikuoti yra apribotos³³².

Manytina, jog teisės normos, reglamentuojančios skolininko atsikirtimus trečiajam asmeniui, nėra ar bent jau, užsienio teoretikų nuomone, neturėtų būti imperatyvios³³³. T. y. sutartis trečiojo asmens naudai gali pakeisti šį standartinį teisinį režimą, nustatant,

³²⁸ Dorndorp, H.; Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 157.

³²⁹ Žr. šio darbo IV skyrių.

³³⁰ Dorndorp, H.; Hallebeek, J., *supra* note 24, p. 157.

³³¹ Naudos gavėjo akcepto juridinė reikšmė lyginamose jurisdikcijose plačiai aptarta šios disertacijos 4.2.1. skirsnyje „Naudos gavėjo akcepto kaip atšaukimo galimybes ribojanti sąlyga“.

³³² Žr. šio darbo IV skyrių.

³³³ Beale, H., *et al.*, *supra* note 300, p. 892.

jog skolininkas prieš tretįjį asmenį negali gintis atskirtimais, kuriais gali naudotis prieš pradinį kreditorių, arba apriboti galimybes naudoti kažį kuriuos atskirtimus ir pan. Be abejo, tokia nuostata turi būti eksplicitiškai ir aiškiai įtvirtinta sutartyje, priešingu atveju, nesant tokios nuostatos bus taikoma bendroji taisyklė.

5.3. Pradinio kreditoriaus teisės

Dažniausiai labiausiai prievolės įvykdymu jo naudai yra suinteresuotas pats naudos gavėjas. Tačiau esama situacijų, kai prievolės įvykdymu trečiajam asmeniui yra išimtinai suinteresuotas ir pradinis kreditorius, kurio iniciatyva ir buvo išlygta trečiajam asmeniui. Kitais atvejais pradinio kreditoriaus poreikį pareikšti reikalavimą skolininkui dėl prievolės trečiajam asmeniui įvykdymo gali lemti grynai praktinės priežastys. Pavyzdžiui,

jei savivaldybė A sudarė sutartį su paslaugų teikėju B dėl paslaugų, pavyzdžiui, gatvių valymo ir priežiūros, teikimo savivaldybės gyventojams C, D, E ir t. t., tokiu atveju gyventojai C, D, E ir kt. yra naudos gavėjai pagal šią sutartį. Tačiau jeigu gyventojas C nėra patenkintas teikiamų paslaugų kokybe arba jam paslaugos apskritai neteikiamos (gatvė, kurioje jis gyvena, neprižiūrima), nors teoriškai jis turi tiesioginio reikalavimo teisę, tačiau reikšti ieškinį savo vardu jam nėra naudinga dėl galimų proceso kaštų. Tokiu atveju praktiškiau yra, jog reikalavimą skolininkui B dėl visų naudos gavėjų pretenzijų reikštų pradinis kreditorius A.

Šiandien bemaž visose moderniose Europos jurisdikcijose yra priimta laikyti, jog pradinis kreditorius, išlygęs naudą trečiajam asmeniui, taip pat turi teisinę galimybę reikalauti skolininką įvykdyti prievolę naudos gavėjui. Vėlgi, priklausomai nuo konkrečios jurisdikcijos šios nuostatos įtvirtinimui pasirinkti skirtingi būdai. Pavyzdžiui, Prancūzija šį principą išgrynino teismų praktikos keliu³³⁴. Tačiau naujojo Prancūzijos civilinio kodekso *Avant-project* jau eksplicitiškai įtvirtina šį principą: „Pradinis kreditorius turi teisę savo vardu reikalauti skolininką įvykdyti prievolę trečiajam asmeniui“³³⁵. Tuo tarpu Vokietija, Ispanija, Olandija ir daugelis kitų šalių šį principą jau yra reglamentavusios pozityviosios teisės normomis. Lietuva, kaip ir daugelis kitų, šį principą taip pat įtvirtina reglamentavimo būdu: „(...) *prievolę įvykdyti turi teisę reikalauti tiek sudaręs sutartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas*“. Taigi pradinio kreditoriaus teisę reikalauti sutarties įvykdymo nekelia abejonių. Tačiau tik tiek, kiek kalbama apie sutartinės prievolės įvykdymą natūra. Klausimas – ar pradinis skolininkas taip pat turi teisę reikalauti nuostolių dėl sutartinės prievolės nevykdymo ar netinkamo jos įvykdymo, yra atviras. Cituota teisės norma į šį klausimą neatsako. Tarptautinėje praktikoje vyrauja nuomonė, jog pradinis kreditorius gali reikalauti atlyginti nuostolius, kuriuos patyrė pats tiesiogiai, tačiau dėl to, ar pradinis kreditorius gali reikalauti nuostolių atlyginimo trečiajam asmeniui, pozicijos išsiskiria. Dažniausiai vis dėlto laikomasi nuomonės, jog pradinis kreditorius gali reikšti reikalavimą tik dėl savo paties patirtų nuostolių, tačiau esama ir išimčių. Štai, pavyzdžiui, 1999 m. Sutarčių (trečiojo asmens naudai) įstatymas numato (5 skirsnis), jog pradinis kreditorius gali reikalauti tik nuostolių, kuriuos patyrė pats, o trečiojo asmens patirtų nuostolių gali reikalauti tik trečiasis asmuo pats tiesiogiai. Tačiau tokia pozicija

³³⁴ Cass. civ. 12, juillet 1956.

³³⁵ Vogenauer, S., *supra* note 167, p. 262.

yra bendros taisyklės išimtis, dauguma kontinentinių jurisdikcijų pradiniam kreditoriui leidžia reikalauti, jog nuostoliai būtų atlyginti trečiajam asmeniui³³⁶.

Tuo tarpu Europos civilinės teisės unifikavimo dokumentai – UNIDROIT Principai ir PECL nepasisako dėl to, ar pradinis kreditorius turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius trečiajam asmeniui. Tačiau UNIDROIT Principų komentaro autoriai, savo ruožtu, rekomenduoja šalims sutartyje detalai aptarti šį klausimą. Šiuo atveju sutarčių laisvės principas veikia visa apimtimi, šalims leidžiama susitarti, jog pradinis kreditorius apskritai neigis pagal sutartį jokių teisių, įskaitant ir reikalavimą dėl prievolės įvykdymo natūra. Šiuo atveju nėra prieštaravimo su UNIDROIT Principų 5.2.1. straipsniu, nustatančiu, jog ši norma skirta reglamentuoti naudos gavėjo teisės turinį³³⁷. Tačiau jeigu sutartyje nėra eksplicitiškai numatyta priešingai, galioja bendra taisyklė, jog pradinis kreditorius turi teisę reikalauti sutarties įvykdymo bei nuostolių atlyginimo trečiajam asmeniui. Pradinio kreditoriaus teisė koegzistuoja su analogiško turinio naudos gavėjo teise. Taigi nuo to momento, kai ji buvo akceptuota naudos gavėjo, pradinis kreditorius gali reikalauti jos vykdymo. Taip pat pradinis kreditorius gali reikalauti savo paties patirtų nuostolių atlyginimo, jeigu jie buvo patirti dėl prievolės trečiajam asmeniui nevykdymo.

Kitas ne mažiau aktualus klausimas, ar pradinis kreditorius gali reikalauti prievolės, kurios įvykdymas buvo išlygtas trečiajam asmeniui, sau ir jei taip, tai kokiomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui,

draudėjas A sudarė kaupiamojo studijų draudimo sutartį su draudimo kompanija B. Naudos gavėju sutartyje buvo paskirta A nepilnametė dukra C. Draudimo sutartis numato, jog draudžiamasis įvykis, kuriam įvykus mokama draudimo išmoka, yra C pilnametystė. Klausimas, ar A galės reikalauti, jog draudimo išmoka būtų išmokama jam, ir jei taip, kokiomis aplinkybėmis?

LR civilinio kodekso 6.191 straipsnis numato, jog reikalauti prievolės įvykdymo sau pradinis kreditorius gali tik tuo atveju, jeigu tretysis asmuo jos atsisako. Toks principas yra dominuojantis veik visose Europos jurisdikcijose. Disertantės nuomone, tokios taisyklės įtvirtinimas yra tiesiogiai susijęs su anksčiau šiame darbe aprašyta naudos gavėjo akcepto prezumpcija. Vadovaujantis šia prezumpcija laikoma, jog naudos gavėjas akceptavo jo naudai išlygtą teisę, jeigu jos nėra atsisakyta³³⁸. Užsienio mokslininkų tekstuose vyrauja pozicija, jog trečiojo asmens reikalavimo teisė egzistuoja iki jos atsisakymo, o naudos gavėjo valios raiška – atsisakymas, šią teisę veikia retroaktyviai, t. y. laikoma, jog ji nebuvo atsiradusi. UNIDROIT Principų komentatoriai, komentuodami Principų 5.2.6. straipsnį, išsako analogišką nuomonę, jog, naudos gavėjui atsisakius jo naudai išlygtos teisės, ji tampa „neefektyvi nuo pradžios“ (angl. *inoperative from the beeing*). Tad kas gi atsitinka su skolininko prievole, kai naudos gavėjo teisė tampa „neefektyvi nuo pradžios“?

Dažniausia tokiais atvejais galioja daugelio jurisdikcijų pozityviojoje teisėje įtvirtinta taisyklė, skolininko prievolė niekur nedingsta. O pradinis kreditorius turi teisę reikalauti įvykdyti prievolę sau. Tačiau šios teisės normos nėra imperatyvaus pobūdžio, t. y. daugeliu atvejų leidžiama šalims sutartyje iš anksto susitarti dėl skolininko prievolės „likimo“

³³⁶ *Ibid.*

³³⁷ Commentary on The UNIDROIT principles of international commercial law. Stefan Vogenauer. Jan Kleinheisterkamp. Oxford. 2009, p. 596.

³³⁸ Prezumpcijos esmė detalai atskleista šio darbo IV skyriuje.

naudos gavėjui jos atsisakius. Šiuo atveju pozityvioji teisė vėlgi leidžia veikti sutarčių laisvės principui, taigi sudarydamos sutartį trečiojo asmens naudai šalys gali susitarti įvairiai. Pavyzdžiui, šalys gali numatyti alternatyvų naudos gavėją ar netgi apskritai nuspręsti, jog naudos gavėjui atsisakius sutarties įvykdymo, skolininko prievolė pasibaigia³³⁹. Nesant konkrečių nuostatų sutartyje, naudos gavėjui atsisakius prievolės įvykdymo, veikia taisyklė, jog prievolės įvykdymo pradinis kreditorius gali reikalauti įvykdyti ją sau. Tačiau čia verta pabrėžti, jog negatyvus naudos gavėjo valios išreiškimas yra būtina sąlyga, jog pradinis kreditorius galėtų reikalauti prievolės įvykdymo sau. Tad grįžtant prie pateikto pavyzdžio apie studijų draudimą, atsakymas į iškeltą klausimą – „ar draudėjas A gali reikalauti draudimo išmoką išmokėti jam, o ne naudos gavėjai C“, būtų – „ne, negali“, nebent naudos gavėja atsisakė jos naudai išlygtos prievolės įvykdymo. Jeigu naudos gavėjos valia nežinoma, laikoma, jog išlygą savo naudai ji akceptavo.

5.4. Šalių atsakomybę ribojančios sutarčių sąlygos

5.4.1. Skolininko atsakomybės ribojimas prieš kreditorius ir trečiuosius asmenis

Esminis sutarties trečiojo asmens naudai bruožas yra specifinis trečiojo asmens statusas, kai išsiaiškinome, jog jam suteikta teisė ne tik gauti pagal sutartį jam išlygtą naudą, bet ir teisinės gynybos priemonės – teisė reikšti reikalavimą dėl prievolės įvykdymo natūra, reikalauti nuostolių atlyginimo ir pan. Tačiau kalbant apie sutarčių sąlygas, naudingas tretiesiems asmenims, nereikia pamišti, jog naudingas gali būti ne tik tam tikros prievolės įvykdymas trečiajam asmeniui, bet ir, pavyzdžiui, sutartyje nustatyti trečiojo asmens atsakomybės ribojimai. Nekyla abejonių, jog civilinės atsakomybės apribojimas yra naudingas atsakingam subjektui. Aiškumo dėlei verta pateikti pavyzdį, iliustruojantį šiame skirsnyje nagrinėjamą temą. Pavyzdžiui,

užsakovas A sudaro sutartį su generaliniu rangovu B dėl pastato statybos ir visiško jo įrengimo. Šalys derasi dėl tam tikrų generalinio rangovo atsakomybės apribojimų. Generalinis rangovas žino, jog kai kuriems darbams atlikti jis pasitelks kitus asmenis, subrangovus C ir D. Klausimas, ar sąlyga, ribojančia generalinio rangovo atsakomybę, galės gintis ir subrangovai C ir D, jeigu vykdant sutartį užsakovas A patirs nuostolių dėl jų veiksmų?

Matėme, jog sutartis trečiojo asmens naudai gali suteikti „kalaviją“ (teisę reikalauti įvykdyti prievolę bei atlyginti nuostolius), šio skirsnio tikslas išsiaiškinti, ar galimybė tartis gali suteikti trečiajam asmeniui ir „skydą“ (teisę gintis atsakomybę ribojančiomis sąlygomis).

Dauguma Europos jurisdikcijų, išskyrus retas išimtis, tokią galimybę pripažįsta. T. y. trečiajam asmeniui suteikiama teisė naudotis kitų šalių sudarytoje sutartyje išlygtais atsakomybės ribojimais. Priklausomai nuo jurisdikcijos, kai kuriais atvejais reikalaujama, jog šalių sutartyje būtų eksplicitiškai aptartas atsakomybę ribojančios išlygtos teisinės galios išplėtimas tretiesiems asmenims³⁴⁰ (pavyzdžiui, Anglija), o kitais gi atvejais atsakomybę ribojančios sąlygos veikimo išplėtimas tretiesiems asmenims gali būti numanomas (pavyzdžiui, Vokietijoje)³⁴¹.

³³⁹ Shalev, G., *supra* note 27, p. 330.

³⁴⁰ Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J., *supra* note 44, p. 603.

³⁴¹ Liang, Ch., *supra* note 11, p. 226–267.

Anglijos 1999 m. sutarčių (trečiojo asmens naudai) įstatymas nustato, jog tretysis asmuo turi teisę naudotis jam naudingomis kitų asmenų sudarytos sutarties sąlygomis, jei sutartyje tokia jo teisė aptarta arba ji yra numanoma. Nesant aiškiai išreikštos šalių valios, laikoma, jog tretieji asmenys negali naudotis išlyga, kuri riboja kreditoriaus ar skolininko atsakomybę. Toks teisinis reglamentavimas suteikia tretiesiems asmenims tam tikrą jų teisių apsaugą. Tačiau tretieji asmenys negali gintis civilinės atsakomybės ribojimais, jei pradinės šalys aiškiai susitarė, jog atsakomybės ribojimai negalioja tretiesiems asmenims³⁴².

Tačiau iki 1999 m., kai buvo priimtas Sutarčių (trečiojo asmens naudai) įstatymas, šalies teismai taip pat taikė šalių atsakomybę ribojančias sąlygas sutarties šalimi nesantiems asmenims. Kol sutarties trečiojo asmens naudai institutas nebuvo oficialiai pripažintas ir įtvirtintas statutų teisėje, siekdami išplėsti sutartyje nustatytą civilinės atsakomybės režimą, teismai rėmėsi kitų institutų teisinėmis konstrukcijomis. Daugeliu atvejų atsakomybę ribojančių sąlygų perkėlimas subrangovams, agentams, darbuotojams ir pan. buvo paaiškinamas atstovavimo instituto pagrindu. Galimybė naudotis atsakomybę ribojančia sutarties sąlyga buvo pripažįstama, jei įvertinus aplinkybes šalių teisiniuose santykiuose išryškėdavo atstovavimo elementas. Pavyzdžiui, Anglijos Lordų Rūmų teismas 1961 m. nagrinėtoje byloje yra pasisakęs, jog krovikas, kraudamas prekes į vagoną, atstovauja įmonei, kurioje dirba, todėl, jei vykdamas krovimo darbus ribojama įmonės atsakomybė, atitinkamai ribojama ir atsakomybė jos darbuotojo³⁴³.

Galimybę išplėsti atsakomybę ribojančias sąlygas taip, jog jos be skolininko galiotų ir tretiesiems asmenims, numato ir UNIDROIT Principų 5.2.3 straipsnis. Jis numato, jog galimybė išlygti dėl sutarties šalimis nesančių asmenų teisių *inter alia* apima ir galimybę išlygti dėl trečiojo asmens atsakomybės ribojimo³⁴⁴. UNIDROIT Principai nepripažįsta galimybės trečiojo asmens atsakomybę riboti numanomomis išlygomis. Nepripažįsta numanomo sutartinės atsakomybės režimo praplėtimo, kaip kad tai daroma Vokietijos teisėje, ir užima griežtą poziciją, kaip Anglijos teisėje. Trečiajam asmeniui neleidžiama remtis išlyga, kuri numato tik skolininko atsakomybės ribojimą. T. y. kalbant apie atsakomybės režimo praplėtimą, kategoriškai atsiskama gilintis į sutarties implicitinius klodus. Pozicija paprasta – trečiųjų asmenų atsakomybę ribojama, jei sutartyje taip parašyta.

Tokia pozicija yra ganėtinai griežta, lyginant su daugeliu Europos jurisdikcijų. Štai, pavyzdžiui, pagal jau minėtos Vokietijos sutarčių teisę, tretieji asmenys gali gintis skolininko atsakomybę ribojančia sąlyga, nepriklausomai nuo to, jog šioje sąlygoje apskritai nekalbama apie jos galią kitiems nei sutarties šalis asmenims, jeigu pagal sutarties tipą ir tikslą civilinės atsakomybės režimo praplėtimas gali būti numanomas. Vienoje civilinėje byloje Vokietijos BGH yra pareiškęs, jog jeigu sutarties šalis, kurios naudai išlygtas atsakomybės ribojimas, pagal aplinkybes sutarties sudarymo metu privalėjo pasirūpinti ir kitų asmenų, kurių paslaugomis galimai naudosis vykdydamas savo prievolę, interesais, tačiau tai nebuvo padaryta, atsakomybę ribojančių sąlygų poveikis išplečiamas ir kitiems, asmenų atsakomybė kyla vykdamas sutartį pradinio skolininko vardą³⁴⁵.

³⁴² Clark, J.; Vlasto, T., *supra* note 9, p. 524 (519–534).

³⁴³ *Struttons Ltd v. Midland Silicones* [1961] UKHL 4 (06 December 1961).

³⁴⁴ UNIDROIT Principles. Official comments [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-06-29]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>>.

³⁴⁵ BGH, Urteil vom 07.12.1961 - VII ZR 134/60.

Viena vertus, toks teisinis reguliavimas maksimaliai užtikrina trečiųjų asmenų interesus, kita vertus, tokios plačios sutartinės atsakomybės režimo išplėtimo galimybės kelia grėsmę teisiniam apibrėžtumui, prieštarauja teisėtų lūkesčių principui. Disertantės nuomone, UNIDROIT Principų siūlomas ir Anglijos teisės jau priimtas ir įgyvendintas požiūris geriau užtikrina visų sutartinio santykio dalyvių rizikos pasiskirstymo balansą. Pagal siūlomą reguliavimą tretysis asmuo, norėdamas gintis atsakomybę ribojančia sąlyga, privalo įrodyti, jog pradinės sutarties šalys dėl to susitarė.

Negalima pamiršti, jog esama atvejų, kai trečiųjų asmenų atsakomybę riboja pozityviosios teisės nuostatos. Atsakomybės apribojimo teisinės galios išplėtimas tretiesiems asmenims itin būdingas įvairių rūšių krovinių gabenimo santykiams. Klasikinis pavyzdys galėtų būti vadinamoji Himalajų išlyga (angl. *Himalaya clause*), kuri dažniausiai numatoma krovinių gabenimo jūra sutartyse. Pavyzdžiui,

prekių (krovinių) savininkas A sudaro sutartį su vežėju B dėl jų nugabenimo jūros transportu iš Kinijos į Olandiją. Krovinių gabenimo jūra sutartį patvirtinantis krovinių važtaraštis (angl. *bill of lading*) implikuoja *Himalaya clause* teisinį režimą šio pervežimo sutarties santykiams, atitinkamai ribojant ne tik vežėjo, bet ir daugelio trečiųjų asmenų (uosto krovėjų, įgulos, laivo savininko ir kt.) civilinę atsakomybę.

Vadinasi, krovinių gabenimo jūra sutartis yra naudinga ir tretiesiems asmenims, nes riboja jų atsakomybę. Kitų transporto rūšių tarptautinių konvencijų nuostatos taip pat numato trečiųjų asmenų atsakomybę ribojančias sąlygas. Štai CMR konvencijos 23 straipsnyje numatytais krovinių vežėjo atsakomybės ribojimais gali gintis ir jo pasitelkti agentai. Taigi atsakymas į klausimą, ar sutartis trečiojo asmens naudai gali suteikti trečiajam asmeniui ne tik „kalaviją“, bet ir „skydą“, yra teigiamas. Iš pateiktų pavyzdžių matome, jog sutartis trečiajam asmeniui gali būti naudinga ir tuo, jog mažina jo turtinę prievolę civilinės atsakomybės nuostolių atlyginimo santykiuose.

Atlikta analizė rodo, jog atsakomybę ribojanti sąlyga gali suteikti apsaugą tretiesiems asmenims, be to, tam tikrose specifinėse sutartyse atsakomybės ribojimas tretiesiems asmenims galioja *ipso jure*. Tipiški tokio teisinio režimo pavyzdžiai yra įvairių transporto rūšių krovinių vežimo sutartys. Be to, tarp teisės mokslininkų egzistuoja nuomonė, jog trečiųjų asmenų atsakomybę ribojančios sąlygos gali būti bet kurios civilinės sutarties dalis, jeigu tai neprieštarauja imperatyvioms įstatymo nuostatom³⁴⁶. Tuo tarpu Lietuvos pozityviosios teisės nuostatos tiesiogiai nereglementuoja galimybės išplėsti atsakomybę ribojančias sąlygas tretiesiems asmenims. Tačiau įtvirtintas sutarties trečiojo asmens naudai institutas. Ir nors LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio formuluotojė apie tai nekalbama, interpretuojant šį straipsnį UNIDROIT Principų šviesoje, galima daryti prielaidą, jog tokie susitarimai yra galimi.

5.4.2. Atsakomybę ribojanti išlyga trečiojo asmens naudai

Prieš tai nagrinėtoje situacijoje prieita išvada, jog tam tikrais atvejais tretieji asmenys gali gintis skolininko atsakomybę ribojančiomis sąlygomis. Tačiau analizės verta ir atvirkštinė situacija, t. y. siekiant atlikti visapusišką trečiųjų asmenų teisinio statuso analizę būtina atsakyti į klausimą, ar skolininko atsakomybę ribojanti išlyga gali būti panaudota

³⁴⁶ Lazauskaitė, R. *Nuo šalių valios priklausantys civilinės atsakomybės ribojimai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 109.

ne naudos gavėjo labui (kaip kad jau rašyta), o prieš naudos gavėją. Skolininkas vykdydamas sutartį gali padaryti žalos ne tik pradiniam kreditoriui, bet ir naudos gavėjui. Analizuojamą situaciją iliustruoja pavyzdys:

krovinio siuntėjas A sudaro sutartį su vežėju B dėl krovinio pristatymo krovinio (naudos) gavėjui C. Sutarčiai taikoma atitinkamos transporto rūšies tarptautinė konvencija riboja vežėjo atsakomybę tam tikra suma už prarasto krovinio kilogramą. Vežimo metu krovinyvis visiškai sunaikinamas. Nuostolį patyrė krovinio (naudos) gavėjas, nes krovinyvis buvo jo nuosavybė. Krovinio gavėjas pareiškė reikalavimą vežėjui dėl nuostolio atlyginimo. Klausimas – ar vežėjas turi teisę gintis atsakomybę ribojančiomis sutarties (šiuo atveju *ex lege*, tarptautinės konvencijos pagrindu) prieš naudos gavėją?

Dauguma Europos jurisdikcijų pripažįsta skolininko teisę remtis jo atsakomybę ribojančiomis sąlygomis ir prieš naudos gavėją. Ši galimybė išvedama iš visuotinai priimto principo, jog skolininkas prieš naudos gavėją gali pareikšti visus atsikirtimus, kuriuos turi prieš pradinį kreditorių. Taigi, jei su pradinio kreditoriumi sutarta dėl tam tikrų skolininko atsakomybės ribojimų, jie galioja ir prieš naudos gavėją ir tokia teisinio santykio vertinimo logika nekelia abejonių. Tačiau praktikoje pasitaiko sudėtingesnių atvejų, kai nuostolius dėl skolininko veiksmų ar neveikimo vykdamas sutartį patiria ne naudos gavėjas ir ne pradinis kreditorius, o asmuo, iš pirmo žvilgsnio visiškai nesusijęs su sutartimi. Situacijai iliustruoti tiks prieš tai pateiktas pavyzdys apie krovinio gabenimo sutartį, tik šį kartą kiek pakoreguotomis aplinkybėmis. Įsivaizduokime situaciją, kai

nei krovinio gavėjas (naudos gavėjas) C, nei siuntėjas (pradinis kreditorius) A nėra krovinio savininkas, krovinio savininkas yra kitas asmuo D, kuris netgi nežino apie A ir B sudarytą vežimo sutartį. D pareiškė reikalavimą B dėl nuostolio už žalą, padarytą jo nuosavybei, atlyginimo. Klausimas, ar B turės teisę remtis civilinės atsakomybės ribojimu, kurį numato tarp jo ir A sudarytos gabenimo sutarties teisinis režimas?

Situacija yra akivaizdžiai kontroversiška. Viena vertus, krovinio savininkas D nėra susijęs su A ir B sutartimi, tad jam apskritai palankiau reikšti reikalavimus delikto pagrindu, kita vertus, B padaryti nuostoliai yra susiję su jo veiklos rizika, kuri vykdoma vežimo sutarčių pagrindu, pastarasis vertindamas verslo riziką vadovavosi jo atsakomybę reglamentuojančios tarptautinės konvencijos režimu. Daugelyje Europos jurisdikcijų yra gan nuosekliai nusistovėjęs situacijos vertinimas. Štai, pavyzdžiui, pagal Anglijos 1999 m. sutarčių (trečiojo asmens naudai) įstatymo nuostatas teisė reikalauti įvykdyti sutartį yra automatiškai susiejama su atsakomybės pagal sutartį išlyga (ar teisiniu režimu *ex lege*). Be to, šalyse, kuriose pripažįstamas numanomo naudos gavėjo konceptas, krovinio savininkas, kaip jau rašyta, dažniausiai pripažįstamas numanomu naudos gavėju. T. y. laikoma, jog vežimo sutartis buvo sudaryta krovinio savininko interesais ir jo labui. Tad įgyvendindamas savo teisę į nuostolių atlyginimą toks naudos gavėjas neišvengiamai turės pripažinti ir iš sutarties kylančius atsikirtimus, kuriuos skolininkas turi prieš pradinį kreditorių. Štai Švedijos teismų praktika taip pat pripažįsta šalių galimybę susitarti dėl skolininko atsakomybės ribojimo ne tik prieš pradinį kreditorių, bet ir prieš trečiuosius asmenis, kurių interesus gali paveikti skolininko prievolės pagal sutartį vykdymas³⁴⁷. Panašią poziciją užima

³⁴⁷ *Ibid.*

ir Vokietijos, Šveicarijos, Olandijos teismai³⁴⁸. Disertantės nuomone, Lietuvoje įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka (LR civilinio kodekso 6.191 straipsnis) taip pat numano skolininko atsakomybę ribojančių sąlygų taikymą numanomam naudos gavėjui. Nors numanomo naudos gavėjo konceptas nėra ekspresyviai įtvirtintas teisės normos tekste, tokią išvadą, kaip jau minėta ankstesnėse šio darbo dalyse, leidžia daryti teismų jurisprudencija krovinių gabenimo automobilių keliais pagal CMR konvenciją bylose. Vežėjo atsakomybės prieš sutarties šalimi nesantį krovinio savininką klausimas sprendžiamas taikant CMR konvencijos sutartinį civilinės atsakomybės režimą.

Apibendrinant šią dalį reikia pasakyti, jog daugeliu atvejų, kai nuostolius patiria tretieji asmenys, veikia sutarties trečiojo asmens naudai institutui būdingas skolininko interesų apsaugos mechanizmas, jeigu įrodoma, jog žala padaryta vykdant sutartį, kuri sudaryta trečiojo asmens interesais.

³⁴⁸ Klotzel, T. R., *supra* note 23, p. 231.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Remiantis atlikto sutarties trečiojo asmens naudai instituto tyrimo rezultatais, galima konstatuoti, jog darbo pradžioje užsibrėžtas tikslas yra pasiektas, suformuluoti uždaviniai išspręsti, o darbo įvade išdėstyti disertacijos ginamieji teiginiai – pasitvirtino. Tai pagrindžia toliau pateikiamos tyrimo išvados:

Dėl sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratos bei prigimties

1. Sutartis trečiojo asmens naudai – tai tokia sutartis, kai asmenys sutartyje numato išlygą, jog prievolė iš sutarties bus įvykdyta sutarties sudaryme nedalyvaujančiam trečiajam asmeniui tokiu būdu, jog šis asmuo turi sutarties įvykdymo reikalavimo teisę su visomis pozityviosios teisės garantuojamomis teisėmis įgyvendinimo ir gynimo priemonėmis.

2. Sutarties trečiojo asmens naudai instituto emancipacijos kelias Europos jurisdikcijoje buvo skirtingas, tačiau šiandien Europoje yra nusistovėjusi universalios sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija su pagrindiniais instituto požymiais, reglamentavimo bei taikymo principais. Sutarties trečiojo asmens naudai koncepto paskirtis – sudaryti teisinę prielaidą dviem asmenims susitarti dėl kito asmens, nedalyvaujančio sutarties sudaryme, teisių (tam tikrais atvejais – ir pareigų) ir suteikti šiam asmeniui savarankišką sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Užtikrinant sutarčių laisvės ir individo valios autonomijos principų pusiausvyrą, sutarties trečiojo asmens naudai sudarymas, specialus naudos gavėjo teisinis statusas bei sutarties dalyvių tarpusavio teisiniai santykiai yra detalčiai reglamentuojami pozityviosios teisės normomis.

3. Egzistuoja kiti teisiniai instrumentai, kurie gali sukurti funkcinį požiūriu panašų efektą – paveikti sutarties sudaryme nedalyvaujančio asmens teisinį statusą taip, jog šis įgytų teises ir pareigas iš kitų asmenų sudarytos sutarties, tai, pavyzdžiui, atstovavimas, kito asmens reikalų tvarkymas, reikalavimo perleidimas ir pan. Tačiau šie institutai negali patenkinti sutarties trečiojo asmens naudai sudarymo tikslų – užtikrinti ypatingų trečiojo asmens reikalavimo teisės savybių, kuriuos užtikrina sutarties trečiojo asmens naudai teisinis konceptas.

Dėl teisių trečiajam asmeniui suteikimo bei stipulario alteri atšaukimo

4. Trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis ir pagrindas yra pradinių sutarties šalių pradinio kreditoriaus ir skolininko valios sutaptis dėl *stipulario alteri*. Laikoma, jog šalys sudarė sutartį trečiojo asmens naudai, jeigu pagal sutarties tekstą galima nustatyti, jog šalys numatė prievolės įvykdymą trečiajam asmeniui kartu su teise reikalauti šios prievolės įvykdymo.

5. Sutartyje numatytas sutarties įvykdymas trečiajam asmeniui *per se* nesuponuoja trečiojo asmens reikalavimo teisės, tačiau sprendžiant, ar sutartis sudaryta trečiojo asmens naudai, t. y. ar tretysis asmuo turi reikalavimo teisę iš sutarties, negali būti vadovojamasi vien tekstiniu-lingvistiniu sutarties aiškinimu. Vadovaujantis konsensualizmo principu, reikalaujama atskleisti tikruosius šalių ketinimus. Šalių valia dėl teisės trečiajam asmeniui suteikimo gali būti išreikšta tiek *expressis verbis*, tiek *implicitiškai*. Teisės mokslo doktrina šiuo požiūriu suformavo vienodą poziciją – tretysis asmuo įgyja reikalavimo teisę iš sutarties, jeigu šalys dėl jos eksplicitiškai susitarė arba jeigu tokį jų ketinimą galima rasti kiti požymiai, sutarties sudarymo aplinkybės, sutarties tikslas ir kiti individualiu atveju svarbūs faktoriai.

6. Norint pasiekti maksimalaus įmanomo teisinio apibrėžtumo ir stabilumo reikalingi aiškūs standartai ir kriterijai, kaip atskirti „tikrąsias“ sutartis trečiojo asmens naudai nuo įvykdymo trečiajam asmeniui sutarčių. Išskirtini du pagrindiniai metodai, kuriais Europos šalys sprendžia šį klausimą: vienos tai daro įstatymų leidybos būdu, t. y. teisės aktuose įtvirtina standartus ir taisykles, kuriomis remiantis sutartys naudingos tretiesiems asmenims išskirstomos į sukuriančias reikalavimo teisę ir tokios teisės nesukuriančias, kitos gi – šį darbą palieka teismų praktikai, santykių kvalifikavimo kriterijų išgryninimo darbą atlieka šalies teismų praktiką formuojanti institucija. Lietuvos pozityviojoje teisėje įtvirtinta instituto sampratos formuluotė nesudaro prielaidų tokiam sutarčių skirstymui, ji, nukrypstant nuo visuotinai priimtos instituto koncepcijos, numato, jog visos sutartys, kurių vykdymas numatytas trečiajam asmeniui, yra sutartys trečiojo asmens naudai.

7. Egzistuoja kategorija sutarčių, kai šalių valia dėl trečiojo asmens reikalavimo teisės yra preziumuojama. T. y. net ir nesant išlygos trečiojo asmens naudai, yra laikoma, jog tam tikrų kategorijų sutartys pagal savo prigimtį yra skirtos trečiųjų asmenų interesams tenkinti. Šie išimtiniai atvejai nustatomi imperatyviomis įstatymo normomis (sutartys trečiojo asmens naudai *ad legem*) arba išgryninami teismų jurisprudencijos keliu. Šis sutarčių laisvės principo pažeidimas pateisinamas socialine teisės funkcija ir trečiųjų asmenų pagrįsto pasiklovimo bei teisėtų lūkesčių principais.

8. Trečiojo asmens reikalavimo teisė atsiranda iš karto, kai tik šalys dėl jos sulygsta (išskyrus Olandiją, kur akceptas yra būtina naudos gavėjo teisės atsiradimo sąlyga). Vadinasi, nereikia trečiojo asmens pareiškimo apie teisės priėmimą (akcepto) ar jokio kitokio bendradarbiavimą reiškiančio veiksmo, kad jam atsirastų reikalavimo teisė. Teisė nuo pat sutarties sudarymo priklauso trečiajam asmeniui, o ne pradiniam kreditoriui.

9. Trečiojo asmens valios autonomija išsaugoma suteikiant jam besąlyginę teisę atsisakyti *stipulario alteri*. Pozityviosios teisės normos imperatyviai numato, jog tretysis asmuo neprivalo priimti ar naudotis jam išlygta teise. Tretysis asmuo visada gali atsisakyti jam išlygtos teisės. Galimybė atsisakyti išlygos užtikrina šalių interesų balansą. T. y. leidžia asmenims laisvai susitarti dėl kito asmens, jam nedalyvaujant, tačiau paverčia išlygą negaliojančią *ab initio*, jei paaiškėja, jog ji yra prieš trečiojo asmens valią.

10. Jeigu tretysis asmuo atsisako jam išlygtos teisės, šis jo veiksmas sukuria retroaktyvų teisinį poveikį, laikoma, jog ši jo teisė apskritai nebuvo atsiradusi. Pagal Lietuvoje įtvirtintą teisinį reguliavimą, naudos gavėjo teisė, kai naudos gavėjas jos atsisako, šioje stadijoje nebaigia savo egzistavimo, o teisės normos pagrindu pereina kitam asmeniui – pradiniam kreditoriui.

11. Šalys gali atšaukti naudos gavėjo reikalavimo teisę, tačiau ši galimybė yra ribota. Pagal bendrą taisyklę – sulig išreikštu naudos gavėjo akceptu šalys netenka galimybės atšaukti ar pakeisti *stipulario alteri*. Tačiau, sudarydamos sutartį su išlyga trečiojo asmens naudai, šalys gali susitarti dėl kitokių trečiojo asmens reikalavimo teisės atšaukimo sąlygų – kad ši gali būti atšaukta ir po naudos gavėjo akcepto. Toks teisinių santykių reguliavimas numatomas siekiant užtikrinti naudos gavėjo teisėtų lūkesčių ir pagrįsto pasiklovimo principus. Naudos gavėjas privalo žinoti, kiek ir kokia apimtimi gali paskliauti jo naudai atlikta išlyga.

Dėl šalių tarpusavio teisinių santykių sutartyje ir naudos gavėjo teisinio statuso ypatumų

12. Sutartimi trečiojo asmens naudai be trečiojo asmens valios ir/ar netgi žinios galima pastarajam suteikti teises, tačiau ne pareigas. Trečiojo asmens pareigos gali būti numato-

mos kaip trečiojo asmens teisės įgyvendinimo sąlygos. Trečiojo asmens reikalavimo teisės įgyvendinimo sąlygos yra savarankiškos naujojo kreditoriaus prievolės, kurių atsiradimas yra siejamas tik su jo valia pasinaudoti jam išlygta teise.

13. Daugelyje Europos jurisdikcijų naudos gavėjas sutarties šalimi nelaikomas. Pagal nusistovėjusią praktiką, jis dažniausiai vadinamas sutarties dalyviu. Tačiau visuotinai pripažįstama, jog naudos gavėjas privalo vykdyti pareigas, susijusias su jo reikalavimo teisės įgyvendinimu. Naudos gavėjas pareigas vykdo laisva *valia* siekdamas gauti jam išlygtą naudą. Teisinis santykis, kai iš suderintos šalių valios susidaro prievolinis teisinis santykis, teoriniu požiūriu atitinka visus sutartinio santykio požymius. Todėl, doktorantės nuomone, yra visos prielaidos naudos gavėją laikyti sutarties šalimi, prie sutarties prisijungusia išreiškus ketinimą priimti sutarties įvykdymą.

14. Sutartyje trečiojo asmens naudai tretysis asmuo tampa naujuoju skolininko kreditoriumi ir, įgyvendindamas savo reikalavimo teisę, gali naudotis visomis civilinės teisės garantuojamomis teisinės gynybos priemonėmis. Tačiau trečiojo asmens teisė neišvedama iš kreditoriaus teisės, ji egzistuoja savarankiškai. Naudos gavėjo teisė sutartyje trečiojo asmens naudai yra autonomiška, t. y. nepriklauso nuo išlygstančiojo turtinių teisių, t. y. jos negali atimti, atšaukti ar apriboti pradinio kreditoriaus įpėdiniai ar jo kreditoriai. Ši savybė užtikrina maksimalią naudos gavėjo interesų apsaugą ir išskiria sutartį trečiojo asmens naudai iš kitų funkciniu požiūriu panašių institutų.

15. Nepaisant to, jog trečiojo asmens teisė yra savarankiška ir įgyvendinama, tiek teisės mokslo doktrinoje, tiek teisės taikymo praktikoje pripažįstama, jog ji priklauso nuo sutarties galiojimo. Tai reiškia, jog skolininkas prieš tretįjį asmenį gali panaudoti tuos pačius atskirtumus, kaip ir prieš pradinį kreditorių.

Dėl sutarties trečiojo asmens naudai instituto situacijos Lietuvoje

16. LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 1 dalies formuluotė yra ydinga, ji nepateikia sutarties trečiojo asmens naudai ir sutarties įvykdymo trečiajam asmeniui atribojimo kriterijų. Ši teisės normos formuluotė sukuria prielaidas visas sutartis, kurios įvykdomos trečiajam asmeniui, laikyti sutartimis trečiojo asmens naudai. Siekiant pašalinti klaidinančią formuluotę ir sukurti teisinį aiškumą bei apibrėžtumą, siūlytina LR civilinio kodekso 6.191 straipsnį pakeisti ir jo 1 dalies formuluotę išdėstyti taip:

6.191 straipsnis. Sutartis trečiojo asmens naudai

1. Šalys gali susilygti, jog sutartis bus įvykdoma trečiajam asmeniui kartu suteikiant jam šios sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Įvykdyti prievolę pagal šią sutartį turi teisę reikalauti tiek sudaręs sutartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas, jeigu ko kita nenumato įstatymai ar sutartis arba nelemia prievolės esmė (...).

17. Ydingo sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinio reguliavimo neigiamo poveikio galima būtų išvengti ar jį sušvelninti teismų jurisprudencijos keliu. Apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus Lietuvos teismams, sprendžiant dėl konkrečios sutarties vertinimo dėl jos pripažinimo sutartimi trečiojo asmens naudai, siūlytina:

- atsižvelgti į tai, jog išlygta trečiojo asmens naudai gali būti implicitinė, kvalifikuojant sutartį įvertinti tikrąją šalių valią bei ketinimus, sutarties prigimtį, numanomo naudos gavėjo padėtį sutarties atžvilgiu ir kitus svarbius faktorius;

- naudoti Europos jurisdikcijose nusistovėjusį „sieki suteikti naudą“ testą (angl. „*intention to benefit*“ test) – sprendžiant dėl trečiojo asmens teisės reikalauti prievolės įgyvendinimo – ar šalys siekė suteikti trečiajam asmeniui įgyvendinamą reikalavimo teisę.

- įvertinti potencialaus naudos gavėjo pasiklovimo sutartimi pagrįstumą, keliant klausimą, ar buvo aplinkybės, leidusios naudos gavėjui tikėtis, jog sutartis sudaryta jo interesais ir bus įvykdyta jam?

- atsižvelgti į nusistovėjusį tam tikrų kategorijų sutarčių tradicinį priskyrimą sutartims trečiojo asmens naudai ir įstatymo numatomas trečiųjų asmenų teises pagal atskirus sutarčių tipus (*ad legem*).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai ir tarptautinės sutartys

- Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
- Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1964, Nr. 19-138.
- Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Protokolo (Protokolas dėl SST), iš dalies pakeičiančio 1924 m. rugpjūčio 25 d. Tarptautinę konvenciją dėl kai kurių teisės normų, susijusių su konosamentais, suvienodinimo (Hagos taisyklės), iš dalies pakeistą 1968 m. vasario 23 d. protokolu (Visbiu taisyklės) ratifikavimo“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 107-2932.
- Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 94-4246.
- Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 61-2340.
- Ženevos 1956 m. krovinių vežimo keliais sutarties (CMR) konvencija. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 107-2932.

Užsienio valstybių ir tarptautiniai teisės aktai

- Bürgerliches Gesetzbuch. Bundesministerium de Juristiz [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-30]. <<http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>>.
- Burgerlijk Wetboek [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-29]. <<http://www.wetboek-online.nl/wet/BW1.html>>.
- Code civil des français.LEGIFRANCE.Le Service Public de la Diffusion de Droit [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-30]. <http://www.jus.unitn.it/cardozo/obiter_dictum/codciv/codciv.htm>.
- Il Codice Civile Italiano. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-28]. <http://www.jus.unitn.it/cardozo/obiter_dictum/codciv/codciv.htm>.
- Codigo Civil Portuguese [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-30]. <<http://www.confap.pt/docs/codcivil.PDF>>.
- Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999 [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-30]. <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/31/contents>>.
- Swiss Code of Obligations. Volume I. Contract Law. English translation of the Official Text, 2008 Edition.* Zurich: Swiss – Americal Chamber of Commerce, 2008.
- The Civil Code of the Russian Federation [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-29]. <<http://www.russian-civil-code.com>>.
- The Principles of European Contract Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-29]. <<http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002>>.
- UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome: International Institute for the Unification of International Private Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-29]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>>.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje *M. D. Pečiūrienė v. R. Butkauskaitė ir kt.* (Nr. 3K-3-336/2000 m.).

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 31 „Dėl Lietuvos teismų praktikos, taikant Ženevos 1956 m. tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvenciją (CMR)“.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mėlynoji uoga“ v. UAB „Danajos autotransportas“ ir kt. (Nr. 3K-7-936/2001 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje N. U. v. AB viešbutis „Lietuva“ ir kt. (Nr. 3K-7-145/2003 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 10 d. nutartis civilinėje byloje AB bankas „Hansa – LTB“ v. UAB draudimo kompanija „Baltic Polis“ ir kt. (Nr. 3K-3-797/2003 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje R. P. M. v. AB „Hansabankas“ (Nr. K-3-657/2004 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje AB „Stomatologijos klinika“ v. Kauno miesto savivaldybė ir kt. (Nr. 3K-3-11/2006 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje N. N. v. UAB „Statoil Lietuva“ ir kt. (Nr. 3K-3-465/2006 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“ ir kt. (Nr. 3K-3-12/2009 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje M. L. v. Latvijos Respublikos bendrovės „Air Baltic Corporation“ AS (Nr. 3K-3-541/2009 m.).
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 752.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje A. A. A., G. B., G. B., L. B., V. B., R. B., H. B., D. D., L. B., I. G., I. G., J. G., I. K., A. K., F. L., J. L., D. M., S. M., V. M., D. M., A. M., A. S., A. S., R. T., R. V., A. V., R. V., J. V. v. A. Kojalavičienės firma „Nilara“ (Nr. 3K-3-239/2011 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje A. D. v. Valdo Stankūno individuali įmonė „Pietvė“ (Nr. 3K-3-327/2011 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baldjoda“ v. Furniture Production International A/S (Nr. 3K-3-367/2011 m.).

Užsienio valstybių teismų praktika

Jungtinės Karalystės

Struttons Ltd v Midland Silicones [1961] UKHL 4.

Tweddle v Atkinson [1861] EWHC QB J57.

Prancūzijos

Cass. civ. 17, decembre 1954.

Cass. civ. 12, juillet 1956.

Cass. civ. 4, fevier 1966.

Vokietijos

- RG, urteil vom 12.12.1907-RGZ 67, 204.
BAD, urteil vom BAG, 10.02.1956-1 AZR 76/54.
BGH, urteil vom 07.12.1961-VII ZR 134/60.
BGH, urteil vom 09.04.1970-54.
BGH, urteil vom 28.06.1979-VII ZR 248/78.
BGH, urteil vom 17.01.1985-VII ZR 63/84.

Specialioji literatūra

- Ambrasienė, D.; Sinkevičius, E. *Vežėjo civilinės atsakomybės pagal Ženevos tarptautinio krovinių vežimo keliais sutarties konvenciją ir jos draudimas*. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2004.
- Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
- Association Henri Capitant Des Amis De La Culture Juridique Francais. *European Contract Law Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules*. Vol. 1. Munich: Sellier, 2008.
- Aviža, S., et al. *Civilinė teisė*. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009.
- Beale, H., et al. *Casebook on The Common Law of Europe. Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2002.
- Bayer, V. *Der Vertrag zugunsten Dritter: neuere Dogmengeschichte - Anwendungsbereich - dogmatische Strukturen*. Mannheim: Universität Mannheim, 1995.
- Barry, N. *Contract and Agreement in English and French Law. The French Law of Contract by Barry Nicholas*. Oxford: Oxford Journal of Legal Studies (Vol. 6, No. 2), 1986 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-13]. <<http://www.jstor.org/stable/764207>>.
- Basil S., et al. *The German Law of Contract: A Comparative Treatise 2nd edition*. Oxford: Hart Publishing, 2006.
- Black, O. *Agreements: A Philosophical and Legal Study*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Boodman, M. *Third-Party Beneficiaries in Quebec Civil Law*. Toronto: Canadian Business Law Journal, 2001 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-04-23]. <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/canadbus35&div=18&g_sent=1&collection=journals>.
- Borevičienė, E. Sutartis trečiojo asmens naudai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(4): 1537–1548.
- Busch, D., et al. *The Principles of European Contract Law (Part III) and Dutch Law. A Commentary II*. Hague: Kluwer Law International, 2006.
- Cashmore, M. C. *The Aliakmon and Hague – Visby Rules*. Journal of Business Law. London: Sweet & Maxwell, 1990, p. 363–365.
- Cashmore, M. C. *Who are consignors and consignees for the purposes of a contract of carriage?* Journal of Business Law. London: Sweet & Maxwell, 1990, p. 377–393.
- Clark, J.; Vlasto, T. *The Effect of the Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999 on Voyage and Time Charter Parties*. Tulane: Tulane Maritime Journal, 2001, p. 519–534.
- Czech, S.; Vidonja, W. *Insurance Law In Europe. Comite Europeen Des Assurances*. Brussels, 2004.
- Dorndorp, H. *Grotius' Doctrine on adquisitio obligationis per alterum and its Roots in the Legal Past of Europe*. Rome: Il Cigno Edizioni, 2004, p. 205–244.

- Dorndorp, H.; Hallebeek, J. *Contracts for a third-party beneficiary a historical and comparative account*. Lieden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.
- Dorndorp, H. *The reception of institutes 3.19.19 in France*. Johannesburg: Fundamina, 2005, 11(1): 59–68.
- Drazdauskas, S. *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.
- Gelumbauskienė, R.; Šapoka, G. *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia, 2012.
- Getz, L. *Contracts for the Benefit of Third Parties*. Acta Juridica, 1962, (iii), p. 38–61.
- Girard, P. F. *Romėnų teisė. I tomas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidykla, 1931, p. 137.
- Girvin, S. *Third party rights under Shipping Contracts in English and Soth African Law*. Mercantile Law Journal. Unisa, 1997, p. 97–122.
- Gordley, J. *The Philosophical Origins of Modern Contract Doctrine*. Oxford: Oxford University Press, 1991.
- Gordley, J. *The Enforceability of Promises in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Graspel, W. *Institutes of Justinian With The Novel As To Successions*. New Jersey: The Law Book Exchange Ltd., 2008.
- Gruber, J. P. *The Auditor Pays It All – the Austrian Way to Lure Investors*. Viena: International Business Lawyer, 2003.
- Hallebeek, J. *Contracts for a third-party beneficiary: a brief sketch from the Corpus Iuris to present-day civil law*. Johannesburg: Fundamina, 2007, p. 14.
- Hannes, Sh. *Restitutution and Contract Law: non –cumul?* Theoretical Inquiries in Law. Cembridge: University of Cambridge, 2001, p 83.
- Hartkamp, A., et al. *Roman Law and the harmonization of Private Law in Europe. Towards a European Civil Code*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2011, p. 37.
- Hillman, R. A. *The Richness of Contract Law. An Analysis and Critique of Contemporary Theories of Contract Law*. London: Kluwer Academic Publishers, 1998.
- Hogg, M. *Perspectives on contract theory from mixed lygal system*. Oxford: Oxford Journal of Legal Studies, 2009, 29(4).
- Hogg, M. *Promises and Contract Law: Comparative Perspectives*. Edinburgh: University of Edinburgh, 2011.
- Ibbetson, D. *Historical Introduction to the Law of Obligations*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Janulaitis, A. *Napoleono teisyas. Jo atsiradimas ir veikimas Pancūzijoje, išsiplėtimas svetur, o ypačiai Lietuvos užnemunėje*. Kaunas: 1930.
- Klimas, T. *Comparative Contract Law: A Transsystemic Approach with an Emphasis on the Continental Law*. Carolina Academic Press, 2006.
- Klotzel, T. R. *Third Party Liability in Financial Transactions in Germany*. Stuttgart: International Bussines Lawyer, 1994, p. 231, 230–236.
- Koffman, L.; MacDonald, E. J. *The Law of Contract. Sixth Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Kontautas, T. *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 2007.
- Kötz, H.; Flessner, A. *European Contract Law: Volume One: Formation, Validity, and Content of Contracts; Contract and Third Parties*. Oxford: Clarendon Press, 1997.

- Kötz, H.; Flessner, A. *European Contract Law*. Oxford: Clarendon Press, 1998.
- Kötz, H.; Zweigert, K. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
- Lando, O.; Baele, H. *The Principles of European Contract Law. Part I and II. Commission of European Contract Law*. Leiden: Martinus Hijhoff Publishers, 2000.
- Lazauskaitė, R. *Nuo šalių valios priklausantys civilinės atsakomybės ribojimai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
- Liang, Ch. *Benefits and Burdens of Third Parties Under Exemption Clause in Bills of Lading*. *Tulane Maritime Journal*, 1999, p. 226–267.
- McEndrick, E. *Comparative Remedies for Breach of Contract*. Oxford: Hart Publishing, 2005.
- McEndrick, E. *Contract Law. Text, Cases and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- McQueen, H.; Thompson, J. *Creation of Voluntary Obligations: Contract, Promise and Third Party Rights*. West Sussex: Bloomsbury Professiona, 2012 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-06 15]. <<http://uk.practicallaw.com/books/9781847661630/chapter02>>.
- Malan, F.; Faul, W. *Some aspects of bills of lading*. *Mercantile Law Journal*. Unisa, 1989, p. 322–333.
- Maggs, P. *The Civil Codes of Central Eurasia: a Comparison. In Proceedings of the Central Eurasian Studies Society Fourth Annual Conference*. Cambridge (Mass., USA), 2003.
- Magnus, U. *Some Thoughts on Germany's Contribution to European and Comparative Law*. *Bracton: Bracton Law Journal*. 2006 (38).
- Mankievitz, R. H. *Products Liability – A Judicial Breakthrough in Germany*. *International and Comparative Law Quarterly*. 1969, 19(01), p. 117.
- Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė*. Vilnius: Justitia, 1996.
- Mikelėnas, V. *Privatinės teisės harmonizavimas ir unifikavimas: lietuviškas variantas. Lietuvos teisės tradicijos*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 165–173.
- Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
- Millner, M. A. *Ius Quaesitum Tertio: Comparison and Synthesis*. Cambridge: *International and Comparative Law Quarterly*, 1967, 16 (2): 446–463.
- Mizaras, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007.
- Oda, H. *Russian Commercial Law*. London: Martinus Hijhoff Publishers, 2007.
- Osterhuis, J. *Specific Performance in German, French and Dutch Law in the Nineteenth Century. Remedies in an Age of Fundamental Rights and Industrialization*. *Studies in the History of Private Law*. vol 4. Lieden: Martinus Nijhoff Publishers, 2011.
- Palmer, V. *The paths to privity: the history of the third party beneficiary contracts at English law*. New Jersey: Law book Exchange, 2005.
- Perkin, C. *Corporate beneficiaries and privity of contracts. Company lawyer*. London: Sweet&Maxwell, 2000.
- Plender, R.; Wilderspin, M. *The European Private Law of Obligations*. London: Sweet and Maxwell, 2009.
- Powles, D. G. *The basis of carriers liability to the consignee – a need for revision (sea)*. *Journal of business law*. London: Sweet&Maxwell, 2012.

- Schafer, H. B. *Liability of Experts and the Boundary between Tort and Contract*. Theoretical Enquiries of Law. Tel Aviv, 2002.
- Schlechtriem, P.; Schwenzer, I. *Commentary on The UN Convention on the Sale of Goods (CISG)*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Selelionytė-Drukteinienė, S. Grynai ekonominio pobūdžio žala, kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje. *Jurisprudencija*. 4 (118), 2009: 130.
- Shalev, G. *Third Party Beneficiary: A Comparative Analysis*. Tel Aviv: Israel Law Review, vol. 11, 1976.
- Snijders, V. *The Civil Codes of Russian Federation and the Netherlands: Similarities and Contrasts*. Leiden: Martinus Hijhoff Publishers, 2009, p. 11–37.
- Tetley, W. *Who May Claim or Sue for Cargo Loss or Damage?* Journal of Maritime Law and Commerce. 1986, (17): 407.
- Vagni, L. *The Enforceability of Promises in Scotland and in The European Contract Law: A Comparative Analysis from an Italian Perspective*. Monza: Comparative Law Review, 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-05]. <<http://www.comparativelawreview.com/ojs/index.php/CoLR/article/view/14>>.
- Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004.
- Vaišvila, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2010.
- Vancevičius, S. Prievolinės teisės samprata pagal Lietuvoje galiojusius Rusijos imperijos civilinius įstatymus. *Teisė*. 1997, (31): 152–158.
- Vancevičius, S. Sutarties sąvoka ir galiojimo teisiniai principai pagal Lietuvoje galiojusius Rusijos imperijos civilinius įstatymus. *Teisė*. 2007, (63): 172–175.
- Vitkevičius, P. S., et al. *Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1976.
- Veličkienė, A. T. *Ratio scripta. Lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai*. Vilnius: Justitia, 2003.
- Vlasto, T.; Clark, J. *Effect of the Contracts (Rights of Third Parties) Act 1999 on Voyage and Time Charter Parties*. Tulane: The Tulane Maritime Law Journal, 2001.
- Vogenauer, S.; Weatherill, S. *The Harmonisation of European Contract Law. Implications for European Private Laws, Business and Legal Practice*. Oxford: Hart Publishing, 2006.
- Vogenauer, S., et al. *Reforming the French Law of Obligations: Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription*. Oxford: Hart Publishing, 2009.
- Vogenauer, S.; Kleinheisterkamp, J. *Commentary on The UNIDROIT principles of international commercial law*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Whittaker, S. Privity of contract and the law of tort: the French experience. Oxford: Oxford Journal of Legal Studies, 1995, p. 327.
- Zimmermann, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Zimmerman, R. *The New German Law of Obligations. Historical and Comparative Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Žėruolis, J., et al. *Tarybinė civilinė teisė. I dalis*. Vilnius: Mintis, 1975.

Kiti šaltiniai

- UNIDROIT Principles. Official comments [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-05-29]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>>.
- De Jure.org. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-01]. <<http://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Text=BGHZ%2075,%2075>>.
- Ius Commune Casebooks for the common law of Europe: Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-01]. <<http://www.casebooks.eu/contractLaw1/chapter1/excerpt.php?excerptId=2945>>.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Edita Borevičienė

SUTARTIS TREČIOJO ASMENS NAUDAI

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2007–2013 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

doc. dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

prof. dr. Saulius Katuoka (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Nariai:

prof. dr. Egidijus Baranauskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

prof. dr. Edita Gruodytė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

doc. dr. Gediminas Sagatys (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

doc. dr. Andrius Smaliukas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Oponentai:

prof. dr. Asta Dambrauskaitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);

doc. dr. Linas Meškys (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2014 m. sausio 17 d. 10 val., I-414 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius, Lietuva

Disertacijos santrauka išsiųsta 2013 m. gruodžio 17 d.

Su disertacija galima susipažinti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20, Vilnius) bibliotekose.

SUTARTIS TREČIOJO ASMENS NAUDAI

SANTRAUKA

Tyrimo aktualumas ir problematika. Sutartis trečiojo asmens naudai yra teisinis instrumentas, leidžiantis šalims laisvai susitarti dėl kito asmens, nedalyvavusio sutarties sudaryme, naudos bei suteikti šiam asmeniui sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Tokiu būdu sutarties trečiojo asmens naudai institutas sudaro prielaidas sutarties laisvės principo įgyvendinimui. Jeigu šalys nori sutartimi susitarti dėl kito asmens teisių, jos yra laisvos tai padaryti ir šiam tikslui „tarnauja sutartis trečiojo asmens naudai“. Kita vertus, civilinėje teisėje galioja ir kiti ne mažiau svarbūs subjektų valios autonomijos bei sutarties uždaro (riboto poveikio) principai. Taigi šalys yra laisvos susitarti dėl kito asmens teisinio statuso konkrečios sutarties atžvilgiu, tačiau šios laisvės riba yra kito individo valios autonomija. T. y. negalima sutartimi primesti teisių, ar juo labiau pareigų, prieš jo valią. Dėl šios priežasties civilinėje teisėje visuotinai įtvirtintas fundamentalus principas – sutartis turi galią tik jos šalims. Vis dėlto pagrindinė civilinės teisės, kaip individų turitinių santykių reguliavimo priemonės, paskirtis yra ne drausti, o įgalinti veikti. Jai keliami uždavotys surasti optimalius reguliavimo būdus suteikiant teisės subjektams maksimalią veikimo laisvę, tačiau tuo pat metu užtikrinti, jog vieno individo naudojimas savo laisve neapriboja kito individo laisvės. Sutarties trečiojo asmens naudai institutas yra klasikinis interesų derinimo teisinio reguliavimo pavyzdys. *Sutarties laisvės* principo įgyvendinimas (laisvė susitarti dėl kito asmens teisinio statuso) turi būti realizuotas tokiu būdu, kad nepažeistų kito *asmens valios autonomijos* – toks yra pagrindinis sutarties trečiojo asmens naudai instituto tikslas. Atsižvelgiant į šią sudėtingą institutui keliamą uždavotį, jo teisinis reguliavimas turi būti kokybiškas, patikimai reguliuoti visų šio socialinio-teisinio santykių subjektų pradinių sutarties šalių (kreditoriaus ir skolininko) bei trečiojo asmens interesų pusiausvyrą. Instituto teisinio reglamentavimo kokybės matas – teisinio santykio dalyvių interesų pusiausvyros lygis bei pakankamas teisinis apibrėžtumas. Pozityvioji teisė privalo efektyviai reguliuoti sutarties trečiojo asmens naudai dalyvių tarpusavio santykius.

Teisės subjektai yra laisvi susitarti dėl tarpusavio teisių ir pareigų, jie taip pat gali numatyti, jog sutartis bus įvykdoma trečiajam asmeniui. Tačiau vien ši aplinkybė nekeičia trečiojo asmens teisinio statuso. Sutarties įvykdymo nukreipimas trečiajam asmeniui *ipso jure* nesuteikia trečiajam asmeniui sutarties įvykdymo reikalavimo teisės, nes įsipareigojimas (pažadas) kažką atlikti duotas ne jam (trečiajam asmeniui), o kreditoriui. Teisinio instrumento, įgalinančio suteikti tretiesiems asmenims sutarties įvykdymo reikalavimo teisę ir tokiu būdu sukurti ypatingą, sutarties sudaryme nedalyvavusio asmens statusą poreikis ypač išryškėjo devyniolikto amžiaus socialinių realiųjų fone ėmus intensyviai vystytis gyvybės draudimo santykiams. Gyvybės draudimo santykis savo esme buvo dviejų asmenų susitarimas dėl trečiojo asmens naudos ateityje įvykus sutartyje aptartai sąlygai. Kadangi prievolės įvykdymo momentas šiose sutartyse dažniausiai siejamas su vienos iš šalių (kreditoriaus) mirtimi, jau sutarties sudarymo stadijoje buvo aišku, jog pats kreditorius neturės objektyvios galimybės pareikalauti sutarties įvykdymo. Taigi natūraliai atsirado

sutarties, įgalinančios suteikti įgyvendinamą ir pozityviosios teisės ginamą reikalavimo teisę trečiajam asmeniui, poreikis.

Per pastarąjį šimtą metų, nuo momento, kai buvo pirmą kartą įtvirtintas pozityviosios teisės normose, sutarties trečiojo asmens naudai institutas buvo išplėtotas daugelyje Vakarų Europos šalių, buvo išvystyta teisės mokslo doktrina – suformuoti fundamentalūs šio instituto funkcionavimo dėsniai. Ilgainiui nusistovėjo sutarties trečiojo asmens naudai sudarymo, naudos gavėjo paskyrimo ir identifikavimo principai, susiformavo jo teisinio statuso samprata, šalių tarpusavio teisų ir pareigų specifika. Galiausiai tam tikros šios specifinės sutarčių rūšies sampratos gairės buvo įtvirtintos Europos privatinės teisės unifikavimo dokumentuose.

Tuo tarpu Lietuvoje sutarties trečiojo asmens naudai instituto situacija iš esmės skiriasi. Teisės instituto sampratą teisės sistemoje galima laikyti suformuota, jeigu joje 1) egzistuoja atitinkamo visuomeninio santykio teisinis reguliavimas, 2) yra suformuota pažiūrų į šį reiškinį sistema (doktrina) bei 3) į šias pažiūras nuosekliai koresponduojanti teismų jurisprudencija. Disertantės nuomone, iš šių trijų komponentų Lietuva kol kas turi tik vieną – teisinį reguliavimą. Sutarties trečiojo asmens naudai apibrėžimas įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.191 straipsnyje. Be to, kaip paaiškėjo atlikto tyrimo metu, šios teisės normos formuluotė turi trūkumų, tiesiogiai lemiančių komplikuoatą sutarties trečiojo asmens naudai instituto raidą Lietuvos teisinėje sistemoje.

Kalbant apie teisės mokslo doktriną teks pripažinti, jog per dvidešimt nepriklausomybės ir dešimt naujojo Civilinio kodekso galiojimo metų Lietuvos teisės mokslas neskyrė dėmesio šiam institutui. Sutartis trečiojo asmens naudai teoriniu lygmeniu nėra nagrinėta. Nėra atlikta šio teisinio reiškimo mokslinė analizė ir nesuformuota vientisa pažiūrų sistema (doktrina).

Be teisinio reguliavimo ir teisės mokslo doktrinos, teismų jurisprudencija yra ne mažiau svarbus kiekvieno civilinės teisės instituto sampratos komponentas. Norint suvokti, kaip vienas ar kitas teisės institutas suprantamas konkrečioje jurisdikcijoje, neišvengiamai teks gilintis ir į šios normos taikymo praktiką vietos teismuose. Teisės norma tėra pageidaujamo elgesio projekcija. Jos veikimo principai išryškėja taikant ją realiuose individų santykiuose. Tam, kad būtų suformuota išsami ir nuosekli sutarties trečiojo asmens naudai samprata, teisės mokslo doktrina turi harmoningai sąveikauti su teismų jurisprudencija, ši sąveika turi vykti abiem kryptimis. Klausimas, kas ką lemia – teisės doktrina teismų praktiką ar teismų praktika teisės doktriną, atitinka amžiną klausimą dėl kiaušinio ir vištos. Teismų praktika ir teisės mokslo doktrina yra organiškai susijusios ir veikia viena kitą. Tiesa, teismų praktika gali egzistuoti, net jei tuo klausimu nėra teisės mokslo doktrinos, kaip ir doktrina be teismų praktikos. Tačiau abiem atvejais tokia egzistencija pasmerkta būti nevisavertiška. Doktrina, kaip tam tikra pažiūrų sistema, yra tarsi metodologinis pagrindas, užtikrinantis (įgalinantis užtikrinti) jurisprudencijos nuoseklumą, duoti jai tam tikrą kryptį. Tuo tarpu nesant šio pagrindo teismų praktika pasmerkta nestabilumui. Tai patvirtina šio tyrimo metu atlikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) praktikos analizė. Mūsų dienomis Lietuvos visuomenės socialiniai-ekonominiai santykiai iš esmės atitinka visos Europos socialinę kasdienybę ir neišsiskiria jos kontekste. Sparčiai vystosi draudimo rinka, todėl sudaromos įvairių rūšių draudimo sutartys, kai naudos gavėjais paskiriami kiti asmenys, plačiai paplitę krovinių vežimo įvairiomis transporto rūšimis sutarčių teisiniai santykiai, kai susitariama dėl krovinio gavėjo ar savininko interesų,

ir pan. Taigi sutartys trečiojo asmens naudai Lietuvoje, nepaisant teisės mokslo doktrinos atsilikimo, sudaromos labai dažnai. Natūralu, jog tokiomis aplinkybėmis teismams tenka spręsti iš šalių santykių kylančius ginčus. Apibendrinant atliktą nacionalinių teismų praktikos analizę konstatuotina, jog taikant sutarties trečiojo asmens naudai institutą Lietuvoje išryškėja daugelis problemų: pasitaiko atvejų, kai šiuurškčiai nukrypstama nuo tarptautiškai nusistovėjusių konceptualių instituto standartų; kvalifikuojant teisinius santykius nepateikiama argumentacijos, be to, susiduriama su sutarties trečiojo asmens naudai ir kitų funkcinio požiūriu panašių institutų atribojimo problema. Tačiau didžiausią susirūpinimą kelia jurisprudencijos nenuoseklumas ir kardinaliai skirtingas požiūris į savo esmę tapachias situacijas. Tokia situacija kelia grėsmę visuomenės pasitikėjimui sutarties trečiojo asmens naudai institutu, kaip teisinių santykių reguliavimo instrumentu ir teise apskritai.

Autorės nuomone, tokios situacijos priežastys yra kompleksinės – pirmiausia tai nekorektiškai suformuluotas instituto teisinis pagrindas (Civilinio kodekso 6.191 straipsnis). Kita ne mažiau svarbi priežastis yra teisės mokslo doktrinos, kaip teisinę reguliavimą ir praktiką vienijančios platformos, nebuvimas. Siekiant išspręsti šias problemas toliau darbe pateikiama išsami sutarties trečiojo asmens naudai instituto Europos šalyse lyginamoji analizė, pateikiant išvadas ir siūlymus esamo teisinio reguliavimo tobulinimui bei teismų pozicijos formavimui.

Tyrimo objektas – sutarties trečiojo asmens naudai institutas, užsienio valstybėse susiformavusi šio instituto doktrina, apimanti jo kūrimosi, raidos tendencijas bei teisinio tapatumo apibrėžties ypatumus kitose šalyse, jų raiškos santykį su Lietuvoje įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka bei jos taikymo praktika.

Tyrimo tikslas. Šio tyrimo tikslas yra išsamiai ir sistemiškai, remiantis užsienio šalių patirtimi, išanalizuoti Lietuvoje įtvirtintą sutarties trečiojo asmens naudai koncepciją, atskleidžiant teorines bei praktines sutarties trečiojo asmens naudai instituto reguliavimo Lietuvoje problemas ir trūkumus, sukurti bendrą metodologinę instituto sampratos platformą kaip pagrindą nuosekliai instituto raidai bei pasiūlyti egzistuojančio teisinio reguliavimo spragų užpildymo būdus.

Tiksliui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti, įvertinti ir apibendrinti sutarties trečiojo asmens naudai instituto atsiradimo ir plėtos procesus Europos valstybėse ir Lietuvoje.
2. Lyginamuoju požiūriu ištirti sutarties trečiojo asmens naudai koncepcijos teisinį tapatumą, apibendrinti šį tapatumą apibūdinančius kriterijus.
3. Remiantis identifikuotomis sutarties trečiojo asmens naudai instituto savybėmis ir dėsningumais išanalizuoti ir įvertinti jas per Lietuvos civilinės teisės sistemos prizmę apimant pozityviosios teisės, teisinių santykių praktikos ir teisės mokslo doktrinos lygmenis.
4. Ištirti užsienio valstybėse per pastarąjį šimtmetį nusistovėjusią sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinę koncepciją, šiame kontekste identifikuoti Lietuvoje galiojančio teisinio reglamentavimo ir teisės taikymo spragas bei pasiūlyti galimus problemų sprendimo variantus.
5. Įvertinus tarptautiniu lygiu nusistovėjusių instituto sampratos nuostatų santykį (atitiktį) su Lietuvos teisine sistema, pateikti konceptualias išvalgas dėl sutarties trečiojo asmens naudai instituto formavimo Lietuvoje gairių.

Mokslinis darbo naujumas ir reikšmė. Ši disertacija yra pirmasis tyrimas Lietuvoje, kurio tikslas sutarties trečiojo asmens naudai kaip vientiso instituto analizė. Lietuvos teisės moksle iki šiol nebuvo nė vieno kompleksinio tyrimo, apimančio šio instituto prigimtį, sampratą, teisinio santykio dalyvių teisinio statuso ypatumus, įvardijančio pasitaikančias problemas ir siūlančio jų sprendimo būdus. Galima drąsiai teigti, jog šis darbas yra pirmasis žingsnis formuojant sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratą mūsų šalyje. Sampratos formavimas yra tęstinis procesas, todėl šiuo darbu nepretenduojama pateikti „teisingo“ požiūrio aksiomatiką ar nustatyti vienareikšmiškų standartų. Autorės tikslas yra perkelti klausimą į teorinių diskusijų lygmenį, o darbe atlikta lyginamoji užsienio šalių patirties analizė galėtų būti kaip materija visavertiškai diskusijai.

Tyrimo naujumas lemia šio darbo teorinį bei praktinį reikšmingumą. Šioje disertacijoje pirmą kartą Lietuvoje pateikiama išsami lyginamoji sutarties trečiojo asmens naudai instituto analizė. Šis tyrimas atskleidžia sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinę prigimtį bei nubrėžia šio instituto nuostatų taikymo gaires. Ne mažiau svarbi ir šio darbo praktinė reikšmė. Tyrimo metu išsamiai išnagrinėti užsienio, tarptautiniai bei Lietuvos teisės aktai, taip pat Europos valstybėse susiformavusi pažiūrų visuma (doktrina) bei Lietuvos ir užsienio teismų praktika sprendžiant šios srities teisinius ginčus. Šis tyrimas pateikia koncentruotą užsienio šalių patirties bei pozityviosios teisės apžvalgą, todėl gali būti šaltiniu teismams kvalifikuojant teisinius santykius, sprendžiant dėl sutartinio santykio dalyvių statuso, teisių ir pareigų atsiradimo momento, turinio bei apimties. Šis darbas gali būti kaip bendra teorinė požiūrio platforma ir užpildyti šiuo metu akivaizdų doktrinos vakuumą ir tokiu būdu sudaryti prielaidas teismų praktikos nuoseklumui ir teisiniam apibrėžtumui.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Sutartis trečiojo asmens naudai – tai tokia sutartis, kai: 1) šalys sutartyje numato išlygą, jog prievolė iš sutarties bus įvykdyta sutarties sudaryme nedalyvaujančiam trečiajam asmeniui; 2) kartu išlygstant, jog šis asmuo turi savarankišką sutarties įvykdymo reikalavimo teisę su visomis pozityviosios teisės garantuojamomis teisėmis įgyvendinimo ir gynimo priemonėmis. Išlyga trečiojo asmens naudai gali būti suformuluota *expressis verbis* arba numanoma (implicitinė). Tačiau tik esant abiem turiningiesiems šalių valios elementams, sutartis laikytina tikrąja sutartimi trečiojo asmens naudai.
2. Trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis yra pradinių sutarties šalių pradinio kreditoriaus ir skolininko valios sutaptis dėl *stipulario alteri*. Trečiojo asmens reikalavimo teisė atsiranda iš karto, kai tik šalys dėl jos sulygsta. Nereikia trečiojo asmens pareiškimo apie teisės priėmimą (akcepto) ar jokio kitokio bendradarbiavimą reiškiančio veiksmo, kad jam atsirastų reikalavimo teisė. Tretysis asmuo visada gali atsakyti jam išlygtos teisės. Tokiu atveju laikoma, jog jog ši teisė apskritai nebuvo atsiradusi, t. y. atsisakymas turi retroaktyvų poveikį.
3. Teisinis santykis, kai naudos gavėjas savo valia prisiima ne tik teisę, bet ir su naudos gavimu susijusias pareigas, teoriniu požiūriu atitinka visus sutartinio santykio požymius. Todėl egzistuoja pakankamos teisinės prielaidos naudos gavėją laikyti sutarties šalimi.

TYRIMŲ APŽVALGA

Lietuvos civilinėje teisėje sutarties trečiojo asmens naudai institutas iki šiol nebuvo nagrinėjamas. Vienintelė šio klasikinio sutarčių teisės instituto studija pateikta 1996 m. prof. V. Mikelėno monografijoje „Sutarčių teisė“. Tačiau darbas yra ne analitinio, o apžvalginio pobūdžio, jame pateikiama užsienio jurisdikcijų teisinio reguliavimo apžvalga. Kaip nurodė pats autorius, darbo tikslas buvo ne analizuoti, o lyginamuoju metodu aptarti esamą teisinį reguliavimą užsienio šalyse ir Lietuvoje. Todėl konceptualūs doktrininiai klausimai, tokie kaip, pavyzdžiui, naudos gavėjo reikalavimo teisės kilmės bei jo teisinio statuso klausimai, jo valios raiškos teisinio poveikio ir kiti teoriniu požiūriu svarbūs klausimai, nei šiame darbe, nei kituose Lietuvos teisės mokslo darbuose iki šiol nebuvo analizuoti. Sutarties trečiojo asmens naudai institutas trumpai apžvelgiamas teisės vadovėliuose, tačiau visais atvejais apsiribojama glaustu galiojančio teisinio reguliavimo pakomentavimu.

Nesant Lietuvos teisės mokslo darbų analizuojama tema, tyrimas atliktas naudojantis ir remiantis užsienio autorių moksliniais darbais. Tiesa, atlikus užsienio literatūros šaltinių tyrimą, tenka pasakyti, jog darbų, kuriuose būtų išsamiai analizuojamas sutarties trečiojo asmens naudai institutas, taip pat nėra ypatingai gausu. Analizuojant literatūrą pavyko atrasti nemažai mokslinių straipsnių, kuriuose paliečiami tam tikri sutarties trečiojo asmens naudai instituto aspektai, tačiau šių darbų pagrindinis tyrimo objektas dažniausiai yra konkrečios tipinės sutarties mokslinė analizė. Pavyzdžiui, autoriai, kurie nagrinėja įvairius krovinių gabenimo sutarties teisinius aspektus (Cashmore M. C., Clark J., Vlasto T., Girvin S., Liang Ch., Malan F., Faul W., Powles D. G., Tetley W., Vlasto T. ir kt.), savo darbuose vežimo santykių ypatumus atskleidžia būtent per sutarties trečiojo asmens naudai prizmę. Taip pat neišvengiamai sutarties trečiojo asmens naudai teisiniai aspektai liečiami nagrinėjant įkeisto turto ar gyvybės draudimo santykius (pavyzdžiui, Perkin C., Czech S., Vidonja W.). Be to, taip pat sutarties trečiojo asmens naudai institutas kaip teisinis konceptas naudojamas gvildenant paslaugų teikėjų civilinės teisinės atsakomybės klientams ir susijusiems asmenims problemas (Gruber J. P., Hannes Sh., Mankievitz R. H., Osterhuis J., Schafer H., Klotzel T. R.). Kad ir negausiai, vis dėlto esama autorių, kurių mokslinių tyrimų objektas buvo grynai sutarties trečiojo asmens naudai institutas ir jo teorinė analizė. Iš jų reikia išskirti olandų mokslininkų H. Dorndorpo ir J. Hallebeeko duetą, kurie parengė ir 2009 m. išleido detalią sutarties trečiojo asmens naudai instituto istorinę-lyginamąją studiją. Tai bene išsamiausias ir vertingiausias darbas šia tema. Kiti mokslininkai sutarties trečiojo asmens naudai institutą nagrinėjo moksliniuose straipsniuose, iš jų paminėtini: Millner M. A., Bayer V., Shalev G., Getz L., Kötz H., Flessner A., Zweigert K., McQueen H., Thompson J., Palmer V., Boodman M. Vis dėlto teigti, jog sutarties trečiojo asmens naudai institutas sulaukia daug užsienio mokslininkų dėmesio, būtų neteisinga. Atlikus literatūros analizę, prieita prie išvados, jog šis klasikinis sutarčių teisės institutas nagrinėtas palyginti mažai. Rašant darbą, ypatingai teorinės analizės dalį, autorei teko remtis monografijomis ir studijomis, skirtomis sutarčių teisei apskritai, taip pat tarptautinės teisės unifikavimo dokumentais bei jų komentarais.

DARBO METODOLOGIJA

Pasirinktas tyrimo objektas natūraliai lemia ir tyrimui taikytinų metodų pasirinkimą. Disertacijoje nagrinėjamas klasikinis sutarčių teisės institutas, kaip pozityviosios teisės

aktuose įtvirtintas asmenų turitinių santykių reguliavimo instrumentas, todėl daugiausia vadovautasi kokybiniais, teorinio pobūdžio metodais. Siekiant iškelto tyrimo tikslo, formuluojant išvadas bei pasiūlymus, kompleksiskai taikyti įvairūs moksliniai metodai, kurių pagrindiniai: lingvistinės, sisteminės, loginės ir kritinės analizės, dokumentų analizės, lyginamasis ir lyginamasis istorinis bei alternatyvų metodai.

Šiame darbe ypač reikšmingas buvo *istorinės analizės metodas*. Juo vadovaujantis atskleistas sutarties trečiojo asmens naudai instituto formavimosi procesas nuo *Corpus iuris civilis* iki šių dienų. Istorinis metodas leido paaiškinti sutarties trečiojo asmens naudai kaip socialinio-teisinio reiškinių priežastingumą ir teisinio santykio esmę.

Lyginamasis (komparatyvinis) metodas taikytas siekiant išskirti ir apibendrinti Europos jurisdikcijose susiformavusius sutarties trečiojo asmens naudai instituto kontūrus, esminius elementus bei požymius. Siekiant atskleisti sutarties trečiojo asmens naudai koncepcijos teisinį tapatumą, lyginamuoju metodu analizuojamos Vokietijos, Prancūzijos, Olandijos bei Anglijos teisės sistemos, kuriose nusistovėjęs sutarties trečiojo asmens naudai instituto tradicijos laikomos klasikinėmis. Visos kitos teisinės sistemos Europoje su nedideliais nukrypimais seka bent vienoje iš šių valstybių įtvirtintais instituto reguliavimo modeliais. Taikydama lyginamąjį metodą autorė išryškina šiose valstybėse susiformavusių sutarties trečiojo asmens naudai instituto reglamentavimo modelių esminius skirtumus. Tačiau pagrindinis lyginamojo metodo taikymo tikslas – išskirti bendrus, sutartį trečiojo asmens naudai charakterizuojančius ypatumus.

Sisteminės analizės metodas leido nuosekliai išanalizuoti sutarties trečiojo asmens naudai institutą reglamentuojančias įvairių šalių teisės normas, Lietuvos ir užsienio šalių teismų sprendimus, šios teisinės koncepcijos sąveiką su fundamentaliais sutarčių teisės principais bei tinkamai įvertinti jo vietą civilinės teisės sistemoje.

Kritinės analizės metodas sudarė galimybę objektyviai įvertinti sistemiškai išnagrinėtą Lietuvos teismų praktiką bei išryškinti jos problemas, taip pat leido kritiškai pažvelgti į šiandieninį instituto teisinį reguliavimą ir identifikuoti jo trūkumus.

Dokumentų analizės metodas taikytas pirminiams duomenims surinkti, taip pat vykdamas šaltinių atranką bei vertinat informacijos patikimumą. Šis metodas taip pat pasitelktas analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių teisės normų aktus, teismų nutartis bei sprendimus.

Lingvistinis metodas taikytas aiškinant atskiras sąvokas, teisės normų bei teismų sprendimų formuluotes.

Loginiai metodai – indukcijos, dedukcijos ir sintezės, taikyti siekiant nustatyti dėsninumus, siejant sutarties trečiojo asmens naudai instituto požymius į vieną visumą, formuluojant išvadas bei pasiūlymus.

TYRIMO REZULTATAI IR DARBO STRUKTŪRA

Tyrimo rezultatų patikimumas ir aprobavimas. Atliekant tyrimą buvo naudojami pirminiai teisės šaltiniai – Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktai, jų interpretavimo ir taikymo praktika bei teisės doktrina analizuota naudojantis gausiais užsienio literatūros šaltiniais. Pasitelkti moksliniai metodai ir kritiškas disertantės požiūris leido išsamiai ir visapusiškai išnagrinėti klasikinio sutarčių teisės instituto koncepciją. Todėl galima pagrįstai teigti, jog gauti tyrimo rezultatai yra patikimi. Tyrimo rezultatų patikimumą galėtų patvirtinti tolesni tyrimai šioje srityje. Pagrindiniai tyrimo rezultatai buvo paskelbti auto-

rės mokslinėse publikacijose mokslo darbų leidinyje „Socialinių mokslų studijos“. Be to, tyrimo tema skaitytas pranešimas mokslinėje konferencijoje Mykolo Romerio universitete. Tyrimo rezultatais autorė rėmėsi vesdama „Civilinės teisės“ bei „Civilinės atsakomybės“ seminarus Mykolo Romerio universitete. Tyrimo rezultatai apsvarstyti ir aprobuoti Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Verslo teisės katedros posėdyje.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą lėmė disertantės išsikelti tyrimo uždaviniai ir nagrinėjamos temos specifika. Kai mokslinių tyrimų objektas yra klasikinis teisės institutas, visais atvejais deramas dėmesys privalo būti skiriamas jo ištakoms, raidos analizei bei formavimosi etapams apžvelgti. Istorinio konteksto, priežasčių ir aplinkybių suvokimas yra svarbi bet kokio socialinio reiškinių, taip pat ir teisinio santykio, suvokimo dalis. Sutarties trečiojo asmens naudai yra teisinis reiškinys, instrumentas, skirtas reguliuoti individų turiniams santykiams. Norint iš esmės pažinti bet kokį teisinį institutą, kaip asmenų santykių reguliavimo instrumentą, būtina išsiaiškinti pagrindinius tikslus, kuriems jis tarnauja. Sutarties trečiojo asmens naudai kaip teisinio instrumento išradimas negali būti apibrėžtas vienu konkrečiu momentu ar istorine data. Jis, kaip, beje, ir daugelis kitų šiandieninių civilinės teisės institutų, yra ilgos istorinės raidos rezultatas. Priklausomai nuo vyraujančios teisės sampratos analizuojamas institutas atitinkamai keitėsi. Galima teigti, jog santykinai stabili sutarties trečiojo asmens naudai instituto samprata nusistovėjo XX a. pradžioje. Šiuo laikotarpiu išgryninti instituto dėsnių ir pagrindiniai principai galioja ir šiandien. Tačiau visų pirma dėl savo interpretacinio pobūdžio ir priklausomumo nuo besikeičiančių socialinių santykių teisė yra gyvas ir nuolatinis procesas. Tad teigti, jog analizuojamas sutarties trečiojo asmens naudai institutas yra galutinai suformuotas, būtų logikos klaida. Siekiant visapusiškai atskleisti sutarties trečiojo asmens naudai koncepciją darbas neišvengiamai pradedamas nuo instituto istorinės apžvalgos.

Pirmojoje disertacijos dalyje analizuojama ir išsamiai atskleidžiama sutarties trečiojo asmens naudai genezė ir plėtra. Siekiant šio tikslo nuosekliai aptariami atskiri instituto raidos etapai, išryškinant socioekonominį kontekstą, pagrindines teises dogmas, būdingas atitinkamam etapui, bei jų poveikį sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratai. Istorinė analizė pradedama nuo senosios romėnų teisės ir baigiama naujaisiais laikais, kai susiformavo šiandieninės sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratos užuomazgos.

Antroji darbo dalis skirta sutarties trečiojo asmens naudai instituto situacijos Lietuvoje tyrimui. Joje nemažos pastangos dedamos šiandieninio instituto teisinio reguliavimo Lietuvoje kilmei ir ištakoms nustatyti. Nepaisant to, jog egzistuoja tam tikri universalūs sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratos elementai, atskirose Europos valstybėse esama tam tikrų reguliavimo ir taikymo ypatumų. Lietuvos civilinė teisė „sukonstruota“ užsienio šalių teisės recepcijos būdu. Tad konkretaus instituto reguliavimo kilmės identifikavimas yra pirmas žingsnis į jo pažinimą. Šioje darbo dalyje taip pat atlikta išsami pastarojo dešimtmečio Lietuvos teismų praktikos analizė. Lyginant su kitų giminųjų, t. y. panašių instituto koncepcijų įtvirtinusių šalių teismų požiūriu ir susiformavusia teisės taikymo praktika, išryškintos Lietuvos teismų praktikos problemos. Skyriaus pabaigoje daroma išvada, jog, net ir praėjus dekadai nuo naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo, Lietuvos teismų jurisprudencija yra sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinio tapatumo paieškų stadijoje. Teismų sprendimai, taikant sutarties trečiojo asmens naudai institutą, yra nenuoseklūs, o neretais atvejais nukrypstama nuo užsienio valstybėse nusi-

stovėjusių bendrųjų instituto taikymo principų. Lietuvos teisės mokslo doktrinoje sutarties trečiojo asmens naudai institutas nėra analizuotas, todėl nėra bendro metodologinio šio koncepto suvokimo pagrindo – būtent tai lemia esamas teismų praktikos problemas.

Trečiojoje darbo dalyje atliekama instituto sampratos analizė. Pirmiausia aptariamos teorinės prielaidos sutartimi daryti poveikį jos šalimi nesantiems ir sudaryme nedalyvavusiems asmenims. Išryškinama šios koncepcijos sąveika su fundamentaliais sutartinių santykių uždaru bei valios autonomijos bei sutarties laisvės principais. Apibendrinant daroma išvada, jog principinė galimybė sutartimi išlygti dėl trečiojo asmens teisių įmanoma teisės aktuose įtvirtinus sutartinių santykių uždaru principo išimtį. Atitinkamai toliau šioje darbo dalyje lyginamuoju metodu aptariamas sutarties trečiojo asmens naudai teisinis reguliavimas užsienio valstybėse. Autorė išsamiai analizuoja Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Olandijos, Anglijos teisinį sutarties trečiojo asmens naudai instituto įtvirtinimą, remdamasi šių šalių teisės mokslu, pozityviaja teise bei teismų praktika atskleidžia instituto vietą civilinės teisės sistemoje bei santykį su kitais panašiais teisės institutais. Siekiant pateikti išsamią instituto sampratos analizę šiame skyriuje taip pat apžvelgiamos skirtingos trečiojo asmens reikalavimo teisės kilmės teorijos. Taip pat šioje dalyje detaliam aptariami užsienio praktikoje nusistovėję sutarties trečiojo asmens naudai požymiai. Skyrius užbaigiamas sutarties trečiojo asmens naudai ir kitų panašių institutų palyginimu, išryškinant jų atribojimo kriterijus bei funkcinis skirtumus.

Ketvirtoji mokslinio tiriamojo darbo dalis skirta sutarties trečiojo asmens naudai sudarymo teoriniams ir praktiniams aspektams apžvelgti. Analizuojant senas šio instituto tradicijas turinčių užsienio šalių praktiką bei tarptautinės teisės unifikavimo ir harmonizavimo dokumentuose įtvirtintas sutarties trečiojo asmens naudai reguliavimo nuostatas išgryninami bendri išlygos trečiojo asmens naudai formavimo, naudos gavėjo paskyrimo ir identifikavimo principai, naudos gavėjo valios raiškos teisinė reikšmė. Šioje dalyje detalizuojama sutarties dalyvių siejančių teisinių santykių schema bei apibūdinamas ypatingas naudos gavėjo teisinis statusas.

Penktojoje disertacijos dalyje aptariami trečiojo asmens reikalavimo teisės įgyvendinimo aspektai. Pateikiama išsami trečiojo asmens teisių apimties skirtingose jurisdikcijose lyginamoji analizė. Taip pat nagrinėjamos sutarties nevykdymo ar netinkamo įvykdymo teisinės pasekmės bei pozityviosios teisės suteikiamos pažeistų teisių įgyvendinimo ir gynimo priemonės. Mokslinė instituto analizė užbaigiama aptariant šalių atsakomybę ribojančių sąlygų poveikį tretiesiems asmenims.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Remiantis atlikto sutarties trečiojo asmens naudai instituto tyrimo rezultatais, galima konstatuoti, jog darbo pradžioje užsibrėžtas tikslas yra pasiektas, suformuluoti uždaviniai išspręsti, o darbo įvade išdėstyti disertacijos ginamieji teiginiai – pasitvirtino. Tai pagrindžia toliau pateikiamos tyrimo išvados:

Dėl sutarties trečiojo asmens naudai instituto sampratos bei prigimties

1. Sutartis trečiojo asmens naudai – tai tokia sutartis, kai asmenys sutartyje numato išlygą, jog prievolė iš sutarties bus įvykdyta sutarties sudaryme nedalyvaujančiam trečiajam asmeniui tokiu būdu, jog šis asmuo turi sutarties įvykdymo reikalavimo teisę su visomis pozityviosios teisės garantuojamomis teisėmis įgyvendinimo ir gynimo priemonėmis.

2. Sutarties trečiojo asmens naudai instituto emancipacijos kelias Europos jurisdikcijoje buvo skirtingas, tačiau šiandien Europoje yra nusistovėjusi universali sutarties trečiojo asmens naudai koncepcija su pagrindiniais instituto požymiais, reglamentavimo bei taikymo principais. Sutarties trečiojo asmens naudai koncepto paskirtis – sudaryti teises prielaidas dviem asmenims susitarti dėl kito asmens, nedalyvaujančio sutarties sudaryme, teisių (tam tikrais atvejais – ir pareigų) ir suteikti šiam asmeniui savarankišką sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Užtikrinant sutarčių laisvės ir individo valios autonomijos principų pusiausvyrą, sutarties trečiojo asmens naudai sudarymas, specialus naudos gavėjo teisinis statusas bei sutarties dalyvių tarpusavio teisiniai santykiai yra detalai reglamentuojami pozityviosios teisės normomis.

3. Egzistuoja kiti teisiniai instrumentai, kurie gali sukurti funkciniu požiūriu panašų efektą – paveikti sutarties sudaryme nedalyvaujančio asmens teisinį statusą taip, jog šis įgytų teises ir pareigas iš kitų asmenų sudarytos sutarties, tai, pavyzdžiui, atstovavimas, kito asmens reikalų tvarkymas, reikalavimo perleidimas ir pan. Tačiau šie institutai negali patenkinti sutarties trečiojo asmens naudai sudarymo tikslų – užtikrinti ypatingų trečiojo asmens reikalavimo teisių savybių, kuriuos užtikrina sutarties trečiojo asmens naudai teisinis konceptas.

Dėl teisių trečiajam asmeniui suteikimo bei stipulario alteri atšaukimo

4. Trečiojo asmens reikalavimo teisės šaltinis ir pagrindas yra pradinių sutarties šalių pradinio kreditoriaus ir skolininko valios sutaptis dėl *stipulario alteri*. Laikoma, jog šalys sudarė sutartį trečiojo asmens naudai, jeigu pagal sutarties tekstą galima nustatyti, jog šalys numatė prievolės įvykdymą trečiajam asmeniui kartu su teise reikalauti šios prievolės įvykdymo.

5. Sutartyje numatytas sutarties įvykdymas trečiajam asmeniui *per se* nesuponuoja trečiojo asmens reikalavimo teisės, tačiau sprendžiant, ar sutartis sudaryta trečiojo asmens naudai, t. y. ar tretysis asmuo turi reikalavimo teisę iš sutarties, negali būti vadovaujamas vien tekstiniu-lingvistiniu sutarties aiškinimu. Vadovaujantis konsensualizmo principu, reikalaujama atskleisti tikruosius šalių ketinimus. Šalių valia dėl teisės trečiajam asmeniui suteikimo gali būti išreikšta tiek *expressis verbis*, tiek implicitiškai. Teisės mokslo doktrina šiuo požiūriu suformavo vienodą poziciją – tretysis asmuo įgyja reikalavimo teisę iš sutarties, jeigu šalys dėl jos eksplicitiškai susitarė arba jeigu tokį jų ketinimą galimai rodo kiti požymiai, sutarties sudarymo aplinkybės, sutarties tikslas ir kiti individualiu atveju svarbūs faktoriai.

6. Norint pasiekti maksimalaus įmanomo teisinio apibrėžtumo ir stabilumo reikalingi aiškūs standartai ir kriterijai, kaip atskirti „tikrąsias“ sutartis trečiojo asmens naudai nuo įvykdymo trečiajam asmeniui sutarčių. Išskirtini du pagrindiniai metodai, kuriais Europos šalys sprendžia šį klausimą: vienos tai daro įstatymų leidybos būdu, t. y. teisės aktuose įtvirtina standartus ir taisykles, kuriomis remiantis sutartys naudingos tretiesiems asmenims išskirstomos į sukuriančias reikalavimo teisę ir tokios teisės nesukuriančias, kitos gi – šį darbą palieka teismų praktikai, santykių kvalifikavimo kriterijų išgryninimo darbą atlieka šalies teismų praktiką formuojanti institucija. Lietuvos pozityviojoje teisėje įtvirtinta instituto sampratos formuluotė nesudaro prielaidų tokiam sutarčių skirstymui, ji, nukrypstant nuo visuotinai priimtos instituto koncepcijos, numato, jog visos sutartys, kurių vykdymas numatytas trečiajam asmeniui, yra sutartys trečiojo asmens naudai.

7. Egzistuoja kategorija sutarčių, kai šalių valia dėl trečiojo asmens reikalavimo teisės yra preziumuojama. T. y. net ir nesant išlygos trečiojo asmens naudai, yra laikoma, jog tam tikrų kategorijų sutartys pagal savo prigimtį yra skirtos trečiųjų asmenų ineteresams tenkinti. Šie išimtiniai atvejai nustatomi imperatyviomis įstatymo normomis (sutartys trečiojo asmens naudai *ad legem*) arba išgryninami teismų jurisprudencijos keliu. Šis sutarčių laisvės principo pažeidimas pateisinamas socialine teisės funkcija ir trečiųjų asmenų pagrįsto pasiklovimo bei teisėtų lūkesčių principais.

8. Trečiojo asmens reikalavimo teisė atsiranda iš karto, kai tik šalys dėl jos sulygsta (išskyrus Olandiją, kur akceptas yra būtina naudos gavėjo teisės atsiradimo sąlyga). Vadinasi, nereikia trečiojo asmens pareiškimo apie teisės priėmimą (akcepto) ar jokio kitokio bendradarbiavimą reiškiančio veiksmo, kad jam atsirastų reikalavimo teisė. Teisė nuo pat sutarties sudarymo priklauso trečiajam asmeniui, o ne pradiniam kreditoriui.

9. Trečiojo asmens valios autonomija išsaugoma suteikiant jam besąlyginę teisę atsisakyti *stipulario alteri*. Pozityviosios teisės normos imperatyviai numato, jog tretysis asmuo neprivalo priimti ar naudotis jam išlygta teise. Tretysis asmuo visada gali atsisakyti jam išlygtos teisės. Galimybė atsisakyti išlygos užtikrina šalių interesų balansą. T. y. leidžia asmenims laisvai susitarti dėl kito asmens, jam nedalyvaujant, tačiau paverčia išlygą negaliojančią *ab initio*, jei paaiškėja, jog ji yra prieš trečiojo asmens valią.

10. Jeigu tretysis asmuo atsisako jam išlygtos teisės, šis jo veiksmas sukuria retroaktyvų teisinį poveikį, laikoma, jog ši jo teisė apskritai nebuvo atsiradusi. Pagal Lietuvoje įtvirtintą teisinį reguliavimą, naudos gavėjo teisė, kai naudos gavėjas jos atsisako, šioje stadijoje nebaigia savo egzistavimo, o teisės normos pagrindu pereina kitam asmeniui – pradiniam kreditoriui.

11. Šalys gali atšaukti naudos gavėjo reikalavimo teisę, tačiau ši galimybė yra ribota. Pagal bendrą taisyklę – sulig išreikštu naudos gavėjo akceptu šalys netenka galimybės atšaukti ar pakeisti *stipulario alteri*. Tačiau, sudarydamos sutartį su išlyga trečiojo asmens naudai, šalys gali susitarti dėl kitokių trečiojo asmens reikalavimo teisės atšaukimo sąlygų – kad ši gali būti atšaukta ir po naudos gavėjo akcepto. Toks teisinių santykių reguliavimas numatomas siekiant užtikrinti naudos gavėjo teisėtų lūkesčių ir pagrįsto pasiklovimo principus. Naudos gavėjas privalo žinoti, kiek ir kokia apimtimi gali paskliauti jo naudai atlikta išlyga.

Dėl šalių tarpusavio teisinių santykių sutartyje ir naudos gavėjo teisinio statuso ypatumų

12. Sutartimi trečiojo asmens naudai be trečiojo asmens valios ir/ar netgi žinios galima pastarajam suteikti teises, tačiau ne pareigas. Trečiojo asmens pareigos gali būti numatomos kaip trečiojo asmens teisės įgyvendinimo sąlygos. Trečiojo asmens reikalavimo teisės įgyvendinimo sąlygos yra savarankiškos naujojo kreditoriaus prievolės, kurių atsiradimas yra siejamas tik su jo valia pasinaudoti jam išlygta teise.

13. Daugelyje Europos jurisdikcijų naudos gavėjas sutarties šalimi nelaikomas. Pagal nusistovėjusią praktiką, jis dažniausiai vadinamas sutarties dalyviu. Tačiau visuotinai pripažįstama, jog naudos gavėjas privalo vykdyti pareigas, susijusias su jo reikalavimo teisės įgyvendinimu. Naudos gavėjas pareigas vykdo laisva valia siekdamas gauti jam išlygtą naudą. Teisinis santykis, kai iš suderintos šalių valios susidaro prievolinis teisinis santykis, teoriniu požiūriu atitinka visus sutartinio santykio požymius. Todėl, doktorantės nuomone, yra visos prielaidos naudos gavėją laikyti sutarties šalimi, prie sutarties prisijungusia išreiškus ketinimą priimti sutarties įvykdymą.

14. Sutartyje trečiojo asmens naudai tretysis asmuo tampa naujuoju skolininko kreditoriumi ir, įgyvendindamas savo reikalavimo teisę, gali naudotis visomis civilinės teisės garantuojamomis teisinės gynybos priemonėmis. Tačiau trečiojo asmens teisė neišvedama iš kreditoriaus teisės, ji egzistuoja savarankiškai. Naudos gavėjo teisė sutartyje trečiojo asmens naudai yra autonomiška, t. y. nepriklauso nuo išlygstančiojo turtinių teisių, t. y. jos negali atimti, atšaukti ar apriboti pradinio kreditoriaus įpėdiniai ar jo kreditoriai. Ši savybė užtikrina maksimalią naudos gavėjo interesų apsaugą ir išskiria sutartį trečiojo asmens naudai iš kitų funkcinių požiūriu panašių institutų.

15. Nepaisant to, jog trečiojo asmens teisė yra savarankiška ir įgyvendinama, tiek teisės mokslo doktrinoje, tiek teisės taikymo praktikoje pripažįstama, jog ji priklauso nuo sutarties galiojimo. Tai reiškia, jog skolininkas prieš trečiąjį asmenį gali panaudoti tuos pačius atsikirtimus, kaip ir prieš pradinį kreditorių.

Dėl sutarties trečiojo asmens naudai instituto situacijos Lietuvoje. Situacijos įvertinimas bei pasiūlymai

16. LR civilinio kodekso 6.191 straipsnio 1 dalies formuluotė yra ydinga, ji nepateikia sutarties trečiojo asmens naudai ir sutarties įvykdymo trečiajam asmeniui atribojimo kriterijų. Ši teisės normos formuluotė sukuria prielaidas visas sutartis, kurios įvykdomos trečiajam asmeniui, laikyti sutartimis trečiojo asmens naudai. Siekiant pašalinti klaidinančią formuluotę ir sukurti teisinį aiškumą bei apibrėžtumą, siūlytina LR civilinio kodekso 6.191 straipsnį pakeisti ir jo 1 dalies formuluotę išdėstyti taip:

6.191 straipsnis. Sutartis trečiojo asmens naudai

1. Šalys gali sulygti, jog sutartis bus įvykdoma trečiajam asmeniui kartu suteikiant jam šios sutarties įvykdymo reikalavimo teisę. Įvykdyti prievolę pagal šią sutartį turi teisę reikalauti tiek sudaręs sutartį asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas, jeigu ko kita nenumato įstatymai ar sutartis arba nelemia prievolės esmė (...).

17. Ydingo sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinio reguliavimo neigiamo poveikio galima būtų išvengti ar jį sušvelninti teismų jurisprudencijos keliu. Apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus Lietuvos teismams, sprendžiant dėl konkrečios sutarties vertinimo dėl jos pripažinimo sutartimi trečiojo asmens naudai, siūlytina:

- atsižvelgti į tai, jog išlyga trečiojo asmens naudai gali būti implicitinė, kvalifikuojant sutartį įvertinti tikrąją šalių valią bei ketinimus, sutarties prigimtį, numanomo naudos gavėjo padėtį sutarties atžvilgiu ir kitus svarbius faktorius;

- naudoti Europos jurisdikcijose nusistovėjusį „siekio suteikti naudą“ testą (angl. „*intention to benefit*“ test) – sprendžiant dėl trečiojo asmens teisės reikalauti prievolės įgyvendinimo – ar šalys siekė suteikti trečiajam asmeniui įgyvendinamą reikalavimo teisę.

- įvertinti potencialaus naudos gavėjo pasiklovimo sutartimi pagrįstumą, keliant klausimą, ar buvo aplinkybės, leidusios naudos gavėjui tikėtis, jog sutartis sudaryta jo interesais ir bus įvykdyta jam?

- atsižvelgti į nusistovėjusį tam tikrų kategorijų sutarčių tradicinį priskyrimą sutartims trečiojo asmens naudai ir įstatymo numatomas trečiųjų asmenų teises pagal atskirus sutarčių tipus (*ad legem*).

AUTORĖS MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA

Borevičienė, E. Sutartis trečiojo asmens naudai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(4): 1537–1548.

Borevičienė, E. Naudos gavėjas. Samprata ir teisinio statuso ypatumai. *Socialinių mokslų studijos*. 2013, 5(4).

GYVENIMO APRAŠYMAS (CV)

Vardas ir pavardė	Edita Borevičienė
Gimimo data	1982 05 27
Adresas	S. Žukausko g. 35-96, Vilnius, Lietuva
Telefono numeris	+370 682 33144
Šeiminė padėtis	ištekėjusi
Išsilavinimas	
2007–2014	Mykolo Romerio universiteto Verslo teisės katedros doktorantė. Disertacijos tema – „ <i>Sutartis trečiojo asmens naudai</i> “.
2005–2007	Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultetas. Dieninis skyrius. Civilinės teisės specializacija. Suteiktas teisės magistro kvalifikacinis laipsnis.
2004 02–07	Studijos Minho universitete (The University of Minho) Portugalijoje pagal Erasmus/Socrates studentų mainų programą.
2001–2005	Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultetas. Dieninis skyrius. Suteiktas teisės bakalauro kvalifikacinis laipsnis.
Akademinė veikla:	
2008–2012	Mykolo Romerio universiteto Verslo teisės katedros asistentė. 2011/12 mokslo metai – Civilinė teisė (bendroji dalis); 2010 rudens semestras – Draudimo teisė; 2010/11 mokslo metai – Civilinė teisė (bendroji dalis); 2009 pavasario semestras – Civilinė teisinė atsakomybė; 2008 pavasario semestras – Civilinė teisė (bendroji dalis).
Darbinė veikla:	
Nuo 2008 iki dabar	ERGO Insurance SE, ERGO Life Insurance SE: 2008 – žali administravimo teisininkė; 2012 – Teisės skyriaus vadovė Lietuvoje; 2014 – Teisės ir atitikties departamento direktorė Baltijos šalyse.
Nuo 2005 iki 2008	Advokato Mindaugo Šimkūno kontora: 2005 – teisininkė; 2006 – advokato padėjėja.
Kalbos	lietuvių (gimtoji), anglų (laisvai), rusų (pagrindai), lenkų (pagrindai), portugalų (pagrindai).

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Edita Borevičienė

CONTRACTS FOR A BENEFIT OF A THIRD PARTY

Summary of the Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2013

The dissertation was written during the period of 2007–2013 at Mykolas Romeris University.

Scientific supervisor:

Assoc. Prof. Dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law –01 S).

The doctoral dissertation will be defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University:

Chairman of the Council:

Prof. Dr. Saulius Katuoka (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S).

Members:

Prof. Dr. Egidijus Baranauskas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Prof. Dr. Edita Gruodytė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law – 01 S);

Assoc. Prof. Dr. Gediminas Sagatys (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Assoc. Prof. Dr. Andrius Smaliukas (Vilnius University, Social Sciences, Law - 01 S).

Opponents:

Prof. Dr. Asta Dambrauskaitė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S);

Assoc. Prof. Dr. Linas Meškys (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law – 01 S).

The public defence of the dissertation will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris University on the 17th of January, 2014 at 10:00 a. m. in the auditorium I-414 of Mykolas Romeris University.

Address: Ateities str. 20, LT-08303, Vilnius, Lithuania

The summary of the doctoral dissertation was sent out on 17th of December, 2013.

The doctoral dissertation is available at the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius) and at the library of Mykolas Romeris University (Ateities str. 20, Vilnius).

CONTRACTS FOR A BENEFIT OF A THIRD PARTY

SUMMARY

Research relevancy and problems. A contract for the benefit of a third party is a legal instrument that allows the parties to freely agree concerning the benefit of a third party, who is not participating in the conclusion of the contract, and to bestow on this entity a right of action for the performance of the contract. Thus the institution of the contract for the benefit of a third party creates prerequisites for the implementation of the principle of contractual freedom. If the parties wish to negotiate an agreement concerning the rights of another person, they are free to do so and, to this end, 'a contract for the benefit of a third party is of service'. On the other hand, in civil law other no-less-important principles of the autonomy of an entity's will and the closed nature of a contract (limited effect) are also valid. Thus the parties are free to agree concerning the legal status of a third party in respect to a specific contract, but the limit of this freedom is the autonomy of the other entity's will, i.e. it is impossible through a contract to impose rights, not to mention duties, against an entity's will. Due to this reason a fundamental principle that a contract has force only for its parties has been universally established in civil law. Nevertheless the main purpose of civil law as an instrument for the regulation of the property relationships of entities is not to prohibit, but to enable action. This poses the task of finding the optimal regulation method while giving the legal entities maximum freedom of action, but at the same time ensuring that its usage by one entity within the limits of his freedom does not restrict the freedom of another entity. The institution of the contract for the benefit of a third party is a classic example of the legal regulation of the co-ordination of interests. The realisation of the principle of *freedom of contract* (the freedom to enter into a contract concerning the legal status of another entity) must be realised in such a way that it does not violate the *autonomy of the other entity's will*, which is the main purpose of the institution of the contract for the benefit of a third party. Considering this complex task posed for this institution, its legal regulation must be of high quality and must reliably regulate a balance between the interests of all of the entities of this social-legal relationship, the original contractual parties (creditor and debtor) and the third party. The measure of the quality of the institution's legal regulation is the level of the balance of the interests of the participants in the legal relationship and a sufficient legal explicitness. Positive law must effectively regulate the relationships between the parties to a contract for the benefit of a third party.

Legal entities are free to reach an agreement concerning the rights and duties between themselves; they can also specify that a contract be executed for a third party. But this circumstance alone does not alter the legal status of the third party. The diversion of a contract's performance to a third party does not *ipso jure* bestow on the third party a right of action for the performance of the contract because the obligation (undertaking) to do something is not given to him (the third party), but to the creditor. The need for a legal instrument, enabling one to bestow on third parties the right of action for the

performance of a contract and in this way to create a special status for an entity who did not participate in the contract's conclusion became especially clear against the background of the social realia of the nineteenth century when life insurance relationships began to develop intensively. A life insurance relationship was essentially an agreement by two entities concerning the benefit of a third party in the future after the conditions discussed in the contract had occurred. Because the moment of the duty's fulfilment in these contracts is usually connected with the death of one of the parties (the creditor), already at the stage of the contract's conclusion it was clear that the creditor himself would not possess an objective possibility of demanding the contract's performance. Thus the need naturally arose for a contract enabling one to bestow on a third party the right of action for its implementation and for the defence of positive law.

During the last hundred years, from the moment when it was first established in the norms of positive law, the institution of the contract for the benefit of a third party was explicated in many Western European countries and the juridical science doctrine was developed, i.e. the fundamental rules for the functioning of this institution were formed. The principles for the conclusion of a contract for the benefit of a third party and for the appointment and identification of the beneficiary gradually became established and the conception of his legal status and the specifics of the rights and duties between the parties formed. And finally certain guidelines for the conception of this specific contract type were established in the documents for the unification of European private law.

Meanwhile the situation of the institution of the contract for the benefit of a third party essentially differs in Lithuania. It is possible to consider the conception of the legal institution in the legal system as formed if the legal regulation of the corresponding public relationship exists in it and a system of attitudes towards this phenomenon (doctrine) and a judicial jurisprudence consistently corresponding to these attitudes have formed. In the present author's opinion, Lithuania so far has only one of these three components: legal regulation. A definition of a contract for the benefit of a third party is established in article 6.191 of the Civil Code of the Republic of Lithuania (hereinafter referred to in the text as the LR Civil Code). In addition, as was discovered during the research, the formulation of the norm of this law has obvious deficiencies that have directly caused a complicated development of the institution of the contract for the benefit of a third party in the Lithuanian legal system.

In speaking about juridical science doctrine, it is necessary to recognise that during the twenty years of independence and ten years of the new Civil Code, Lithuanian juridical science has not paid attention to this institution. The contract for the benefit of a third party has not been investigated at the theoretical level. No scientific analysis of this legal phenomenon has been conducted and no unified system of attitudes (doctrine) has been formed.

In addition to legal regulation and juridical science doctrine, judicial jurisprudence is a no less important component of the conception of any civil law institution. In order to comprehend how one legal institution or other is understood in a specific jurisdiction, it is unavoidably necessary to delve into the practice of applying this norm in the courts. The legal norm is still a projection of desirable behaviour. The principles of its functioning become clear in applying it in the real relationships of entities. So that a comprehensive and consistent conception of a contract for the benefit of a third party would be formed,

juridical science doctrine must harmoniously interact with judicial jurisprudence and this interaction must go in both directions. The question, what determines what: legal doctrine judicial practice or judicial practice legal doctrine, corresponds to the eternal question about the egg or the chicken. Judicial practice and juridical science doctrine are organically connected and affect one another. In fact, judicial practice can exist, even if no juridical science doctrine exists in respect to that question, as can a doctrine without any judicial practice. But in both cases such an existence is condemned to be incomplete. Doctrine, as a certain system of attitudes, is sort of a methodological basis ensuring the consistency of the jurisprudence (enabling it to be ensured) and giving it a certain direction. Meanwhile in the absence of this basis, judicial practice is condemned to instability. This was confirmed by an analysis of the practice of the Supreme Court of Lithuania (hereinafter the SCL) that was made during this investigation. At the present time, the social-economic relationships of Lithuanian society essentially correspond to the everyday social life of all of Europe and do not differ in its context. The insurance market has developed quickly, and therefore various types of insurance contracts are being concluded where other entities are being appointed beneficiaries; the legal relationships of freight carriage by various types of transport, where there an agreement is reached concerning the interests of the recipient or the owner, are widespread; etc. Thus contracts for the benefit of a third party in Lithuania, despite the backwardness of juridical science doctrine, are concluded very frequently. It is natural that under such circumstances courts are required to settle disputes arising from the relationships of the parties. In summarising the conducted analysis of the national judicial practice it should be stated that in applying the institution of the contract for the benefit of a third party in Lithuania many problems have come to light: instances are encountered where it has grossly deviated from the institution's internationally established conceptual standards; argumentation is not presented in qualifying legal relationships, and in addition, a problem of the delimitation of similar institutions with a functional perspective of a contract for the benefit of a third party and of other things is encountered. But the jurisprudential inconsistency and the cardinally different view of essentially identical situations pose the biggest concern. Such a situation poses a threat to society's trust in the institution of the contract for the benefit of a third party, as an instrument for the regulation of legal relationships, and in law in general.

In the present author's opinion, the reasons for such a situation are complex, primarily being the institution's incorrectly formulated legal basis (article 6.191 of the LR Civil Code). Another no less important reason is the absence of juridical science doctrine, as a platform unifying legal regulation and practice. In seeking to resolve these problems, a thorough comparative analysis of the institution of the contract for the benefit of a third party in European countries is presented below together with conclusions and proposals for improving the existing legal regulation and forming a judicial position.

Research object: the institution of the contract for the benefit of a third party, the doctrine of this institution that has formed in foreign states and encompasses its creation, development tendencies, and special features of the definition of its legal identity in other countries, and the relationship of their expression with the concept of the contract for the benefit of a third party established in Lithuania and the practice of its application.

Research aim. The aim of this research is to thoroughly and systematically analyse, on the basis of the experience of foreign countries, the conception of the contract for the benefit of a third party that is established in Lithuania, revealing the theoretical and practical problems and the deficiencies of the regulation in Lithuania of the institution of the contract for the benefit of a third party, to create a general methodological platform of the institution's conception as a basis for the institution's consistent development, and to propose methods for filling the gaps in the existing legal regulation.

The following objectives have been raised in order to achieve this aim:

1. To analyse, evaluate, and summarise the processes of the appearance and development of the institution of the contract for the benefit of a third party in the European states and in Lithuania;
2. From a comparative perspective, to examine the legal identity of the conception of the contract for the benefit of a third party and to summarise the criteria describing this identity;
3. On the basis of identified qualities and rules of the institution of the contract for the benefit of a third party, to analyse and evaluate them through the prism of the Lithuanian civil law system, including the positive law levels, legal relationship practice, and juridical science doctrine;
4. To examine the legal conception of the institution of the contract for the benefit of a third party that has become established in foreign states during the last century, in this context to identify the gaps in the legal regulation in force in Lithuania and in the application of the law, and to propose possible solution variants for the problems;
5. After evaluating the relationship (correspondence) of the provisions of the institution established at the international level with Lithuania's legal system, to present conceptual insights concerning guidelines for the formation of the institution of the contract for the benefit of a third party in Lithuania.

Novelty and significance of the research work. This dissertation is the first study in Lithuania with the aim of being an analysis of the contract for the benefit of a third party as an integral institution. Not one complex investigation encompassing the nature of this institution, its conception, the special features of the legal status of the participants in the legal relationship, the problems encountered in naming them, and the proposal of methods for their solution, has been conducted up until now in Lithuanian juridical science. It is possible to boldly state that this work is the first step in forming a conception of the institution of the contract for the benefit of a third party in this country. The formation of a conception is a continuous process and therefore this work makes no claim to present a 'correct' attitude axiomatic or establish an unambiguous standard. The author's aim is to raise the question to a theoretical discussion level, and the comparative analysis of the experience of foreign countries that is made in the dissertation could be like a comprehensive discussion of the material.

The newness of the investigation has determined the theoretical and practical significance of this work. This dissertation presents a thorough comparative analysis of the institution of the contract for the benefit of a third party, the first in Lithuania. This research reveals the legal nature of the institution of the contract for the benefit of a third party and

defines guidelines for the application of the provisions of this institution. The practical significance of this work is no less important. Foreign, international, and Lithuanian legal acts, the totality of the attitudes that have formed in the European states (doctrine), and Lithuanian and foreign judicial practice in resolving legal disputes in this area were thoroughly investigated during this research. This research presents a concentrated overview of the experience and positive law of foreign countries and therefore it can be a source for courts in qualifying legal relationships and making decisions concerning the status of the participants of a contractual relationship, the moment when rights and duties appear, their content, and their scope. This work can be like a general theoretical platform of the view and can fill the obvious present-day doctrinal vacuum and thus create the prerequisites needed for judicial practice consistency and legal explicitness.

Assertions of the dissertation being defended:

1. A third party beneficiary contract is a contract where the persons provide a stipulation in the contract that the obligation of the contract will be executed for the third party not participating in the conclusion of the contract in such a manner that this person would have the right to demand the fulfilment of the contract with all the law enforcement means and remedies guaranteed by the positive law. A stipulation for the benefit of the third person may be formulated *expressis verbis* or be implied (implicit). Only the contract containing both material elements may be considered as contract for a benefit of third party.
2. The source of the third person's right of demand is the coincidence of the will of the original parties to the contract - the creditor and the debtor - regarding *stipulario alteri*. The third person's right of demand emerges immediately when the parties agree on it. There is no need of the third party's statement regarding the acceptance of the right or any other action indicating the cooperation that would lead to the occurrence of the right of demand. The third person can always refuse the reserved right. In this case it is considered that this right has not emerged at all, i.e. the refusal has the retroactive effect.
3. The legal relationship, when the beneficiary at his / her free will accepts not only the right, but also the duties related to the obtaining of benefits, from the theoretical point of view is consistent with all signs of the contractual relationship. Therefore, there is a legal presumption to consider the beneficiary as a party to the contract.

RESEARCH OVERVIEW

The institution of the contract for the benefit of a third party in Lithuanian civil law has not been investigated up until now. The only study of this classic institution of the contractual right was presented in the 1996 monograph by Prof. V. Mikelėnas *Sutarčiūteisė*. But the work is of the nature of an overview rather than of an analysis and presents an overview of the legal regulation of foreign jurisdictions. As the author himself indicates, the aim of the work was not to analyse, but to discuss using a comparative method the legal regulation existing in foreign countries and Lithuania. Therefore conceptual doctrinal questions, such as the origin of the beneficiary's right of action and his legal status, the legal effect of the expression of his will, and other theoretically important questions have so far not been analysed in either

that work or other works on Lithuanian juridical science. The institution of the contract for the benefit of a third party is briefly overviewed in law textbooks, but in all cases they limit themselves to a brief commentary of the existing legal regulation.

In the absence of Lithuanian juridical science works on the topic under analysis, the investigation was conducted using and based on research work by foreign authors. In fact, after conducting the investigation of foreign literature sources, it must be said that works, which thoroughly analyse the institution of the contract for the benefit of a third party, are also not especially abundant. In analysing the literature many scientific articles, which touch on certain aspects of the institution of the contract for the benefit of a third party managed to be found, but the main research object of these works is frequently a scientific analysis of a specific type of contract. For example, authors, who investigate various legal aspects of a contract of carriage (Cashmore M. C., Clark J., Vlasto T., Girvin S., Liang Ch., Malan F., Faul W., Powles D. G., Tetley W., Vlasto T., etc.), in their works reveal the special features of carriage relationships precisely through the prism of a contract for the benefit of a third party. Unavoidable legal aspects of a contract for the benefit of a third party are also touched upon in investigating mortgaged property or life insurance relationships (for example, Perkin C., Czech S., and Vidonja W.). In addition, the institution of the contract for the benefit of a third party is also used as a legal concept in examining problems of the civil liability of service providers to clients and related entities (Gruber J. P., Hannes Sh., Mankievitz R. H., Osterhuis J., Schafer H., and Klotzel T. R.). Although not abundant, nevertheless there are authors whose scientific research has as its object only the institution of the contract for the benefit of a third party and its theoretical analysis. The joint work of the Dutch scientists H. Dondorp and J. Hallebeek, who prepared and in 2009 published a detailed historical – comparative study of the institution of the contract for the benefit of a third party, needs to be distinguished among these. This is perhaps the most thorough and valuable work on the topic. Other scientists have investigated the institution of the contract for the benefit of a third party in scientific articles, among which should be mentioned: Millner M. A., Bayer V., Shalev G., Getz L., Kötzt H., Flessner A., Zweigert K., MacQueen H., Thompson J., Palmer V., and Boodman M. Nevertheless to assert that the institution of the contract for the benefit of a third party has received a great deal of attention from foreign scientists would be incorrect. After conducting an analysis of the literature, the conclusion was drawn that this classic institution of contractual law has been investigated comparatively little. In writing this dissertation, especially the part on theoretical analysis, the author had to make use of monographs and studies devoted to contract law in general as well as documents for the unification of international law and their commentaries.

METHODOLOGY OF THE RESEARCH

The chosen subject of research naturally determines the choice of the methods applied in the research. The thesis analyzes the classic institute of the contract law and how the positive law establishes the regulatory instrument of persons' property relations; therefore mostly qualitative and theoretical methods were used. Seeking to achieve the established aim of the study, in the formulation of conclusions and suggestions, various scientific methods were applied complexly, the main of which were the following: linguistic,

systematic, logical and critical analysis, document analysis, comparative and comparative historical and comparative methods and the method of alternatives.

In this work, *the method of historical analysis* was particularly significant. Using this method, the process of the formation of the institute of a third party beneficiary contract has been revealed since *Corpus iuris civilis* to this day. The historical method allowed to explain the causality and the essence of the legal relation of a third party beneficiary contract as a social-legal phenomenon.

The comparative method was applied seeking to isolate and summarize the contour of the institute of a third party beneficiary contract formed in the jurisdictions of Europe, the essential elements and attributes. Seeking to reveal the legal identity of the concept of a third party beneficiary contract, the legal systems contract of Germany, France, the Netherlands and England were analyzed using the comparative method, whose settled traditions of a third party beneficiary contract are considered to be the classical traditions. All other legal systems in Europe with little variation follow the regulatory models of the institute established at least in one of these countries. While applying the comparative method, the author highlights the essential differences of the regulation of the institute of a third party beneficiary contract formed in these countries. However, the main purpose of the comparative method is to identify the common peculiarities characterizing a third party beneficiary contract.

The systemic analysis method allowed to coherently analyze the legal norms of various countries, regulating the institute of a third party beneficiary contract, decisions of Lithuanian and foreign courts, the interaction of this legal concept with the fundamental principles of contract law and to properly assess its place in the civil law system.

The critical analysis method provided the possibility to objectively evaluate the systematically analyzed Lithuanian case law and highlight its problems, also enabled to take a critical look at today's legal regulation of the institute and identify its weaknesses.

The document analysis method was applied to collect the initial data, also performing the selection of sources and assessing the reliability of information. This method was also used to analyze Lithuanian and foreign legal acts, court rulings and decisions.

The linguistic approach was applied in the interpretation of individual concepts, the wording of legal norms and court decisions.

The logical methods - induction, deduction and synthesis, were applied seeking to identify the patterns, uniting the signs of the institute of a third party beneficiary contract to a totality, formulating conclusions and suggestions.

RESULTS OF THE RESEARCH AND STRUCTURE OF THE PAPER

Reliability of the study's results and approval. In this study primary sources of law were used - Lithuanian and foreign legal acts, practice of their interpretation and application and the legal doctrine which was analyzed using numerous sources of foreign literature. The used scientific methods and critical approach of the author allowed to comprehensively and fully research the concept of the classical institute of the contract law. Therefore, it can be reasonably argued that the findings of the study are reliable. The reliability of the research results may be validated by further studies in this area. The main results of the study were published in the author's scientific publications in the science

journal „Socialinių mokslų studijos“. In addition, a report on the theme of the study was read at a scientific conference in the Mykolas Romeris University. The author referred to the study's results lecturing in the seminars of „Civil law“ and „Civil liability“ in Mykolas Romeris University. The results were discussed and approved in the meeting of the Business Law Department of the Faculty of Law of Mykolas Romeris University.

Structure of the paper. The structure of the paper was determined by the tasks set by the author and the specifics of the researched topic. When the subject of a research is a classic law institute, in all cases due attention must be paid to its origins, analysis of development and review of the stages of formation. The perception of the historical context, causes and circumstances is an important part of any social phenomenon as well as the legal relationship. A third party beneficiary contract is a legal phenomenon, an instrument designed to regulate the property relations of individuals. In order to know any legal institute from the root, it is necessary to ascertain the main aims for which it serves. The invention of a third party beneficiary contract as a legal instrument cannot be defined by a certain moment or historical data. It, like many of today's civil law institutes, is a result of continuous historical development. Depending on the prevailing concept of law, the analyzed institute had changed accordingly. It can be argued that the relatively stable concept of the institute of a third party beneficiary contract levelled in the beginning of the 20th c. Laws and basic principles of the institute, purified during this period, remains valid today as well. However, primarily due to its interpretative nature and dependence on the changing social relations, the law is an alive and ongoing process. Thus the assumption that the analyzed institute of a third party beneficiary contract is fully formed would be a logical error. In order to make full disclosure of the concept of a third party beneficiary contract, the paper is inevitably begun with a historical overview of the institute.

The first part of the thesis analyzes and disclosure in detail the genesis and development of a third party beneficiary contract. Seeking this aim, the author consistently discusses individual stages of the development of the institute, highlighting the socio-economic context, the basic legal tenets, typical of the respective stage, and their effect on the concept of the institute of a third party beneficiary contract. The historical analysis starts from the old Roman law and completes with the New Times, when the embryo of the concept of the institute of a third party beneficiary contract was formed.

The second part of the thesis is devoted to the research of the situation of the institute of a third party beneficiary contract in Lithuania. Here, considerable efforts were made to establish the origin and beginning of today's institute's legal regulatory in Lithuania. Despite the fact that there are certain universal elements of the concept of the institute of a third party beneficiary contract, in various European countries there exist certain regulatory and application peculiarities. The Lithuanian civil law is „constructed“ by the way of reception of foreign law. Thus, the identification of the origin of regulatory of a specific institute is the first step to its knowledge. This part of the paper also provides a comprehensive analysis of the court practice of the last decade in Lithuanian. Comparing with the approaches of the courts of other countries which have introduced the concept the concept of a similar institute and the formed practice of the application of law, the problems of the court practice of Lithuanian are highlighted. The chapter ends with the conclusion

that even after a decade since the new Civil Code has entered into force, the Lithuanian courts' jurisprudence is in the stage of search for the legal identity of the institute of a third party beneficiary contract. Court decisions are inconsistent in application of the institute of a third party beneficiary contract, and often is deviated from the common principles of the application of the institute established in foreign countries. The Lithuanian law science doctrine has not analyzed the institute of a third party beneficiary contract, therefore there is no common methodological basis for the understanding of this concept - this is what determines the current problems of the court practice.

The third part of the paper analyzes the concept of the institute. First of all, theoretical assumptions to make influence by a contract to the persons not being the parties to the contract or not participating in it are discussed. The interaction of this concept with fundamental principles of the closeness of contractual relations and autonomy of the will is highlighted. In the summary, a conclusion is drawn that the principal option to agree on the rights of a third person is possible entrenching the exception of the principle of the closeness of the contractual relationship in legal acts. Accordingly, further this part of the paper, using the comparative method, discusses the legal regulation of a third party beneficiary contract in foreign countries. The author examines in detail the entrenchment of the institute of a third party beneficiary contract in France, Germany, Italy, the Netherlands and England, and referring to the law science of these countries, the positive law and case law, the author reveals the place of the institute in the civil law system and the relationship with other similar legal institutes. In order to provide a comprehensive analysis of the concept of the institute, this chapter also provides an overview of different theories of the origin of a third person's right of demand. This part also discusses in detail the features of a third party beneficiary contract, established in foreign practice. The chapter is concluded with the comparison of the institute of a third party beneficiary contract and similar institutes, highlighting the criteria of their separation and functional differences.

The fourth part of the research reviews the theoretical and practical aspects of the conclusion of third party beneficiary contracts. While analyzing the practice of the countries with old traditions of this institute and the regulatory provisions of third party beneficiary contracts entrenched in unification and harmonization documents of international law, the common principles of the formation of the stipulation in favour of a third person, appointment and identification of the beneficiary are purified as well as the legal meaning of the beneficiary's will expression. This chapter comprehensively examines the scheme of the legal relationship relating the participants to the contract and describes the special legal status of the beneficiary.

The fifth part of the thesis deals with the aspects of implementation of the person's right of demands. A detailed comparative analysis of the scope of third-party rights in different jurisdictions is provided. The chapter also considers the legal consequences of non-performance or improper performance of a contract and the means of enforcement of the violated rights and remedial established by the positive law are discussed. The scientific analysis of the institute is completed with a discussion of the impact of the conditions limiting the parties' liability on third persons.

CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS

Basing on the results of the performed study of the institute of a third party beneficiary contract, it is possible to state that the aim established in the beginning of the work has been achieved, the formulated tasks have been solved and the defended statements specified in the introduction of the thesis have been confirmed. This is supported by the following findings of the research:

Regarding the concept and nature of the institute of a contract for a benefit of a third party

1. A third party beneficiary contract is a contract where the persons provide a stipulation in the contract that the obligation of the contract will be executed for the third party not participating in the conclusion of the contract in such a manner that this person would have the right to demand the fulfilment of the contract with all the law enforcement means and remedies guaranteed by the positive law.

2. The way of the emancipation of the institute of a third party beneficiary contract in European jurisdictions has been different, but today in Europe a well-established universal concept of a third party beneficiary contract exists containing the key features of the institute as well as the principles of application and regulatory. The purpose of the concept of a third party beneficiary contract is to create legal assumptions for two persons to agree regarding the rights (and in certain cases – the duties) of another person who does not participate in the conclusion of the contract and to grant this person the independent right of demand to implement the contract. Ensuring the balance of the principles of freedom of contracts and the autonomy of the individual's will, the conclusion of third party beneficiary contracts, the special legal status of the beneficiary and the legal relationships between the participants of the contract are regulated in detail by the norms of the positive law.

3. There are other legal instruments that can create a similar effect from the functional point of view – to affect the legal status of the person not participating in the conclusion of the contract so that this person would obtain the rights and duties from the contract concluded by other persons, for instance, for the purpose of representation, management of another person's affairs, assignment of demand, etc. However, these institutes cannot satisfy the aims of a third party beneficiary contract – to ensure the special features of the third person's right of demand.

Regarding the granting of rights to a third person and cancellation of stipulario alteri

4. The source and basis of the third person's right of demand is the coincidence of the will of the original parties to the contract- the creditor and the debtor - regarding *stipulario alteri*. It is considered that the parties have entered into a third party beneficiary contract if the text of the contract allows to determine that the parties have anticipated the fulfilment of the obligation to a third party in conjunction with the right to demand the fulfilment of this obligation.

5. The fulfilment of the contract for third person *per se*, provided in the contract, does not imply the right of demand of a third person, however, while deciding whether the contract has been made in favour of a third person, i.e. if the third person has the right of demand from the contract, may not follow solely the textual-linguistic interpretation of the contract. The principle of consensualism requires to disclose the real intentions

of the parties. The will of the parties regarding the grant of the right to a third person may be expressed both *expressis verbis* and implicitly. The doctrine of the law science has formed the same position in this regard - the third person acquires the right of demand from the contract if the parties have explicitly agreed on this or if this intention is possibly demonstrated by other signs, the circumstances of the conclusion of the contract, the aim of the contract and other factors relevant to the individual case.

6. In order to achieve the maximum possible legal certainty and stability, clear standards and criteria are required as how to distinct the “real” third party beneficiary contracts from the contracts of fulfilment for a third person. Two main approaches may be distinguished, used by European countries to solve this issue: some countries make this in a legislative way, i.e. set standards and rules in the legislation, on the basis of which the contracts beneficial to third persons are divided into the contracts generating the right of demand and the contracts not generating such right, while other countries leave this task to the case-law; the work of purification of the criteria of the qualification of relationships is carried out by the institution forming the practice of courts. The formulation of the institute established in the Lithuanian positive law does not provide assumptions for such distribution of contracts; this formulation, deviating from the generally accepted concept of the institute, foresees that all the contracts, the execution of which is provided to a third person, are third party beneficiary contracts.

7. There is a category of contracts in which the will of the parties regarding the right of demand of the third person is presumed. I.e. even in the absence of a stipulation in favour of a third person, it is considered that certain categories of contracts are intended to satisfy the interests of the third person by their nature. These exceptions are established by the mandatory norms of law (contracts in favour of third-party *ad legem*) or purified by the way of judicial jurisprudence. This violation of the principle of the freedom of contracts is justified by the social function and the principles of third persons’ justified trust and legitimate expectations.

8. The third person’s right of demand emerges as soon as the parties agree on it (except for the Netherlands, where acceptance is a necessary condition of the occurrence of the beneficiary’s right). Consequently, there is no need for the third party’s statement about the acceptance of the right or any other action meaning cooperation that would lead to the occurrence of the right of demand. The right belongs to the third party since the very conclusion of the contract, rather than to the original creditor.

9. The autonomy of the third person’s will is saved by giving him / her an unconditional right to refuse *stipulario alteri*. The norms of the positive law imperatively provide that the third person is not required to accept or use the reserved right. The third person can always refuse the reserved right. The ability to waive the stipulation ensures the balance of the parties’ interests. I.e. it allows individuals to freely arrange regarding another person in his / her absence, however, it makes the stipulation null and void *ab initio* in case it turns out that this contradicts to the will of the third person.

10. If the third party refuses the reserved right, this action creates a retroactive legal effect and it is considered that this right has not occurred at all. According to the legal regulation established in Lithuania, the beneficiary right when the beneficiary refuses it does not complete its existence in this stage, and on the basis of the legal norm is transferred to another person - the original creditor.

11. The parties may withdraw the right of demand of the beneficiary; however, this option is limited. According to the general rule – upon expressed acceptance of the beneficiary's, the parties lose the possibility to revoke or change *stipulario alteri*. However, concluding a contract with a stipulation in favour of a third person, the parties may agree on other conditions of the withdrawal of the right of demand of the third person - that this right may be revoked after the acceptance of the beneficiary as well. This regulation of legal relationships is provided seeking to ensure legitimate expectations of the beneficiary and the principles of justified trust. The beneficiary must be aware of the scope and extent he / she may trust in the stipulation made in his / her favour.

Regarding the legal relationship between the parties and the peculiarities of the beneficiary's legal status

12. By third party beneficiary contracts, without the will of the third person and / or even without his / her knowledge, it is possible to grant rights to the latter, but not responsibilities. The third person's duties may be foreseen as the conditions of the implementation of the third party's right. The conditions for the implementation of the third person's right of demand are independent obligations of the new creditor, the occurrence of which is related only to the creditor's will to use the reserved right.

13. In many jurisdictions of Europe, the beneficiary is not considered to be a party to the contract. According to the established practice, the beneficiary is usually referred to as a participant of the contract. However, it is generally recognized that the beneficiary is required to perform duties related to the implementation of his / her right of demand. The beneficiary performs the duties at his / her own *will* in order to get the reserved benefits. The legal relationship, when the obligatory legal relationship emerges from the coordinated will of the parties, theoretically meets all the signs of the agreed relationship. Therefore, according to the opinion of the Ph. D. candidate, there are all assumptions to consider the beneficiary as the party to the contract, who joins the contract expressing its intention to accept the execution of the contract.

14. In a third party beneficiary contract, the third person becomes the new creditor of the debtor and in the execution of the right of demand he / she is entitled to all the legal defence tools guaranteed by the civil law. However, the right of the third party does not derive from the right of the creditor, rather it exists independently. The beneficiary's right in the third party beneficiary contract is autonomous, i.e. it does not depend on the property rights of the person who makes stipulations, i.e. it cannot be taken away, revoked or restricted by the successors of the original creditor or his / her creditors. This feature provides maximum protection of the interests of the beneficiary and distinguishes a third party beneficiary contract from other institutes similar from the functional point of view.

15. Despite the fact that a third person's right is independent and enforceable, both the doctrine of the law science and the practice of the application of law recognize that this right depends on the validity of the contract. This means that the borrower may use against the third person the same replications as against the original creditor.

Regarding the situation of the institute of a contract for a benefit of a third party in Lithuania. Evaluation of the situation and suggestions

16. The wording of Article 6.191 Part 1 of the Civil Code of the Republic of Lithuania is faulty as it does not provide the criteria of delimitation of a third party beneficiary contract

and execution of the contract for the third person. The wording of this law norm creates assumptions to consider all contracts executed to a third person as contracts in favour of a third person. In order to eliminate the misleading wording and create legal certainty and predictability, it is suggested to alter the wording of Article 6.19 of the Civil Code of the Republic of Lithuania and to formulate the wording of Part 1 of the article as follows:

Article 6.191. Contract for a benefit of a third party

1. *The parties can come to an agreement that the contract will be executed to a third party granting him / her the right of demand to execute this contract. Both the person who has concluded this contract and the third person in favour of whom the execution of the obligation has been reserved shall have the right to demand to fulfil the obligation under this contract if the laws or the contract or the essence of the obligation do not stipulate otherwise (...).*

17. The negative effect of vicious legal regulation of the institute of the contract in favour of a third person may be avoided or mitigated by the way of courts' jurisprudence. Summarizing the results of the research, the Lithuanian courts in deciding on the evaluation of a particular contract regarding its recognition as the contract in favour of a third person, are offered as follows:

- to take into account the fact that the stipulation in favour of a third person may be implicit; in the qualification of the contract, to evaluate the true will and intentions of the parties, the nature of the contract, the situation of the presumed beneficiary with regard to the contract and other important factors;

- to use the test of "intention to benefit", well-established in European jurisdictions - while deciding regarding the right of the third person to demand for the implementation of the obligation, to consider whether the parties have sought to grant the third party the implemented right of demand.

- to assess the validity of potential beneficiary confidence in the contract, raising the question whether there were the circumstances allowing the beneficiary to expect that the contract has been made for the beneficiary's interests and will be executed for the beneficiary?

- to take into account the well-established traditional assigning of the contracts of certain categories to the contracts in favour of third persons and the rights of third parties established by laws according to separate types of contracts (*ad legem*).

PUBLICATIONS OF THE AUTHOR WITHIN THE FIELD OF THE DISERTATION

Borevičienė, E. Sutartis trečiojo asmens naudai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(4): 1537–1548.
Borevičienė, E. Naudos gavėjas. Samprata ir teisinio statuso ypatumai. *Socialinių mokslų studijos*. 2013, 5(4).

CURRICULUM VITAE

Name	Edita Borevičienė
Date of birth	1982 05 27
Address	S. Žukausko str. 35-96, Vilnius, Lithuania
Phone number	+370 682 33144
Marital status	married
Education	
2007–2014	PhD studies at Mykolas Romeris University. Doctoral thesis - " <i>Contract for a benefit of a third party</i> ".
2005–2007	Master of Laws degree obtained from Mykolas Romeris University. Civil Law programme.
2004 02–07	studies at the University of Minho, Portugal, in accordance with Erasmus/Socrates exchange program.
2001–2005	Bachelor of Laws degree obtained from Mykolas Romeris University.

Academic activities:

2008–2012	Lecturer of Mykolas Romeris university Faculty of Law Business law division. Subjects: 2011/12 academic year – Civil law (general part); 2010 autumn semester – Insurance law; 2010/11 academic year – Civil law (general part); 2009/2010 academic year – Civil liability; 2008 spring semester – Civil law (general part).
-----------	---

Professional activities:

Since 2008 till now	ERGO Insurance SE, ERGO Life Insurance SE: 2008 – claims handling lawyer; 2012 – Chief lawyer in Lithuania; 2014 – Head of Legal and Compliance division in the Baltic states.
Since 2005 till 2008	Law Office of attorney at law Mindaugas Šimkūnas: 2005 – lawyer; 2006 – attorney apprentice.

Languages	Lithuanian (native), English (fluent), Russian (basic), Polish (basic), Portuguese (basic).
------------------	---

Borevičienė, Edita

SUTARTIS TREČIOJO ASMENS NAUDAI: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Rome-
rio universitetas, 2013. 162 p.

Bibliogr. 124–130 p.

ISBN 978-9955-19-601-3

Disertacijos tyrimo objektas yra sutarties trečiojo asmens naudai institutas, užsienio valstybėse susiformavusi šio instituto doktrina, apimanti jo kūrimosi, raidos tendencijas bei teisinio tapatumo apibrėžties ypatumus kitose šalyse, jų raiškos santykį su Lietuvoje įtvirtinta sutarties trečiojo asmens naudai sąvoka bei jos taikymo praktika. Tyrimu siekta išsamiai ir sistemiskai, remiantis užsienio šalių patirtimi, išanalizuoti Lietuvoje įtvirtintą sutarties trečiojo asmens naudai koncepciją, atskleidžiant teorines bei praktines sutarties trečiojo asmens naudai instituto reguliavimo Lietuvoje problemas ir trūkumus, sukurti bendrą metodologinę instituto sampratos platformą kaip pagrindą nuosekliai instituto raidai bei pasiūlyti egzistuojančio teisinio reguliavimo spragų užpildymo būdus. Šis tyrimas atskleidžia sutarties trečiojo asmens naudai instituto teisinę prigimtį bei nubrėžia šio instituto nuostatų taikymo gaires.

The subject of the research of the thesis is the institute of a contract for a benefit of a third party and the doctrine of this institute of foreign countries, covering the trends of its creation and development as well as the peculiarities of the definition of legal identity in other countries, the relationship of their expression with the concept of a third party beneficiary contract established in Lithuania and the practice of its application. The study is aimed to comprehensively and systematically, basing on the experience of foreign countries, analyze the concept of a contract for a benefit of a third party established in Lithuania revealing theoretical and practical problems and shortcomings of the regulation of the institute of a third party beneficiary contract in Lithuania, to develop a common methodological platform of the concept of the institute as the basis for the coherent development of the institute and to suggest the ways to fill the existing legal regulatory gaps. This study reveals the legal nature of the institute of a contract for a benefit of a third party and outlines the guidelines of the application of this institute's provisions.

Edita Borevičienė

CONTRACTS FOR A BENEFIT OF A THIRD PARTY

Doctoral Dissertation

Maketavo *Birutė Bilotienė*

SL 585. 2013 12 02. 13,8 leidyb. apsk. l.

Tiražas 20 egz. Užsakymas 21 129

Mykolo Romeo universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13B, Vilnius

Puslapis internete www.kopija.lt

El. paštas info@kopija.lt

Spausdino UAB „Vitaė Litera“

Kurpių g. 5–3, Kaunas

Puslapis internete www.bpg.lt

El. paštas info@bpg.lt

ISBN 978-9955-19-601-3

9 789955 196013